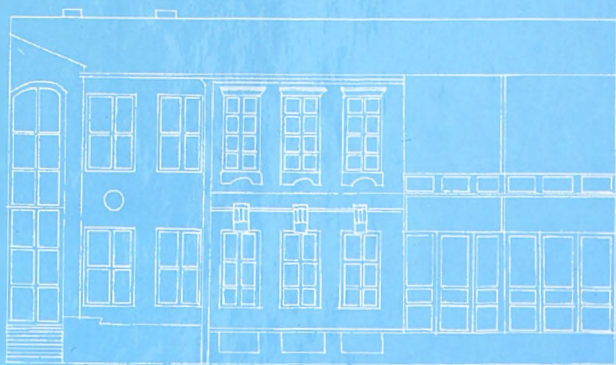

BH7579

**BOROS
BÁLINT**

**RÁBA-
PARTI,
IGAZMESEK**

MEGYEI KÖNYVTÁR

386038

GYŐR

Boros Bálint

RÁBA-PARTI IGAZMESÉK

(Iskolai emlékeimből)

*Köszönöm feleségemnek, fiaimnak,
menyeimnek és unokáimnak a biztatást
és az alkotó segítséget!*

A KÖNYV KIADÁSÁT SEGÍTETTÉK:

*Kucska Ferenc, Horváth Sándor Domonkos,
Orbánné dr. Horváth Márta, Varga Tímea,
Vörös Miklósné – a könyvtár dolgozói*

A KÖNYV MEGJELENÉSÉT ANYAGILAG TÁMOGATTA:

Balogh József polgármester, Apró Antal önkormányzati képviselő, Sipőcz Ernő vezérigazgató, Takács István önkormányzati képviselő, Szabó Sándorné országgyűlési képviselő, Bári Olga önkormányzati képviselő, dr. Dézsi Csaba alpolgármester, Jungi Csaba alpolgármester, Sággy Zsolt önkormányzati képviselő, dr. Schreiner László önkormányzati képviselő, Wernerné Csordás Éva önkormányzati képviselő, Győri Fodrász I. Sz. Bognár Gyuláné szövetkezeti elnök, dr. Andréka Bertalan önkormányzati képviselő, Tallián István önkormányzati képviselő, Eredics Imre alpolgármester, dr. Bakó Ferenc önkormányzati képviselő, Balogh Imre önkormányzati képviselő, dr. Kun András önkormányzati képviselő, Németh Árpád önkormányzati képviselő, dr. Schmidt Péter önkormányzati képviselő, Mendel Sándorné vállalkozó, Baralovics Ernő önkormányzati képviselő, Czifrik Mihályné önkormányzati képviselő, Csala Zsófia önkormányzati képviselő, Csermák Gusztáv önkormányzati képviselő, Ferenczy Lajos önkormányzati képviselő, Hegyi Zoltán önkormányzati képviselő, Horváth László önkormányzati képviselő, Sárai Anikó önkormányzati képviselő, dr. Somogyi Tivadar önkormányzati képviselő, Szabó Jenő önkormányzati képviselő, Szijjártó Péter önkormányzati képviselő, dr. Rampasek Béla önkormányzati képviselő, Bárány István önkormányzati képviselő

A BORÍTÓT ÉS A RAJZOKAT KÉSZÍTETTE:

Boros Judit és Boros Emese

BH 7579

Boros Bálint

RÁBA-PARTI IGAZMESÉK

(Iskolai emlékeimből)

386038

Megyei Könyvtár Győr

0 000002 730486

9021 Győr Baross Gábor u. 4.

Győr Városi Könyvtár
2001

MEGYEI KÖNYVTÁR
386038
GYÖR

386038

GYŐR

BH 7579

Ajánlás

*„Tanár az én apám. Ha jár a vidéki
városban, gyermekek köszöntik ősz fejét,
kicsinyek és nagyok, régi tanítványok,
elmúlt életükre emlékezve, lassan
leveszik kalapjuk.”*

(KOSZTOLÁNYI DEZSŐ)

„Rossz gyermek nincs, csupán érdeklődő.”

Vallja példaképem dr. Boros Bálint pedagógus – Apáczai- és Péterfy-díjas iskolaigazgató – az én édesapám. Az ő „igaz meséi” a győri iskolák életéből villantanak fel humoros, olykor megható epizódokat.

Ajánlom a könyvet mindazoknak, akik ismerik őt, átérték a megírt történeteket, és azoknak is, akik e városban élnek, itt tanítottak, vagy tanítanak, tanultak-tanulnak.

Mai rohanó világunkban különösen értékelni való az a felfogás, amely e könyv lapjain tükröződik: A diák szeretete, a pedagógustárs tisztelen alapuló elfogadása követésre méltó példa.

Ajánlom e történeteket, amelyek tanulságosak és pedagógiai megoldásaik is figyelemre érdemesek.

A Rába-parti igazmesék derűt, emberséget és bölcsességet tükröznek.

Köszönöm édesapámnak e könyv megírását, mert benne hitet tesz arról, hogy mekkora szükség van társadmunkának a gyermekeket gyámolító, diákokat megértő és a szülőkkel együttérző „igazi” pedagógusokra.

IFJ. BOROS BÁLINT
iskolaigazgató – Nagyatád

Előszó

*„A magány szikes talajából
aszályos égre nőttem én.*

*Lenn: – az ér mélyen, nagyon távol
és fenn: – magasan volt a fény!”*

(VÁCI MIHÁLY)

A nagysikerű Millér-parti igazmesék című könyv megjelenése után most újabb kötettel örvendezteti meg olvasóit a szerző. Ebben a kötetben az író varázslatos megjelenítő erővel mutatja be annak a több mint negyven évnek gazdag és színes eseményeit, élményeit, tapasztalatait, amelyeket három szeretett iskola – Bercsényi, Kossuth, Móra – katedráin megélt.

Ez a könyv a szerző által megálmodott sajátos „trilógia” második kötete. Az első – Millér-parti igazmesék – egy különös ötvözet: a több mint hetven elbeszélésből, leírásból álló mű a szerző gyermekéveinek „memoárja”, családtörténet, tájleírás, szociográfiai remekmű és hiteles társadalmi-történelmi korrajz.

A Rába-parti igazmesékben egy tiszteletet ébresztő, nagy műveltségű, szerény és közvetlen pedagógus sokszínű, gazdag és eredményes életútja tárul fel az olvasó előtt. Megismerhetjük tanítványai és nevelő társai körében, nyomon követhetjük „vezetővé érésének” élménygazdag közeget, ízelgethetjük erőfeszítéseinek „a Mórában” beérett szellemi gyümölcseit, elgondolkodhatunk az új évszázadban is felhasználható elméleti útravalóról, amit dr. Boros Bálint szülőknak, pedagógusoknak, oktatásirányítóknak szellemi elemőzsia-ként tarisznyájukba rakott.

Mesés hangulatot idéző elbeszélések örökítik meg tanítványainak és pedagógus társainak emlékét a három iskolából, felvillantva a „nagy pedagógiát, a pillanatok pedagógiájában”. Erre csak az képes, aki nemcsak tudja, hirdeti, de éli is a tanítói pályát. Figyelemre méltóak azok az írások is, amelyek értékelik a családi környezet „pedagógiai kisugárzását”, és édesanyjának – „a legnagyobb ösztönös pedagógusnak” – hatását a szerző életpályájának alakulásában.

Különösen: az apró részletek mély, pontos és sokoldalú megfigyelése, azok képszerű megfogalmazása; a szegénység megélésének magasztossága; a vidámság és életszeretet; hit az emberben és alkotó erejében; nagyfokú gyermekszeretet; mese-szerűség és a népi nyelv használatának művészete; az emberi magatartást mozgató belső világ látása; furfanggal fűszerezett derű és optimizmus; ragaszkodás a szülőföldhöz; a természet szépségeinek megragadása; a konfliktusok pozitív feloldásának képessége.

A szerző nyelvi gazdagságának rejtélyére némi megoldást nyújt az író válasza egyik jeles újságíró kérdésére: „Bármennyire szegénységben is teltek a gyermekéveim, de simogatásban nőttem fel; emlékeim a gyermekkorom színes kavicsai; őrzöm őket, akár a Hortobágy csücskénél élt csíkászó, pákászó emberek nyelvjárását, kifejezését. Csángó, székely, besenyő, avar keverék az anyanyelvem.”

A szerző „a Mórában” vált érett, pedagógiai praxist és elméletet gazdagító, alkotó igazgatóvá. Olyan fontos – az egész társadalmat érintő – kérdésekben adott eligazító útmutatást a minden-

napi gyakorlat tapasztalataiban gyökerező elméleti tanulmányaiban, mint a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatása, a tanulók eredményes pályaválasztása, a cselekvő hazafiságra nevelés eredményességének vizsgálata, az igazgató megválasztásának módszere. A Móra iskola a szülői és szakmai közvélemény előtt azért válhatott elismert iskolává, mert kiváló tantestületével bebizonyította, hogy természetes iskolai közegben is folyhat tömeges tehetséggondozás és tehetségfejlesztés.

A szerző írásaiban is kifejezi, hogy erős érzelmi szálak fűzik a Móra iskolához, aminek szervezésénél bábáskodott, s húsz éven át első igazgatója volt nyugdíjazásáig.

Két gondolat az „elköszönés” felejthetetlen ünnepe: „Felemelő érzés volt és marad számomra, hogy a Móra Ferenc nevét viselő iskola igazgatója lehettem. A nagy író iránti tiszteletemet csak növeli, hogy egy kis túlzással, én is földijének mondhatom magam: hiszen a Jászkunság termette jeles írónak jól értem kifejezéseit, átérzem gondolatait; nagyon közel áll szívemhez, lelkemhez. – Mintha érzéseinek is rokona lennék!”

„Az izgalomtól nyirkos gyermekkezekben szorongatott, hervadó kék búzavirágnak, az elfonynyadt, tarka törökszegfű-csokornak is legalább annyira örültem, mint az aranyos szalaggal díszített, „büszkén” pompázó gerberaszálaknak; de leginkább akkor éreztem magam sikeres pedagógusnak, amikor kedvesen mosolygósan csillogó szép, tiszta, értelmes gyerekszemek figyeltek rám.

A megtett utamról ma is azt vallom – magamnak és mindenkinek –, hogy szép, eredményes pályám volt. Érdemes volt ezt választanom!”

Örömmel tölt el annak az érzése, hogy évtizedeken át aktív figyelemmel kísérhettem a szerző munkáját, s most úgy vehetem kezembe újabb könyvét, mint az „alkotó pedagógus szellemi önarcképét”.

BOROS ANTAL

nyugalmazott iskolaigazgató
Nagyecenk

Utódaimnak

Bevezető

Tisztelt Olvasóim! Ígéretemhez híven, a második könyvecskémmel jelentkezem. A Millér-parti igazmesék után, most felnőtt korom „színes kaviccsairól” írok. Elbeszélésem címe: Rába-parti igazmesék. A címben jelzett „igazmesék” – így egybeírva – tudatos szóalkotás. Utalni szerettem volna arra, hogy ebben a könyvben is igaz, általam átélt történeteket, élményeket jegyeztem le nehéz, de szép pedagóguspályámról. Azon sem kell csodálkozni, ha a három kedves győri iskolámban eltöltött közel negyven év után a varázslatra kész emlékezet kissé megszépíti, meseszerűvé alakítja a régi, apró, hétköznapi történeteket is!

A Rába-parti megjelölés – amely tágabb értelemben minden győri intézményt megillet – arra utal, hogy a városon belül hol helyezkedtek el volt iskoláim: A „Bercsényi”, a régi Rába mellékágának tekinthető Rábca kiszáradt medrében, a „Kossuth”, az élő Rába mellett, „a Móra” pedig az ősi Rába egyik ága által feltöltött magaslaton épült.

Írásommal tisztelni szeretnék volt iskoláim, diákjaim előtt, az óvónők, tanítók, tanárok százai és az oktatás támogatásáért mindig erőn felül vállaló szülők sokasága előtt; elsősorban városom három kerületének – Sziget, Újváros és Adyváros – lakói előtt. – Könyvemben az „igazmesék” mellett csupán utalások olvashatók az elmúlt évtizedek időszakos iskolai gondjairól, pedagógiai tapasztalataim forrásairól, iskoláim történetéről. Befejezésül felsorolom néhány fontosnak tartott írásom címét.

– Győr a „második szülőföldem”: az Alföldön, a Tisza–Zagyva–Millér–Besenyi közén, ahol időnként „zúg, süvölt a Mátra szele”, otthon érzem magam; a Kisalföldön, a Rába–Marcal–Rábca–Pándzsa-ér vidékén, ahol gyakorta „a Dunáról fúj a szél” – itthon vagyok. Mindkét helyre egyformán húz a szívem, lelkem, mindkettőt úgy szeretem, mint a gyermek anyját és apját. Amikor hazamegyek a falumba, akkor néhány nap múlva visszavágyom ide, a városomba; pár heti itthonlét után pedig „első szülőföldemről” álmodom...

Nagy gyönyörűség számomra, hogy győriként két szülőföldről is álmodhatok és mesélhetek!

*„Utcakövön, eleven gyökerével,
hordja a szél szívem ördögszeke-
rét,
meg nem fogan ő már, de megérlelt
hite magvait pergeti szét...”*

(VÁCI MIHÁLY)

2001 nyarán

A szerző

Pedagógus inaséveim

A Bercsényi iskolában

1954-ben, a nagy pusztítást okozó szigetközi árvíz évében, a város és megye vezetői úgy döntöttek, hogy új iskolát építenek Győrben. Erre a célra a Győrsziget és Győrújváros külterületének találkozásánál húzódó Bercsényi liget végét szemelték ki. Ezen a helyen 1908-ig a mai két városrészt elválasztó Rábca folyó hömpölygött. A két települést hidak kötötték össze. A Rábca elterelése után a régi medret feltöltötték, és a két oldalára további házakat építettek. Ezen városrészt zárta le az új iskola. Az intézmény elnevezése a Bercsényi ligetre utalt, az előtte húzódó utcácskát pedig Cinka Pannáról, a legendás cigányprímásról nevezték el.

Az épület műszaki átadására 1956. augusztus 20-án került sor. A Bercsényi Miklós 12 évfolyamos iskola szeptemberben megnyitotta kapuit. A 16 tantermes, tornatermes intézményben 16 általános iskolai és két (I., II.) gimnáziumi osztály indult az első tanévben. Az 575 általános iskolás és 66 gimnazista többsége az előző iskolájában vett részt a tanévnyitókön, majd pedagóguskísérettel jött át új iskolájába, és foglalta el helyét a szép, világos, parkettás tantermében.

Az intézet vezetésével Szabados Lászlót bízták meg, az igazgatóhelyettes Gáspár Zoltánné lett. A tantestület alakuló értekezletén a „szolgálat érdekében” áthelyezett kollegák pontosan megjelentek ugyan, de az igazgató visszaemlékezése szerint, többen kifogásolták, hogy a megszokott munkahelyüket váratlanul kellett otthagyniuk. A 29 tagú tantestület csakhamar elfelejtette „sére-

meit” és – példamutató igazgatóját követve – nagy lendülettel nekilátott a munkának: egy iskolai közösség kialakításának, a tanulók, szülők és nevelők mozgósításának.

Az új közösség kialakítását segítette, hogy *Bakó Lajos* kollega iskolai jelvényt tervezett, *Nagy Miklós* indulót komponált, a szülők pedig egyenruha és egyensapka bevezetésén munkálkodtak. Bercsényi egyik szép gondolata lett az iskola jel-szava: „Legfőbb kincsünk, a becsület!”

Büszkén gondolok rá, hogy a város akkori leg-újabb iskolájában, a pirostéglás falú Bercsényiben én is taníthattam. A történelem vihara „sodort” Győrbe 1957 tavaszán. Ebben az évben a még alig megnyílt iskolában is nagy személyi változások voltak: többen másik munkahelyre kerültek, és így az újakkal együtt engem is alkalmaztak. Történelmet és orosz nyelvet tanítottam. Az utóbbit a középiskolásoknak „fakultatív” (szabadon választható) csoportokban.

Csupán három évig dolgoztam a Bercsényiben, mégis egész életemre meghatározó lett ez az időszak: itt teltek el szép pedagógus „inaséveim”, itt találtam meg szeretett páromat.

Ma is hálával gondolok *Dezső* bátyámra és feleségére, akik segítettek elhelyezkedésemben, és családtagként befogadtak albérleti szobájukba. Szeretettel gondolok minden kedves első tanítványomra, az önzetlenül támogató szülőkre és a pedagóguspályám első lépéseit segítő tantestületre.

Bejáró lettem

Ménfőcsanakról jártam be a Bercsényi iskolába. Dezső bátyámmal együtt reggelente, az utolsó percben indultunk a vonathoz. Már távolról láttuk a Szemere felől közeledő gőzmozdony feketés füstjét és hallottuk a vonat egyre erősödő zakolatását. Legtöbbször még csak a Malom utca végén jártunk, amikor a szerelvény elhúzott mellettünk. A látásból már ismert mozdonyvezetőnek ilyenkor integettünk, jelezve kérésünket, hogy lassítson és várjon meg bennünket Csanakon. Közben meggyorsítottuk lépteinket és csaknem futva értük el a vonatot. Gyorsan felkapaszkodtunk az utolsó „fapados” kocsiba, és gyakran a nyitott peronon szorongtunk az ismerős utastársakkal. A kocsikban – a régóta kialakult íratlan utazási szabályok szerint – Szabadhegyig és Gyárvárosig a távolabbról bejáró, gyakran bóbiskoló utasok ülhetek le. Amikor beértünk Győrbe, akkor a felújítás alatt álló állomásról csak a „hátsó” ideiglenesen kinyitott kapun mehettünk ki. Itt Dezsővel elköszöntünk egymástól. Én a „párnás” kocsiból leszálló *T. Zsuzsa* nyelvszakos kolleganőt még bevártam, és rendszerint együtt mentünk ki az iskolába. Útközben beszélgettünk a tanítványokról és az aznapi tennivalókról. Szót váltottunk családkról, hazai és csanaki eseményekről is.

Három év alatt csak egyszer maradtam le a reggeli vonatról: Dezső jóval korábban elutazott és én elaludtam. A Csanakról kiinduló vonat füttye ébresztett fel. Sietve felöltöztem és gyalog elindultam Győrbe. Esős őszi reggel volt, nem csoda, hogy bőrig ázva érkeztem meg az iskolába.

A helyettesítésre kész tanártársaim örömmel fogadtak, de a tanítványaim csalódottnak látszottak, mert várakozásukkal ellentétben – a szárítkozásomra jutó kevés időt is figyelembe véve – csupán egy órám maradt el!

Égi és földi dolgok

Életemben Dezső bátyám volt az egyik fő támaszom és sok kérdésben az ő véleménye volt számomra a legmeggyőzőbb, a legelfogadhatóbb. Csodáltam közismerten éles eszét, nagy tudását, mély filozófiai gondolatait; végtelen szerénységét tiszteltem és követésre méltónak tartottam. Hiszen az én szememben megtestesítette azt a bölcs népi megfigyelést, hogy „minél teltebb a kalász, annál mélyebbre hajlik”, vagy más megközelítésben: „Csak az üres kalász hordja fenn a fejét!”

Önzetlen segítőkészségét magam is tapasztaltam. A felesége szüleinek félig elkészült, vakolatlan házában laktak kisgyermekükkel. Ők maguk is alig fértek el szegényesen bebútorozott szobájukban, amikor engem is befogadtak. Nagyon szerényen éltünk, de bízunk benne, hogy jobbra fordul a sorsunk. Megélhetési gondjaink ellenére az emberiség boldogulásáról álmodoztunk.

Az első Szputnyik fellövésének másnapján, 1957. október 5-én, hideg, őszi eleji reggel volt. A kerékpárra üres zsákot kötöttünk és Dezsővel gyalog ballagtunk át Ménfőcsanakról a szabadhegyi TŰZÉP-re. Félzsáknyi szenet vettünk, hogy néhány napra – a gyorsan ellobbanó és alig melegítő diófaágak mellett – szénnel is fűthessünk. A vásárlással gyorsan végeztünk és a rakományt felkötöttük a csomagtartóra. Visszafelé arról beszélgettünk, hogy az első Szputnyik „bip, bip” jelzése az emberiség nyelvére lefordítva azt jelenti, hogy a technika gyors fejlődésével itt lenn a Földön is javulni fog az emberek élete. A szép álmok szövegétése közben Dezső felült a kerékpárra és „lé-

pésben” haladt, én pedig gyalogoltam mellette. Eppen a Pápa felé vivő útra akartunk fordulni, amikor a kanyarban Dezső kerékpárjának hátsó kereke megcsúszott – a csomagtartón lévő zsák súlya elrántotta a kerékpárt – és ő lepottyant az útra. Egy pillanatra megmérgeződött, valami elmarasztalót morgott a kerékpárról, majd feltápáskodott és folytatta a „baleset” miatt félbeszakadt eszmefuttatását. Nadrágját porolgatva félig tréfásan megjegyezte: „Szép-szép a világűr meghódítása, de amint az előző eset is mutatja, még a földön is nagyon »esendő« az ember!” – Ezután Dezső – ha akart volna sem ülhetett fel a biciklire, mert három küllő elszakadt és „nyolcas” keletkezett (az abroncs elferdült) a hátsó kerékben. Az pedig minden nagyobb bukkanónál a sárhányót súrolva csaknem „bip, bip” hangot adott, mintha azt jelezte volna, hogy a fennkölt témák megvitatása helyett inkább saját földi gondjainkkal foglalkozzunk: siessünk haza, mert be kell fűteni a hideg, barátságtalan szobában!

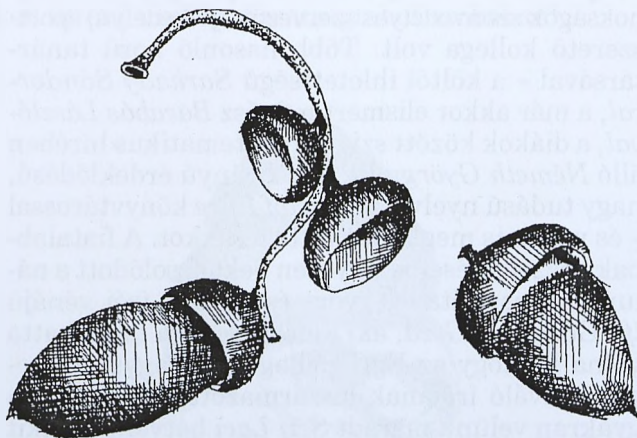

Hangulatos délutánok

Az órák utáni közös étkezések – kezdetben a szűkös orvosi szobában, ahol Piroska porciózta ki a nagy edényekben hozott adagokat, majd az Olajgyár üzemi konyháján – ismerkedésként és pedagógiai továbbképzésként is szolgáltak számomra. Nagy érdeklődéssel hallgattam a tapasztaltabb nevelők beszélgetését saját ügyes-bajos dolgaikról, iskolai sikereikről és kudarcaikról.

A délutánok is hangulatosan teltek az iskolában: *Kádár Géza* biológus szabad idejében bútorokat fabrikált és festett a pincében; *Kömlei Kázmér* testnevelő tanár az udvari salakos pályát építette a tanulók bevonásával; *Szabados László* iskolaigazgatónk csaknem egy éven át minden délután azon munkálkodott – a kíváncsi és hitetlenkedő nézősereg gyűrűjében –, hogy roncs autóját járóképesse és elviselhető külsejűvé varázsolja. *Ramschburg Pali*, az ifjúsági futballbajnokságok szenvedélyes szervezője, jó kedélyű, sportszerető kollega volt. Több hasonló korú tanártársával – a költői ihletettségű *Sarkady Sándorral*, a már akkor elismert művész *Barabás Lászlóval*, a diákok között szigorú matematikus hírében álló *Németh Györggyel*, a sokirányú érdeklődésű, nagy tudású nyelvész, *Kristóf Imre* könyvtárossal – és velem is megkedveltette a sakkot. A fiatalabbak beszélgetéseibe szívesen bekapcsolódott a nálunk tapasztaltabb, gyors észjárású, írói vénájú ifj. *Gárdonyi Géza*, aki kinézésre sem tagadhatta volna le, hogy az Egri csillagok c. nagyszerű regény kiváló írójának leszármazottja. Órák után gyakran velünk maradt *Szív Laci* bátyánk is, akit

fejállása, frizurája és vastag szemüvegkerete miatt, sokszor „Makarenkó”-nak szólítottunk. Előfordult, hogy miközben mi az *Ezernyolcszáz-negyvennyolcban nem így volt...* kezdetű dalt dúdolgatva bástyáinkat védtük, vagy éppen a sakkból akartunk kiszabadulni, ő „jobbító, tanító célzattal” Makarenko pedagógiai ajánlásait mormolta a fülünkbe...

Táborozás Tihanyban

Az első tanév végén, júniusban Tihany mellett táboroztunk. Egy idősebbeknek készült ifjúsági (KISZ-) tábor „védőszárnyai” alatt, a katonaságtól kölcsönzött sátrakban laktunk. Az általános iskolás fiúkon kívül néhány gimnazista „ifivezető” is velünk jött. A kezdetleges, „vad” tábori viszonyokat jellemezte, hogy a tisztálkodási fürdők is a Balaton volt reggel és este, és vécére egy közeli meredek domboldalon kialakított „latrinára” jártunk.

A gyerekek számára változatos, többségében spontán programot biztosítottunk. A fő szervező, az örökmozgó, titokban dohányzó, de nagyon találékony *H. Gyula* volt. Naponta felderítő portyát szervezett a tóparton: a gyerekek lelkesen követték és szívesen hallgatták a növényekről, állatokról szóló elbeszéléseit. Szájtátva figyelték, ahogyan a békát „felboncolta” óriás bicskájával, és a halakat pikkelyüktől és belsőségüktől egy pillanat alatt megszabadította. A reggeli halászversenyek azzal végződtek, hogy a „győztesek” dupla püspökkenyéradagot kaptak.

Gyula esténként is kitalált valami szórakoztató játékot, viccet. Az egyik délután elterjedt az a hír, hogy a tihanyi móló mellett találtak egy halott nőt. A húsz év körüli áldozatot a tettes több késszúrással ölte meg, de a szörnyű gyilkosság „tárgyi bizonyítékát”, a véres kést magával vitte. A rendőrség nagy erővel nyomozott a tábor környéki erdőkben is. A gyerekek esti lefekvéskor is izgatottan tárgyalták a történetet. Gyula ezt a hangulatot kihasználva, meg-megkopogtat-

ta néhány sátor oldalát, majd benyitott, a fogai között keresztben tartva hatalmas bicskáját, a sötétben mindenki szemében „gyilkos késnek” tűnő tárgyat. Elképzelhető, hogy mekkora volt a riadalom a sátorban! Csak néhány perc után győzöttek meg róla a gyerekek, hogy nem a keresett gyilkos, hanem a tábor mókamestere volt a „rossz”, de hatásos „vicc” kitalálója. Amikor „túlbuzgóságért” elmarasztaltuk hősünket, azzal védekezett, hogy az általa kitalált hírrel és az éjszakai „durvára sikerült” viccével el akarta érni, hogy a gyerekek ne bolyongjanak egyedül az erdőben és ne merészkedjenek a móló melletti mély vízhez...

Kedves és hasznos időtöltésünk volt, amikor bebarangoltuk a Tihanyi-félszigetet. Sétánk elején betértünk a díszes barokk templomba, hogy tisztelgünk az altemplomban nyugvó I. Endre magyar király síremléke előtt. Közben arról is beszéltünk, hogy a számunkra igen becses, ma is féltve őrzött, legrégebbi eredeti magyar nyelvemléknek számító alapítólevelet ő adatta ki 1055-ben. A tihanyi apátság hártýára írt alapítólevelében – a latin nyelvű oklevélben – 58 magyar szó is olvasható.

Óriási élményt jelentett mindannyiunk számára, amikor a meghatóan szép történet ismerete után, a monda szerint vízbe fulladt kecskenyáj nyomait őrző maradványait, a megkövesedett kecskekörmökre hasonlító kagylókat pusztán kézzel kaptuk ki a félsziget keleti oldalán húzódó mély, homokos-agyagos talajából. A „tihanyi kecskekörmöket”, mint értékes kincseket szorongattuk a kezünkben és tovább indultunk, hogy megcsodáljuk a tufába vájt, barlangszerű, Árpád-kori „reme-

telakások” beomlott helyét, ahol a régészek szerint többször kirabolt sírból XII. századi bizánci típusú rézpénzt találtak.

A tihanyi táborozás legmaradandóbb élménye egy hirtelen érkező, éjszakai vihar volt. Már elmúlt éjfél, amikor a tábor arra riadt fel, hogy kitört az égiháború: dörgött, villámlott, orkánszerű szél keletkezett, és az eső felhőszakadássá erősödött. A villámcsapások olyan sűrűn követték egymást, hogy bevilágították az egész tájat. A Balaton vize felerősítette az égzengést. A vihar alatt az egész táj úgy „jajgatott és sírt”, mintha újjáéledt volna a Csokonai által oly szépen megénekelt „tihanyi visszhang”. Körülöttünk recsege-ropogva hajladoztak a fák. A tábor egész területén egyre szélesebb csíkokban ömlött a domboldalról lezúduló zavaros, agyagos víz. A sátrak alá is betört a saras áradat. A vihar nem csökkent. Hiába kapaszkodtunk mindannyian a sátorkarókba és a rögzítő kötelekbe, a szél erősebb volt, mint mi: elkapta fejünk fölül a sátrat. Ott maradtunk fedetlenül a zuhogó esőben, egymásba kapaszkodva, rémülten kiabálva segítségért... A sátorkötelet ijedtünkben sem engedték el és kitartottunk, amíg a közeli sűrű erdőben táborozó ifik *R. Ernő* vezetésével segítségünkre nem siettek: a viharkabátos, csuklyás, elemlámpával világító egység próbálta a fák ágaira felakadt sátrakat a fejünk fölé visszacibálni és bennünket betakargatni, megnyugtatni. Közel egyórányi ideig tartott a küzdelem, amikor megszűnt a vihar: egyre ritkábban villámlott, és az égzengés is távolodó, halkuló dübörgéssé szelídült; az elvonuló felhőszakadás után csupán a fák ágairól csöpögött egyre gyérebben

az összegyűlt víz. Az ijedségtől és a küzdelemtől fáradtan – a váratlan esemény visszaidézése közben – betakaróztunk és mély álomba zuhantunk. Reggel nyolc óra után is nehezen tudtak bennünket felébreszteni, pedig akkorra már hétágra süttött a nap. Álmosan néztünk körbe: a kegyetlen éjszakai viharra csak a megroggyant sátrak, apró víztócsák és a földet borító letört faágak emlékeztettek.

A kiadós reggeli után nekiláttunk a tábor újbóli felépítésének: a sátrakat szegélyező árkokat mélyebbre és szélesebbre ástuk, és a sátorkarókhhoz kötött rögzítőköteleket megerősítettük.

Amikor ezen a délelőttön kimentünk a tópart-ra, a madarak már újból szépen énekeltek, és a Balaton vize alig hullámozott.

A vihar utáni napsütésben szivárványszínű, köd-lő párafelhők gomolyogtak a víz felett. Csaknem megelevenedni láttuk az Egry József festette, békés, nyugodt, mindig sejtelmesen szép balatoni tájat.

Az ilyenkor önmagát sokszínű pompájában megmutató Balaton varázsa magyarázat arra, hogy miért vonzza ide az embereket, a művészek sokaságát a mediterrán klímájú vidék, a szívét-lelket gyógyító tiszta levegő, az oxigéndús, simogató víz, a jóízű balatoni hal és a különleges zamatú, tüzes balatoni bor; nem utolsó sorban a szépségesen szelíd „pannón dombok”, a meditálásra kiválóan alkalmas „pogány ligetek” és „szent helyek”.

Számomra máig kedves emlék maradt az akkori úttörőtáborban töltött közel két hét. Mi, felnőtt kísérők is sokat túráztunk, csónakáztunk, játszottunk a gyerekekkel, beszélgettünk és tréfálkoztunk.

tunk egymással. Esténként tanulságos eszmecserét folytattunk az erdélyi származású tanártársunkkal, *Bakó Lajossal* a népi kultúra, a magyarság jellemző tulajdonságairól, arról a ma is vitatott és időszerű kérdésről, hogy „ki a magyar?”. Előfordult, hogy a jóízű beszélgetések közben megmekkóstoltuk a kiváló zamatú tihanyi vöröset is.

Egy alkalommal megtréfáltuk „rangidős” pedagógustársunkat, *Sz. Laci* bácsit. Ő mint szentiváni „borszakértő”, nagyra értékelte a balatoni borokat, ezért a táborba érkezésünkkor két kulacsnyit is beszerzett a „finom nedűből”, és elrejtette az egyéb személyes tárgyai mellé a fejpárnája alá. Mi tudtunk erről és *Magyar István* társammal elhatároztuk, hogy az egyik kulacs bort elcsenjük és a következő esti összejövetelre elvisszük, és közösen megisszuk.

Így is tettünk. A sátorban vendégként érkezve, beszélgetés közben gyakran dicsértük „saját, hozott borunk” illatát, zamatát, „testességét”, amikor Laci bácsi egyre virágosabb kedvében kijelentette: „Nekem e tieteknél is jobb borom van, de ne nézzetek ide!” Közben matatni kezdett a párnája alatt és zsörtölődött, mert csak az egyik kulacsot találta ott.

Bosszúsan, de vastag szemüvegén át is látható derűs tekintetét lövellt felénk, ránk mordult, majd a kezében lévő kulacs kiürült testvérére mutatva felkiáltott: „Ti csibészek! Szégyelljétek magatokat! Megitattatok velem a saját boromat és még dicsértettétek is azt!” Mi szégyenkeztünk és derültünk is a tréfán, majd elfogyasztottuk a második kulacs nedűt is. Másnap hasonló minőségű három kulacs balatonfelvidéki tüzes borral engeszteltük ki a barátságosan dörmögő, dohogó táborvezetőnket.

„Babám, az ajtót be ne lakatold!”

A következő nyáron Alsóórsön – a „kakaspasz-tás” reklámmal csalogató bolthoz közeli iskolában táboroztunk. Az egyik tanteremben a fiúk és a kísérőik, a másokban a lányok és a tanárnők rendezkedtek be. A távolabbi, felső iskolaépületben a győrszigeti úttörőcsapat vert tábort, *Nemes Veronika* vezetésével.

Naponta az alsóórsi vasútállomáshoz közeli strandra jártunk, ahol a simogató vízben lubic-kolva, fürödve, úszva, labdázva igazán kellemes órákat, napokat töltöttünk el. A vízben és a par-ton fiúk és lányok között játék és beszélgetés köz-ben baráti – esetenként kezdődő szerelmi – kap-csolatok szövődtek. Már a második estétől kezdve a fiúk szerenádokat adtak a lányoknak a szomszéd tanterem ablaka alatt, majd elmentek a szigeti táborozókhoz is. A kísérők között én is ott baktat-tam a gyéren világított utcákon, és magam is együtt énekeltem a szerenádózókkal. A sok-sok vidám, élcélődő dal közül a legkedveltebb volt: „*Ba-bám, az ajtót be ne lakatold!...*” és a „*Zöldre van a, zöldre van a rácsos kapu festve...*”

Az egészségügyi esti sétának is beillő kirucca-násról „takarodóra” – este tíz órára – mindig haza-értünk. Gyorsan elaludtunk, hogy minél előbb is-mét találkozassunk kedves ismerőseinkkel, és mehe ssünk a Balatonba fürödni, játszani, napozni.

Előfordult, hogy esténként a fiúk bekopogtak a lányok szobájába, vagy a lányok „véletlenül” be-nyitottak a fiúkhöz. Ilyen „apró” zavarásokat nem az ajtók bezárásával, hanem eltorlaszolásával és egyéb hangot adó „riasztó” eszközök – konzervdo-

bozok, bögrék, kanalak – kilincsre akasztásával, vagy vízzel telt edény – öntözőkanna, vödör – ajtó fölé helyezésével próbáltuk kivédeni. Az ajtó fölé helyezett edényből már enyhe („zajtalan”) ajtónyitásra is kizúdult a víz a betolakodó nyakába. Ebből bonyodalom is keletkezett.

Az egyik este lefekvés után én engedélyeztem a nagyobb fiúknak, hogy vízzel telt vödörrel „biztosítsák” az ajtót. Sajnos, a korábban lefeküdt Laci bácsi erről nem tudhatott és éjfél körül, amikor ki akart menni a vécére, a gyanútlan „ajtónyitó” nyakába zúdult az egész vödör víz. A felriadt tanteremnyi gyerek nagy ordítást hallott és azt a szinte dühtől sziszegő kiáltást, hogy „ki volt az a szamár, aki megengedte, hogy vizesvödröt helyeztetek az ajtó fölé?” – „Én voltam, Laci bátyám, és ne neheztelj a gyerekekre, csak énrám” – mondtam egy kicsit megszeppenve, de a „sikeres védekezés” komikumát átérezve küszködnöm kellett, hogy el ne nevessem magam. – „Nem gondoltam, hogy te is ilyen éretlen vagy” – dünnyögte már békésebb hangon, miközben lecserélte csuromvizes hálóingét és kiment a teremből. Követtem én is, és a folyosón kedvenc cigarettájával – egy „zsebben szárított” Kossuth-tal – próbáltam kiengesztelni. Akkor nem szólt semmit, de később sokszor kedvenc adomái között szerepelt ez a történet az általa kedvelt, de „éretlen kollegájáról”.

*Békacomb*ot ropogtattunk

Osztályfőnökösködésem második évében kirándulást szerveztünk Egerbe. A nagyszerű kolléganő, *Bugár Ilona* osztályával mentünk. A lányoknak Ica néni és egy kedves szülő, a fiúknak én voltam a kísérőjük. Az odautunk nagyszerűen sikerült. Az előre elkészített, az országjáráshoz kapcsolódó kisebb ismertetőket diákjaink rendben elmondták. Budapesten az Országházba is bejutottunk. Megcsodáltuk a csillogó fölépcsőt és a gyönyörű kupola díszait, majd az ülésteremben a képviselői székekbe is beleültünk.

Az első gond akkor mutatkozott, amikor megérkeztünk Egerbe és kiderült, hogy nem biztosítottak számunkra szállást. Sok utánajárás után a lányok egy régóta használaton kívüli bikaistállóban szálltak meg. A földre friss szalmát terítettek és gyorsan berendezkedtek, jól aludtak a „romantikus” szállodájukban.

A fiúkkal a városon kívüli közeli domboldalon vertünk sátrat. Egy hatalmas tölgyfa ágához kötöttük a sátor csúcsát és bebújtunk a sátorlap alá, mint a kiscsirkék a tyúkanyó szárnyai alá.

Mondanom sem kell, hogy nem volt kényelmes éjszakánk és még aludni is igen keveset tudtunk. A tizenegynéhány sátorlakó csak úgy fért el a sátorban, ha mindannyian oldalra fekvé próbáltak pihenni. A bajt csak tetézte, hogy az alattunk lévő pusztai föld lejtett. Az időnkénti egy ütemben történő fordulat végén a szélen fekvő kigurult a sátor alól. Miután ijedten feltápáskodott, az alvó sor első helyére heveredett. Reggelre legalább egyszer mindannyian kigurultunk a sátor alól. Alig

vártuk a napfelkeltét, hogy végetvessünk a gyötrelmeinknek. Fáradtan keltünk fel, gémberedett végtagjainkat megmozgattuk, ásítózva néztünk egymásra; gyűrött ruháinkat próbáltuk kisimogatni (hiszen csak úgy ruhástól feküdtünk le, helyesebben fáradtságunkban eldőltünk, mint a teli zsákok...). Először bosszankodtunk, majd nevetünk magunkon és megfogadtuk, hogy nem mondjuk el a lányoknak, hogy a rossz sátorhelyválasztás miatt mi bizony keveset aludtunk.

A városnézés alatt, az érdekes látnivalók közben már el is felejtettük, hogy alig pihentünk az éjjel.

A vár megtekintése közben kiderült, hogy tanítványaink előre felkészültek a tanulmányi kirándulásra és *Gárdonyi Géza Egri csillagok* című nagyszerű alkotása nyomán csaknem mindent tudtak a vár 1552-es ostromáról. Megilletődve álltak meg *Dobó István* márvány síremléke előtt. Nagy tisztelettel olvasták *Gárdonyi Géza* titokzatosnak tűnő sírkeresztjének feliratát: „Csak a teste”. A vár részlegesen feltárt kazamatájának megtekintésekor a gyerekek, különösen a fiúk fantasztikus történeteket találtak ki arról, hogy ők miként hadakoztak volna a török ellen, és merre építettek volna még titkos föld alatti folyosókat.

Ezután rövid pihenőt tartottunk és további városnézésre indultunk. Megcsodáltuk *Fazola Henrik* vasműves egyik leghíresebb alkotását, a címeres ajtórácsot, majd elsétáltunk a *Hild József* tervei szerint épült Bazilikához. Gyönyörködünk a Bazilika hatalmas oszlopsoraiban, szép szobraiban, domborműveiben és belső díszeiben, tereiben.

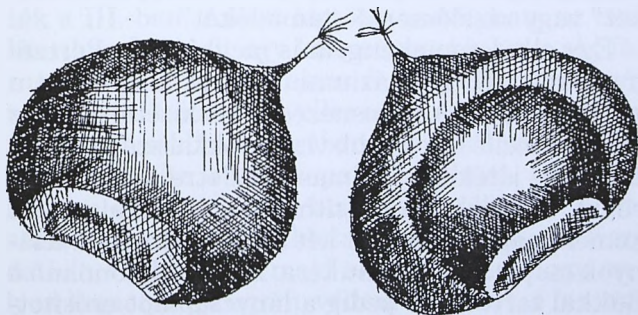
A gyerekek már alig várták, hogy eljussunk a

török kor egyik legjellegzetesebb emlékéhez, a magasba szökő „nyurga minarethez” (mecsetek mellett álló karcsú toronyhoz). A torony szűk csigalépcsőjén kíváncsian, tolongva igyekeztek feljebb gyermekeink. Néhányan a világítóablakokból kitekintve már látták, hogy milyen magasan vagyunk és szerettek volna visszafordulni. Ez az érzés többüknél pánikszerű félelemmé fokozódott, amikor kiléptek az alacsonynak tűnő vaskorláttal védett, körbefutó erkélyre. A lányok többsége a kilátásnak háttal, a minaret falát csukott szemmel tapogatva sietett körbe, hogy minél előbb visszaérjen a levezető lépcsőhöz. Akik betartották korábbi tanácsainkat és amúgy sem szenvedtek tériszonyban, azok nem néztek le a mélységbe, hanem a távoli hegyektől kiindulva az alattuk lévő városrészben gyönyörködhettek. Amikor leértünk a minaretből, megkönnyebbülten tekintettünk a magasba, és nem irigyeltük a hajdani műezzzinek napi többször is imára szólító égbözei munkáját, beosztását sem.

A fárasztó nap után egy vendéglőben vacsoráztunk. A főpincér egri specialitásként, az általunk jobbra csak a népdalból ismert békacombot ajánlott. A párosával, krumplikörettel tálalt sült kecskebékacombok külsőre és ízre is olyanok voltak, mintha bőruktól lenyúzott madár- vagy csirkecombot ettünk volna. Csupán néhányan nem bírták megenni a teljes adagot, és csak egyetlen kislánynak kellett kimennie evés közben. A gyerekek málnát rendeltek, én egy üveg egri bikavért kértem. A három kíséző felnőtten kívül minden gyerek ihatott belőle egy gyűszűnyit. Közben azt is megtudtuk a vacsora kifizetésekor, hogy a jóízű

egri vörös bornak a „bikavér” nevet valószínű a törökök adták, akik – a mohamedán vallás szesz-fogyasztást tiltó rendeletét megszegve –, azt a látszatot keltették, hogy ők nem jó egri bort, hanem „bikák erőt adó, friss, sűrű vérét” iszogatják harci kedvük fokozására...

Talán a tisztelt olvasó a tanulók lelki világát ismerve nem csodálkozik azon, hogy amikor a kirándulásról visszatértünk, a gyerekek első mondata a köszönés után az a dicsekvésnek szánt mondat volt, hogy „ropogtattunk békacombot és ittunk ám egri bikavért is”. A kételkedő szülők helytelenítő fejcsóválására gyorsan megjegyezték, hogy „csupán egy pár combot ettünk és alig egy kortynyi bikavért ittunk!”.

Számháború Tatán

Az ötvenes évek végén a hatvanas évek elején tanulmányi kirándulásra, országjárásra vonattal és busszal mentünk. Az oda-vissza úton – miután csaknem minden hazait felfaltak és megittak a diákok –, viccelődtek és szünet nélkül népdalokat, nótákat és ifjúsági dalokat énekeltek. A külön vasúti szakaszok melletti utasok együttérzéssel figyelték a jókedvű kirándulókat; a buszsofőrök többsége segítette a programok lebonyolítását, és egyre inkább becsülte a pedagógusok fáradságos munkáját.

Az „érdemi” programok közben – az előre megtervezett városnézések, múzeumok, országos híró épületek, helyek megtekintése – fontos nevelési lehetőségek rejlettek a szabadban szervezett foglalkozásokon is. Ilyenek voltak: a természetjárás, az érdekes helyi növények és állatok megfigyelése, „bogarászás”, kerékpározás, labdajátékok és a klasszikusnak számító csapatjáték: a „számháborúzás”. Az utóbbit azért is kedvelték, mert fiúk és lányok is alakíthattak együtt és külön is egymás ellen „harcoló” csapatokat: zászlóőrző „védekezőket” vagy zászlószerző „támadókat”.

Egy alkalommal engem is meghívott a Bercsényi iskola III. gimnáziumi osztálya kísézőként a közeli Tatára. A városnézés után kísétáltunk az Öreg-tó mellé egy kisebb vizesárokmal szabdalt, pihenésre, játékra alkalmas területre, számháborúzni. A homlokra erősíthető, számokkal jelzett keménypapírszeleteket két részre osztottuk: a lányok csapataéra és a fiúkéra. Az osztályfőnöknő a fiúkkal tartott, én pedig a lánycsapatot erősítet-

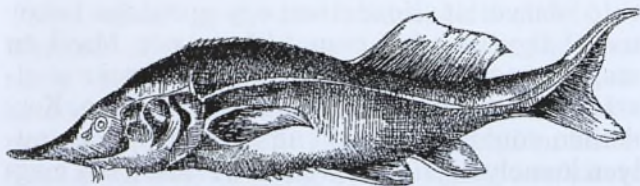
tem. A küzdelem ismertetésétől most eltekintek – a fiúk győztek, mert támadásaik közben nem csupán több védő számát olvasták le, de a zászlót is sikerült nekik megszerezni – de két tanulságos mozzanatot, amit máig sem lehet elfelejteni, röviden felidézek.

Az egyik arra emlékeztet, hogy a tanítási órákon legpéldásabb magatartású, kiváló tanuló is milyen önfeledten tud játszani, milyen találékony, ha csoportjának győzelme mellett még osztályfőnöke győzelméért is kell küzdeni. A számháború már hosszú ideje tartott, de a „támadók” hiába próbálták meg bokortól bokorig rejtőzve, hátrafordulva megközelíteni a célt, nem tudták, mert a zászló egy vízfolyás melletti fára volt feltűzve, és a túlsó partról „mindig” kiszámolták a védők a támadókat. A „maradék” (le nem olvasott) fiúk haditanácsot tartottak, majd *K. István* tanácsára gatyára vetkőzve, a csatorna koszos vizében, a part takarásában, egy áteresen keresztül történt „rajtaütéssel” olvasták le a védők számait és szerezték meg a zászlót. Győztek a fiúk, osztályfőnökük vezetésével...

A másik „háborús” epizódot is sokáig emlegették a III.-ban. Amint legtöbb osztályban, az említettben is akadt egy kényelmesebb lány, aki fárasztónak tartotta – és az ő nem éppen nádszál termetével talán szégyellte is – a számháborúban való részvételt. Kezdetben egy aprócska bokor mellől figyelte a két csapat küzdelmét. Mivel én magam is a lányokkal tartottam, többször is elszaladtam mellette és hívtam, hogy segítsen. Kezdetben vonakodott, majd amikor látta, hogy milyen komolyan játszom, védem a zászlót, ő is meg-

mozdult és beállt a harcolók közé. Sőt! Követve példámat, néhányszor ő is átugrott velem a széles árkon és azzal sem törődött, hogy lába és ruhája sáros lett. Ő sajnálta leginkább, hogy olyan „hamar” vége lett a számháborúnak. A fiúk előbb nevettek rajta, majd csodálattal figyelték a kipirult arccal, boldogan játszó Adélt.

El kellett ismerni, hogy én is vesztettem a lányokkal, de szereplésemnek is köszönhető, hogy egy addig visszahúzódó gimnazista lány ekkor önfelédten játszott társaival, és közben maga is nagyon boldog volt az egész osztállyal együtt. Pályámon mindig szép pedagógiai sikernek tekintetem, ha egy egész osztállyal együtt örülhettem. Megszívlelendő tanulság, hogy a pedagógusok példája, lelkesedése még a passzívabbnak tűnő 17–18 éveseket is mozgásba tudja hozni, aktivitásra serkenteni; a személyes példamutatás nagy nevelő hatását a sikeres pedagógiában egy pillanatra sem szabad elfelejteni!

A kalandvagyó diák

Az osztályfőnöke voltam *K. András*, hatodik osztályos tanulónak, aki 1957 tavaszán – valószínű kalandvagyóból és több felnőtt példáját is követve – külföldre távozott. Akkori szóhasználat szerint „disszidált”. Otthon sem árulta el tervét. Szokásához híven, korán reggel eljött az iskolába. Táskáját, az aznapi órarendnek megfelelően telerakta könyvekkel, füzetekkel, és elrejtette az emeleti fiúvéceben, az ülőke mögé. A mindig kereső-kutató, kíváncsi és mozgékony tanítványaim már az első óra előtt jelezték, hogy találtak egy „gazdátlan” táskát. Mivel azon a napon csupán egy fiú hiányzott, a hetes jelentésekor nyilvánvaló lett, hogy kié az. A gyerekekkel és a hivatalsegéddelel is megállapodtunk abban, hogy a táskát nem hozzuk el rejtékhelyéről, mert biztosan ott fogja keresni a visszatérő „tékozló fiú”. Még aznap délután felkerestem a hiányzó gyermek szüleit, akik hozzám hasonlóan, kalandvággyal magyarázták fiuk tettét. Ugyanakkor azt kérték, hogy várjunk néhány napot; bánatukban többször is azt hajtogatták: „Bízzunk benne, hogy hazajön András, mert nagyon szereti szüleit és testvéreit!”

Igazuk lett a szülőknek! A negyedik napon már az első óra előtt régi, szokott helyén, a harmadik padsorban, az ablak mellett ült és pakolászott a kalandvagyó diák. Nála volt a szokatlan rejtékhelyről az ott tárolt táskája is. A hetes jelentése után – ami akkoriban így szólt: „Tanár bácsinak tisztelettel jelentem, hogy a 6. b osztályból nem hiányzik senki!” – huszonnyolc szempár figyelt rám kíváncsian; a gyerekek izgatottan várták, hogy mit

mondok. – Egy kicsit csalódtak, mert Andrást nem szidtam meg, amiért külföldre szökött. Még azt sem kérdeztem meg tőle, hogy miért hiányzott az előző napokon; elkezdtem az órát, mintha mi sem történt volna. Lehet, hogy túl keménynek mutakoztam vele szemben, mert még szünetben sem szóltam hozzá. Abból indultam ki, hogy bizonyos esetekben a beszéd lehet az eredményesebb, de előfordulhat, hogy a „hallgatás pedagógiája” mutatkozik a célravezetőbbnek. Itt az utóbbit alkalmaztam. Ezzel időt adtam arra, hogy tanítványom vívódjon egy kicsit, ugyanakkor nem akartam, hogy osztálytársai András „elkalandozását” akkora nagy „tettnek” értékeljék, hiszen ő csak a felnőttek példáját követte. A türelem és a hallgatás meghozta gyümölcsét: András egész nap kereste közelségem és várta, hogy megszólítsam, megkérdezzem tőle, hogy miért is hiányzott. Az utolsó óra után megvárta a folyosón és kérte, hogy hallgassam meg. Örömmel vártam magamban ezt a pillanatot, ő pedig boldog volt, mert elmondhatta végre, hogy mi történt vele az elmúlt napokban.

Kíváncsiságból ő is csatlakozott egy felnőttekből álló csoporthoz, és teherautón elment Bécsbe. Megcsodálta az ottani fényes kirakatokat, tiszta utcákat, a száguldó autók sokaságát és a jól öltözött járókelőket; ácsorgott a schillingért árusító játékboltok csillogó kirakatai előtt. Arra a kérdésre, hogy miért jött haza, a következőket válaszolta: „Nagyon magányosnak éreztem magam, és folyton-folyvást arra gondoltam, hogy kétségbeesve keresnek szüleim és testvéreim. Arról álmodtam, hogy a Rábca partján sétálok, majd a Bercsényi ligetben focizom a társaimmal.” A mondat végén

kamaszos mosoly jelent meg arcán, amikor úgy alulról felnézett rám és azt mondta: „Az iskolából sem akartam sokat hiányozni...”

Az eset után az osztállyal is megbeszéltük a történeteket. Szót ejtettünk a szülőföld szeretetéről és a honvágyról is. A gyerekek utaltak rá, hogy a vándormadarakat is valami megmagyarázhatatlan „honvágy” húzza haza, mint a külföldön élő magyar embert. András is elmondta, hogy amikor a bécsi templomtornyokat csodálta, mindig az úJVárosi katolikus és ráctemplom jutott az eszébe, és néha a református „kakas”-templomot is maga előtt látta. Néhány gondolattal én is kiegészítettem a gyermekek elképzeléseit. Utaltam rá, hogy a honvágy az egyik legfájóbb és legszebb érzés: az embernek hiányzik az otthona, a szülőföldje, a hazája. Nincs abban semmi csodálatos, hogy a vasat a mágnes vonzza, a szívet pedig a szülőföld. A beszélgetés végén szemléltetésként felolvastam *Ady Endre A föl-földobott kő* című verséből a két első strófát:

*„Föl-földobott kő, földedre hullva,
Kicsi országom, újra meg újra
Hazajön a fiad.*

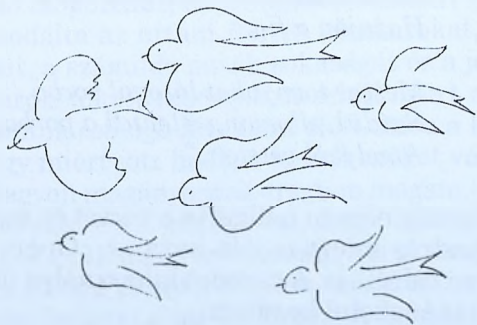
*Messze tornyokat látogat sorba,
Szédül, elbusong s lehull a porba,
Amelyből vétetett.”*

Az osztály némán hallgatta a verset és sejtette, hogy András miért is jött haza az „Óperenciás tengeren túlról” is. A csendet kihasználva önkéntelenül is énekelni kezdtem:

*„Sej, Nagyabonyban
csak két torony látszik.
De Majlandban
harminckettő látszik.
Inkább nézem
az abonyi kettőt,
mint Majlandban
azt a harminckettőt...”*

Az ismert népdal-katonadal eléneklése után még nagyobb lett a csend. Ekkor azt mondtam: „Látjátok, gyerekek! A honszeretetet, honvágyat igazán csak a nagy írók-költők, zenészek képesek megfogalmazni, de mindannyiunkban benne van. Andrást is a szíve húzta haza, megérdemli, hogy ne beszéljünk többet a kiruccanásáról!

Rövidke történetem végén szeretném tájékoztatni az érdeklődő olvasót arról, hogy András, a jó nevű, dolgos újvárosi család negyedik gyermekeként, már általános iskolásként is tehetséges labdarúgónak számított, felnőtt korában pedig több NB I-es csapatnál sikeres labdarúgóedző lett...

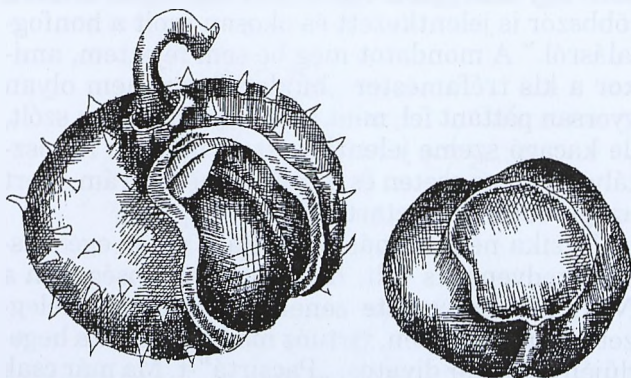
A hegedű apró virtuóza

Aprócska ötödikes diák volt *Józsika*, amikor én is tanítottam. A mosolygós, göndör hajú, fekete szemű cigánygyerek az osztály kedvencének számított. Amikor tehette, négykézláb mászkált a padok alatt és riogatta a gyanútlanul üldögélő, beszelgető lányokat. Osztálytársai biztatására többször is megtette – apró természet kihasználva –, hogy lebújt a pad alá és próbálta észrevétlenül, rejtve és csendben kihúzni az óra elején felelésre szánt 8–10 percet. Egy alkalommal az én órám kezdetén is lelapult a padban, hogy ne tudjam feleltetni. A gyerekek olyan várakozó izgalommal néztek rám, hogy csakhamar rájöttem a turpisságra, de nem mutattam, hogy értem a tréfát. Lapozgatni kezdtem az osztálynaplót és közben úgy tettem, mintha azon töprengenék, hogy kit kellene feleltetnem. Megálltam a nagy L-nél, és szomorúságot színlelve felsóhajtottam: – „Kár, hogy L. Józsika hiányzik, pedig szerettem volna neki adni egy szorgalmi ötöst, mert az előző órákon többször is jelentkezett és okosan szólt a honfoglalásról.” A mondatot még be sem fejeztem, amikor a kis tréfamester „bujdosó” csaknem olyan gyorsan pattant fel, mint a keljfeljancsi. Nem szólt, de kacagó szeme jelentkezett az ötösért. Az osztály derült az eseten és ő hálásan nézett rám, mert az ígéreteimet is betartottam.

Józsika nem csupán az osztály, de az egész iskola kedvence is volt. Az iskolai ünnepeken a *Nagy Miklós* vezette zenekar kíséretében lélegzetelállítóan szépen, virtuóz módon játszotta hegedűjén az akkor divatos; „Pacsirtá”-t. Ma már csak

volt iskolatársai és közeli barátai emlékeznek rá, hogy Józsikát, „a Paganini-fiókát” már a Bercsényiben is szárnyaló Pacsirta segítette egyre magasabbra repülni: előbb a közkedvelt Rajkó-zene-
kar, majd az országos és nemzetközi hírnű Száz-
tagú Cigányzenekar egyik elismert primása lett.

Ritka találkozásaink alkalmával, régi ismerős-
ként, tanítványként köszönt. Máig megőrzött ha-
miskás mosolyából kiérződik, hogy ő sem felej-
tette el a Bercsényiben töltött játékos diákéveket,
a pad alatt átélt izgalmas, boldog perceket.

Intő a kedvesnek

Az iskolai élet egyik legfontosabb területe a tanár–diákviszony. Ezen belül is megkülönböztetett figyelmet, sajátos pedagógiai tapintatot kíván, finom érzékenységgel jár a serdülő fiúk-lányok és a fiatal tanárok, tanárnők, de általában a tanítók és tanítványok közötti érzelmi kapcsolatok alakulása.

Fontos gyakorlati kérdések az alábbiak:

Lehet-e szerelmes a diák a tanárába és fordítva?

Mi van, ha a szerelem egyoldalú? Hogyan reagáljunk?

A valóságban több tartós, szép diákszerelmet és házassággal végződő, „normális” sikeres tanár–diák-szerelmet láttam hosszú pályafutásom alatt. Mégis úgy vélem, hogy a tanár–diák-szerelmek lehetnek gondok forrásai is.

Tény, hogy serkentő hatású lehet, ha a tanárok és tanítványaik között nincsen nagy korkülönbség, hiszen „jobban megérthetik” egymást.

Pedagógiai siker és a tanulást elősegítheti, ha a fiatal lányok és fiúk rajonganak az ugyancsak fiatal (vagy már nem is fiatal) férfi és női tanáraiért, osztályfőnökükért; az általuk tartott órákat jobban várják, tantárgyaikat jobban tanulják; az ő emberi tartásukat követésre méltóbbnak, példának tekintik; versengenek elismerésükért és talán egy kicsit szerelmes is beléjük az egész osztály. Ismertem ilyen kiváló pedagógusokat, akik tanítási óráikon „pedagógiai művészetükkel” az egész osztályt vagy iskolát „lázba hozták”: a fiúk sóvár tekintettel figyelték a tanárnő minden mozdula-

tát és szorgalmasabban készültek és már várták (az általában nem közkedvelt) az általa tanított „matek” órát. Egy másik élő példa volt, amikor a nagyszerű irodalmár óráin minden leány úgy érezte, hogy a virágénekek, verselemzések, regényrészletek személyesen nekik szóló „burkolt” szerelmi üzenetek, vallomások. Aligha tekinthető véletlennek, hogy ezek a diáklányok életük végéig szívükbe zárták, őrizték kedvenc tanáruk és a versek iránti szeretetüket.

Természetesen a tanárnak is szárnyakat ad, ha úgy érzi, hogy az óráján nagy érdeklődéssel figyelik minden szavát, szívesen teljesítik minden kérését, egyszerűen: szeretik a gyerekek. Talán az is természetesnek fogható fel, hogy néhány diák szinte szerelmes tanárába és az sem elítélendő, ha egy-egy tanár beleszeret tanítványába.

Fiatal tanár koromban erre is láttam példát.

Iskolám gimnáziumi osztályában, a III.-ban jó volt tanítani, mert a diákok szorgalmasak, tisztellettudók és – ami nekünk, fiatal tanároknak igen fontosnak tűnt – a lányok igen csinosak is voltak. Mintha egy szépségverseny „udvari hölgyeit” ültették volna be az iskolapadokba. Nem is lehet azon csodálkozni, hogy fiatal kollegánk beleszeretett az egyik tanítványába. Az „egyenesen felnőtt, szép nyers ciprusvessző” hajladozására emlékeztető mozgású, a tehetséges erdélyi-győri *Baróc*z *Barna* kiváló alkotásához, a Napot jelképező *Fekete Madonna* szépségével vetekedő arcú diáklány szénfekete szeme, „kalárist kis szája, mézet eresztő beszéde” megbabonázta a költői hajlamú fiatal tanárt, aki nem csupán beleesett a szerelem sötét vermébe, de ott kínlódott bánatában, mert a

kedves nem viszonzotta szép érzelmeit. Hiába tartotta a szebbnél-szebb órákat, fejből szavalta a világirodalom legszebb gyöngyeinek számító szerelmes verseket, és néha a közbeszótt saját epekedő sorait is, az osztályban már minden lány szíve gyorsabban vert és törülgette szemeit, de a kedves „hideg szobor maradt”. A hosszú eredménytelen ostrom után fülig szerelmes hősünk utolsó elkeseredésében elhatározta, hogy találkára hívja hőn szeretett tanítványát az iskolához közeli csendes cukrászdába. A lányka nem ment el a „légyott-ra”, sőt a következő délután megtartott szakkörön sem jelent meg. Ráadásul a tanítási órán sem figyelt eléggé a tanári magyarázatra, és a feleltetésnél is megmakacsolta magát: hallgatott. Most már a szakmájában is sértett kollegám elkérte tanítványa ellenőrzőjét és az „órán tanúsított figyelmetlen magatartásáért” intőt írt be a kedvesnek.

A minden tanítványára figyelő osztályfőnöknő úgy akarta a nyilvánvaló igazságtalanságot megszüntetni, hogy a pedagógiai csapdába esett fiatal tanárral, nagy rábeszéléssel, visszavonatta az elmarasztaló beírást, és a régi ellenőrző helyett újat állított ki.

Az eset óta több évtized telt el. A szépséges diáklány sikeres gyermekorvos, a fiatal tanár gondos családapa lett. Hű maradt igaz szerelméhez, az irodalomhoz. Amikor találkozom vele, mindig vidáman utal volt szépséges tanítványa okozta csalódására. Érettségi találkozón, baráti körben a második pohár bor elfogyasztása után mosolyogva hordozza körbe tekintetét a jelenlévőkön és utal egy régi-régi dal strófájára:

*„Ezernyolcszáz-negyvennyolcban
nem így volt...”*

Ilyenkor a találkozó minden tagja elnémul egy percre, mert tudja, hogy ez volt a sebzett szívű trubadúr fájdalmat enyhítő dala...

Gyermekkori szerelmeim

Lehet, hogyha óvodába jártam volna, akkor az „első szerelmem” a legkedvesebb óvó néni, vagy egy nagycsoportos, pettyes rövidszoknyás, hosszú copfos, barna szemű kislány lett volna. Mivel óvodás nem voltam, így az első szépséges tanítónőmbé lettem először szerelmes. Titokban félszemmel mindig követtem, amikor a padok között sétált, vagy írt a táblára. Magyarázat és bemutató olvasás közben finoman mozgó, rózsaszínes ajkainak mozgását utánoztam a számmal. Kedves hangjának dallamos csengését néha még ma is hallani vélem! Szinte belepirultam, amikor lekekészítés közben fölémhajolt és szótlanul megsimogatta a fejem. Ilyenkor én is „véletlenül”, csaknem észrevétlenül megérintettem a kezét, ruháját, és ettől nagyon kellemesen éreztem magam. Az első osztályokban – az otthoni állandó biztatás mellett – főleg azért tanultam sokat, hogy kiértemeljem a tanító nénim dicséretét.

Közben, ahogyan cseperedtem – a többi egészségesen kíváncsi fiúhoz hasonlóan – én is érdeklődni kezdtem a lányok iránt. A fiúk és lányok közötti apróbb különbségeket – a lányok szoknyában járnak, hosszabb a hajuk, többet beszélnek, szorgalmasabbak, szebben írnak, sokat babáznak; a fiúk nádrágban járnak, rövidebb a hajuk, jobban tudják a számtant, nem olyan szorgalmasak, sokat birkóznak, lovaznak – már a családukban is megfigyeltem és az iskolában is tapasztaltam. Az egyéb eltérésekről egymás közötti sugdolózással, nevetgélve beszélgettünk. Alsós koromban nekem még azok a lányok tetszettek, akik legjobban

tanultak, és a közös játékokban a legügyesebbek voltak. Ilyen gyermekkori játszótársszerelmem volt *C. Piroska*, akiről a fáramászások és birkózások közben többször is észrevettem, hogy nem fiú, hanem eszével, ügyességével azokon is túltevő leány.

A lányokkal való ismerkedésnek igen sok változatát alkalmaztuk: incselkedés, papírcsíkokra írt néhány szavas, rajzos levelezés; lovagi védelem nyújtása a csúfolódókkal szemben – ami legtöbbször verekedéssel, orrbetöréssel, sírással végződött –, tetszést kifejező coffrángatás stb. A „kiválasztottunkért” való ilyen kakaskodásért csaknem mindig elmarasztaltak bennünket tanítóink, de a „kedvesünkért” büszkén viseltük a verekedés nyomait és vállaltuk a büntetést.

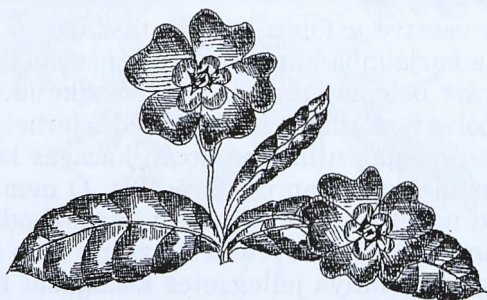

Sarokba térdepeltettek

Elsős voltam a jászladányi polgári iskolában. Együtt tanultunk a lányokkal, akik közül az első napoktól kezdve nagyon tetszett nekem egy búzakék szemű kislány. Amikor rám nézett, mindig nevetett, szinte kacagtak a szemei, és két pufók arcán apró gödröcskék jelentek meg. Kedvemre való, igen vidám teremtésnek láttam. Ő is jó tanuló volt. Ami még titokzatosabbá és vonzóbbá tette számomra, hogy az osztályfőnököm lánya volt. A szomszédos Jászalsószentgyörgyről járt be minden reggel a szüleivel, lovas kocsin. A hideg, nyirkos reggeleken báránybőr bundába öltöztetve, enyhébb időben pokrócokba burkolózva ült az anyja mellett. A fiúk csapatában én is ott tolongtam az iskola kapujában csaknem minden reggel, hogy lássam leszállni a kocsiról az én szép, képzeletbeli „szőke Iluskámat”, és esetleg segítsek neki a mindig nehéz iskolatáskáját leemelni.

Ezen a nyáreleji langyos reggelen is ott tolongtam a várakozó fiúk kíváncsi csapatában, amikor éppen *Ilonka* lépett le utolsónak a bélelt fészeknek tűnő kocsiról. Közben egy pillanatra engem keresett szemével. Vesztére!? Megbillent, egyensúlyát veszítve a földre ejtette táskáját, ő maga pedig a karjaimba huppant. Meglepetésemben és nem várt boldogságomban egy rövidke ideig átnyalábolva tartottam a súlyos, de édes terhet, majd gyorsan megpusziltam az arcán kacagás közben most is megjelenő apró gödröcskét. Ő nem tiltakozott, mindkét kezével belém kapaszkodott és még hangosabban nevetett. A szünni nem akaró zajongást és lánya jellegzetes kacagását hallva

Ilonka előresiető édesanyja visszafordult, és az egész osztályt beparancsolta az iskolába. Ezután egy kissé halkabban, de érthetően ránk ripakodott: „Ti is siessetek be a tanterembe, ott majd számolunk!” Erre Ilonkával elengedték egymást, és osztálytársaink kárörvendő pillantásaitól kísérve, bementünk a tanterembe. Ott az osztályfőnök-édesanya megszidott bennünket, mert most már nem először – korábban órák alatt leveleztünk a pad alatt, sorban állás közben többször is megcsíptük egymást – „illetlenül” viselkedtünk. „Halmazati büntetesként” a sarokba kellett térdepelnünk. Zokszó nélkül szenvedtünk „szerelmünk megvallásáért”, de az bántott, hogy nem egymás mellé térdepeltettek bennünket. Amikor a kiszabott büntetés letöltése után helyünkre mehettünk, a térdünk sajgott a fájdalomtól, de szemünk boldogan összevillant, mint az igazi szerelmeseké. Ennek a pelyhedző diákszerelemnek köszönhetem, hogy későbbi tanulmányaim során megértettem a nagy magyar író, gondolkodó *Madách* hősének mély értelmű tapasztalatát, miszerint „borsón alva” is lehet „szépet álmodni!”

Fiúvá serdültem

A fiúk és lányok fejlődésének sajátosságairól tízegynéhány éves koromban már igen sokat tudtam. A hozzám hasonló tanyai és falusi parasztyerekeknek természetesnek tűnt, hogy a madarak és házi szárnyasok miként udvarolnak egymásnak és miként párzanak: gyakran láttam én is a fákon ugráló madarak nászát, a galambok háztetői udvarlását, a tűzokok, daruk látványos násztáncát; megfigyeltem, hogy a meglapuló tyúkokat hogyan búbolja meg a kakas, és a gúnár hogyan mászik fel a tojóra; a nyulakat rendszerint gyermekek vitték a bakhoz, a disznókat felnőttek kísérték a kanhoz, a birkát a koshoz, a kecskét a bakhoz, a kancát a csődörhöz és a tehenet a bikához. Kora tavaszi sötétedéskor láttam a párzó macskák villogó szemeit és hallottam nyivákolásait, sikongásait.

Igaz, hogy akkor már azt is tudtam, hogy miként születik a baba, de a női test intim részletei iránt egyre inkább érdeklődtem. Kíváncsiságom kielégítésére kedvező körülménynek számított, hogy diákként egy faluszéli parasztcsaládnál laktam, közel a cigánytelephez.

A házigazdám a fronton volt, és a szerény gazdaságot és aprócska gyermeküket a szorgos feleség egyedül rendezte. Az én ösztöndíjamból – lakbérre, kosztra – kiegészítő jövedelemként, szüksége volt a kis családnak.

Innen, ebből a takaros, tiszta udvarú – az utcáról is vaskerítéssel védett – házból indultam reggelente az iskolába, és ide tértem vissza délutánonként, mint megszokott, kibélelt fészkére a ki-

fáradt madár. Minden utamon a közeli cigánytelep mellett haladtam el. Számomra szokatlan volt a látvány, mert az alig tíz kilométernyire lévő szülőfalumban csak házaló, zenész és tapasztócigányok fordultak meg. Egyesek szerint az előjárók nem engedték meg, hogy a falu végén a cigányok letelepedjenek; mások szerint – szomorú, de ez a valószínűbb – a falu annyira szegény volt maga is, hogy „nem tudott egy szál cigányt sem eltartani”.

Itt a falu szélén – egy nádasokkal félig benőtt tó melletti magaslaton – valóságos lakótelep alakult ki. Apró fából, vályogból, sárból és vesszőből épített nádtetős házak, ablaktalan kalyibák, zsákdarabokkal, gyékény- és nádfonatokkal „zárható” kunyhók, földbe vájt vermek szorongtak egymás mellett. Téli időben – reggeltől estig, mert mindig főztek, melegítettek a sokgyermekes cigánycsaládok – a „lakások” orrán-száján gomolygott a nehezen égő tüzelők kesernyés füstje; áthatva sajátos szagával a telep minden zugát, az emberek ruháját, testüket, berendezési tárgyaikat. A hidegek megszűntével a házak előtti szabad tűzön főztek a cifra ruhás és még cifrább kendős aszszonyok. Körülöttük gyerekek sokasága futkározott, zsidongott. Legtöbbjükön nem volt sem ruha, sem cipő; testükhöz képest nagy, kerek hasuk maszatos, lábuk poros, sáros, egyik másikuké repedezett: „kifújta vörösre a szél”, csak a szemük volt tisztán ragyogó bogárfekete.

A felnőttek között voltak, akik rendszeresen gyűjtötték a bőrt, rongyot, csontot, ócskavasat, tollat. Mások ürgét önteni jártak, alamizsnát kéregettek, kártyát vetettek, tenyérjós-lással keres-

ték szegényes betevőjüket. Nem volt ritka, hogy egyesek csak esti szürkületkor értek haza gyanús zsákmányaikkal; vadmadár, eltévedt tyúk, elhullott háziállatok húásával, „talált” zsendülő gyümölcssel megtömött tarisznyával.

A szokásos hangzavar délutánonként csak akkor szűnt meg egy rövidke időre, amikor hosszú, fárasztó útvjáról – hatalmas fehér lepedőbe kötött batyuval a hátán – visszatért egy-egy cigányasszony „kéregető”, „beszerző” vagy „cserélő” körútvjáról. Férfiembert napközben alig láttam. Volt, aki a ház mögött feküdt a magas fűben. Arcát eltakarta fekete, kopott kalapjával: lehet, hogy aludt, de az is lehet, hogy csupán azon törte a fejét, hogy honnan kellene megszerezni népes családjának a következő napi betevő falatot.

Az idősebb cigányasszonyok nyári délutánonként rendszeresen kiültek a házak előtti padkákra, maguk alá húzott lábakkal. Csendesen eregettek cserepes pipájukból a füstöt, és összeszűkült szemmel figyelték az eget és a tábor életét.

Ünnepnapokon és szép nyári estéken szívesen hallgattam a cigányok síró és szinte kacagó zenéit, szomorú és vidám énekeit.

Ma is ifjúkorom egyik legszebb emlékének tartom, amikor meglestem a fürdőző cigánylányokat.

Kellemesen meleg, nyáreleji szombat délután volt. Elhatároztam, hogy kimegyek a faluszéli kubikgödörben kialakult tó partjára sétálni és felhőket nézni. Apró füzessel eltakart tisztáson leterítettem a kabátomat és hanyatt feküdtem. A szikes földön kellemes kamillavirág-illat terjengett. Az égen most nem láttam mesebeli szépsé-

gekké, szörnyekké, vadállatokká formálódó nagy felhőket, csak szinte mozdulatlanul „legelésző” bárányszerű felhőket. Alig kezdtem el ábrándozni a felhőbárányokról, amikor közvetlen közelemben vidám leányricsajra lettem figyelmes. Óvatosan felálltam és láttam, hogy a vízparton fiatal cigánylányok szinte egy mozdulattal levetik lenge szoknyáikat és visongva, nevetve, egymást és magukat is locsolva bemennek a vízbe. Természetesnek tartották, hogy meztelen fürdőzésük közben nem zavarták őket a víz szélén figyelő, kidülledt szemű békák, a közelükben úszkáló vadkacsák és el-elcikázó fecskék sem. Amikor engem megláttak, szinte rám sem hederítettek, nem zavartak el, valószínű, hogy magukhoz képest még gyerekeknek néztek. Egy kicsit hangosabban kezdtek el beszélgetni és néhányszor felém is tekintettek, de fürödtek tovább. Amikor kijöttek a partra, a 11 éves fiú szemével, lelkével szinte habzsoltam a látványt. A nálam csupán néhány évvel idősebb, de testileg már kifejlett nők látszatát keltő lányok – a cigánylányok közismerten korábban érnek – hegyesen álló, simogatásra érett apró mellei kamilavirágra emlékeztettek. A látvány rövid ideig tartott, de engem gyönyörű érzés öntött el. Egy darabig még szinte megbabonázva álltam a vízparton. Hallgattam a lányok gerliceénekét, és megcsodáltam, ahogyan a víztükörben fésülgették csillogó fekete hajukat. Majd, az isten tudja honnan szerezték, de egy-egy szál vadvirágot tűztek díszítésül anélkül is megkapóan szép hajukba. Ahogyan jöttek, ugyanúgy vidáman, csevegve elvonultak, mint a váratlanul keletkezett gyenge nyári fuvallat.

A csodának ható varázslatos jelenet után már nem maradt kedvem tovább nézegetni a felhőket, az úszkáló vadkacsákat és a némaságában is, nekem mindig „beszédes” vizet hallgatni. Hazabalagtam. Otthon, alig odafigyelve átismételtem a következő napi leckét, és a szokásosnál korábban lefeküdtem. Szép álmom volt: a faluvégi tavacs-kában együtt fürödtem és játszottam a cigánylányokkal. Amikor felébredtem, azonnal kiugrottam az ágyból, és alaposan megmosakodtam jó hideg kútvízben. Iskolába menet oda-odanéztem a most csaknem mozdulatlan, csendes cigánytelepre és arra gondoltam, hogy a következő szombaton ismét elmegyek bárányfelhőt nézni és nimfákban gyönyörködni.

A „fáraó népéről” őrzött gyermekkori emlékeim felnőtt koromban is többször visszatértek. Amikor a budapesti Operában megtekintettem a *Trubadúrt*, Verdi remekét, akkor a cigánytábort megjelenítő díszletek ismerősnek tűntek; a darabban átkot szóró, máglyára hurcolt vén cigányasszony az én régen látott pipázó, hunyorgó szemű cigányasszony ismerőseim közül is kikerülhetett volna. A szépséges Azucéna csodálatos énekét hallgatva és végtelen nagy anyai bánatát átérezve – hiszen rádőbbent, hogy bosszúból saját ártatlan fiacskáját vetette tűzbe – megborzongtam; olyan képzetem támadt, mintha az én gyermekkori szépséges, békésen éneklő szelíd, gerlice-cigánylányaim közé – vérre szomjas, vijjogó – ragadozó karvaly csapott volna le! A vöröslő máglya füstje – az Opera süppedő bársonyszékében ülve, a parfümtől illatos díszes teremben – a jászladányi putrikból kiáradó füst kesernyés, csípős szagát juttatta eszembe...

Szerelmi csalódásaim

A polgári iskola elvégzése után a nagy múltú és jó hírű szolnoki *Verseghy Ferenc Gimnáziumba* jártam. Fiúgimnazista társaimhoz hasonlóan a lányokkal való minél gyakoribb találkozásra én is kihasználtam minden alkalmat. Tanulás után „kimenőinken” – a kollégiumi napirend ezt lehetővé tette – szinte elárasztottuk a szép Tisza-parti sétányokat és vártuk a lánygimnazistákat. Először csoportokban találkoztunk a lányokkal, kísérgettük őket, majd szép lassan párokra szakadva egy-egy közeli padra ültünk. Itt már rendszerint kettesben meghittebb beszélgetésbe kezdtünk az iskoláról, tanárainkról, magunkról, a szerelemről, a szórakozási lehetőségekről és végül arról, hogy mikor találkozunk legközelebb. A gyorsan elrepülő kimenő utolsó perceiben – egymás kezét szorongatva, sóhajtozva – esetleg egy szégyenlős puszival köszöntünk el egymástól. Ezután ki-ki a maga csoportjához csatlakozott és hazaindultunk. Ritkán előfordult, hogy a kiszabott időnél tovább udvaroltunk. Ilyenkor hazakísértük kedvesünket, és a társaink által keskeny résnyire nyitva hagyott földszinti szobaablakon halkán bemásztunk a hálóterembe. El lehet képzelni, hogy a ránk ébren váró, vagy a felzavart hálótársak milyen csúfolódó megjegyzésekkel és élcelődő, gunyoros kérdésekkel fogadták a későn jövőket. Azt pedig még elképzelni is nehéz, hogy hány kitalált izgalmas epizódot és hihető indokot kellett rögtönöznie az ablakon át hazatérőnek addig, amíg aludni hagyták társai. Vigasztalóként, fájdalomdíjként talán végigálmodhatta a saját maga által kitalált történeteket.

A lányokkal való találkozások különleges alkalmak voltak a „falujárások” (középiskolások kultúr-műsorai a város környéki falvakban). Egy teherautóra padokat raktunk fel és azokra ültünk, lányok és a fiúk vegyesen. Az „ülésrend” itt sem véletlenül alakult, hiszen mindannyian igyekeztünk a nekünk leginkább tetsző személy mellé kerülni. Megpróbáltam én is „helyezkedni”, közel kerülni egy göndör hajú és szép hosszú, vékony nyakú zagyvarékasi barna kislányhoz, de ő érzéketlenül fogadta bátortalan széptevésemet. Néhány közös sétánk után helyettem másik fiúval lett jóba. Siettem én is vigasztalódni. Egy még szebbnek tartott, összenőtt szemöldökű, „sírós szemű”, koromfekete hajú, copfos vezsenyi lánynak kezdtem udvarolni. Mindig nagyon vártam a vele való találkozást. Boldog voltam, amikor – ha nem is az én, hanem amint később kiderült, a rokonai kedvéért – eljött a besenyszögi búcsúba, ahonnan kerékpáron visszavihettem a tizenhat kilométerre levő Szolnokra. Sajnos, az én rajongó diákszerelmemet, udvarlásomat nem méltányolta, egyre ridegebben fogadta. Egy nálamnál jobb kiállású, neki tetszőbb, partiképes, idősebb fiút talált magának. A csalódás nagyon megviselt! Néhány hétfő az órákon sem tudtam figyelni: gondolataim elkalandoztak; nem láttam értelmét a tanulásnak, és még a nem mindig bőséges kollégiumi kosztot is meghagytam. A tanterem ablakán többször kinéztem az iskola előtti Tisza-parti ligetre, látni véltem őt az ismert padon. Nagy bánatomban neve kezdőbetűit (P. J.) „barbár módon” iskolalapadomba is belevéstem.

Az eset után úgy éreztem, hogy a szakításba

belepusztulok. Napjában többször is ismételtetem Csokonai versének – az én lelki gyötrődésemet is kifejező – halhatatlan sorait:

*„Nekem már a rét hímetlen,
A mező kisült. –
A zengő liget kietlen,
A nap éjre dült.”*

Több hónapi gyötrődés után belenyugodtam a megváltoztathatatlanba, de szerelmi csalódásom emléke még hosszú évekig fájt. Nagyon fájt!

Kamaszkori csalódásaim után hét évet töltöttem a fővárosban: tanultam, dolgoztam, de igazi nagy szerelmeim nem voltak. Engem ugyan kedveltek a „gyöngébb nem” képviselői – asszonyok anyáskodtak felettem, tanígtattak –, de csak „alapfokú” képzettségre tettem szert a szerelemben. Lányismerőseim is szívesen voltak társaságomban, de velem leginkább barátkoztak, „játszóttak”, és más fiúkkal jártak...

Bontakozó tanárszerелеm

Talán több évtizede tartó boldog házasság közben sem szégyen bevallani, hogy nem „első látásra” szerettem bele iskolánk új, csinos, fiatal nevelőnőjébe, *Máriába*. Mint a nyirkos, kemény fadarab, én is csak hosszabb csiholás után kaptam lángra, de parázsló szerelmem melege máig elkísért.

Már egy éve tanítottunk a Bercsényiben, amikorra az addigi véletlen találkozásaink, szakmai megbeszéléseink egymás iránti személyes érdeklődéssé, nagyobb figyelmességgé, szimpátiává alakultak. Az 1958-as alsóörsi közös táborozás után gyakrabban kerestük egymás társaságát, és egyre több közös témát találtunk, sokat megtudtunk egymásról.

Kiderült, hogy mindketten sokgyermekes családból származunk. Szüleink szorgalmas munkával, nem kis küzdelem árán neveltek fel bennünket. Szűkös anyagi körülmények között éltünk, de óriási gazdagságot örököltünk: a családszeretetet, a munka és tudás tiszteletét.

Polgári iskolából indultunk és nagy-nagy erőfeszítés árán egyetemet végeztünk. Bár ösztöndíjat kaptunk, de megismertük a kollégisták élményekben gazdag, szegényes életét. Az étkezésen spóroltunk – a magunk készített vacsorához a déli menzai ebédasztalról „szereztünk” pár szelet kenyeret –, hogy néhány olcsó ruhadarabot vehessünk. Megtudtuk egymásról, hogy kedvenc íróink, költőink, zeneszerzőink ugyanazok, és budapesti éveinkben csaknem egyazon időben és helyen voltunk színházban, kiállításon, hangversenyen és

moziban. Kiderült, hogy az ELTE újságjában, az *Akikre büszkék vagyunk* rovatban egymás mellett jelent meg fényképünk.

Addig is hallottam és tudtam, hogy „kicsi a bors, de erős” és megtanultam, hogy „jóból keveset mérnek”, de most magam is tapasztaltam, hogy mennyire igazak a népi megfigyelések. Marika szabályos tornászalkata – Somló Kupát nyert középiskolás korában – egyre inkább megtetszett nekem. Szellemi frissességét, szakmai-pedagógiai tudását, határtalan gyermekszeretetét nagyon nagyra értékeltem, bár alacsony termete miatt – 25 centivel alacsonyabb volt nálam – egész életében kénytelen volt „rám feltekinteni”.

Ma is emlékszem rá, hogy a reggeli boldog viszontlátás örömét azzal is fokozta, hogy saját tízóraját – egy vékony szelet kenyéren ízletes hazai kolbászszeleteket és egy-egy télre eltett körtét vagy almát – megosztotta velem.

Akkoriban a nőknek, a hozzám közelállóknak is a napszaknak megfelelően „jó napot”, „jó reggelt” és „jó estét” köszöntem. A „lóden-korszakból” vagy még korábbi diákkoromból furcsa szokásomként megőriztem, hogy micisapkát hordtam és kihajtott ingben jártam. Soványságomat – hetvenöt kiló lehettem és száznyolcvannégy centi magas – egy testesebb emberre szabott barna öltönyöm még nyilvánvalóbbá tette: lötyögött rajtam. Vidámabb percekben kollegáim azzal ugrattak, hogy úgy áll rajtam a ruhám, mint *Nagy Lajos* írón a nadrág. Az pedig úgy nézett ki, mint tehénen a gatyá.

Rosszul nézhettem ki. Talán annak köszönhettem, hogy a mindig jószívű Máriának megakadt

rajtam a szeme, vagy a „Jó reggelt, Mária!” szívből jövő köszönéseimből megérezte ébredező „szimpátiámat”.

Igazán nem volt szép tőlem, hogy nem csupán szomorkodtam, de egy picit örültem is, amikor meghallottam, az őszi nyirkos időben megfázott, és kénytelen volt otthon pihenni tüszős mandulagyulladásal. Alig vártam a beteglátogatásra alkalmas időt, délután fél hatot, és siettem, hogy meglátogassam a „kedves kolleganőt”. Az iskolához közeli Festő utca közepén lakott albérletben. A kedves, idős házaspár szívesen látta és családtagként kezelte. Vasárnaponként az ünnepi ebédnél az „albérlővel” együtt fogyasztották el az elmaradhatatlan gidasültet. Marika „szállása” ugyan egy külön szobában volt, de most a kényelmesen berendezett utcai szobában beszélgethettem vele. Láthatóan „elesett” volt az „én betegem”: nyaka vizesruhás dunsztba csavarva, hosszú matlaszé pongyolában, lázasan csillogó szemekkel, tényleg nagy betegnek láttam. Nyugtató szavakkal próbáltam vigasztalni, gyógyító tekintetemmel cirógatni, de még a kezét sem foghattam meg, mert a házinéni mellettem ült, amíg el nem mentem. Még az a szerencse, hogy Marika néhány nap múlva meggyógyult, ugyanis utolsó beteglátogatásom alkalmával, amikor pusztá udvariasságból dicsértem a szépen berendezett lakást, a nekem is tetsző kedves fészket, akkortól a háziak nem néztek rám jó szemmel. Látni kettőnk között a „több mint baráti” viszonyt, attól féltek, hogy én is beköltözöm albérlőnek a mesteremberhez illő, rangos Festő utcai házba...

Különösen megörültem, amikor a negyedik na-

pon az „én betegemet” megláttam az iskola folyosóján. Az arca a szokásosnál beesettebb, halványabb volt, de úgy nézett rám kedves, barna, meleg szemeivel, mintha simogatna. Hirtelen el is felejtettem a szokásos köszönésemet, és akaratlanul kicsúszott a számon: „Csókolom, Mária!”

Alig vártuk a kicsengetéseket, hogy találkozzunk a folyosókon, és néhány szót válthassunk egymással. Borongós őszi napok követték egymást, de a mi szívünkben „tavaszodott”.

Sorsdöntő beszélgetés

Történetem időszakában a tanítványok mellett a fiatal pedagógusok többsége is „második otthonnak” tekintette az iskolát. A szerény lakásvi-szonyokon kívül a nevelői munka végzése és a kol-legákkal való kellemes együttlét is hozzájárult, hogy gyakran estig is a tanáriban töltöttük „szabad időnket”. Dolgozatokat javítottunk, óraváz-latot írtunk, kitöltöttük az osztálynaplót. Készül-tünk a következő napi tanításra. Közben beszél-gettünk és sokat derültünk. Rendszerint ide tér-tünk vissza a délutáni családlátogatásokról is...

December közepe volt. Korán esteledett, és a sötétszürke égbolt csaknem a háztetőkig ért. Szál-lingózni kezdett a hó. Az iskola délutánra elcsen-desedett: már a szakkörösök hazamentek és a tantermeket is kitakarították a hivatalsegédék. Csupán az épületben lakó igazgatói lakás és a tanári szoba ablakain szűrődött ki fény. A barát-ságosan meleg és jól megvilágított nevelőiben egye-dül ültem az ablak melletti asztalnál. Készültem a következő napi órákra, és módszertani folyóirat-ból olvasgattam. Igyekeztem hasznosan tölteni az időmet, hiszen még másfél órára volt a pápai vo-nat indulásáig. Csanakról jártam be a Bercsényibe. Onnan a reggeli hetessel indultam és a dél-utáni ötössel utaztam haza, előbb a Malom utcai, majd a Szabadság utcai szállásomra. Közben titok-ban abban reménykedtem, hogy elutazásom előtt még találkozom Máriával, aki családlátogatáson volt a Kígyó utcában. Gyorsabban dobogott a szí-vem, amikor meghallottam, hogy valaki bekopog a tanári ablakán. Odasiettem és megláttam Má-

riát. A gyér hóesésben a frigiai formájú zöld sapka alól csillogó szemmel és kézmozdulattal jelezte, hogy visszajött. Siettem az ajtónyitással és nagy örömmel köszöntöttük egymást. Hosszú beszélgetésbe kezdtünk magunkról, addigi életünkről, iskoláinkról, családunkról, a jövőről alkotott elképzeléseinkről.

A tanári szobában megszokott helyünkön, egymással szemben ültünk az asztalnál. Valójában csaknem szünet nélkül én beszéltem gyermekkori szerelmeimről, serdülőkori ábrándozásaimról, csalódásaimról és az iránta kibontakozó érzelmeimről, szerelmemről. Ő csendesen, türelmesen, de nagy érdeklődéssel végighallgatta vallomásoimat. Közben néha kételkedve ingatta a fejét, egyre kíváncsibban nézett rám, és várta a folytatást. Csodálatosan szép mosolyát, amihez képest Leonardo világhírű *Mona Lisá*jának titokzatos mosolya az én szememben arcfintornak tűnt, időnkénti halk, finom nevetését biztatásnak tekintettem. Amikor meghatódottan nézett rám és az asztalon átnyúlva simogatni kezdte a kezemet, akkor még nagyobb erővel „lobbant fel bennem a szerelem”. Mária picike kezét kezembe fogva csak meséltem, meséltem...

Az idő gyorsan repült, és még olyan sok mondanivalónk maradt egymás számára, hogy az éjfél előtt induló vonatomig együtt maradtunk. A hosszú beszélgetés alatt még többet megtudtunk egymásról, és még jobban egymásba szerettünk. Amikor hazakísértem a Festő utcai lakásához, ott gyöngéd ölelkezésekkel és meg-megismétlődő bátoritan csókolózással váltunk el egymástól...

Boldog esténk Devecserben

Ettől a hosszúra nyúlt estétől kezdve gyakrabban beszélgettünk és boldogan villant össze tekintetünk, ha találkoztunk tízpercekben. A téli szünet kezdetén elkísértem Máriát az állomásra, majd „meglepetésként” az éjjeli vonaton vele utaztam hazáig, Devecserig.

Mariskáék – csak később tudtam meg, hogy ott-hon így becézték Máriát – a Homok utcában laktak egy közös udvarú, hosszú ház utcai szobakonyhás-kamrás lakásában. A kőből rakott falak hófehérre voltak meszelve. A földes szobát szőnyegek varázsolták otthonosabbá. Az ajtónál belépéskor le kellett hajolnom, ha nem akartam beütni magam az ajtókeret felső részébe. Utólag azt mondhatom, hogy ha sokkal magasabb lett volna a szemöldökfa, én akkor is meghajtottam volna a fejem a szívélyesen fogadó édesanya és az életvidám édesapa előtt; a négy gyermeket felnevelő, iparkodó, gyermekszerető, jószívű szülők előtt, az engemet is minden fenntartás nélkül befogadó család előtt.

Miután látták, hogy várva várt kislányuk és köttem több mint „kartársi” a viszony, ottmarasztaltak „szentestére” is. Szép és boldog karácsonyunk volt!

A gyertyák fényénél és a csillagszórók ragyogásánál együtt gyönyörködtünk a díszes karácsonyfában. Az est folyamán gyakran bekopogtak felnőtt és gyermek cigánycsoportok, hogy hegedűszóval vagy nyúlfarknyi gyermekmondókákkal boldog ünnepeket kívánjanak a ház népének. Hangozó hálálkodással köszönték meg Róza néninek,

Marika édesanyjának a kapott kalácsot, pénzt és egyéb finomságokat, majd elsiettek a következő házhoz. Később megérkeztek a testvérek és a közeli rokonok. Megkóstoltuk a gazda, *Józsi bácsi* poharat festő, zamatos, Tikhegyen termelt ízes vörös borát és a ház asszonyának erre az alkalomra sütött remekét: a leveles hájas tésztát. A szeretetet jelképező ajándékok kölcsönös átadása után körbeálltuk a fenyőfát és elénekeltük a *Csorda pásztorok...*, a *Mennyből az angyal...* és az *Ím eljött a nap...* című karácsonyi dalokat. Az utolsó ének befejező sorait ismételve: „*Ezt a kis családot, őrizd meg, édes Istenünk!*” után a családtagok megcsókolták egymást és könnyező szemmel minden jót kívántak. Máriával mi is csatlakoztunk a családi szokáshoz és boldogan megcsókoltuk egymást.

* * *

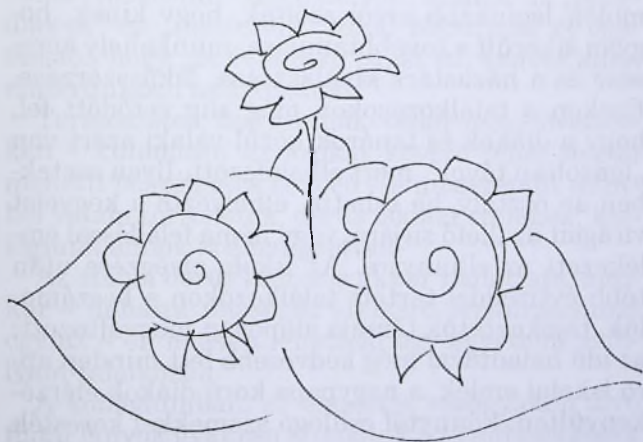
A következő félévben reggelente mindketten korábban siettünk az iskolába, hogy találkozzunk még órák előtt – valamelyik üres szertárban, emeleti folyóson vagy a rádiósszobában, a mindig kíváncsi diákszemek elől elrejtőzve –, hogy néhány aprócska csókkal, kedveskedő szóval köszönthesük egymást.

A téli Festő utca gyéren megvilágított macskakövei, a kitavaszkodó Bercsényi ligeti fák és a Knézych utcai emeletes házak kapualjai, lépcsőházai sokat mesélhetnének szerelmes suttogásainkról, civódásainkról és a mindig hosszúra nyúlt búcsúzkodásainkról...

Az egyre inkább kiteljesedő szerelmünket nem

titkoltuk. Tanítványaink, munkatársaink és a szülők biztató – szinte a mi boldogságunkban osztozó – pillantásait folyton magunkon éreztük. Előzetes terveinknek megfelelően a tanév befejezése után összeházasodtunk...

Mostantól én lettem szerelmes. Utólag állíthatom, hogy egész életemre! A csalódásokkal végződő „egyoldalú” vagy „látszat”-szerelmek után, most én is megtudtam, hogy mi az „igaz, kölcsönös, viszonzott szerelem”!

Osztálytalálkozók, kollégiumi álmok

Pedagógus sorstársaimhoz hasonlóan én is számtalan „öregdiák”-találkozáson vettem részt életemben. Kaptam kedves meghívást volt általános iskolások, érettségizők, kollégisták, sőt volt egyetemisták találkozóira is. Ezeknek az összejövetelnek sajátos koreográfiájuk volt: a lelkes és ál-doatzatkész, fáradságot nem ismerő szervezők kuttatták fel osztálytársaik és volt tanáraik címét és hívták meg őket egy kijelölt délutánra a hajdani iskolába. Itt a legkedvesebb tanteremben az osztályfőnök a régi, megkopott, kifakult bejegyzésű naplóból névsort olvasott, majd köszöntötte a megjelent tanárokat, legjobb esetben a régi és a jelenlegi igazgatókat. Ezután mindenki beszámolhattott az iskola elvégzése utáni sikereiről, kudarcairól. Az ötévenkénti találkozások elején a beszámolók leginkább arról szóltak, hogy kinek, hogyan sikerült a továbbtanulása, munkahely keresése és a házastárs kiválasztása, lakásszerzése. Ezeken a találkozásokon még alig vetődött fel, hogy a diákok és tanárok közül valaki azért van „igazoltan távol”, mert elhalálozott. Ilyen esetekben az osztály, ha tehette, elhelyezte a kegyelet virágait az illető sírjára, vagy néma felállással emlékezett az elhunytára. Az iskola elvégzése után több évtizeddel tartott találkozókon a beszámolók, tájékoztatók témája alaposan megváltozott: az idő haladtával még kedvesebb lett minden apró iskolai emlék, a nagypapa korú diákok elérzékenyülten, könnytől csillogó szemekkel keresték

és szinte simogatták a régen volt osztálytermet, padokat és a nagyon megváltozott kedves arcokat. Az ilyen összejöveteleken már egyre kevesebben mondták névsorolvasáskor, hogy „jelen!”. Felnőtt gyermekekről, sikeres vagy sikertelen házasságról, sima vagy göröngyös életpályáról, kínzó betegségekről és mindig szép és vigaszt nyújtó unokákról esett leggyakrabban szó. Az összetartozás szép példájának számított, ha a világ távoli pontjáról is hazalátogatott valaki erre az alkalomra. Jelenléte magában is több mint dicséretesnek számított, ha pedig vállalkozói sikereiről is ékes anyanyelven számolt be, akkor meghatottan hallgattuk és elhittük neki, hogy ő nem csak volt, de maradt is „osztálytársunk”.

Az ilyen kései találkozók résztvevői – a még élő diákok és tanárok – ugyancsak kimentek a temetőbe, de ők már több időt töltöttek el ott, mert sok szeretett diáktársuktól és tanáruktól szerettek volna elkészönni. Megható volt, amikor az „öregdiákok” és „mestereik” azzal búcsúztak el egymástól, hogy „öt év múlva ismét itt, kedves alma materünkben találkozunk!”

Természetes, hogy a diák–tanár–összejöveteleken – különösen az azokat követő fehér asztal melletti beszélgetés közben – a megszépült múltból vidám történetek, derűs iskolai emlékek, kollégiumi álmok is elhangzottak.

Az alábbi derűs esetet is akkor hallottam, amikor – néhány, feleségét elkísérő férjtársammal együtt – én is jelen lehettem egy egyetemi évfolyam-találkozón.

A kollégiumban, az emeletes vaságyakon alvó fiatal lányok gyakran álmodtak a távoli családjuk

felől: szüleikről, testvéreikről, az otthon hiányzó melegéről, a kedves hazai táj szépségeiről, sokszor álmodoztak terveikről és majdani kedvesükről, férjhezmenetelükről. Előfordult, hogy estelen te – vacsora és tisztálkodás után – párnacsatákat vívtak és beszélgettek a jövőről. Bármiről kezdtek társalogni – mint ahogyan az egészséges, fiatal nőktől és barátnőktől elvárható –, a fiúknál, volt és jelenlegi szerelmüknél kötöttek ki. Kedvenc időtöltésük volt, amikor egymás után sorban elmondták egymásnak, hogy ki milyen állást és főleg milyen férjet szeretne magának. A magasra szabott mérce felállítása közben sokszor magukon is kacagva megfogadták, hogy a majdani özszejöveteleiken a valóságról is őszintén beszámolnak. Ígéretüket be is tartották.

A tíz év múlva szervezett évfolyam-találkozón – a viszontlátás első boldog, örömteli percei és az azt követő kiadós vacsora közben – a volt szobatársak beszámoltak életükről, különös tekintettel a kollégiumban elképzelt jövőjük alakulásáról. A felszabadult hangulatú, vidám visszaemlékezéseket egy-egy pohár pezsgő elfogyasztásával és néhány humoros közbevetett kérdéssel, megjegyzéssel még gördülékenyebbé tették. Utolsóként – a névsort betartva – *V. Teca* az alábbiak szerint számolt be magáról:

„Az egyetem elvégzése után jó állást kaptam: egy szép vidéki kisvárosban a Geodéziai Intézetben” – kezdte elbeszélését. „Szerettem a szakmát, sokat utazhattam, az átlagnál többet kerestem és olcsó bérlakáshoz is jutottam.” Amikor *Teca* eddig ért élettörténetében, a volt szobatársak csaknem egyszerre kiáltották: „A férjhezme-

neteledről beszélj! Arról, hogy hogyan vált be a kollégiumi álmod!” A sorstársak türelmetlen sürgetésére Teca rátért a „lényegre”.

„Tudjátok, hogy milyen házastársat álmodtam magamnak? – Magas, sportos testalkatú, görögös arcú, sasorrú, kék szemű és fekete, göndör hajú, jól kereső, modern felfogású, mindig jól öltözött, művelt férjet! Ezenkívül még azt is szerettem volna hallani, hogy nyikorog a gojzervarrású cipője talpa!” Itt elhallgatott egy pillanatra és várta a hatást. Nem is késett a lényegre irányuló kérdés: „No, és milyen lett a férjed?” Teca arcán a megadást kifejező mosoly jelent meg, amikor kissé vontatottan kijelentette: „Háát! Nem egészen valósult meg az álmom; a férjemnek egyedül a cipője nyikorog a régi elvárásom szerint.” Az asztalnál ülő kollégista évfolyamtársak hangosan felnevettek, de hamar abba is hagyták a gúnykacajt. Akaratlanul felénk néztek és közben valószínű arra gondoltak, hogy nekik is a Tecához hasonlóan valósultak meg a kollégiumi álmaik.

Mi, a volt kollégista lányok szerencsés férjei – mintha összebeszéltünk volna – szinte egyszerre próbáltuk ki az asztal alatt, hogy nyikorog-e a cipőnk. Kénytelenek voltunk belenyugodni, hogy nekünk még a lábbelink sem nyikorgott.

Igazgatóvá cseperedtem

A városrész történetéből

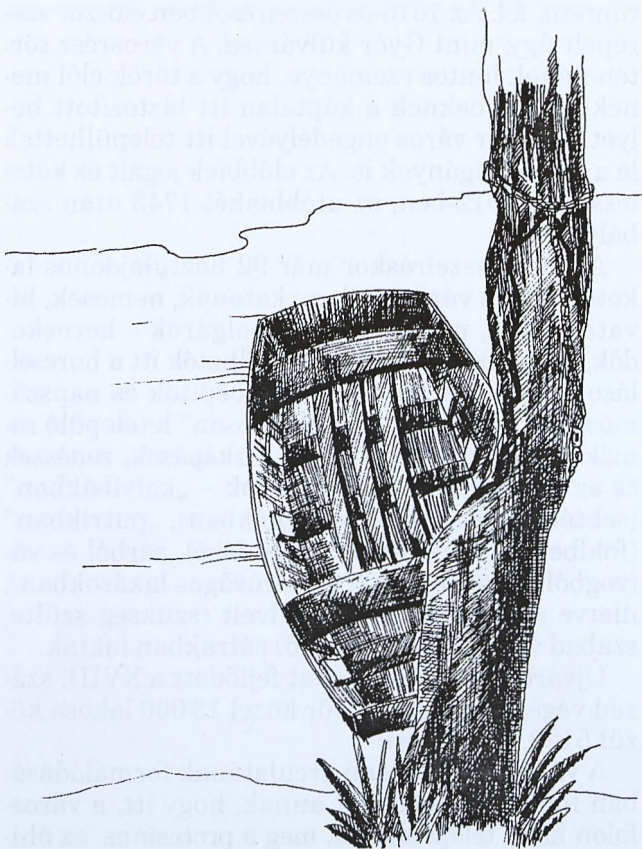
A török seregek bécsi hadjárata (1529) után, az elpusztított déli városrészek népe – mivel nem tudott a várfalon belül házat, lakást szerezni – Győr várfalain kívül alapított magának új várost. Az 1550-es iratok Újvárost a káptalan birtokaként tüntetik fel. Az 1615-ös összeírásokban először szerepelt úgy, mint Győr külvárosa. A városrész történetének fontos eseménye, hogy a török elől menekülő szerbeknek a káptalan itt biztosított helyet, és Győr város engedélyével itt települhettek le a vándorcigányok is. Az előbbieket jogait és kötelességeit 1612-ben, az utóbbiakét 1743 után szabályozták.

Az első összeíráskor már 92 háztulajdonos lakott ebben a városrészben: katonák, nemesek, hivatalnokok, papok, gazdag polgárok – kereskedők, tőzsérek – mellett megtalálhatók itt a burcselások, zsákolók, kovácsok, hajóépítők és napszámosok is. Később a „cigánylapon” letelepülő romák jelentősebb csoportjai – iszkápások, zenészek és az úgynevezett oláh-cigányok – „kalyibákban” (sebtében összetákolt kunyhókban), „putrikban” (földbe vájt vermekben, vagy fából, sárból és vályogból összegányolt nyomorúságos lakásokban), illetve a továbbra is közkedvelt (szükség szülte, szabad vándorlást biztosító) sátrakban laktak.

Újváros különösen sokat fejlődött a XVIII. század végére. Ekkorra Győr közel 13 000 lakosa közül 5129 fő újvárosi.

A városrész szellemi arculatának formálódásában fontos szerepe volt annak, hogy itt, a városfalon kívül telepedhettek meg a protestáns, az óhi-

tű görögkeleti és a zsidó felekezetekhez tartozó hívek. A katolikus egyház mellett ezek a felekezetek csak itt építhettek maguknak imaházakat, templomokat, és működtethettek saját iskolát.

Iskolaigazgató lettem

Újváros sokszínű, gazdag iskolatörténetében fontos dátum 1898. Ekkorra épült fel – a Mularcz Henrik alapította közkórház udvarának Rác utcai részén – az új, 8 tantermes katolikus népiskola. Ötven évvel később – a háborúk és forradalmak sorsfordító évei után – 1948-ban államosították a felekezeti iskolákat. A győriújvárosi r. k. és református iskolák egyesüléséből alakult a mai Kossuth iskola. A r. k. iskola addigi igazgatója *Viertl Béla*, a református iskoláé *Hodossy Lajos* volt. Az egyesített oktatási intézmény vezetésével *Feigl Bélát* bízták meg 1948. augusztus 24-től.

Ebbe a tíz éve államosított iskolába helyeztek át engem igazgatónak 1959 februárjában a Bercsényiből. Abban az időben nem volt pályázat, ünnepélyes bemutatás, beiktatás. Munkába lépésem első reggelén szorongva somfordáltam be a Kossuth utca felőli kapun. A mellettem elhaladó felnőtteknek – nevelőknek és hivatalsegédnek egyaránt – én köszöntöm előre, majd bekopogtam az irodába, és az éppen „soros” igazgatónőnek bemutatkoztam. Az általam már ismert energikus vezetővel, a kiváló, tapasztalt nyelvtanárral csaknem restelkedve közöltem, hogy „engem küldtek ide igazgatónak”. *Erzsike* – leendő helyettesemként – mosolyogva és jóindulattal fogadott. Beültetett egy számomra szokatlanul nagy, kartámlás székbe. Amikor látta, hogy egy kicsit zavarban vagyok, akkor még azt is megjegyezte, hogy az általam elfoglalt szék – a hagyomány szerint – a jeles író és ismert győri tanító, lapszerkesztő, *Gárdonyi Géza* széke is volt. Erre a célzatosnak tűnő

közlésre még inkább restelkedtem, de magamban megfogadtam, hogy csak azért sem futamodom meg: helytállók ezen a láthatóan nem könnyű helyen és mindent megteszek, hogy elődeimhez méltó legyek. Nekiláttam a helyi oktatási-nevelési rendszer feltételeinek megismeréséhez és azok jobbító szándékú átalakításához.

Az újvárosi iskolának nem volt jó híre. A csúfolódók régóta „cigányiskolának” nevezték; a nevelők egy része pedig – különösen az ötvenes évektől – „büntető” intézményként tartották számon: ide irányították a városban „problémásnak” tartott nevelőket. Voltak, akik a koreai háború hírhedett Kocsedó-szigeti pincebörtöneire utalva „Kocsedónak” becézték!

E munkahely valóban létező nehézségi fokára utal, hogy az államosítás utáni tíz évben nyolc igazgatója volt az iskolának, én lettem a kilencedik. Többen sajnálattal, kétkedve figyelték, hogy meddig bírja és mire megy az új igazgató. – Majdnem „új seprűt” írtam!

Volt olyan elődöm, aki a „veszélyes” állás elfoglalása utáni napon, aggódva kérdezte tőlem: „Van-e fegyverviselési engedélyed?” Azzal ugyan nem rendelkeztem, de fiatal házas voltam, és a város vezetői (*R. Miklósné* tanácselnök-helyettes és *G. Géza*, az oktatási osztály vezetője) megígérték, hogy ha elvállalom az újvárosi iskola vezetését, akkor belátható időn belül bérlakásba költözhetünk. Ennél hatásosabb „fegyvert” nem kaphattam volna! Megbízóim az ígéretüket betartották, én pedig tizennégy évig szívósan dolgoztam az iskolában. Jóakarátú barátaim véleménye szerint „igazgatóvá cseperedtem”.

Odaérkezésemkor az iskolában valóban nem volt példás a tanulók fegyelme; a nevelők munkakedve sem volt megfelelő. Tudtam, hogy évekre lesz szükség, amíg lényeges javulást érhetünk el a szokások fokozatos megváltoztatásával, a színvonalasabb, igényesebb nevelői tevékenység megszervezésével és a munka feltételeinek javításával. Terveinkhez a város vezetőitől sok támogatást kaptunk.

Az iskola épületét felújították: a komor, sötét folyosókat, ajtókat, ablakkereteket világosabbra festették, a tantermek falait vidámabb színűre meszelték. Az olajos padlókat parkettásra cserélték, és a régi padok helyett modern asztalokkal, székekkel rendezték be a termeket. A belső és külső udvart leaszfaltozták, és új kerítést építettek a Bálint Mihály utcai oldalon. Az iskolához tartozó Rába utcai óvodánál játszóudvart alakítottak ki.

Szaktantermi rendszerre tértünk át: az addig szekrényekben tárolt könyvek szabadpolcos könyvtárunkban váltak hozzáférhetőbbé. Az új magyar szakteremben négyszemélyes asztalok mellett, kárpitozott székeken ülhettek az újbárai gyerekek; megyei viszonylatban is modern, jól felszerelt fizika-kémia előadóval gazdagodott az iskola; nagyobb tornaterem és új tanműhely segítette a munkánkat.

Az átalakítások sorában fontos esemény volt az önálló nevelői szoba kialakítása. Addig egy szertárnak is kicsi teremben szorongtunk kicsengetések után. Itt helyeztük el az osztálynaplókat és tároltuk a szépirodalmi olvasmányokat és a módszertani könyveket, tanulói munkákat.

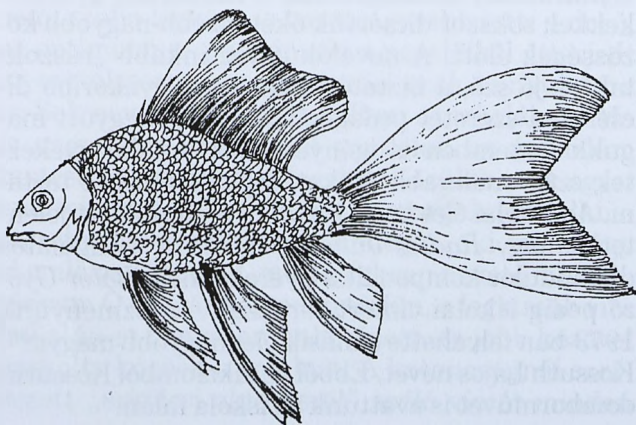
A terem olyan keskeny volt, hogy legtöbbször csak „lapjával” tudtunk bemenni a könyvszekrények, polcok sora mellett. Ha valaki ki akart menni a belső helyek egyikéről, akkor előbb mindannyian kitódultunk a folyosóra. Előfordult – leginkább tréfából –, hogy a testesebb férfi nevelők úgy csináltak maguknak helyet, hogy néhány „pehelysúlyú” kolleganőt felültettek az alacsonyabb szekrények tetejére, akik lábaikkal kalimpálva ilyenkor a „helyzet magaslatán” érezhették magukat. Becsengetéskor onnan lehuppanva, vidáman – kényszer „libasorban” – indultak az osztályukba. Talán az sem volt véletlen, hogy a férfi tanárok nem a „tapasztaltabb”, tekintélyesebb kolleganők, hanem a fiatalabb, kezdő nevelők „felültetésében” jeleskedtek...

El lehet képzelni, hogy a sokablakos, barátságos bútorokkal – nevelőnként külön-külön asztalokkal, székekkel – berendezett, szőnyeges, tágas teremben a mindig nehéz pedagógiai munkát is szívesebben végezte a 27 tagú tantestület. A nevelői szoba légköre is barátságosabb lett: a derű, az optimizmus, a vidámság a nevelőiből áterjedt az osztálytermekre, a tanítási órák hangulatára is. Sok nevetést lehetett hallani az iskolában! Ma is nagy-nagy szeretettel gondolok az én vidám tantestületem minden tagjára. Közülük csak egyet említek meg, *Bátor Győzöt*, a szorgalmas, lelkiismeretes, gyermekszerető kollegát, aki ma is úgy él emlékezetemben, mint gyakran nevető munkatársam. Ő a legártatlanabb tréfán, a legkisebb vicc hallatán is hangosan hahotázott, és jobb kezével paskolta közben a combját. A katonaságnál szervezett „erkölcsi oktatásról” szóló viccét minden

baráti összejövetelen elmondta, és mindig ő kuncogott rajta a legjobban. Nevetését az egész iskola hallotta. Hatására a legmorcosabb tanár is elmosolyodott, és a felelés előtt álló legizgulósabb nebuló is vidámabb lett.

A pedagógiai munka javulását jelentette a matematika-, majd testnevelés-tagozatos osztályok megszervezése, a tanulmányi és sportversenyeken való egyre tömegesebb és sikeresebb részvétel. Több diákunk az országos versenyekre is eljutott. Tanulóink évekig sikeresen szerepeltek a Magyar Rádió *Történelmi Társasjáték* c. vetélkedőjén. Minőségi változást tükrözött, hogy a hatvanas évek végére a szakosan leadott órák aránya százszázalékos lett. A fegyelem is javult némileg, és a tanulók iránti bizalom is erősödött: a szabadpolcos könyvtár kialakítása mellett a napköziben is megszüntettük a lelakatolt „törülközőtartókat”; csökkent az iskolában a testi fenyítés; az igazgatói büntetésekre is ritkábban került sor. Gyakrabban beszélgettünk a szülőkkel, gyermekekkel; sokszor dicsértük őket kisebb-nagyobb közösségek előtt. A nevelők egyre inkább „rászoktak” a jó szó, a biztató értékelés, a gyakoribb dicséret, a szeretet pedagógiájára. Ezzel együtt magukkal szemben is igényesebbek lettek: igyekeztek színvonalasabb órákat, foglalkozásokat tartani. Az iskolai élet lassú tartalmi módosulását jelentette, hogy *Radics Jánosné* lelkesítő, hangulatos diákindulót komponált a gyerekeknek, *Bátor Győző* pedig iskolai címmert tervezett. Intézményünk 1973-ban felvehette a másik „legnagyobb magyar”, Kossuth Lajos nevét. Ebből az alkalomból Kossuth-domborművet is avattunk az iskola falán.

Természetesen a Kossuth-iskola helyzete, megítélése a városban erőfeszítéseink ellenére sem változott meg alapvetően. Maradtak gondjaink tanulóink magatartását, szorgalmát, teljesítményét illetően egyaránt. Ugyanakkor a korábban „élcélődők” is kénytelenek voltak elismerni, hogy az immár Kossuth Lajos nevét viselő iskola híre – a szülők, gyermekek, pedagógusok és a helyi közösségek közreműködésének köszönhetően – a hatvanas évektől pozitív irányba változott. Pedagóguspályám egyik legszebb sikerének ma is azt tartom, hogy a nagy múltú, patinás újbárosi iskolának elismert vezetője lehettem.

Ismerkedés Újvárossal

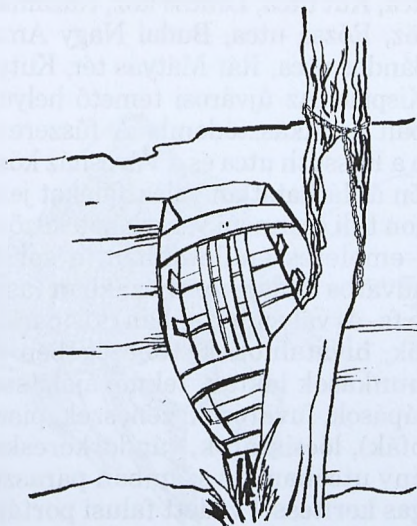
Az újvárosi utcákkal és az ottani emberekkel csak nagyon lassan ismerkedtem meg, de végül mégis megszerettem a városrészt.

Előbb kíváncsian nézegettem az akkor még eléggé karbantartott Kossuth utcai többszintes, régmúlt gazdagságáról tanúskodó díszes téglaházakat; a főutcában működő üzletek, vendéglők, kocsmák, műhelyek (borbély, szabó, pék, cipész), a patika és a templomok épületeit. Megcsodáltam a múltat idéző utcaneveket, helymegjelöléseket: Burcsellás köz, Kálvinista utca, Jakobinus köz, Kossuth utca, Bálint Mihály utca, Rába utca, Transzportház utca, Selyem utca, Sütő utca, Beer köz, Városház köz, Birkás köz, Festő utca, Úsztató utca, Árvaház utca, Zúgó utca, Tűz utca, Iszkápa utca, Kút utca, Lencse köz, Kazamata utca, Velence köz, Rózsa utca, Budai Nagy Antal utca, Péterffy Sándor utca, Rát Mátyás tér, Kutya-sétáltató tér, Kispiac. Az újvárosi temető helyén állt a középkorban az Akasztódomb. A fűszeres Puntigám boltja a Kossuth utca és a Városház köz sarkán hosszú időn át láthatatlan válaszfalakat jelentett a Puntigámon túli és inneni városlakók között.

A szép emeletes épületekben, a soklakásos, szűk, kisudvaros földszintes házakban (a még szegényesebb fa- és vályogházakban) kisiparosok, kiskereskedők, hivatalnokok, többségében szak- és alkalmi munkások laktak, teknővájók, szegkovácsok, iszkápások, fuvarosok, zenészek, piaci kereskedők (kofák), lócsiszárok, vándorkereskedők éltek. Néhány utcában kis számban parasztok laktak a magas kerítéssel védett falusi portájukon.

Amikor a Kossuth Lajos utcai Általános Iskola-
lába kerültem, az újbárosiak közül sokan jártak
dolgozni a Vagongyárba, a gyárvárosi textilüze-
mekbe, a Richards-ba, a Rábca-parti Csipkegyár-
ba és a Célgépgyárba. Többen találtak munkát a
Tanácsi Építőipari Vállalatnál, a kannák csöröm-
pölésétől mindig hangos Tejgyárban, valamint a
közeli Olajgyárban és a Keksgyárban, ahogyan
ezeket a bonyolultabb nevű üzemeket egyszerűen
a helyiek elkeresztelték.

Emlékszem rá, hogy akkor még az Olajgyár ké-
ményéből gomolygó sötét füstfelhővel együtt ma-
gasba szállt az eltüzelt napraforgóhéj pernyéje,
majd lassan lehullva ellepte az utcákat, a házak
tetejét és az ablakpárkányokat. Kedvező széljárás
esetén a Keksgyár termékeinek vaníliaillata ter-
jengett a levegőben.

A szelídség ereje

Tizenhat évig tanítottam Újvárosban. Előbb a „Bercsényi”, majd a „Kossuth” iskolában. Gyakran jártam a Puntigámon inneni és túli részeken, a Kossuth, Bálint Mihály és Rába utcákban, a Bercsényi liget és „cigánylajos” vidékén, a városrész keskeny közeiben, a Kék galamb és a Körte kocsmá környékén. Elég jól megismertem az ottani családok élet- és munkakörülményeit, foglalkozásukat és szerénynek nevezhető lakásviszonyait. A felnőttekkel, elsősorban mint tanítványaink szüleivel kerültem kapcsolatba.

Az újvárosiak általában tisztelték az iskolát, a tanítókat, a pedagógusokat. A felnőttek és a gyerekek rendszeresen köszöntötték a nevelőket az iskolában és az utcán egyaránt. A gyerekeiket pedig szinte rajongással szerették, és ha bántotta azokat valaki, netán jogos sérelem érte, akkor – különösen a cigánygyermek szülei – csaknem ölteni tudtak volna. Beszaladtak az iskolába panaszkodni, de a kezdeti hangoskodás után a szép és szerető szóra legtöbbször elcsendesedtek, és lehetett velük nyugodtan beszélgetni.

Velem is megesett, hogy túlkoros tanulónk, G. Rudolf édesapja egyszer „bejött” az igazgatói irodába, mert gyermekét egyik tanárunk részéről sérelem érte. A közel két méter magas, harcsabajuszú, rőt, loboncos hajú, villogó szemű, nagy csizmás, tarka inges kupec – a kezében egy első világháborús bajonettel – kopogtatás nélkül rontott be hozzám és azt ordította: „Ki akarja az én drága fiamat megverni? Majd én ellátom a baját!”

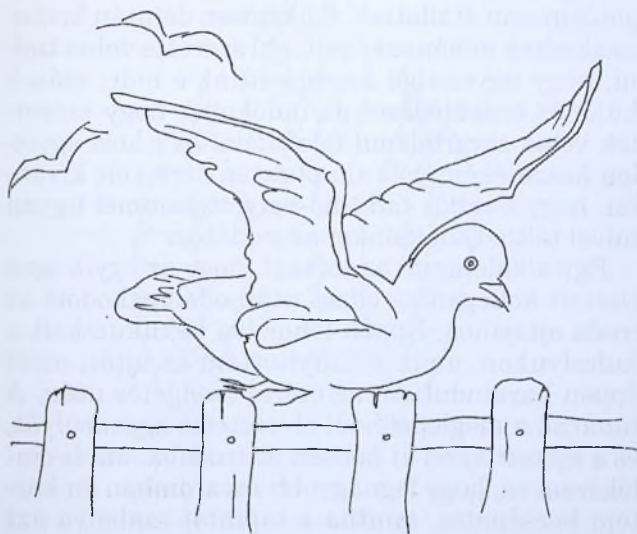
Megdöbbszentem a látványtól, de félelmemet pró-

báltam palástolni. Hirtelen Szent Ágoston megálapítása jutott eszembe: „Elmúlik a súlyos harag, ha szelíd a válasz.” Nyugalmat erőltettem magamra, és hangosan köszöntöttem a „kedves” szülőt, és a lehető legszelídebben hellyel kínáltam. Kértem, hogy a gyilkos eszközt tegye le az asztalra, mert addig nem tárgyalhatok. Ettől a nem várt fogadtatástól annyira meglepődött, hogy engedelmeskedett, és nyugodtan előadta a panaszát. Szerencsére már korábban értesültem róla, hogy Rudi az előző napon szemtelenül beszélt osztályfőnökével, *Julika nénivel*, aki a következő napra kiállításba helyezte a családlátogatást. Rudi helyesebbnek látta a bajok megelőzésére az apját beküldeni az iskolaigazgatóhoz. Amikor a szép nagydarab ember elmondhatta panaszát és engem is meghallgatott, már nyugodtnak látszott. Ekkor szép lassan – ellenakcióra is számítva – felemltem a bajonettet, és betettem az asztalfiókomba. Azzal köszöntem el a meglepődött szülőtől, hogy akkor jöjjön el hozzám a gyilkos szerszámért, amikor majd a fiát tényleg „igazságtalanság” éri az iskolában.

Az utcán és a Rába-parton még néhányszor ezután is ráköszöntünk egymásra, de ő többször nem jött az iskolába. A bajonettet „szemléltető eszközként” használtam *Ramarque Nyugaton a helyzet változatlan* című világhírű regényrészletének – az első világháborús lövészárki közelharc – bemutatására.

G. Rudi annyira kibékült osztályfőnökével, hogy az „ingderekában” egy japán kakast és tyúkot hozott neki a biológiaórára, no meg azért, hogy az iskola udvarán mutatványával – az aprójóságok

ing alóli „elővarázsolásával” – megnyerje az iskola tetszését. Sikerült neki. Ezt a bemutatót még én is megnéztem az iskola udvarán, több száz csillogó szemű tanítványunk gyűrűjében...

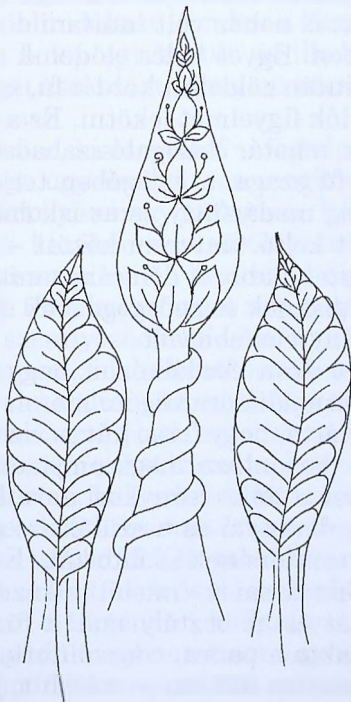
Pardon!

A Bálint Mihály utcai bejárat fölötti emeleten, egy utcára néző, keskeny, egyablakos helyiség volt az igazgató szoba. Egy zárható nagy szekrény felső polcán őriztük a fontosabb iratokat: bizonyítványokat, ellenőrzőket, anyakönyveket, nyomtatványokat, leltárakat; az alsó fiókos részben tároltuk az igazgatóhelyettes által vezetett pontos nyilvántartás alapján rendszeresen kiosztott anyagokat: tisztítószereket, irodaszereket; papírt, füzetet, tintát, fehér és színes krétát, ceruzát és tolat. A picinyke szobában két íróasztal volt karosszékkal az igazgatónak és az igazgatóhelyettesnek, két párnázott ülőalkalmatosság pedig a vendégek fogadását szolgálta. Az iroda ajtaja előtt a kollegák néha el-elsétáltak, és egyesek még hallgatózni sem áttalottak. Különösen délután kíváncsiskodtak néhányan: volt, aki szerette volna tudni, hogy ügyeletből hazamentünk-e már; mások különös érdeklődését az indokolta, hogy szerettek volna zavartalanul telefonálni az iskola egyetlen készülékén; volt aki pusztán arra volt kíváncsi, hogy fiatalos tanárnő-helyettesemmel ugyan mivel tölthetjük időnket az irodában.

Egy alkalommal az történt, hogy az egyik igen tisztelt kolleganőm edzés után odalopakodott az iroda ajtajához. Éppen lehajolva bekukucskált a kulcslyukon, amikor kinyitottam az ajtót, mert éppen hazaindultam az ötórai csengetés után. A tanárnő a meglepetéstől elvesztette egyensúlyát, és a nyitott ajtón át beesett az irodába. Ma is emlékszem rá, hogy legnagyobb zavaromban én kértem bocsánatot, mintha a tapintat szabálya azt

parancsolta volna, hogy kifelé menet is illik kopognom. Öntudatlanul kiszaladt a számon: „Pardon! – Felsegíthetem, *Mária*? – Ne haragudjon, de nem hallottam a kopogását!” – próbáltam menteni a menthetőt, és a választ meg sem várva lesiettem a lépcsőn.

Másnap *Mária* pirulva fogadta a köszönésem. Az eset után egy kollegám sem akarta tudni, hogy mi történik az igazgatói irodában, amikor én voltam ügyeletben.

Egy pohár sör

A cím láttán ne gondoljon arra a tisztelt olvasó, hogy ennek az ősidők óta készített – és sokat általa is kedvelt – italnak kívánok újabb területet kijelölni – megteszik azt helyettem a hivatásos reklámkészítők és azoknál is sikerebben a folyton kiszáradt torkú, fáradhatatlan sörivők. De úgy adódott, hogy hosszú pedagóguspályámon az is megesett, hogy az egyik „főszereplő” a jó hideg sör lett.

Május végén történt. Ilyenkor már nyitott ablakok mellett is nehéz volt tanítani a meleg osztálytermekben. Egyes bölcs elődeink megfigyelték, hogy miután zöldellni kezd a fű, egyre nehezebb a nebulók figyelmét lekötni. Ez a versengés a játszóterek, a határ csalogató szabadsága, a frissen kaszált fű szaga, a levegőben terjedő virágillat, a boldog madárfütty és az iskolai bilincsbe zárás érzését keltő tanterem között – délelőtt is egyre kilátástalanabb. A délutáni tanításnál ez a „küzdelem” diáknak és pedagógusnak még fárasztóbb és reménytelenebb volt.

Nem lehet azon csodálkozni, hogy egy ilyen délután, a harmadik óra végére már az egész 2. b osztály alig várta, hogy friss, hűvös vizet igyon. A gyerekekhez hasonlóan megszomjazott a tanító néni is, akinek a teljes leánykori neve *Emerencia* volt, de a tanítványai és a szülők is egyszerűen csak Emike tanítónőnek szólították. Emike – így becézték őt kartársai is – mielőtt elkezdte volna a negyedik órát és az osztály már a füzeteket és könyveket rakta a padra, odaszólította magához az első padsorban ülő, szépen fésült, jó ruhájú,

értelmes tekintetű kislányt; halkán mondott neki valamit, és pénztárcájából a markába nyomott egy papírpénzt, majd kiküldte az osztályból. A többiek rá se hederítettek a történetekre, valószínű megszokták, hogy a tanító néni néha a legjobb tanítványait küldi el – elismerésként – a szomszéd boltba ropogós kifliért, zsemlyéért és friss felvágottért.

Ugyanezen a napon éppen akkor érkeztem vissza az iskolába egy elhúzódó szakmai tanácskozásról. Megálltam az iskola udvarán, és hallgattam a becsengetés utáni tanítás „ismert zshiváját”. Éppen továbbindultam, amikor a Kossuth utca felőli kapun belép egy tanuló és illedelmesen köszön. „Kezét csókolom, igazgató bácsi!” – mondja szép hangosan.

– „Szervusz, kislányom!” – fogadom az üdvözlést, és csak úgy mellékesen megkérdezem tőle, hogy hol járt ilyen nagy melegben. Láttam ugyan, hogy egyik kezében egy sörös poharat tart nagyon óvatosan, a másik kezével pedig fehér szalvétát borít fölé, hogy óvja a nap sugaraitól és az esetleges szennyeződéstől. Az ügyes második leány csaknem „felelésként” közlékenyen és talpraesetten elmondta: „Az egyik legjobb számtanos én vagyok az osztályban, ezért engem küldött el a tanító néni sörért. Azt mondta, hogy kérjek jó hideg csapolt sört. Lelkemre kötötte, hogy ne az iskolával szemközti Szarvas étterembe menjek, hanem a kissé távolabbi Kék galamb kocsmába, mert ott biztosan nem futok össze ismerősökkel.”

Miközben a történetet hallgattam, jobb kézfejemmel enyhén megérintettem a gyöngyöző poharat és azt mondtam: – „Látom milyen ügyes vagy,

hiszen egy cseppet sem lötyögtettél ki a teli pohárból. Iparkodj vele és mond meg Emi néninek, hogy találkozta az igazgató bácsival, aki azt üzeni: kedves egészségére a frissen csapolt, jó hideg sört!”

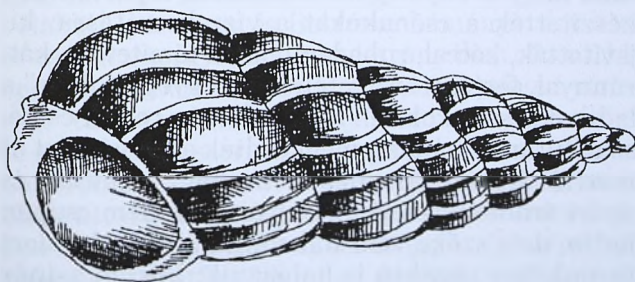
A kislány elsietett, én pedig elképzeltem, milyen képet vág Emi néni, miközben jókívánságom cseng a fülében.

Az esetről ugyan egy szót sem szóltam – szokásomhoz híven az „apró-cseprő pedagógiai baklövéseket” nem tettem szóvá azonnal, de megfelelő alkalommal tanulságként „utaltam rá” –, mégis hamar elterjedt a híre, hogy mit üzentem, mert a tanítónő nem tudta magában tartani. – A hallgatásomnak meglett a hatása. Napjában a korábbi szokásaitól eltérően többször is elment mellettem, és várta, hogy mondjak neki valamit. Ilyenkor néhány udvarias megjegyzéssel eltereltem a figyelmet a várt témáról. Érdeklődtem az osztály sikerei felől, az időjárásról, még a nyári frizuráját is megdicsértem, de a sörről hallgattam.

Végül már a szakszervezeti bizalmi fordult hozzám egy folyosói beszélgetés alkalmával. „Igazgató kartárs (a kor szokásához híven akkoriban, aki »elvtárs«, »úr« megszólítást nem akart használni, a »kollegát« pedig túl szakmainak tartotta, az ezt a megszólítást használta), az isten áldja meg! Szóljon már egy szót Emikéhez, hiszen »gyötrődve« várja az elmarasztalást!”

Ennek is eljött az ideje. Befejeződött a tanév. A sikeres, de fárasztó munka végén „fehér asztal” mellett emlékeztünk az elmúlt tanév nehéz és vidám perceire. Éppen én emelkedtem pohárköszöntőre, amikor előzetes tervem szerint halkan

kinyílt a tanterem ajtaja, és belépett rajta a szomszédos Szarvas étterem fiatal pincére. Tálcáján két pohár frissen csapolt sör volt letakarva fehér szalvétával. Egy pillanatra néma csend lett a teremben, de amikor a titkot takaró „leplet” leemeltem az egyik gyöngyöző pohárról és odavittem az ismert „sörimádómhoz”, kitört a vidám kacagás. „Az Emike és a tantestület egészségére!” kiáltásomat már senki sem hallotta. Az egész tantestület érezte, hogy egy „lappangó pedagógiai probléma” vidáman és tanulságosan oldódott meg. A mosolygó tekintetek hol engem, hol Emikét keresték, szinte simogattak bennünket. Mi gyanúsan csillogó szemmel néztünk egymásra. – Lehet, hogy mindkettőnknek „megártott” a frissen csapolt sör?

Sétáim a Rába-parton

Az Újvárosban eltöltött tizennégy esztendő alatt – az évszakoktól és időjárástól függetlenül – délutánonként gyakran sétáltam a Rába-töltésen a Petőfi-hídtól a Csipkegyárig. Közben gyönyörködtem a vízpartban és a város panorámájában.

Télen, a jéggel és hóval borított folyó csendje megnyugtató, a szánkózó, hógolyózó gyerekek sokasága és látványa mindig felvidított, bizakodóvá tett. A partra húzott ladikok úgy feküdtek szurkozott fenekükkel felfelé fordítva, mintha állatszörnyek aludnák „téli álmukat”. A hosszú rögzítőkarok magányosan árválkodtak a befagyott víz szélén, megállóként szolgálva egy-egy károgó varjúnak, vagy jégmentes vízfelületet kereső sirálynak.

A tavaszodásnak több jele volt. A gátról látni lehetett, hogy a kiskertekben elkezdődött a szorgos ásás-vetés, a fák, bokrok metszése, a sárguló kiscsirkéket és kislibákat kiterelték az udvar fűtől zöldellő, napsütötte sarkába, az asszonyok a tavaszi nagytakarítással voltak elfoglalva, meszelték a házak falát. A tavasz biztos jelének számított, hogy a folyó egész hosszában a parton előkészítették a csónakokat a vízrebocsátásra: kijavították, kóccal, ruhadarabokkal tömítették, kátránnyal, festéssel szigetelték, „begyógyították” a ladikok, csónakok téli sebeit. Korán reggel és késő délután néhányan megkezdték a horgászást és merítőhálózást. Megfigyeltem, hogy a tavaszi és nyári áradások idején az újvárosiak nem csupán halra, de a szőke vizű Rába által magával sodort farönkökre, ágakra is halásztak: hosszú zsinór

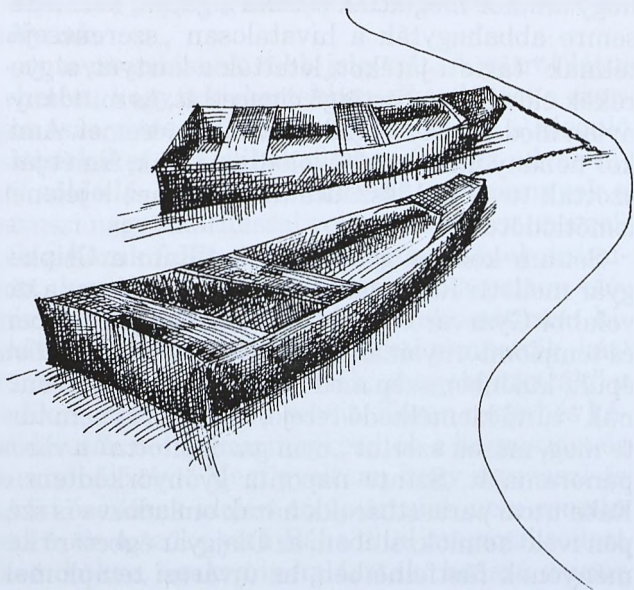
vagy kötél végére erősített, messzire dobható, háromágú vasmacskával fogták el a sebesen úszó fadarabot, és ladikjukhoz erősítve a partra vontatták. Az így összegyűjtött, kiszárított farönköket, ágakat a hűvösebb napok beálltával eltűzeltek.

Nyáreleji és őszi napsütéses délutánokon a Rába partján a fűben – egymástól szinte szabályos hallótávolságban – kártyázó és cigarettázó, 8–10 fős férficsoportok üldögéltek. Körülöttük hasonló számú gyerekcsereg figyelte a „lapjárást”, hallgatta a felnőttek társalgását, és lopva meg-megkóstolta az általuk már csaknem a „csikkig” szívott cigarettát.

A hatvanas évek elején még nem volt ritkaság, hogy amikor megláttak sétálni a gáton, közeledésemre abbahagyták a hivatalosan „szerencsejátéknak” tartott játékot, letették a kártyát, a gyerekek eldugták a füstölgő cigarettát, és mindannyian illedelmesen fogadták a köszönésemet. Amikor néhány méterre eltávolodtam tőlük, ismét játszottak tovább. Visszautamon ugyanez a jelenet ismétlődött.

Sétáim közben gyakran megálltam a Csipkegyár melletti Rába-gáton és gyönyörködtem a távolabbi Gyárváros és Belváros kéményerdejében és templomtornyainak szép látványában. Az utóbb épült, különben szép modern színház „síugró sáncnak” tűnő kiemelkedő teteje, akkor még nem törte meg, mások szerint „nem gazdagította” a város panorámáját. Szinte naponta gyönyörködtem a Rába utcai parasztbarokk házak omladozva is szépen ívelő homlokzatában, az Olajgyár égbetörő kéményének füstfelhőiben, az újvárosi templomok

változatos formájú tornyaiban és kupoláiban, a kikarózott halászcsonakok szép rendjében, a hód-farkú cserepekkel fedett háztetők egymást követő gerinceinek szabályos ritmusában. A rendszeres séta és szemlélődés mellett, a testi felfrissülésen túl szinte lelki „utánpótlást” jelentett számomra, hogy nap mint nap láthattam, köszönthettem és visszaköszönhettem a Rába-parton gyalog vagy kerékpáron igyekvő újvárosiak sokaságának.

Szénhordás zenei kísérettel

A hatvanas évek elején négy-öt hivatalsegédnö végezte el az iskolában a takarítást és a postázást. Fűtési szezonban – egy kis többletkeresetért – elvállalták a tantermek, irodák és szertárak fűtését is. Ilyenkor az asszonyok a férjüket is bevonták a munkába. Késő délután és esténként felhordták a pincéből a szenet és telerakták az óriási nagy Calor-típusú vaskályhák melletti faládákat, hogy a másnapra elég tüzelő legyen a teremben.

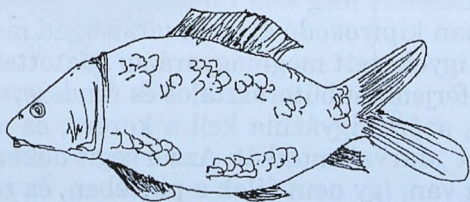
Egyik este, amikor visszamentem az iskolába, hogy ellenőrizsem az épület áramtalanítását, szokatlan zeneszóra lettem figyelmes. Valaki hegedült a pincéből az emeletre vivő lépcső alján. Gyér zenei iskolázottságom ellenére még én is felismertem, hogy valaki a *„Csak egy kislány van a világon”* című dalt játssza. Csendesen benyitottam a nagykapun és szokatlan jelenetet láttam. Az intézményben lakó hivatalsegédpár furcsa „munkamegosztásának” lehettem tanúja. A lépcső közepén a vékonyka, törékeny, alacsony asszonyka – három gyermek édesanyja – két óriás vödör szemet cipelt az emeletre, a jóval magasabb és erősebb férj pedig lassan lépdelt utána és „húzta a nótáját”. Amikor észrevettek, S.-né letette a két nehéz kannát, S. úr pedig abbahagyta a zenélést. A kérdésemet meg sem várva a cipekedéstől és zavarában kipirosodó arcú hivatalsegéd mentegőtözve igyekezett megmagyarázni a látottakat.

„A férjem műbútorasztalos és rendszeresen hegedül, azért vigyáznia kell a kezére, és nem végezhet „durva” munkát. Azzal segít nekem, hogy velem van, így nem félek a pincében, és zenei kísé-

séretével segít a szénhordásban.” Akaratlanul is megnéztem a férj hegedűt és vonót tartó művészi, hosszú ujjait, ápolt kezét, majd tekintetem a szinte töpörödött asszony apró, széntől fekete kézfejein futott végig.

Meglepődésem alig palástoltam, és jó éjszakát kívánva szinte kihátráltam, kisiettem az iskolából. Útközben furcsa gondolatok kavarohtak fejemben a „nők egyenjogúságáról”, a „gyöngébb nem férfiak általi támogatásáról”. Hazaértemkor a szokásosnál is hangosabban és melegebben köszöntöttem feleségemet, és többször is megdicsértem az általa elkészített ízletes, kiadós vacsorát.

Amikor kedves feleségem mosogatáshoz fogott, akkor halkán elkezdtem énekelni, hogy „Csak egy kislány van a világon”. Ő csodálkozva rám nézett és megszólalt. „Mi lett veled? Elfogyott az olvasnivalód?” Az utóbbi észrevétele arra utalt, hogy főzés közben én többször is leültem a konyhába, és azzal segitettem neki, hogy felolvastam valamilyen vidám történetet, az elmúlt hónaptól *Tersánszky Józsi Jenő Legenda a nyúl paprikásról* című remek írása volt soron. Ekkor elmeséltem neki, hogy mit láttam az iskolában. Ő először mosolyogva végighallgatta a szokatlan történetet, majd huncutkásan rám nézett és azt mondta: „Kár érte, hogy te nem tanultál meg hegedülni!”

A Körte kocsmában

Negyven évvel ezelőtt egy kora tavaszi napon a mi iskolánk tanulói is segítettek az Újvároshoz közeli mezőgazdasági termelőszövetkezetben a pocokirtásban. Az adott esztendőben nagyon enyhe volt a tél, és várható volt egy termést elpusztító pocokinvázió. Az iskolások feladata az volt, hogy botokkal vagy cipősarokkal betömjék a gyorsan szaporodó egérnagyságú rágcsálók föld alatti fészkeinek nyílásait, segítsenek e munka „szakértőinek”, az egerésző ölyveknek. Az alig zöldellő gabonában könnyen megtalálható lyukakat a gyerekek kezdetben csaknem versengve taposták be. A játéknak tűnő ugrabugrálásban, futkározásban néhány óra alatt mégis nagyon kifáradtak és megéheztek. Kora délutánra már elfogyasztották az otthonról hozott elemózsiát, és egy csepp innivaló sem maradt a tarisznyákból, szatyrokból gyakorta előkerült kulacsokban, üvegekben. Ideje volt hazaindulni.

Kifáradva, éhesen és szomjasan – szinte vándorogva haladva – értünk vissza Újvárosba. Az addig fegyelmezetten, szótlanul cammogó diákserreg felélénkült, amikor elértünk a Bálint Mihály utca és a Budai Nagy Antal utca kereszteződéséhez, és meghallották a már nagyon várt vezényszót: „Gyerekek! Siessetek haza és pihenjétek ki magatokat, mert holnap tanítás lesz!” Az utolsó szavakat valószínű már nem is hallották, vagy azt felfogva még gyorsabban siettek eltűnni a közeli házak kapualjaiban.

Mi, felnőtt kísérők – három férfi és két nő – ugyancsak elcsigázódtunk és alaposan megszom-

jaztunk. Gyorsan eldöntöttük, hogy betérünk – az esti verekedésekről szóló kósza hírektől elhíresült kocsmába – a Körtébe. Amikor benyitottunk, a csapos barátságosan viszonzta a „jó napot kívánunk” köszönésünket, és kezét kötényében törölgetve megkérdezte: „Mivel szolgálhatok a tanító uraknak, tanító kisasszonyoknak? Sörrel, borral vagy pálinkával?” – sorolta a gazdag kínálatot. Mi a pulthoz álltunk, és három korsó sört és két pohár málnát rendeltünk. A sarokban néhány törzsvendégnek tűnő fuvarosnak, segédmunkásnak, vándorkereskedőnek, iparosnak tűnő személy sörét, vagy fröccsét iszogatta. Köszönésünkre felénk fordultak, és újukkal a sapkájukhoz érintve viszonzták a köszönésünket. Majd csendesen folytatták beszélgetésüket és tovább iddogáltak. Csak akkor figyeltek fel hitetlenkedve, amikor meghallották, hogy málnát is rendeltünk. Valószínű, hogy munkásruhánk ellenére felismertek bennünket. Rájöttek, hogy a szomszédos újvárosi iskolában tanítunk. Mi gyorsan, csaknem egyszerre ittuk ki a szomjunkat enyhítő italunkat, és fizetni akartunk. Ekkor a félhomályos terem végéből előlépett egy sötét kalapos, ötvenes évében járó, magas férfi, fekete, kopott bőrkabátot viselt, bordázott (bricsesz) nadrágot hordott, hegyes sarkú, sárga rámás csizmája szárából egy tűr szarvasagancs nyele kandikált ki, barna borostás arca, nagy, kampós orra, hosszú, bikaszarvhoz hasonló, dús, vörös bajusza, fehérén villogó fogsora, határozott testtartása tekintélyes cigányvajdát sejtetett. Az elfogyasztott szesztől még jobban csillogó fekete szemeivel barátságosan nézett ránk, és elmentmondást nem tűrő hangon odaszólt a koc-

márosnak. – „A mi pénzünk is van olyan jó, mint a tanító uraké! – Ha már erre jártak, legyenek a vendégeink! Még egy »rundot«, Józsi! Ne sértse nek meg bennünket, legyenek a vendégeink!” – Ezután ő is rendelt magának egy nagyfröccsöt, és a többi kocsmai vendég helyeslő mormogása kíséretében egészségünkre emelte poharát és egy szuszra leöntötte torkán a frissítő nedűt. Még ádámcsutkája is alig mozdult meg „mutatványa” közben. – „Ez jó’esett.” – Mondta kéjes büfögéssel, és elégedetten törölte meg száját és bajuszát a nadrág zsebéből előhúzott – szappant régen látott, szakajtóruha nagyságú –, szürkésfehér zsebkenőjével. Ha némi habozással is, követték a vendéglátó jó példáját, és mi is egy hajtásra kiürítettük poharainkat. Ezután mintha összebeszélünk volna – csaknem egyszerre tört fel belőlünk, hogy „köszönjük szépen a vendéglátást”. További kellemes időtöltést kívánva kisieltünk a kocsmából. Örültünk, hogy ennyivel megúsztuk a barátságos fogadtatást. Megállapodtunk abban, hogy legközelebb mi fizetjük az első kört – a különleges, rendhagyó tanár–szülő–lakó–találkozáson –, ha ismét betérünk az újvárosiak kedvenc ivójába, a Körbe kocsmába...

A szánkóbaletet

Ami a felnőttek életében a szán, az gyermekkorban a szánkó. A kisebb méretű szánkó – a havas, jeges talajon – sok vidám játék eszköze, míg a nagy szán – elöl két felgömbölyített talpon csúszó – ősi közlekedési és szállítójármű.

Magam is láttam, amikor hóval borított, útatlan utakon embereket, tüzelőt, gabonát szállítottak lóvontatású szánon, vagy a vadaknak vittek szánon takarmányt az üresedő etetőkbe. Gyermekkoromban megcsodálhattam csilingelő csengőjű, felpántlikázott lovak húzta, feldíszített szánokon vidám lakodalmi vendégek sokaságát szorongani, egy-egy borosüveg nyakát díszítő lagzikaláccsal integetni. – Közismert, hogy a gyakran dermesztő hideg, északi tájakon a vadászok és felfedezők rénszarvasokkal és betanított kutyákkal húzatták megrakott szánjaikat.

Jókai regényhőse is rohanó lóvontatású szánkón menekült a szibériai hidegben az egyre inkább közeledő, kiéhezett farkascorda elől.

Ugyancsak sokak által ismert – s már-már a jó mód és kivagyiság jelképévé vált – a kemény, csikorgó hidegben is melegítő, drága állatbőrökbe betakargatott orosz előkelőségeket szállító s szüntelenül csengő-csilingelő, száguldó trojka...

De láthattunk már művészi ábrázoláson megörökített egy-„nyakhámos”, lóval vontatott szánt is. *Tersánszky* szerint az egy ló húzta szekér – amit „fél lónak” is mondanak – már maga is „csúfság és szegénység”, a fél lóval vonszolt szán a még nagyobb csúfság és már a nyomor jelképe. Ha ezen a szánon koporsót szállít egy elvesztett hozzátar-

tozóját sirató gyalogos, akkor itt már a szán Kharon-ladikjának tekinthető.

Egy aprócska szánkó különleges sorsáról írt döbbenetesen szép történetet – „a szeretet az élet” magasztos elvét valló nagyszerű író – *Móra Ferenc*. Ebben az elbeszélésben az önfeledten szánkózó gyerekek feláldozták legkedvesebb játékukat, a szánkót. Annak kevéske anyagából tüzet raktak a dermesztő hidegre lehűlt szobában, és ezzel – valamint parányi gyermekszívük óriási melegével – egy idős néni meggémberedett végtagjait fellangyosították, és megmentették a fagyhaláltól.

A szegény néni megadóan feküdt hideg ágyában. Már elfogyott az utolsó maroknyi tűzrevalónak nevezhető csörmője is (gyenge tűzű, száraz kóró törmeléke), elhagyta a magányában utolsó melegséget adó élő társa, a csontig lefogyott, folyton doromboló macskája, és egyre halványabban világított mécsesének lángja. Ő maga arra várt, hogy Kharon ladikján minél előbb átevezzen vele a számára megváltást sejtető túlsó partra...

A legendák és gyermekmesék kedves alakjai – a hókristályokból szőtt, légies ruhájú jégtündér és a teli puttonyos, ajándékozó, jószívű Mikulás – me-separipák vagy rénszarvas repítette szánon járták be az egész képzeletbeli világot.

A mi történetünk egyik főszereplője is a szánkó volt. A mindig derűs, a gyermeki lelkek legtitkosabb vágyait is jól ismerő, megértő *Ica* tanító néni még az első hószállingózás napján, decemberben megígérte, hogy félév után az egész osztályt elviszi szánkózni.

Végre, ez a várva várt nap is beköszöntött! Hideg, de napsütéses január végi délután volt. A 4. b

tanulóinak aprócska szánkói már reggel óta az iskola udvarán várták kis gazdáikat, hogy minél előbb indulhassanak a nyüzsgő, vidám gyermek-sereggel. A különleges csoport minden tagja szánkót húzott maga után. Volt, aki néhány sárgarépat vagy széndarabot is hozott a markában. Ica néni egy nagy, lyukas fazekat cipelt magával, és két kopott cirokseprűcsutakot szorongatott a hóna alatt. Az izgalmában hangoskodó osztály sietve vonult végig a Bálint Mihály utcán, majd a Transzportház utcánál felkapaszkodott a Rába gátjára. A látvány számukra csodálatos volt! Valószínű, hogy *P. Bruegel*, az idős németalföldi festő *Téli táj* c. alkotása sem örökített meg olyan mozgalmat, sokszínű képet, mint amilyen a vastag hóval borított gáton és két oldalán elénk tárult.

Gyerekek és felnőttek nyüzsgő sokasága, tarka ruhában, színes sapkában, kibomló, lengedező sálal a nyakán, szinte minden ok nélkül összevissza cikázott a gát két oldalán; a jól „összeálló” hóból egyre inkább „hízó” hólabdákat görgettek maguk előtt, és kacagva rohantak a gátról leguruló, lavinaszerű hótömeg után, majd a meredek lejtőn modern Sziszüphoszként megpróbálták felgörgetni a mindig visszaguruló, súlyos hólabdát, megismételve az „értelmetlen” erőfeszítést; mások kiabálva, visongva kergették egymást, hógolyóval csatáztak, a fiúk elsősorban a lányokat, a leányok a fiúkat keresték hólabdáikkal. Mindkét gátoldalon kipirult arcú gyerekek szánkóztak: kacagva, kiáltozva, nagy élvezettel kapkodták a levegőt a lejtőn való száguldás közben, és most minden fáradtságot elfelejtve vonszolták fel az egyre nehezebbnek tűnő játékszerüket a gátra, hogy minél

többször ismét lecsúszhassanak. A szánkózók gyönyörét csak fokozta, hogy közöttük egy-egy játékos kutyus is önfeledten futkározott, hol a gyerekekhez és a gazdihoz, vagy egy idegen kedves, ficáncoló sorstárshoz nyomva oda fekete, havas orrát.

A gát tetején kisebb-nagyobb csoportok hóembert építettek. Titokban arra törekedtek, hogy az ő építményük magasabb legyen a szomszédénál.

Ica néni csapata is elfoglalt egy keskeny szakaszt a „csatatéren”. Kijelölték a szánkózásra legalkalmasabbnak mutakozó lejtőt, a hócsaták és a hóember helyét. Ott letáboroztak. Ica néni innen szemmel tartotta az egész „csatateret”, de ő az építőkkel maradt. A gyerekek óriásira „hizlalt” hólabdákat görgettek maguk előtt, majd azokat – nagy erőlködések közepette – egymásra helyezték. A jól összenyomkodott, hatalmas hótömbökből felépítették a hóembert. A három nagy gömböcre emlékeztető test derekát egy kicsit megkarcsúsították. Az arc kialakításakor a hóember két szemét és száját feketeszénből alakították ki, az orrát óriási sárgarépa, a két karját cirokseprű helyettesítette. Ezután következett az alkotás betetőzése: a hóember fejére felkerült a nagy, lyukas, piros vasfazék. Ennél az utolsó mozzanatnál – egy kis időre szünetelt a többi játék – az osztály tanulói körbeállták az alkotást, és kitörő örömmel éltették az építőket és a tél örömeit. Az egyik élelmes fiú egy ágas-bogas, száraz „lósóska” kórót hozott a gát tövéből és odaadta Ica néninek, hogy tüzze fel azt dísznek a hóember „kalapja” mellé. Ezután tovább folyt a téli vigadalom, bár fél szemmel gyakran az osztály hóemberét figyelték. A si-

mára csiszolt partoldalakon még gyorsabban rohant le a szánkó utasaival, és visszafelé húzni már egyre fárasztóbb volt. Elcsendesedtek a hócsaták is. A gyerekek kifáradtak, de hálával tekintettek osztályfőnökükre, amiért elhozta őket játszani. Egyre többször kérelték, hogy ő is csúszson le velük néhányszor. – „Majd meglátja, hogy milyen csodálatosan jó érzés a száguldás!” – ismételtgették biztatásként. Ica néni – miközben gyermekkori szép téli élményeire gondolt – és a sok-sok kérésre kötélnek állt. Bár az ő természetéhez mérten kicsinek bizonyult a legnagyobb felajánlott szán is, az első két lecsúszásnál nem történt semmi baj, csak a jármű csikorgott, ropogott a szokatlan teher alatt. A harmadiknál, sajnos bekövetkezett a baleset. A szánkó most is gyorsan siklott lefelé a gátoldalon – a gyerekek tapsoltak, kiabáltak örömben, látva osztályfőnökük kipirult, szép, rózsás arcát –, amikor egy nem látott óriási „bukkanó” (kikoptatott mélyedést követő emelkedő) után Ica néni előreesett az ott összehordott hóbuckára. A mély hóban nem ütötte meg magát, de az egyik lábaszárát nagyon megsértette a szánkó talpáról felfeslett fémborítás. A sebesülés olyan súlyos volt, hogy a vér néhány perc múlva átütött a melegítőn is. A gyerekek szájából önkéntelenül kicsúszott a képzelt fájdalmat és együttérzést kifejező jaj! kiáltás, majd mindannyian hirtelen elhallgattak, mint vihar előtt az erdei madarak. Ica néni nem esett kétségbe, hanem gyorsan lekapta a nyakából a siklás közben szétnyílt, hosszú sálját, és azzal jó erősen elkötötte combtőnél a vérző lábát. Közben hazavezényelte megrémült osztályát. A gyerekek nagy-nagy

aggodalommal kísérték az iskoláig a „játék csataterén” tényleg megsérült „tábornokukat”. A „diák-harcosok” addig strázsáltak az iskola előtt, amíg szeretett osztályfőnöküket el nem vitte a mentő... A kórházban szakszerűen ellátták – kitisztították, fertőtlenítették, összekapcsolták és bekötötték – sebeit.

A Rába-töltésen az önfeledten játszó sokaság észre sem vette, hogy egy vidám kis csapat szomorúan elvonult a gátról. A szűziesen fehér hótengerben továbbra is apró, színes, rikító ruhákat viselő, látszólag összevissza futkározó, rajongó embercsoportok mozogtak.

A gáton – a lemenő nap fényében hosszúra nyúlt árnyékaikkal – csaknem úgy álltak sorban, mozdulatlanul a cylinder-fazékkalapban és sárgarépaorral a hóemberek, mint a Húsvét-szigetek titokzatos, ősi, hallgatag, hatalmas, faragott kőszobrai, hogy az első enyhe tavaszi fuvallatra összeroskodjanak, a Rábába „sírják magukat”, és csupán szép téli emlékek maradjanak.

A vidáman indult és szomorúan végződő játékos délután után néhány nappal Ica néni visszatért szeretett osztályához. A várva-várt találkozáskor kissé hamiskás mosolyt erőltetett arcára és kérdés nélkül megígérte tanítványainak, hogy jövőre is elmennek szánkózni a Rába-partra, de akkor jobban megnézi, hogy hol nem balesetveszélyes lecsúszni a lejtőn.

Ica néni sebére gyógyírként hatott, hogy a következő héten minden 4. b-s kisdíák kiváló fogalmazást kanyarított *A tél örömei* címmel.

A muflonhajítás elmaradt

A falusi iskolák „őskorában” nem volt ritka, hogy az őszi mezőgazdasági munkák dandárjában – a krumpliszedés, kukoricatörés, szüretelés időszakában – csaknem elnéptelenedtek a tantermek. A betakarításban segítő gyerekek ilyenkor több napig is igazoltan hiányozhattak. Történünk idején, a hatvanas években is előfordult, hogy alkalmi mezőgazdasági munkára – pocokirtás, szüretelés, almaszedés, dohánytörés stb. – szorgalmi időben is felkérték az iskolákat. A tanintézetek nehezen zárkózhattak el az ilyen kérelmek elől, hiszen az oktatási kormányzat ezekre az alkalmakra „tanítás nélküli munkanapot” is biztosított. A diákmunkákat rendszerint az osztályfőnökök szervezték, és ezeket az alkalmakat is igyekeztek nevelési szempontból kihasználni. Felhívták a figyelmet a munkavégzéshez szükséges erő, kitartás, segítőkészség fontosságára, a szülők és felnőtt dolgozók munkájának nagyobb megbecsülésére. Közben arra is utaltak, hogy az osztályok által közösen keresett pénzzel és a rendszeres vas- és papírgyűjtésekből összekuporgatott összegekkel csökkenthetik a „tanulmányi kirándulások” és „országjárások” költségeit.

A régebbi múltból olvastam, hallottam olyan esetről is, amikor a vidéki uraság dzsentrí passzióból vadászatra meghívta – esetleg hajtónak – a falu „lámpását”. Arra nem számítottam, hogy még korunkban is előfordulhat hasonló eset és éppen az én munkahelyemen!

Kezdő igazgató voltam a Kossuth-ban, amikor a megyei oktatási osztály vezetője – kínos mente-

getőzés kíséretében – azzal a számomra szokatlan kéréssel fordult hozzám telefonon, hogy iskolánk egyik matematika-fizika szakos tanárát engedjem el néhány napra, mert segíteni kellene az egyik fontos megyei vezetőnek a Bükkben rendezendő muflonvadászon. A kérés hallatán egy kissé zavarba jöttem. A muflonról ugyan annyit tudtam, hogy Európa egyetlen csigásan csavarodó szarvú vadjuha; eredeti hazájában, Szardínia és Korzika magas hegyes-sziklás erdeiben ma is vadon él; Magyarországra is innen telepítették be, és azóta minden hazai vadász álma az, hogy legalább egyszer puskavégre kaphassa ezt a nagyon nehezen „becserkészhető”, óvatos és „kapitális” trófeának tekinthető vadat. Arról is hallottam, hogy az illető tanácsi nagyembert közeli ismerősei azzal ugratták – aminek állítólag volt is valamennyi igazságtartalma –, hogy ő volt az a szenvedélyes vadász, aki a falu határában a magas fűben szelíden legelésző anyakocára lőtt, mert az erdő közelsége miatt összetévesztette a vaddisznóval. Ugyancsak vele kapcsolatban híresztelték, hogy ő kapta puskavégre a városka állatkertjéből kiszabadult, csaknem háziasított vaddisznót. Lehet, hogy ezért is szeretett volna már nagyon, lakóhelyétől távolabb, egy fiaskómentes vadászon részt venni. A kor egyik jellemzője volt, hogy az „újgazdagok”, „újhatalmasok” is kezdték átvenni a régiiek szokásait. Ilyen vezetői, „úri” elfoglaltságnak, szórakozásnak számítottak a vadászattal egybekötött, „vadpörkölttel”, pálinkával, finom borokkal fűszerezett – jegyzőkönyvek vezetése nélküli személyi döntésekre is legalkalmasabb – összejövetelek.

A telefonkagylót szorongatva, megkérdeztem: –

„Miért pont a mi iskolánkból szemeltek ki »szakértőt?« – Mit tud a kért személy, amit a hivatásos vadászok nem tudnak?” A válasz érthető, de számomra megdöbbenő volt: „Ő ismeri legjobban a Bükkben a muflonok által kitaposott ösvényeket.” Addig is tudtam egyet-mást *Emil*ről, nem is annyira a „káderlapjáról”, hanem elbeszéléseiből és saját tapasztalatomból. Hozzánk egy közeli faluból érkezett, ahol a szülők között nagy tekintélynek örvendett: „szép, nagydarab embernek” tartották. Iskolánkban matematikát és fizikát tanított, gondos osztályfőnök volt. A gyerekek szerették. Jó tanárnak, hangulatos kollegának számított. Mindannyiunknál gazdagabb élettapasztalattal rendelkezett: elbeszéléseiből tudtuk, hogy milyen küzdelmek árán került haza a Don-kanarból, és azok közé a kevesek közé tartozott, aki – a szerényen jövedelmező pedagógusi állás mellett – már akkor kiismerte magát az alig létező piacgazdaság röögös útjain is. Ennek ellenére, vagy talán éppen a fentiek miatt, vele kapcsolatos az alábbi történet is.

Tanév végén pedagógusnapot ünnepeltünk, fehér asztal mellett – akkor még a helyi társadalom képviselői: népfront, szülői munkaközösség, párt-szervezet, az iskolát támogató üzemek –, méltatták az iskola, a tanítás, a nevelés és a pedagógus társadalmi szerepét, fontosságát. El lehet képzelni, hogy mennyire meglepődtem, amikor a legszébb üdvözlések közben, váratlanul idegenek – civilruhás rendőrségi nyomozók – jöttek a terem-be és azt súgták a fülembé, hogy egyik kollegámat azonnal el kell vinniük kihallgatásra.* Kifogásoltam, hogy az „akcióval” várhattak volna néhány

órát, és „rendőrségi túlkapásnak” minősítettem Emil elkísérését. Amikor a kihallgatás okát is megtudtam – „gyökereztetett szőlővesszővel való szabálytalan üzerkedés” –, akkor a „halaszthatatlan” intézkedést konkurenciaharcnak tekintettem. El lehet képzelni a megdöbbenést a történetek láttán! A szépen induló pedagógusnap csalódással és bosszúsággal végződött. A vendégek egymás után elszállingóztak, mi pedig azon törtük a fejünket, hogy miként lehetne kollegánkat „kiszabadítani a fogságból”. Telefonáltunk, küldöttséget menesztettünk a rendőrségre. Így is csak jegyzőkönyv felvétele után, azzal az indokkal lehetett hősünket „kikönyörögni”, hogy a tanév végi összefoglalók és osztályozások időszakában nem tudjuk pótolni a kiváló matematika-fizika tanárt.

A fenti történet ismeretében már azon sem csodálkoztam, hogy a „gazdag tapasztalatú” kollegám a bükki vadászaton is nélkülözhetetlen lehet, és tényleg csak ő ismerheti legjobban a sziklaszirteken büszke fejtartással körületekintő muflonok által kitaposott csapásokat...

A hosszan késleltetett válaszomra türelmetlenül váró oktatási „beosztott” kérelmét – a tanítási óra védelmének „szentségére” és a részösszefoglalók fontosságára való hivatkozással – nem teljesítettem. Sajnáltam, hogy egy hozzám nagyon közel álló – a „vadász” kérését csak kényszeredetten közvetítő –, nagyra becsült oktatási szakembernek kellett ellentmondanom. Úgy éreztem, hogy kiállásommal jót tettem az iskolának és az illető nevelőnek, de legtöbbet a gyerekekért és a pedagógusbecsületért tettem, amikor muflonva-

dászat helyett matematika-fizika órák tartására szorítottam a kedvelt kollegát.

Az igazsághoz tartozik, hogy engedetlenségemnek nem lett semmi negatív következménye. Amikor az eset kitudódott – nem tölem hallották –, voltak, akik derültek a történeten, de akadtak olyanok is, akik szerint az akkortájt nem is nagyon szokatlan „pedagógiai” gordiuszi csomót ügyesen vágtam át.

Az eset után néhány évvel – valószínű nem a történetek „jutalmaként” – pedagógusnapon az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetésben részesültem. A sors fintora, hogy az ünnepségen az elnökségben ott ült az „elnök-fővadász” is. Amikor én vettem át az elismerő oklevelet, a mellette ülő személy súgott neki valamit. Erre felemelte fejét, és tetőtől talpig végignézett rajtam vizsla szemével, mintha „kapitális” vad után szimatolna. A feltűnő érdeklődéstől nem szeppentem meg, hanem magasra emelt fővel – mint sziklán a muflon – egy pillanatra megálltam, jobban kihúztam magam, és tölem telhetően méltóságteljesen elvonultam a díszvendégek asztala előtt. Kezemben az elismerést jelentő „trófeával” egy pillanatra úgy érezhettem magam, mint a vadászok sikertelen hajszája után is élve maradt muflon a Bükk legmagasabb szirtjén.

Rám köszönnek az utcán

Hosszú pedagóguspályám következménye, hogy néhányan ugyan hamar elfelejtettek tanítványaim közül, de sok volt diákom gyakran rámköszön az utcán, a piac forgatagában, rendezvényeken és a város minden pontján.

Kellemes érzés, amikor iskolai összejöveteleken, osztálytalálkozókon régi tanítványaim szeretettel fogadnak, és őszintén beszámolnak életük alakulásáról: családi és munkahelyi sikereikről, kudarcaikról, élményekben gazdag iskoláskorukról.

A legszebb emlékeim közé tartozik, amikor a Kossuth utcában vagy a Baross úton a túloldaltól átköszönnek a nem mindig legelegánsabban öltözött tanítványaim. – A „Jó napot, igazgató úr”, vagy Csókolom, Bálint bácsi! – kiáltás hallatán a járókelők egy pillanatra a köszönőkre, majd rám néznek. Gyakran megesik az is, hogy volt diákjaim átverekszik magukat a járókelők sokaságán, vagy nevemet ismételve utánam kiabálnak, hogy álljak meg egy percre, hogy találkozhasanak, kezet foghasanak velem, és arra a kevéske időre az évek alatt megszépült iskoláskorukra emlékezzenek. „Meg tetszik ismerni, Bálint bácsi? Ugye megnőttem? Lenyíratam a copfomat és tavaly férjhez mentem.” Egy pillanatra elhallgat, és mivel aggódva látja szememen, hogy nem ismertem meg, gyorsan folytatja. „Soos Zsuzsa vagyok. A középső pad-sorban ültem, és mindig eltévesztettem a magyar honfoglalás évét, de a tanár úr a 895-öt és 896-ot is elfogadta.” „Most már tényleg emlékszem rád, de azt sem felejtettem el, hogy te voltál a legcsi-

nosabb lány az osztályban. Ismeretlenül is üdvözetem küldöm a férjednek!” Kézfogásra nyújtott kezemet szinte elkapja, szépen csillogó szeme megduplázza a találkozás örömét. Kedves köszönését – „Isten áldja meg, igazgató úr!” – alig hallom, csak nézek utána, és egyre halványabban látom, amint Zsuzsika szép alakja eltűnik az utca forgatagában, de emléke kitörölhetetlenül megmarad a szívemben...

Ezerkilencszázkilencvenhét egyik őszi estéjén színházban voltunk feleségemmel. A második szünetben *H. Júlia*, kedves ismerősünk felajánlotta, hogy hazavisz bennünket az előadás után, bár kocsijának csak a Belvárostól távolabb talált parkolásra alkalmas helyet. Az ajánlatot köszönettel elfogadtuk, hiszen éjfélhez közeledve nem akartunk sétálni az utcán az amúgy is nyirkos időben és a már egyre inkább szorító cipőben... Amikor a színházi bemutató után a Bajcsy-Zsilinszky Endre utcában siettünk a jelzett parkolóhoz, megállt mellettünk egy szép, nagy, sötéten csillogó autó. Kiszállt belőle egy 45 év körüli, elegánsan öltözött úrvezető. Odafutott hozzánk a járdára, és láthatóan boldog kíváncsisággal azt kérdezte tőlem: „Maga az, Boros igazgató úr? Bár közel harminc éve nem láttam, de a mozgása olyannak tűnt!” – „Igen, én vagyok, de honnan ismer?” – nyújtottam a kezem, és bemutatkoztam. Ő köszönt a társaságomban lévő hölgyeknek is, és szünetet sem tartva elmondta: a hatvanas évek végén járt a „Kossuthba”, *Krómy Emőke* osztályába; iskolai versenyeken matematikából mindig jól szerepelt. Miután látta rajtam, hogy kezdek emlékezni, hiszen arra is utaltam, hogy elismerő oklevelet is

állítottam ki neki, *Gyúró Péter* névre, akkor még nagyobb gyermeki büszkeséggel folytatta. – „Bécsbe kerültem a rendszerváltás után. Oda is nősültem. Két gyermekünk van. Jól keresek. – Tessék megnézni a ruhám, az alig kétéves, drága kocsimat!” Amikor lélegzetet vett, akkor megkérdeztem. – „Péter, mit keresel itt, szombaton éjjel tizenkettőkor?” – „Reggel ugrottam haza Győrbe egy kis rokonlátogatásra, és most igyekszem vissza Bécsbe – de ráérek”, mondta. Majd a legudvariasabb taxist megszégyenítő előzékenységgel kinyitotta a kocsit mindkét ajtaját és csaknem rimánkodva mondta: – „Tessék beülni, hazaviszem mindhármat!” Köszönettel elhárítottam a szívből jövő ajánlatot, és rövid kézfogással elváltunk egymástól. Péter csalódottan, de a találkozás hatásától láthatóan boldogan beült a kocsijába, és mintha elfelejtett volna valamit, a leeresztett ablaküvegen kihajolva még visszakiáltotta: „Igazgató úr! Ha Bécsben járnak, keressenek fel bennünket a ...!” A kereshető címből csak a „strasz-sze” szófoszlány jutott el a fülemhez, talán még inkább a szívemhez. A megható találkozó után belém karoló feleségemmel tovább ballagtunk a ránk várakozó Trabanthoz. Bepréselődtem az első ülésre, de olyan boldogan szorongtam ott, mint ha a legelőkelőbb amerikai kocsióriásban hajóznék haza.

A nagymama öröme

Immár hagyomány, hogy évente egyszer-kétszer csak úgy kedvtelésből, mások szerint „nostalgiaából” elmegyek Újvárosba és végigsétálok a Kossuth utcán, a Rába-parton és be-benézek a mellékutcákba. Megfigyelem, hogy mi változott közel harminc éve elhagyott pedagógiai tevékenységem színhelyén. Ilyen sétára indultam kétezer-egy tavaszán egy hétköznapi délelőttjén, úgy tíz óra tájban.

Örömmel tapasztaltam, hogy szép új házak, irodák épültek a Rába utcában és a Petőfi téren. A Kossuth iskola tantermekkel bővült, és új tető került a tornateremnek használt régi „imaházra” is. Az ízlésesen átépített „padlástérben” modern könyvtárszobát alakítottak ki. A Kossuth utcában szomorúan láttam, hogy néhány épület gondos felújításán kívül a szebb napokat megélt házak többsége siralmas állapotban van: leomlott vakolatú falak, lelakott belső udvari lakások, felújítatlan, festetlen ajtók, kapuk és szemetes utcák. Az iskola bejárata melletti falon lévő Kossuth-domborművet leöntötték olajjal. Az emlékmű alatti koszorútartók üresen árválkodnak. Az utcán tarkarúhás nők beszélgetnek hangosan, apró gyermekeiket és bevásárlókosaraikat magukkal cipelik és csaknem mindannyian cigarettáznak. Újváros főutcája olyan, mintha az ottani lakók elköltözni készülnének az igénytelenséget tükröző városrészről...

Két középkorú nő hangos eszmecseréjét akartam ellenére meghallom. – „Mi van a szomszédék Macájával? Elveszi Józsi?” – kérdezi az egyik nő

kövérkés ismerősétől. „Á, nem! Józsi megtudta, hogy jegyesét a szomszéd kereskedő rendszeresen b.....tja, ezért elzavarta” – hangzik a válasz. A beszélgetés folytatását nem vártam meg, megsza-
poráztam lépteimet. Az elhanyagolt környezet és a trágár beszéd még jobban tudatosította bennem, hogy Újvárosban vagyok. Úgy rémlett, mintha néhány évtizeddel korábban a Puntigámon inneni Kossuth utcai rész házai ápoltabbak és lakói kulturáltabbak lettek volna, mint most, 2001-ben. Ezen meditéltam, amikor a Tűz utca közepén egy idős, jól öltözött asszony megállt egy frissen meszelt, földszintes ház előtt, és keresgélni kezdte szatyrában a kapukulcsát. A keskeny járdáról lelépve igyekeztem elmenni mellette az úttesten. A néni arcát nem láttam, mert háttal állt nekem, de szokásomhoz híven azért köszöntöttem az idős hölgyet. Ő pont ekkor húzta elő a keresett kulcsot, és felém fordulva fogadta a köszönésem. Már tovább akartam menni, amikor szíven ütött az idős néni kérdése. „Maga az, tanító úr? Maga volt az újvárosi iskolában?” Egy pillanatra elszégyelltem magam, mert én nem ismertem fel ennyi év után a kedves nagymamát – ami ezutáni beszélgetésünkben kiderült –, de az előző perceken átélt csalódás után most melegség öntött el a „tanító úr” megszólítás hallatán és azért, hogy lám, van aki még most is emlékszik rám. Visszamentem hozzá és bocsánatot kértem tőle, amiért nem ismertem fel. Ott, a kapu előtt állva, néhány perc alatt elmondta bűját, baját: a családját ért tragédiák sorozatát, testi erejének fogyását és a már felnőtt gyermekeinek megélhetési gondjait. Láttam, hogy addig szomorú arca megszépült, és két fekete sze-

me vidámabb lett, amikor arra emlékezett, hogy négy gyereke több mint harminc éve járt a Kossuth iskolába. Közülük a legkisebb *Józsika* volt. „Ugye emlékszik rá, tanító úr? Ő jobban tanult, mint a testvérei, és egyszer, tanévzáró ünnepélyen magától kapott oklevelet és jutalomkönyvet. Annak a címére már nem emlékszem, de én is elolvastam.” Hiába erőltettem az agyamat, nem bírtam felidézni a jutalmazott diák arcát. Szívem sugallatára nem rettentem vissza egy kis hazugságtól és azt mondtam: bizony emlékszem az iskolába unokáit rendszeresen elkísérő nagymamára és a gyerekekre is. Józsika volt közülük a legjobb tanuló. Hetedikes volt, amikor én is tanítottam. Ott ült az emeleti középső osztályteremben, az ablak melletti padsorban. Az én óráimon sokat jelentkezett, és a történelmet mindig szívesen tanulta. Mikor befejeztem igaz mesémet, úgy láttam, hogy kedves ismerősöm arcán a barázdák kisimultak, sötét szemei vidáman csillogtak az emlékezés okozta boldogságtól. Amikor jó egészséget kívánva elköszöntem tőle, ő hálálkodva azt mondta: „De jó, hogy erre jött: az Isten áldja meg, tanító úr, hogy nem felejtette el az én Józsikámat! Látja, még a hátfájásom is elmúlt, amíg beszélgettünk.”

Az utca végéről még visszanéztem, de akkorra már bement a házba az én kedves régi-új ismerősöm, akinek találkozásunk parányi örömeiben én is osztoztam. Visszafelé jövet már nem is láttam olyan vigasztalanul leromlottaknak a Kossuth utcai épületeket, és a járókelők beszélgetései is mint ha halkabbak lettek volna. Úgy éreztem, hogy ismét az én Újvárosomban járok.

Rőzsetűz melegével egy iskolaóriásban

Új iskola Adyvárosban

A hatvanas évek elejétől – alig tíz év alatt – Nádorváros déli részén, a Győr–Szabadhegy–Pápa vasútvonal által határolt területen új lakótelep született, Adyváros. A gomba módra szaporodó, 10 és 4 szintes panelépületeket az első lakók 1969-ben vették birtokba. A szakaszosan kiépülő városrészben 1978-ig közel 30 ezren költöztek új lakásba.

Itt, az Ifjúság körút, Nagy István utca (ma Földes Gábor u.), Kodály Zoltán utca, Munkásőr út (ma Kodály Zoltán út) menti emeletes házak karéjában bölcsőde, óvoda és iskola épült. Ezek közül először – a *Rosta János* tervezte – *Móra Ferenc Általános Iskola* készült el. Az épület három, jól elhatárolható részből áll:

A két folyosóra három szinten felfűzött 24 tanterem, 2 előadó, 3 műhelyterem és a hozzájuk tartozó kiegészítő létesítményekből; valamint a két épületszárnyhoz csatlakozó előcsarnokban kialakított – díszteremnek is használható – aula és tornatermi részből. Az aula és a tornacsarnok két oldalát lelátó karzat övezi. Ezen a szárnyon található az étterem és melegítőkonyha, a nevelői és az orvosi szoba, az igazgatói iroda, a hőközpont és egyéb kiegészítő létesítmények.

Az épület előcsarnokában *Kovács Margit* szobrász-keramikus szép alkotása, a tíz magasreliefből álló – a 700 éves Győr történetét megjelenítő – monumentális fríz díszíti a főfalat.

– A városi tanács engedélyezte, hogy az új iskola a méltán országos és világhírű író, *Móra Ferenc* nevét vegye fel. A névválasztás indoklásában sze-

repelt, hogy az ő írásai minden korosztály számára tanulságosak; meghatóan szép történeteit pedig a kisdíákok is szívesen olvassák. Ugyanakkor a műveiből sugárzó Móra Ferenc-i „rözetűz” melege segítheti az irdatlan nagy „körnetegben” az emberi-közösségi kapcsolatok kialakulását. – A névadó bölcs figyelmeztetése: „a szeretet az élet”! – fontos útmutatás lehet pedagógusnak, szülőknek, gyereknek egyaránt!

Az intézmény ünnepélyes avatása és névadása 1973. szeptember 4-én volt. Délután 16 órára iskolánk aulája és karzata zsúfolásig megtelt. Közel ezer kisdíák és annál is több felnőtt hallgatta a műsort és gyönyörködött az új épületben, az akkor először látott aulában. Különösen a 233 első tanuló forgatta a fejét kíváncsian, hiszen a nagy tömegben alig látta hozzátartozóit. Ezen a délutánon valóságos népünnepély volt a Mórában! A tanévnyitóra elkísérték a tanulókat a szülők, nagyszülők, testvérek és ismerősök egyaránt. Babakocsis anyukák sokasága is szorongott az aulában és az iskola előtti téren. Az ünnepélyes avatáson megjelentek a megye és a város vezetői, az építők és a többi oktatási intézmény vezetői is. – Már ekkor látni lehetett, hogy a nyolcszáz főre épült iskola csak „ideiglenes” szükségmegoldásokkal lesz képes enyhíteni a gyorsan épülő Adyvárosban jelentkező oktatási gondokon.

Az intézmény fennállása alatt – különösen az első évtizedben – az iskolai termek legoptimálisabb kihasználása mellett is, a sok gyerek elhelyezése volt az egyik legnehezebb feladat. Az induláskor 903 díákunk volt, 29 tanulócsopórtban. Az 1975/76. tanévre 1725 tanulót kellett elhelyez-

nünk 52 csoportban. Közülük 421 első osztályos volt! Tizenhét napközis csoportban 666 gyerekkel foglalkoztunk. Rajtuk kívül még közel 300 menzás és felnőtt étkezett 4–5 turnusban az iskolai ebédlőnkben.

A tanulók ellátását ideiglenes megoldásokkal igyekeztünk biztosítani:

- Osztályteremnek használtuk az ifjúsági szobákat, az ebédlőt, a választófüggönnyel kettéosztható könyvtári helyiségünket, tornacsarnokunkat, aulánkat, szertárákat és zsibongókat;

- Helyszűke miatt 135 felsős menzás a szomszédos Ady-iskolába járt át ebédelni;

- Nyolc tanuló és négy napköziscsoport a város négy iskolájába járt. A gyerekeket nevelőikkel együtt naponta oda-vissza autóbusszal szállítottuk;

- A tartósan magas tanulólétszám miatt 1979 szeptemberében a Felszabadulás u. 109. sz. alatti (ma Szigethy A. u.) „felvonulási” épületben „kisiskolát” alakítottunk ki. A felújított szükségtermekbe a nyolcvanas évek elejétől „ideiglenesen” (még több mint 10 évig!) hét tanuló- és kilenc napköziscsoportot kísérték oda-vissza nevelőink naponta. A gondos nevelői kíséretnek és a gyermekközlekedési járőröknek köszönhetően ezekben az években egyetlen gyermekünk sem szenvedett közlekedési balesetet. A kilencvenes évek elejéig használt kisiskolánkat – a névadó tiszteletére és az „anyaintézményhez” való erős kötődés igazolásaként – „Mórácskának” neveztük el.

- Átmeneti könnyebbséget jelentett számunkra, hogy 1976 őszére Adyvárosban elkészült „a 2. számú oktatási együttes”: a „Kék Iskola”. Az át-

repelt, hogy az ő írásai minden korosztály számára tanulságosak; meghatóan szép történeteit pedig a kisdíákok is szívesen olvassák. Ugyanakkor a műveiből sugárzó Móra Ferenc-i „rözsétűz” melege segítheti az irdatlan nagy „kőrengetegben” az emberi-közösségi kapcsolatok kialakulását. – A névadó bölcs figyelmeztetése: „a szeretet az élet”! – fontos útmutatás lehet pedagógusnak, szülőnek, gyereknek egyaránt!

Az intézmény ünnepélyes avatása és névadása 1973. szeptember 4-én volt. Délután 16 órára iskolánk aulája és karzata zsúfolásig megtelt. Közel ezer kisdíák és annál is több felnőtt hallgatta a műsort és gyönyörködött az új épületben, az akkor először látott aulában. Különösen a 233 elsős tanuló forgatta a fejét kíváncsian, hiszen a nagy tömegben alig látta hozzátartozóit. Ezen a délutánon valóságos népünnepély volt a Mórában! A tanévnyitóra elkísérték a tanulókat a szülők, nagyszülők, testvérek és ismerősök egyaránt. Babakocsis anyukák sokasága is szorongott az aulában és az iskola előtti téren. Az ünnepélyes avatáson megjelentek a megye és a város vezetői, az építők és a többi oktatási intézmény vezetői is. – Már ekkor látni lehetett, hogy a nyolcszáz főre épült iskola csak „ideiglenes” szükségmegoldásokkal lesz képes enyhíteni a gyorsan épülő Adyvárosban jelentkező oktatási gondokon.

Az intézmény fennállása alatt – különösen az első évtizedben – az iskolai termek legoptimálisabb kihasználása mellett is, a sok gyerek elhelyezése volt az egyik legnehezebb feladat. Az induláskor 903 díákunk volt, 29 tanulócsopórtban. Az 1975/76. tanévre 1725 tanulót kellett elhelyez-

nünk 52 csoportban. Közülük 421 első osztályos volt! Tizenhét napközis csoportban 666 gyerekkel foglalkoztunk. Rajtuk kívül még közel 300 menzás és felnőtt étkezett 4–5 turnusban az iskolai ebédlőnkben.

A tanulók ellátását ideiglenes megoldásokkal igyekeztünk biztosítani:

- Osztályteremnek használtuk az ifjúsági szobákat, az ebédlőt, a választófüggönnyel kettéosztható könyvtári helyiségünket, tornacsarnokunkat, aulánkat, szertárakat és zsibongókat;

- Helyszűke miatt 135 felsős menzás a szomszédos Ady-iskolába járt át ebédelni;

- Nyolc tanuló és négy napköziscsoport a város négy iskolájába járt. A gyerekeket nevelőikkel együtt naponta oda-vissza autóbusszal szállítottuk;

- A tartósan magas tanulólétszám miatt 1979 szeptemberében a Felszabadulás u. 109. sz. alatti (ma Szigethy A. u.) „felvonulási” épületben „kisiskolát” alakítottunk ki. A felújított szükségtermekbe a nyolcvanas évek elejétől „ideiglenesen” (még több mint 10 évig!) hét tanuló- és kilenc napköziscsoportot kísérték oda-vissza nevelőink naponta. A gondos nevelői kíséretnek és a gyermekközlekedési járőröknek köszönhetően ezekben az években egyetlen gyermekünk sem szenvedett közlekedési balesetet. A kilencvenes évek elejéig használt kisiskolánkat – a névadó tiszteletére és az „anyaintézményhez” való erős kötődés igazolásaként – „Mórácskának” neveztük el.

- Átmeneti könnyebbséget jelentett számunkra, hogy 1976 őszére Adyvárosban elkészült „a 2. számú oktatási együttes”: a „Kék Iskola”. Az át-

adást már mi is nagyon vártuk, hiszen közel ötszáz kisdíákunk ott folytathatta tanulmányait.

* * *

Utólag is igazat kell adnom *Dezső* bátyámnak, tapasztalt pedagógus sorstársamnak, aki az iskola emlékkönyvébe a biztató szavak után az alábbiakat írta: „Kétségtelen, e nagyváros legkorszerűbb oktatási intézménye jó feltételeket biztosít. Azonban a döntő az itt dolgozó nevelők mindennapos tevékenysége lesz. Ehhez kívánok minden jót!”

A legtöbb új iskola indításához hasonlóan, az új épület átadása előtt már megindult az új tantestület szervezése is. Az addigi szokásoktól eltérően a város vezetői 1973 februárjától felkértek arra, hogy az utolsó szakaszban kövessem nyomon az új intézet építését, és segítsek a tantestület kialakításában. Húsz kollega az én véleményem meghallgatása alapján, 20 fő pedig az oktatásügy irányítóinak kérésére került az intézményhez. Az iskola egyik igazgatóhelyettese az általam javasolt *Bakó Elemér*, tapasztalt tanár és gyakorlott vezetőtársam, a másik *Haraszti Györgyné*, gyakorlott tanító, az igazgatói és a szakfelügyelői munkában jártas kiváló pedagógus lett.

Ahhoz is hozzájárultak, hogy magammal vihesem néhány elismert pedagógustársamat Adyvárosba – azok közül, akik Újvárosban már több éven át sikereket értek el a hátrányos helyzetű tanulókkal való foglalkozás és a tehetséggondozás terén. Részben ennek az előrelátó szervező munkának is köszönhető, hogy a leendő tantestületi kö-

zösség „aktív magja” már szinte az új iskola beindulásakor kialakulhatott, és segítette a sok helyről verbuválódott nevelő összefogását. A tantesület rövid idő alatt sikeres munkaközösséggé vált: legtöbben szorgalmas, gyermekszerető pedagógusok voltunk; számunkra a törekvéseinkben és módszereinkben is a kiemelkedők voltak követésre méltók; egy sokszínű személyiségekből álló, de a fő kérdésekben egy irányba tevékenykedő, mindig a legjobban „húzó” kollegákat támogató, követő együttessé alakultunk. Mi nem a pedagógiai divatokat követtük, hanem mindig a gyermekek javát tartva szem előtt, a meglévő jó tárgyi feltételeinkre, gazdag szakmai tapasztalatainkra és sokrétű hagyományainkra támaszkodva kívántunk előbbre lépni. Ezzel magyarázható, hogy jobbító szándékú törekvéseinkben a helyi társadalom biztató támogatását mindig magunk mellett éreztük.

A tanulói erőfeszítéseken túl a fenti okokkal magyarázható, hogy a sok gyerek elhelyezése, étkeztetése, gondozása, nevelése, tanítása mellett – „a Mórában”, a nagy létszámú „mamutiskolában” – a „rőzsetűz” melegítette lakótelepi „iskolaóriásban” – az oktatás-nevelés néhány területén, a tanulók viszonylag nagy tömegeivel értünk el az átlagnál jobb teljesítményt.

Elismertek voltak eredményeink a matematika és a számítástechnika, az anyanyelv, a testi nevelés, a rajz- és képzőművészet és a minden diákunkat érintő úszásoktatás terén, különösen amióta az iskola saját tanmedencével rendelkezik (1977). – Szakköreink közül a néptánc-, a népművészeti és a sportszakköreink működtek országosan is elismert szinten.

Matematika-, rajz- és testnevelés-tagozatos osztályokat szerveztünk. Sokat tettünk a tömegsport megszerettetéséért és a minőségi sport megalapozásáért is. Tanítványaink évről évre több sportágban nyertek úttörő-olimpián. Több száz országos és világhírű magyar sportoló kezdte tanulmányait és érte el első kiemelkedő sportsikereit mórás diákként. Kétségtelen, hogy közülük a legismertebbek *Borkai Zsolt* és *Csollány Szilveszter* olimpiai bajnokok.

Az iskola további tartalmi és szerkezeti átalakulását jelentette, hogy az 1989 szeptemberétől indított általános tantervű gimnázium napjainkra egyre elismertebb a város rangos középiskolái és a továbbtanulni szándékozó diákok között; az 1998/99-es tanévtől pedig – az országban elsőként – érettségire épülő újságíróképzést szerveztek, és az intézmény nevét *Móra Ferenc Általános- és Középiskolára* változtatták.

* * *

Hálás vagyok a sorsnak, hogy alapításától kezdve, húsz éven át – Győr egyik legszebb és legjobb iskolájának – „a Mórának” lehettem az igazgatója.

Számomra megtisztelő volt, hogy intézményünk a nagy magyar író, *Móra Ferenc* nevét vehette fel. Nagyrészt iskolánk érdeme, hogy a gyerekek és szülők ezrei megismerhették a névadó író, pedagógus, újságíró és régész szép, igaz gondolatait, munkásságát.

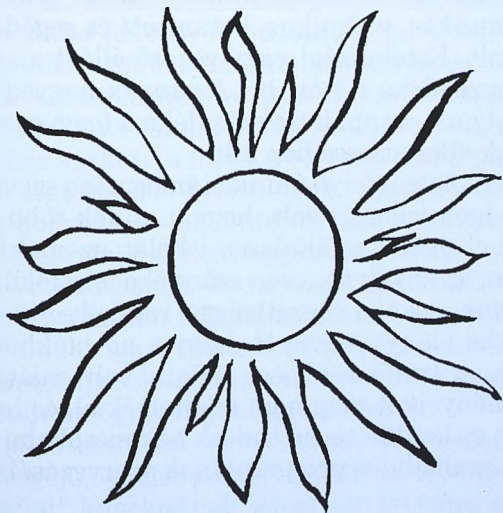
Különleges szerencsének tartom, hogy iskolánk apraja-nagyja és az író gyermekszerető unokája –

„Mötyő” néni – között bensőséges, napjainkig tartó, gyümölcsöző kapcsolat alakult ki.

– Az iskola hagyományörző és hagyományteremtő erejét jelzi a *Móra Ferenc-émlékérem* alapítása és évenkénti odaítélése. Nagy öröm volt számomra, amikor a becses emlékérmet – az elsők között – én is megkaptam! Tudom, hogy e szép elismerést – személyes igyekeztem mellett – a sok ezer diák eredményeinek, a pedagógusok és az alkalmazottak sikeres munkájának, és az iskolát támogató szülők sokaságának köszönhetem.

– Kívánom, hogy a „Móra” továbbra is a város egyik legjobb iskolája maradjon, és a „Mórás” név mindig szépen csengjen!

– Tisztelettel és hálával gondolok a régi mórásokra, és szeretettel köszöntöm a maiakat és a mindig újakat!

A városrész első lakói

A beiratkozott tanulók adataiból kiderült, hogy az új lakások háromnegyed részébe győri családok költöztek: részben a város szanált körzeteiből, másrészt a réges-régen igényjogosultak közül. Csupán minden negyedik tanulónk érkezett város környéki vagy távolabbi településről. Az átlagosan 53 m²-es alapterületű lakásokba egy-két, ritkább esetben három- vagy többgyermekes családok költöztek.

A családok kilencven százalékában mindkét szülő munkába járt. Az apák közül legtöbben a Magyar Vagon- és Gépgyárban és a Győrmegyei Építőipari Vállalatnál, az anyák közül pedig a Vagongyár mellett a Richards Finomposztó-gyárban, a Győri Textilipari Művekben és a Győri Pamutszövő és Műbörgyárban dolgoztak. Az apák közel hetven, az anyák mintegy ötven százaléka szakmunkás, technikus, betanított és segédmunkás volt. Értelmiségi vagy vezető állást a szülők húsz százaléka töltött be. Az anyák negyede irodai dolgozó, az apák tíz százaléka a fegyveres testületek alkalmazásában állt.

Az iskolában folyó munka támogatása szempontjából igen jelentős volt, hogy a szülők több mint 90%-a elvégezte az általános iskolát; az apák közel hatvan, az anyák negyven százaléka felsőfokú vagy középfokú iskolai végzettséggel rendelkezett.

Óriási előnyt jelentett, hogy a nevelőkhöz hasonlóan a szülők többsége is fiatal volt: saját iskolai élményeiket még nem felejtették el, és hozzáértően és lendületesen tudtak bekapcsolódni a tanulók szabadidős programjának szervezésébe.

* * *

Adyváros egyszerre tűnt „körengetegnek” és „emberrengetegnek”. Az alig elkészült házak előtt, az utcákon és tereken – mint minden új lakótelepen – feltűnően sok, áldott állapotban lévő anyuka tolt a babakocsiban, vagy vezette kézenfogva második gyermekét. Reggelente és délután anyák és apák siettek munkába, vagy munkából; útközben a – nem kevés tolongással és idegességgel járó – bevásárlást is lebonyolították. Az ezután maradó csekélyke energiájukat a családra fordították. Reggelente az iskolába menő, késő délutánokon a játszó gyermekek sokasága lepte el az utcákat, tereket, a jó búvóhelynek számító lépcsőházakat, és hangos kiabálásukkal sokszor próbára tették a legnyugodtabb felnőttek idegeit is.

– A városkörnyéki településekből beköltöző fiatal házaspárok egy része magával hozta lakni nagyszüleit is, hiszen csak azok régi házainak eladásából tudta fedezni új otthonuk most már közös kiadásait. A többi új lakótelepéhez hasonlóan, ennek a városrésznek is egyre inkább elmagányosodott lakóivá válnak a nagyszülők: az ősi paraszti léthez szokott, a falusi kiskertes családi házaikból – legtöbbször gyermekeik, unokáik unszolására, kedvükért – elvándorolt idős emberek a sokemeletes házakat nem bírják megszokni, „kvázi” városiakká lesznek, de nem „akklimatizálódnak”. Mint a szokatlan talajba átültetett öreg fák, már nem tudnak igazi, életerős gyökeret eresztetni, amivel megkapaszkodnának az itteni földben; csak vegetálnak egyik napról a másikra.

A jól fűthető, hideg-melegvizes, fürdőszobás, tiszta levegőjű, világos panellakásukban is szinte „légszomjjal” küszködnek. Megható látvány, amikor

kinn üldögélnek az emeletes házak erkélyén, és várják haza gyermekeiket a munkából és unokáikat az óvodából, iskolából. Csendben figyelik az alig sarjádó növényeket, az utcákon siető embereket, a hangosan elhaladó járműveket, a nagy zajt csapó áruszállító teherautókat. Közben többször is a távolba tekintve elmerengenek. Lelki sze-meikkel látni vélik a fájó szívvel elhagyott, megszokott otthonaikat, a hasznos időtöltést és megnyugvást biztosító kiskertet és a háziállatok zajongásától mindig hangos udvart.

– Fizikailag még léteznek ők – élnek, mozognak étkeznek és próbálják magukat hasznossá tenni a családban –, de valójában úgy érzik, hogy napról napra egyre feleslegesebbek. Sorsuk hasonló azokéhoz a megöregedett afrikaiakéhoz, akiket kitesznek egy magas fára annyi élelemmel, amivel egy kevés ideig még táplálhatják pislákoló életük utolsó lángocskáit.

– Az itteni öregeknek a bevásárlás, a lépcsőn járás, a lüktető, hangos városi élet egyre kimerítőbb lesz. Gyermekeik, unokáik, házastársuk szeretete és azok viszontszeretete még egy ideig életeti őket, de egyre gyakrabban jelentkező betegségeik, előző életmódjuk, környezetük utáni sóvárgásuk és a magányosság érzésének szörnyű fogai csakhamar felőrlik utolsó testi és lelki erejüket is... – Közülük kerülnek ki az új lakótelep első örök elköltözői is...

Az „idegenvezető” portás

Régi igazság, hogy az iskola ideig-óráig jól működhet igazgató nélkül is, de takarítók, fűtők, pedellusok, természetesen nebulók és tanítók nélkül egy percig sem! Az igazi jó „technikai” alkalmazottak – takarítók, konyhalányok, hivatalsegédék, karbantartók, portások, ügyintézők (iskolatitkárok, gazdasági szakemberek, gondnokok) a mai iskolában is „aranyat” érnek.

A Móra sikereihez nagyban hozzájárult, hogy többségében ilyen aranyat érő kisegítő-technikai gárdája volt. Közülük csak jelképesen említem meg *P. Mária* és *N-né Marika* nevét, de mindegyikükről elmondhatom, hogy szerették az iskolát, szorgalmasan és jól dolgoztak. Szerették a gyerekeket is. Gondozták, segítették őket öltözködés, étkezés, felszereléseik rendben tartása közben.

Amikor közösen rendeztük induláskor az iskola udvarát – ástunk, földet talicskáztunk, virágot ültettünk, fűvet vetettünk –, akkor magunkénak éreztük egyre szépülő intézetünket. Ők a nevelőkkel együtt külön bérezés nélkül segítették a gyerekek szabadidős programjait; ők is izgultak a sport- és kulturális vetélkedők, tanulmányi versenyek sikeréért; a gyerekek, az iskola eredményeit sajátjuknak érezték.

* * *

Különösen az iskola megnyitása utáni első években sok helyi és „idegen” átutazó vendég tért be iskolánk aulájába, hogy gyönyörködjön *Kovács Margit* jeles keramikusművész költőien szép dombor-

művében. Ilyenkor, amennyiben időm engedte, odaszegődtem a kíváncsiskodó látogatóhoz és köszöntöttem, és ha igényt tartott rá, akkor magyarázatot fűztem a falikép egyes ábráihoz, és közben beszéltem iskolánkról is. Arra nem is gondoltam, hogy rögtönzött ismertetőimet a portán ügyelő hivatalsegédek is érdeklődéssel hallgatják.

– Amikor becsengettek, és nem maradt nevelő sem a tanáriban, sem az irodában, és bejött valaki az aulába, akkor a látogató érdeklődők kérésére – nagy hozzáértéssel a hivatalsegédek mutatták be az iskolát; szeretettel beszéltek a vendégeknek mindig tetsző, megkapóan szép Kovács Margit-műről és az éppen akkor rendezett iskolai kiállításokról.

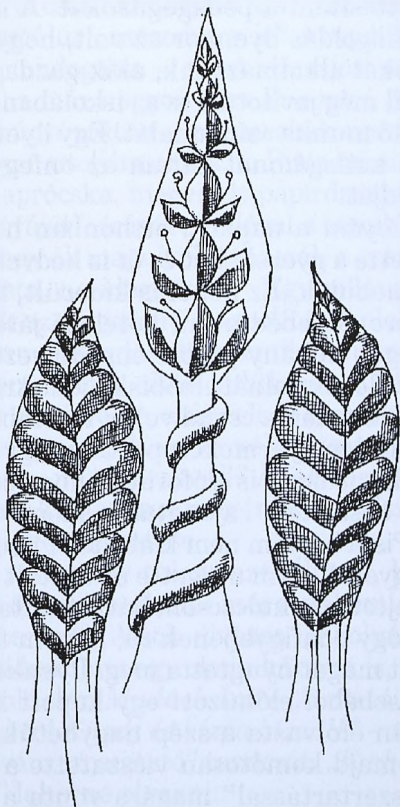
– Egy alkalommal órámról jöttem kicsengetés után, amikor láttam, hogy *P. néni* – aki nem mindig a legszebb kifejezéseket használta takarítás és beszélgetés közben, de iskolaszerető szíve volt – éppen egy látogatótól köszönt el udvariasan a főbejárat ajtónál. Megragadtam az alkalmat, és odasietve hozzá megköszöntem neki, hogy távollétemben, már nem először, portás létére vállalta az „idegenvezetést”.

Láttam rajta, hogy jólesett neki az elismerésem, és keresi a megfelelő választ. Talán nem is gondolkozott eleget, és túl gyorsan is megtalálta a szerinte legjobb szavakat, majd magát kihúзва, ruháján egy mozdulattal elsimította az odaképzelt ráncokat, mosolygós arccal, felém fordulva hangosan és büszkén kívágta: „Igazgató Úr! Tudok én, ha akarok, úri asszony módjára is viselkedni! Azt a hétszentségit!”

– Nem számítottam rá, hogy a lelkes „kulturált

idegenvezetőtől” ilyen minősíthetetlen hangnemű választ kapok. Zavaromban csak annyit mondtam: „Sajnos, nem azt hallom! De azért köszönöm!”

A rövidke szóváltás után mindketten egy kicsit csalódottan elsiettünk: P. néni a portára, én pedig a tanári szoba felé...

Pista, ne idegeskedj!

A tanulók fegyelmezésének számtalan dicséretes és bírálható formáival találkoztam hosszú pedagóguspályámon, de arra kevés példát láttam, hogy egy-egy nevelő „írásban” figyelmeztesse saját magát arra, hogy ne idegeskedjen.

Intézetünk fiatal tantestületében sokszor kellett helyettesíteni a pedagógusokat. A legkézenfekvőbb megoldás ilyenkor az volt, hogy nyugdíjas nevelőket alkalmaztunk, akik gazdag tapasztalataikkal még javították is az iskolában folyó oktató-nevelő munka színvonalát. Egy ilyen kedves, nyugdíjas kollegámnál láttam az önfegyelmezés alábbi módját.

Pista bátyám a napközi otthonban helyettesített. Szerette a gyerekeket és őt is kedvelték a negyedikes nebulók. Ez abból is kiderült, hogy szelíd kérésére, az ebéd utáni kötelező játékos szabadidő végén néhány percre engedélyezték neki, hogy a nevelői asztalnál elbóbiskoljon. Amíg ő szunyókált, addig néma csend volt a teremben.

Mint minden gyermekcsoportban, így a negyedikes napköziseknél is előfordult, hogy néha hangosabban beszéltek, zajongtak a megszokottnál. Ilyenkor *Pista bátyám* nem kiabálta el magát, hogy „csend legyen!”, nem ütögette az asztalt vonalzóval, nem ejtette le kulcscsomóját az asztalra, nem tapsolt, hogy odafigyeljenek rá, hanem felállt, és előbb saját magát nyugtatta meg. Ilyenkor kabátja szivarzsebéből előhúzott egy kopott kártyalapot, némán elolvasta a szép nagybetűkkel ráírt szöveget, majd komótosan visszatette a helyére. Ezzel a „szertartással” magára vonta a hangos-

kodók figyelmét, és egyben le is csillapította a csoportot: fegyelmezetten folytathatták a megkezdett munkát, vagy új feladatok megoldásához láthattak, most már nyugodtabb légkörben.

A gyerekek gyakran kérlelték őt, hogy mutassa meg nekik, hogy mi van a titokzatos papírra írva, amit mindig csak akkor húz elő Pista bácsi, ha a napköziscsoport zajosabb az elviselhetőnél.

A titokról csak akkor hullt le a lepel, amikor a szeretett tanító úr „másodszor is” nyugdíjba ment – ahogy ő mondogatta –, mert visszajött szülési szabadságról a már nagyon várt *Éva néni*. A megható rövidke búcsúztatón – a gyerekek unszolására – még egyszer, utoljára előhúzta Pista bácsi szivarzsebéből az aprócska, megviselt papírdarabot, és „felfedte kártyáját”: írásos oldalával a tanulók felé fordította, hogy ők maguk olvashassák a „varázsszavakat”: „Pista, ne idegeskedj!” Egy pillanatra elcsodálkoztak az „egyszerű felszólítást” elolvasva, de még jobban elcsendesedtek, amikor érteni kezdték, hogy miért nem kiabált velük soha, bár sokszor megérdemelték volna, a tisztelt és szeretett tanító úr.

Az eset óta szállóigévé vált a tantestületben, hogy „Pista, ne idegeskedj!” A folyton növekvő iskolai gondok miatt ma még inkább időszerű Pista bátyám figyelmeztetése.

Talán nem nagy túlzás azt állítani, hogy ezt a tanácsot osztályszociális méretekben is hasznos lenne betartani! A sok divatos igazolvány között mindenki hordana egy olyan kártyát is, amelynek az egyik oldalán *Madách Imre* „biztató” gondolatát: „*Ember! Küzdj és bízva bízzál!*” – a másikon Pista bátyám „nyugtató” tanácsát: „*Ember! Ne idegeskedj!*” lehetne olvasni.

A legbátrabb kisdobos

Kétségtelen, hogy iskolánkban az egyik leginkább várt őszi rendezvény a szeptember végi Nép-hadsereg napjához kapcsolódó bakonyi túra volt. A kisdobos- és úttörőőrsök, -rajok előre felkészültek az akadályversenyekre: ügyességi játékokat, énekeket, útjeleket gyakoroltak, és a hétköznapi adagoknál jóval bőségesebb mennyiségű elemőzsiát és innivalót készítettek elő hátizsákjaikba.

A várva várt reggelen az iskola előtt gyülekeztek az izgatottan beszélgető csoportok, és rövidke várakozás után Szabadhegyre gyalogoltak, hogy onnan különvonaton a Bakonyba induljanak. Utközben az első percekben előkerültek az ételek, italok és egyéb finomságok: gyümölcs, kalács, csoki, cukorka. Minden vasúti kocsiban sokszínű perzsavásár hangulata lett úrrá: kínálgatták egymást a gyerekek, és a legféltettebbnek tartott útravalóból a kísérő felnőtteket is megvendégelték. A jóízű falatozás után vidám nótázással, „ki mit tud”-dal és az egyre változatosabb dimbes-dom-bos tájban való gyönyörködéssel telt el az idő. A csapat Vinye-Sándormajornál szállt le a vonatról, és egy közeli erdei tisztáson gyülekezett. Itt látszott csak igazán, hogy milyen sok is ezer ember, és milyen szép együtt ezer, vidáman csivitelő gyermek!

– Az úttörővezető rövid „eligazítása” után innen indultak el előbb a verseny egyes állomáshe-lyeinek kijelölői, majd azonos időközönként őrsök és rajok követték őket rajtvezető-osztályfőnökük után a fárasztó, de szép környezetben rendezett akadályversenyre. A kora délutáni órákra erre a

tisztásra érkezett vissza az eredményhirdetésre a jó levegőtől és a versengés izgalmától kipirult gyermekek sokasága.

– Ezeken az akadályversenyeken legtöbbször én is részt vettem. Egyik fő elvem az volt, hogy minél többször a gyerekek között legyek az iskolán kívüli rendezvényeken is, hogy jobban megismerjem és megértsem őket. Természetesen én nem vettem részt a versenyeken, de egy-egy kisebb csoporthoz csatlakozva végigmentem a túrára kijelölt akadályokon. Az árnyas Cuha-völgyi, nehéz sziklatömbökön át vezető, mégis változatosságával is gyönyörködtető utat én is többször megjártam. Ha tehettem, segítettem az elfáradóknak, biztattam a csüggedőket. Megesett, hogy „elsősegélyt” nyújtottam a ficánkolás közben a lábukat lehorzsoló fiúknak; vagy nagy fájdalmat okozó szálkát piszkáltam ki egy kislány körme alól. Amikor megálltunk pihenni egy turisták által gyakran látogatott barlang szájánál, és láttuk a tűzrakás nyomait a földön és a füstös mennyezetet, akkor sokan sereglettek körém és kíváncsian kérdezgettek tőlem: „Bálint bácsi! Ősember is lakhatott ebben a barlangban? Milyen vadállatok élhettek akkor a Bakonyban?” – Örültem, hogy diákjaim talán az általam tanított ismereteikkel akartak csupán az irántam való tiszteletüket kifejezni, de néhány szóban utaltam az ősember „kovaköves” tűzgyújtási művészetére és arra, hogy miként védekezhettek a legveszélyesebb ragadozó állatok ellen – főleg tűzrakással –, és hogyan járt túl a leg-ravaszabb állatok eszén is faháncsból készített „hurok” segítségével álcázott vermek készítésével a vadak vízhez vezető, kitaposott ösvényein.

A szívesen hallgatott fejtegetéseim után különösen akkor figyeltek rám, hogy na, most mit csinállok, amikor odaértünk az Odvaskőhöz. Megnőttem a szemükben, amikor a sok vidáman, könnyedén átjutó nebuló után én is átpréseltem magam az Odvaskő sötét, több méter hosszú szűkületén, és nem éppen karcsú testemmel nem szorultam be a gyermektetek átengedésére sem nagyon bő, vízvájta nyílásban.

– Az egyik ilyen őszi túra alkalmával egy negyedikes rajhoz csatlakoztam. A *Böbe néni* vezette egység két leány- és egy fiúórsból állt. Már az utolsó előtti akadályhoz közeledtünk, amikor a szép, égbe nyúló, egyenes égerfákkal szegélyezett erdei úton haladva hirtelen megálltak az élen haladó lányok. Mi a sor végéről csak azt vettük észre, hogy két-három lány kezével feje körül hadonászva rohan vissza hozzánk és sikoltozik, kiabál: „Jaj, jaj! Segítség! Darazsak, darazsak!” – Amikor odaérték hozzánk, akkor láttuk, hogy valóban néhány hatalmas, sárgás lódarázs követi őket egyre mérgesebben. – Önkéntelenül is elkiáltottam magam: – „Álljatok meg! Ne hadonásszatok a kezetekkel!” – Erre, mint valóságos varázsszóra, a támadok is abbahagyták az üldözést. A megrémült lányok még pityeregtek egy kis ideig, de most már nyugodtabban elmondták, hogy az úttól 2–3 méternyire egy szép gombát láttak, és azt le akarták tépni. Amikor letértek az útról, akkor ráléptek egy falevelekkel betakart darázsfészekre, és ebből lett a baj. – „Most mit csináljunk?” – töprengött Böbe néni. – „Forduljunk vissza!” – nyöszörgötték csaknem egyhangúan a támadó darazsak felé tekingető lányok. Az egyik fiú halkan megje-

gyezte: „Kár lenne visszafordulni, hiszen lehet, hogy mi nyernénk az akadályversenyt, ha folytatnánk.” Egy másik fiú azt javasolta, hogy be kellene tölni a darazsak „alagútját”, vagy induljunk kerülővel az utolsó állomáshoz. Az ő ötletére – és egy régebbi gyermekkori tapasztalatomra – támaszkodva magamra vállaltam a „veszélyes” akciót. Bár nem akartam kockáztatni egyik gyerek testi épségét sem, de megkérdeztem – talán csak próbából –: „Ki tart velem?” – Néma csend követte a kérdésem. A lányok többsége védelmet remélve Böbe néni mögé bújt, de még az én hátam mögé is somfordált néhány fiú. – Gondoltam, hogy nem akad sok vállalkozó társam, de arra nem számítottam, hogy egy sem. Már éppen elmondtam, hogy itt várjanak negyedórányit, és csak akkor induljanak el óvatosan, lábujjhegyen lépdelve és némán, amikor a lányok mögül előlépett az egyik fiú, *Ferike*, és feltekintve rám elszánt arckifejezéssel kijelentette: „Én nem félek, elmegyek Bálint bácsival!” – A gyerekek között óriási volt a meglepetés, és alig hallhatóan még Böbe néni száján is kicsúszott a féltő sóhaj: „Ferike, ne menj el!” Az aggodás nem volt alaptalan, hiszen a legtermetesebb fiúk és lányok helyett a tornasor legvégén álló osztálytársuk csatlakozott hozzám. Meghatottságomban kezemet nyújtottam bátor társamnak és megköszöntem neki, hogy bízik akciónk sikerében. – Ezután már gyorsan peregtek az események. Odalopakodtunk az úton a darazsfészek mellé, és pontosan „felderítettük” a két kijáratot. Amikor néhány méterre volt már csupán a felénk közeledő csapatunk, akkor – a korábban megbeszéltek alapján – mindketten egyszerre óva-

tosan rányomtuk cipőnk talpát egy-egy kijáratra, és mozdulatlanul állva maradtunk. Rövid időre így lezártuk a darázsfészek ki-bejáratát, majd nagyon lassú mozdulatokkal gyorsan távoztunk. A valóban veszélyes művelet jól végződött, mert már 5–6 méterre eltávolodtunk, amikor láttuk, hogy visszatérve a fészekhez, néhány darázs kereste az alig pár perce szabaddá tett bejáratot. – Az egész raj boldog mosollyal várt ránk biztos távolban, és egy kicsit feledtetni is akarta korábbi gyávaságát azzal, hogy az utolsó akadállynál legyőzte a versenytársait.

– Fáradtan is nagyon boldogan indultunk vissza a gyülekezőhelyre, a szép, tágas erdei tisztásra. A rövid eredményhirdetés végén ünnepi pillanattal zárult a nagy túra.

A „csupaszív” csapatvezető, Nagy Sándor bácsi javaslatára H. Ferike negyedikes tanuló „A legbátrabb kisdobos” elismerő oklevél boldog tulajdonosa lett. Tiszteletére ezer torokból hangzott fel a csapat csatakiáltása:

*„Adyváros közepében Móra Ferenc Iskola,
Tanulás és játék terén élen jár a csapata.
Hurrá! Hurrá! Hurrá!”*

A sok, szépen csengő gyermekhangot felerősítették a Bakony völgyei, hegyei...

Meghívtak a Parlamentbe

Sok-sok hazai kortársam rászolgált arra, hogy eredményes munkájának elismeréseként ilyen vagy olyan kitüntetés, díj átvételére meghívják az ország házába. Nekem is megadatott az a nagyszerű élmény, hogy a győri Móra Ferenc Általános Iskola igazgatójaként 1980. évi pedagógusnapi kitüntetési ünnepségre meghívtak a Parlamentbe.

Május 30-án, pénteken szép, napos reggelre ébredtünk. Ünnepi ruhába öltöztem és szívemben, lelkemben, fejemben is fennkölt gondolatok, érzelmek kavargtak: számomra pirosbetűs ünnep, pedagógusnap volt. A korai gyorssal indultam Budapestre, hogy el ne késsek a nagy jelentőségű rendezvényről. A Keletiből földalattin érkeztem a Kossuth térre. Amikor megláttam *Steindl Imre* csodálatos, újkótiikus nemzeti alkotását, kellemes izgalom vett rajtam erőt. A többször látott fenséges tér szobrai mintha barátságosabbak lettek volna hozzám ezen a napon. A csaknem mozduló Rákóczi-szobor (*Pásztor János* alkotása) lovasa, mintha nekem intett volna, a Kossuth- emlékmű (*Kisfaludi Strobl Zsigmond, Kocsis András* műve) központi alakja mintha a monumentális épület főbejáratára hívná fel a figyelmem, ahol a vasoroszlánok most barátságosan mosolyognának. Amikor *József Attila* szobra (*Marton László* alkotása) felé fordultam, egy kicsit megnyugodtam. Néhány percre megálltam e költőóriás hatalmas szobra előtt, megcsodáltam „hétmérföldes” cipőjét, betűket formáló kezét, a nagy-nagy gondolatokat, szépséges érzelmeket megfogalmazó fejét. Ő így, levett kalappal kezében is méltó arra, hogy az erre

járó magyar megsüvegelje. Egy utolsó pillantást vetettem a sokat mondó szoborra, és miközben elindultam a Parlament felé, feltörték bennem a költő sorai:

*„Anyám szájából édes volt az étel,
Apám szájából szép volt az igaz.
Mikor mozdulok, ők ölelik egymást.*

*Megszólítanak, mert ők én vagyok már;
gyenge létemre így vagyok erős,
ki emlékszem, hogy több vagyok a soknál,
mert az összejtig vagyok minden ős.”*

A meghívóban jelzett főbejáraton (IX. kapu) udvariasan beengedtek bennünket. A főlépcső bíborszínű szőnyegén lépdeltünk, miközben a díszőrség tagjai vigyázzállásban tisztelegtek. A szőnyeggel borított márványlépcsőn mentünk fel a gyönyörű kupolacsarnokba. A korábban érkező vendégek már elfoglalták az első széksorokat és csendesen beszélgettek. Nekem az ötödik sor belső szélén jutott hely, ahonnan az ünnepség előtti percekben még gyönyörködhettem a kupolacsarnok oszlopaiban, boltozatának mesteri megkomponálásában, a csarnokot díszítő szobrokban, jelképekben. Az óriás térben furcsán, szokatlanul hangzott a nevem, amikor a 16 hasonló díjjal kitüntetett között másodikként szólítottak. Egy kicsit remegett a lábam, amikor kimentem, hogy „Az oktató-nevelő munkában kifejtett kimagasló tevékenységért” átvegyem az Apáczai Csere János-díjat *Polinszky Károly* oktatási minisztertől. Addig is a legmagasabb szakmai elismerésnek tar-

tottam, ha valaki Apáczai-díjat kapott. Ezt csak megerősítette bennem, amikor velünk együtt – fővárosi, vidéki pedagógusok, iskolaigazgatók – *Szentágothai János* akadémikus, a MTA elnöke és *Király Tibor* egyetemi tanár, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar dékánja is hasonló elismerésben részesült.

Polinszky Károly az Országház Vadásztermében fogadást adott a kitüntetettek tiszteletére. Magát a termet, a berendezéseket, festményeket kíváncsisággal nézegettem – hiszen először láttam ezeket a kincseket –, de furcsán, idegennek éreztem magam a gazdagon terített asztalok körül tolongó sokaságban. Most bántam csak, hogy egyetlen hozzátartozómat sem hoztam magammal. Igaz, hogy a meghívóban nem utaltak rá, hogy valaki is elkísérhet az ünnepségre, bár a gépkocsival érkezőnek helyet biztosítanak a parkolóban! Sajnos, nekem gépkocsim sem volt, így a kedvezményben nem részesülhettem. Pedig én csupán „átvettem” a díjat, de helye lett volna mellettem *Marikának*, a mindig biztató, segítő, feleségnek, anyának, pedagógustársnak; talán el kellett volna hívnom a fejkendős édesanyámat, hiszen ő örült volna legjobban „kisfia” sikerének, és különben is a leghatékonyabb pedagógiai fogásokat tőle tanultam. – Még az is felötlött bennem, hogy a jelenlévő sokaságnak, se a hozzám hasonló sorsú föld gyermekeinek nem ártott volna a sok régi király és nemzeti nagyság mellett két mai, földi szentet is látni a hatalmas kupola alatt. – Gondolatomban eddig kalandoztam, amikor a kezemben lévő pohár vörös bort én is felemeltem, és az ugyancsak félrehúzódó *Szentágothai* akadémi-

kussal koccintottam, további jó egészséget kívánva neki. Ezután csendesen kijöttem az íncsiklandozó pörkölt- és töltöttkáposzta-illatú Vadászteremből. Még egyszer lassan körbejárva gyönyörködtem az üres kupolacsarnokban, és a főlépcsőn csendesen lementem. Köszönésemet a kapuőrök egy kis csodálkozással fogadták, szokatlannak tartották, hogy egy fogadásról valaki ilyen korán elmenjen.

A Keletiben „áldomásként” egy pohár hideg tejet ittam ropogós kiflivel, majd hazaindultam Győrbe. Itthon örömmel fogadtak. Egy kicsit fáradtan, de boldogan érkeztem haza. Amikor röviden elmeséltem kitüntetésem történetét, megmutattam az oklevelet és a nehéz bronzplakettet, majd a rövidre sikerült fogadásról is szót ejtettem. Feleségem csóvalta a fejét és megjegyezte: „Ez is csak veled történhetett.” Ezután feltálalta a maga készített finom vacsorát, ami számomra ízletesebbnek tűnt, mint a parlamenti szakácsok remeklései. A szép napot még egy pohár vörös bor elfogyasztásával folytattam, és közben hálával gondoltam pedagógustársaimra, tanítványaimra és azokra, akik felterjesztettek erre a magas kitüntetésre.

Kitüntetésemhez Győrben többen is gratuláltak. Az Apáczai-díjat (ami 20 000,- Ft volt) kiegészítettük, és vettünk egy Videoton Super Color típusú televíziót. Azóta az egész család „színesben” látja a világot. Sajnos a képernyőn napról napra tovább látszik a világos kör lekapcsolás után. Nem csoda, hiszen már huszonegy éve annak, hogy meghívtak a parlamentbe!

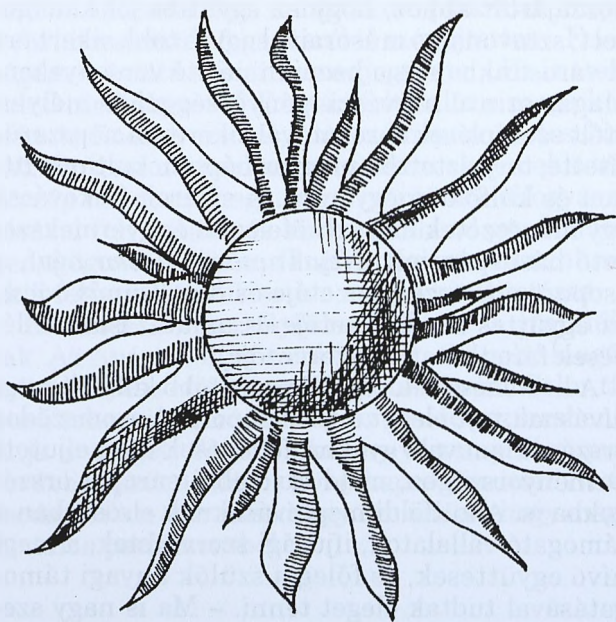
Néptáncosokkal külföldön

Az előzményekhez tartozik, hogy 1973-ban néptáncszakkör alakult a Mórában. Az induló létszám 50 körül volt. A 4., 5. osztályos tanulók először gyermekjátékokat, táncokat tanultak be. Ekkor még a ruhákat is a táncosok szülei készítették. Ebből a szakkörből néhány év alatt megyei, illetve országos mércével mérve is jelentős táncegyüttes formálódott. A Győri ÁFESZ anyagi támogatásával önállósult az iskola tánccsoportja, és felvette a „Győr Táncegyüttes” nevet. A felsőbb iskolákban tanuló diákok is szívesen jártak vissza a próbákra. A kísérezzenekar szervezése pedig hozzájárult ahhoz, hogy az együttes jól kidolgozott, színvonalas műsoraival egyre több sikert ért el városunkban és a hazai minősítő versenyeken. Magas szintű művészi igényességgel és mélyen átélt szereplések sorozatával sikeresen népszerűsítette, terjesztette a magyar néptánc kultúrát itthon és külföldön egyaránt. A sikerek fő kovácsa egy művészetek iránt elkötelezett és gyermekszerető házaspár volt: *Ney Tamásné Jutka néni*, a csoport művészeti vezetője és *Ney Tamás bácsi*, az együttes zenei vezetője és az utazások, fellépések fáradhatatlan szervezője.

A hetvenes évek végétől egyre több külföldi meghívásnak tett eleget a tánccsoport. A szomszédos országokban való gyakori fellépések után eljutott Örményországba, majd távolabbi európai országokba is. A külföldi meghívásoknak elsősorban a támogató vállalatok, ifjúsági szervezetek, a meghívó együttesek, és főleg a szülők anyagi támogatásával tudtak eleget tenni. – Ma is nagy sze-

rencsémnek tartom, hogy néhány alkalommal magam is a csoporttal utaztam. „Költségcsökkentő céllal” – azért, hogy olcsóbb legyen a fesztiválon való részvétel – egy-egy éjszakát a buszon töltöttünk, ahol a hajnali órákban elcsigázottan, ülve egy keveset szenderegünk.

Az utazások fáradalmait hamar kipihentük, és mindig sok maradandó élménnyel jöttünk haza. A fesztiválok szakmai értékelésével, együttesünk szép sikereivel és mindenütt kivívott szimpátiájával most nem foglalkozom, de külföldi útjaink néhány eseményét ma is szívesen felidézem.

Szőlő és gránátalma

Az első külföldi utunk – a testvérkapcsolatok ápolása keretében, egy igen távoli országba, Örményországba vezetett. A hosszú repülőút – Ferihegy–Sermetyevo–Domogyedovo–Jereván – oda és vissza már magában is óriási élmény volt. A hatalmas orosz síkság fölött repülve a nagy folyók is apró, csillogó, tekergő fonalaknak tűntek, a vasutakon, műutakon közlekedő szerelvények, kocsisorok parányi játékszereknek látszottak. A fel- és leszállások izgalmai, a felülről puha, gomolygó gőzdunyháknak tűnő felhők látványa a repülőgép ablakából nagy hatással voltak mindannyiunkra. A Moszkva és Jereván közötti járaton az utastérben – a kedvesen mosolygó kiszolgáló személyzet mellett – fegyveresek is vigyáztak biztonságunkra. A Kaukázus magas hegyein átrepülve a szirti sasok és a száműzött Puskin jutott eszünkbe; Jerevánhoz közeledve a csaknem mindig felhő borította Ararát hegy látványa a bibliai vízözönre és Noé bárkájára emlékeztetett.

A szerencsés landolás után a fővárostól mintegy harminc kilométerre levő pionírtáborba vittek bennünket. A tábor a Razdán völgyében, 1500 méter magas, kopár hegycsúcsokkal körülvett, erdős hegyoldalban volt. Itt töltöttünk egy élményekben gazdag hetet, innen vittek bennünket néhány közeli településre szerepelni. A táborparancsnok, valószínű civilbe öltözött katona, határozott, de barátságos ember volt. Nagyon sokat fáradozott azon, hogy a saját táborlakóinak és nekünk, magyar vendégeknek – egyik napról a másikra – beszerezze az ennivalót. Amikor megér-

keztünk, köszöntésként azzal fogadott bennünket, hogy Örményországban három jó dolog biztosítva van: a vendégszeretet, a tiszta magaslati levegő és a jó víz. Igaza volt a táborparancsnoknak: mindhárom állításának valóságáról meggyőződünk. A legutóbbiról nem csupán úgy, hogy napjában többször is ittunk a táborba csöveken vezetett friss, üdítő forrásvízből, és meg is fürödünk vagy arcot mostunk benne a nagy melegben, hanem azt is láttuk, hogy a művelhető földterületekre, betoncsatornába vezették az életet jelentő vizet. A felszíni betoncsatornák csökkentették e drága kincs szállítás közbeni elszivárgását. Az ország ősi terményei közül a szőlő és a gránátalma e kopár, bibliai vidék sajátos terméke. A fővárosban több helyen is láttuk, hogy az emeletes házak mellé ültetett karvastagságnyi szőlőtőkék futnak fel a háztetőre, hogy ott bőséges termést hozzanak és egyben védjék az épületet a szélsőséges időjárás romboló hatásaitól. Talán nem véletlen, hogy az örmény templomokban több helyen is láttuk – vallási jelképként – a férfit megtestesítő szőlőt, a nőt megjelenítő gránátalmát és a nálunk is ismert, „végtelenséget” szimbolizáló, sokszirmú rózsát.

A forró augusztusi napok délutáni és esti táncműsorai – sima kövezetű terepen, lejtős hegyoldalakon és erdős tisztásokon egyaránt – különleges erőfeszítést követeltek, de mindig nagyon sikeresek voltak és osztatlan sikert arattak. Számkra is jeles napnak számított, amikor megcsodálhattuk a tündérszép örmény lányok virágok hajlongásához hasonló, csaknem pilleszárnyakon repülő, varázslatosan finom mozgású, kecses táncát.

A táborban nagyon vigyáztak ránk. Nem csoda, hiszen a magas hegyek közötti egyik völgyben az örmények, a másikon a törökök laktak. Előfordult napjainkban is, hogy ha a két falu lakói összetalálkoztak, vagy átmentek egymás településeire, akkor vér folyt. A régi történelmi ellentétekről és a XX. század eleji tragikus eseményekről – az örmények közötti török vérengzésről – én is olvastam a *Musza Dag negyven napja* című döbbenetes hatású regényben, de arra nem gondoltam, hogy az ellentét ma is izzik az örmények és törökök között. Ezzel is magyarázható, hogy a tábor területét csoportosan és egyénileg is csak a melegítőbe öltözött „sporttiszt” (valószínű, jól képzett határőr) kíséretében hagyhattuk el. Ha véletlenül közös túra alatt előbb értünk a hegycsúcsra, mint a kísérőnk, akkor hangos, izgatott kiáltással megállított bennünket, hiszen a hegymoron húzódtott a két falu határa.

Szerencsémnek tartom, hogy egy alkalommal óvatos kísérőnk társaságában egyedül is kilopakodhattam a táborból. Egy sekély vizű hegyi partakocska békasóval teli medrén átgázolhattam a falu elhagyottnak látszó temetőjébe. A sírok között barangolva úgy éreztem, mintha hazai temetőben lennék. A sírkövek hasonlóak voltak az otthoniakhoz, csupán itt a szépen formált, kackaringós örmény írás utalt az elhunyra. A sírokra helyezett „emlékezés” kavicsai is ismerősek voltak számomra. Ami különösnek tűnt nekem, az az volt, hogy a sírok kőkeretein véres csirkefejek sorakoztak: volt, ahol egy, kettő, de előfordult tíz is. A fátlan temetőben csupán néhány bokor sínylódott a köves talajban. Ezek közül az

egyiken tarka pántlikák és színes, apró zsebken-
dők lógtak. Úgy éreztem magam, mintha az ősi
sámánhit nyomaira bukkantam volna: csak itt az
ősi ember- vagy lóáldozat helyett csirkeáldozatot
látnék; a fákra aggatott lobogó pántlikák a min-
dig ártásra kész rossz szellemek távoltartását szol-
gálnák, vagy kívánságüzenetek lennének.

Hasonló érzésünk támadt akkor is, amikor a
Razdánba siető kis hegyi patak völgyében azt lát-
tuk, hogy húsz-harminc család külön-külön tűzön,
nyársra húzva birkát süt. Itt több bokron is szí-
nes szalagocskák lobogtak, és az „áldozati” füst
és pörkölt birkahús szaga ülte meg a völgyet.

Az örményországi vendégeskedésünk alatt jár-
tunk sziklába vájt, régi barlangtemplomban, és
megcsodáltuk a Jereván melletti ősi keresztény
egyházi központ, Ecsmiadzin templomait.

A táboron kívüli kirándulásaim közül az ma-
radt a legemlékezetesebb, amikor néhány magyar
kollegámmal együtt a közeli kisváros vendéglő-
jében örmény írókkal, költőkkel találkoztunk egy
esti baráti beszélgetésen. Viszonylag könnyen meg-
értettük egymást, nem csupán azért, mert ők is
és mi is „nemzeti” akcentussal beszéltük az orosz
nyelvet, hanem azért is, mert vendéglátóink is so-
kat tudtak hazánkról, és mi is jól „felkészültünk”
az örmények gazdag történetéből. Különösen fel-
figyeltek arra, amikor utaltunk rá, hogy a XVII.
században kb. 3000 örmény család menekült Er-
délybe, és az ő leszármazottai közül került ki az
1848/49-es nagy nemzeti forradalmunkat védő sza-
badság harc két honvéd altábornagya.

Számunkra kellemes meglepetés volt, amikor
Kossuth neve mellett az ő nagy zeneszerzőjükre,

Hacsaturjánra utalva *Bartók* és *Kodály* érdemeit méltatták. Különleges érzés vett rajtunk erőt, amikor az egyik örmény költő *Ady Endrére* utalva a „magyar sorsról” beszélt, és csaknem hibátlan magyar kiejtéssel. *A grófi szérűn* és *A magyar Ugaron* verscímekeket megemlítette ott, a távoli Kis-Kaukázus láncaitól északra fekvő, apró településen, egy csendes vendéglő sarki asztalánál...

Kedves esemény volt és maradt számomra, amikor az egyik örmény pionírvezető tanárnő azzal kedveskedett nekünk, felnőtt vendégeknek, hogy búcsúzóul újságpapírba csomagolt néhány darab sötétpiros, érett gránátalmát nyomott a kezünkbe, és közben jó utazást és valamikori viszontlátást kívánt.

A gránátalma mellett még egy üveg, nehezen beszerezhető örmény konyakot és a vulkanikus hegyek oldalán messziről sötétlő obszidiánkő-darabokat hoztam ajándékkul, és sok felejthetetlen emléket jutalmul.

Hazafelé tartva a forró augusztusi délutánon egy kis időre megálltunk a Szevan-tó partján, és fáradt lábainkat megpihentettük, majd felüdülésként besétáltunk a tóba. Így készültünk fel az irgalmatlanul hosszú útra. Jerevánban láttunk egy útjelzőt a repülőtér közelében. A táblán ez állt: „Moszkva 1900 kilométer”. – „Hol van még Moszkvától Győr?” – sóhajtottunk félhangosan.

Tóparti fesztivál

Meleg nyári délután volt, amikor autóbuszunk megérkezett Genf-be. Világot járt sofőrünk kérdés-közlés nélkül megtalálta a szálláshelyet: egy légópincét. Arról korábban is olvastunk, hogy Genfben egy csodálatos, föld alatti, bombabiztos színházban fogunk fellépni, de arra nem számítottunk, hogy mi is a föld alatt lakunk, mint a római katakombákban az őskeresztények. A fesztivál ideje alatt sem tudtuk megszokni sajátos szállásunkat, bár az élelmes és találgató svájciak sokat tettek azért, hogy „lakhatóvá” és kényelmes tegyék – a hidegháború tárgyi maradványainak tekinthető – átalakított légópincéket; elsősorban a vékonyabb pénztárcájú „keleti” turisták befogadására.

– A színpompás nemzetközi néptáncfesztivál és a színhely látványa mindenért kárpótolt bennünket! A táncgyűttesek ünnepélyes seregszemléjének természetes színpada a csodálatos Genfi-tó partja volt. A háttérben a Mont Blanc legtöbbször felhővel borított csúcsai sötétlettek; a tó vizén messzi távolban luxushajók fehérlettek, és a vitorlások látszólag némán sikló ármádiáit a levegőben hangosan sikongó, mindig éhes sirályok seregei követték. A parton sétáló hazai és külföldi üdülők, a tó kőgátján pihenők, napozók, szerelmespárok és családok egész nap gyönyörködhetnek a tó szélén szökőkútként magasba feltörő és onnan lezuhanó, hatalmas vízoszlopok látványában, zenélő csobogásában.

A több mint tíz országot képviselő együttesek „menettánca” délelőtt volt. A felvonulók tarka so-

kaságában a mi kis, de népszerű táncsoportunk is ott lejtette magyaros táncait. A parton gyülekezők, tolongók tapssal köszöntötte a mieinket, és még néhány „bravó!” (remek!) kiáltást is lehetett hallani a nagy zenében. Az útszéli árnyas fák alatt tiroli népviseletbe öltözött, csinos nők – a nyakukban lógó apró, díszes kishordókból – igazi „snapsz”-szal kínálgatták a nagy melegben mindig szomjas vendégeket; egy parányi pohárával nekem is felajánlottak az élénkítő itókából, amit jóízűen elfogyasztottam. – Az eseményekben gazdag, számunkra is tanulságos és sikeres fesztivál – a nálunk akkor még nem gyakori és fényűzésnek számító – szép zenével kísért, látványos tóparti tűzijátékkal fejeződött be.

Városnézés közben megtaláltuk a Rousseau-szigethez közeli kikötőnél a tóparton az *Erzsébet királyné* meggyilkolására utaló táblácskát: büszkeséggel töltött el bennünket, hogy Genf egyik legszebb sétálóutcájában – a nagy vallásreformerek mellett a vallásszabadság kiemelkedő magyar előfutárának – *Bocskai István* hatalmas szobrát is megpillanthattuk. Megcsodáltuk a hatalmas gazdagságot őrző bankerődöket, a nem a mi zsebeinkhez szabott árakat, a zsúfolt kirakatokat és a svájci vöröskeresztes bicskacsodákat. Hazafelé indulva éjszakai szállásunkra, megdobbant a szívünk, amikor egy hanglemezbolt kirakatában *Kocsis Zoltán* nevét is olvashattuk...

A tulipánok országában

A következő nyáron Belgiumba és Hollandiába hívták meg táncsoportunkat. A hosszú, fárasztó úton többször is megálltunk pihenni, és most is a buszban töltöttük az első éjszakát. Másnap felejtetetlen találkozásban volt részünk. A németországi Wetzlarban a Móra iskola volt kedves dolgozója, *Mária* és családja – férje, *Gerhard* és fiuk, *Péter* – fogadta az egész táncsoportunkat. Elhalmoztak minket minden földi jóval – étellel, itallal – és határtalan nagy szeretettel. *Mária* beszélgetés közben elmondta nekünk, hogy külföldre kerülése után még évekkel később is sokszor honvágya volt. „Megesett velem – mesélte –, hogy bevásárlásból hazafelé tartva úgy tűnt nekem, hogy az utca másik oldalán egy régen látott otthoni, talán győri kedves ismerősöm halad. Elfelejtettem, hogy milyen nehéz a csomagom és mennyire fáj a hátam, csaknem futásnak eredtem. Az emberek tömegein átverekedtem magamat, és több útkereszteződésen szinte átszaladtam, hogy láthassam vélt ismerősömet. – El lehet képzelni csalódásomat, amikor utolértem az illetőt, és egy ismeretlen női arc nézett rám elcsodálkozva. – Ő nem tudhatta, hogy miért kapkodom a levegőt szinte kifulladásra, és miért motyogtam magamban, hogy bocsánat, bocsánat; tévedtem.” – A rövidke történetet hallgatva többet megértettünk a honvágy mibenlétéről, mintha hosszú előadásokat hallgattunk volna róla, és mélyen átéreztük, hogy miért búcsúzott tőlünk könnytől csillogó szemekkel és öleléssel a volt „mórás” *Mária*...

A hosszúra sikerült, kellemes találkozás után a

Rajna-parti Kölnben álltunk meg rövidke pihenőre. Először a magas tornyaival már távolból feltűnő kölni dóm monumentális, szép épületét csodáltuk meg. A főbejárat előtt néhány méterre megálltunk és fölnéztünk az „égig érő” csúcsokra, ahol kicsiknek látszó építőmunkások szorgoskodtak aprónak látszó létrákra támaszkodva, felriasztva a fekete pontoknak tűnő varjak sokaságát. Az égen futó felhőket szemlélve úgy éreztük magunkat, mintha azonnal ránk dőlne az óriási építmény. – Lenn a dóm előtti kertben – hálósákban vagy a padokon heverve – békésen aludtak vagy pihentek egymás mellett a kifáradt turisták, a hajléktalanok és a „jövedelmező” helyüket őrző, nagy szakállú koldusok.

– Innen elsiettünk a tértől közeli utcába. Fagyit, kávét és üdítőt vásároltunk, majd elsétáltunk az ékszerüzletek elé, kirakott aranytárgyak sokasága alatt roskadozó pultok előtt. Elmentünk a 4711-es kölni utcájába is, azért, hogy kevéske turista pénzünkből egy aprócska üveggel vegyünk néhány márkáért a város nevét viselő, világhírű kölniből. – A város közepén megmaradt ősi római falak maradványait már csak a buszból láthattuk, mert sietnünk kellett, hogy estére megérkezzünk Belgiumba – a fesztivált rendező barátságos kisvárosba – Bonheidenbe.

A helyi „Tücsök együttes” vendégei voltunk. Néhányan egy kedves táncos házaspárnál kaptunk szállást három napra. A négytagú család – *Nicole* és *Paul*, valamint két gyermekük, *Iris* és *Yasmine* – nagy érdeklődéssel és szeretettel fogadott bennünket. Nagyon gondosan elláttak minket, de számunkra szokatlan volt, hogy a reggelihez feltálat

vajhoz, és az ebéd főfogásának számító, félig sült hússzelethez (bifsztekhez) csak kérésünkre adtak sót. Megfigyeltük, hogy az aprócska sótartót a gyógyszeres polcon – csaknem mint „mérget” – tárolták, és miközben enyhén megsóztuk ételünket, vendéglátóink valóságos előadást tartottak a só egészségromboló hatásáról.

Nicole és Paul belga akcentussal, de magyar nyelven kiáltotta utánunk: „Viszontlátásra, Magyarország és Belgiumban!” A két tizenéves lányka, szeretetük jelképeként, színes, rajzos – repülővel, kiscsirkével, barival, trombitáló macival és szívecskékkel, virágokkal ékesített – levélkét adott emlékül mindannyiunknak.

Táncosaink ezen a nemzetközi gálán is nagy sikert arattak, és teljesítményüket a legjobb európai, ázsiai és afrikai együttesekkel azonos csoportban emlegették.

* * *

Belgiumból Hollandiába – a Nyugat-Schelde melletti városba – Terneuzenbe indultunk, az ottani „Hava Naguile” néptáncscsoport meghívására. Megérkezésünkkor folklórkedvelő családok fogadtak bennünket. Számomra ez a találkozás nem a legjobban kezdődött, de annál jobban folytatódott.

– Amikor leszálltunk a buszról, akkor egy nagy kultúrterembe cipeltük csomagjainkat, itt gyülekeztünk. A ránk várakozó holland családok képviselői – leginkább anyák és apák – a terembe lépésünk első percétől kezdve fürkésző szemekkel figyeltek bennünket, és gyorsan kinézték maguknak a befogadásra legmegfelelőbbnek tetsző tán-

cosokat. A fiús szülők a legcsinosabb, legszebb lányokat, a lányosak a legdaliásabb fiúkat választották legszívesebben a fesztivál néhány napjára családjukba. Egy félóra alatt mindenki „elkelt”, csak egy közepes termetű táncos fiú és én maradtunk „fogadó család” nélkül. Ugyanakkor a terem gyérebben megvilágított másik sarkában egy kedvesen mosolygó anyuka és egy magas, vidám arcvonású apuka nézgelődött felénk csalódottan. – Mivel legénykorban lévő fiuk volt, érthető, hogy ők két szép, takaros táncoslányt szerettek volna magukkal vinni. Elszontyolodott arcukat látni kellett volna, amikor a csinos lányok helyett egy korosodó, kopaszodó kísérőtanárral és egy fiúval kellett beérniük. Kényszeredetten kocsijukhoz kísérték bennünket, de hazáig sem egymáshoz, sem hozzánk nem szóltak egy szót sem. Otthon, a takaros, többszobás lakásukban még mindig szomorúkasan, de néha már saját magukon is mosolyogva, kísérték fel bennünket az emeletre, az ízlésesen, szépen berendezett kétágyas „leányszobába”.

A mást várt házaspár szomorkodása nem tartott sokáig. *Attila* fiuk gyorsan összebarátkozott *Csabával*, szobatársammal, engem pedig egyre inkább „befogadtak” a családba. Már az első este igazi magyaros ételekkel – csigalevessel, csirkepörkölttel – és tokaji borral traktáltak minket. A házigazda a kiadós vacsora utáni hangulatos beszélgetés közben – a belga vendéglátást talán egy kicsit lesajnálva – vidáman, „bizalmaskodva” azt kérdezte tőlünk: „Bálint úr!” – így szólított először, és máig is Bálint úr maradtam neki – „a Belgiumban töltött három napon egyáltalán kellett-e vécére mennie?”

– Még az első este megtudtuk azt is, hogy a magát büszkén magyarnak valló házaspár a jugoszláviai Szentlászlóról került Hollandiába. *Iván*, a családfő elismert, jól kereső szakmunkásként dolgozott a közeli gyárakban. Szerette a zenét, táncot, a hangulatos baráti, családi összejöveleteket. Ilyeneken maga is szívesen zenélt, népdalokat, nótákat énekelt. *Iván*, vagy ahogy otthon szólították, *Jani*, már korán beleoltotta *Attila* fiába a futball szeretetét. Előfordult, hogy a helyi csapatban néha együtt is játszottak. *Eszterke*, *Jani* felesége rokonszerető, nagyon kedves, barátságos, gondos asszony volt. – Az első estétől kezdve az ott töltött napok alatt bennünket is megható kedvességgel, igazi magyaros vendégszeretettel halmoztak el. Még arra is ügyeltek, hogy a reggeli útrabocsátásunkkor – mindennap más-más településen léptek fel táncosaink – a nekünk adott „pakét” (úticsomag) nagyobb legyen, mint a többieké, azért is, hogy a holland családoknál lakók egy kicsit irigykedjenek ránk. – Szabad idejében *Jani* többször is körbevitt bennünket gyorsan száguldó, legújabb típusú autóján, hogy bemutassa a sok csatorna, a nagy hajók, gondosan művelt földek, a gyakran látható szélmalmok, öntözött legelők, jól tejelő tehenek és a csodás tulipánok, óriási kikötők és nagy gyárak országát: Hollandiát.

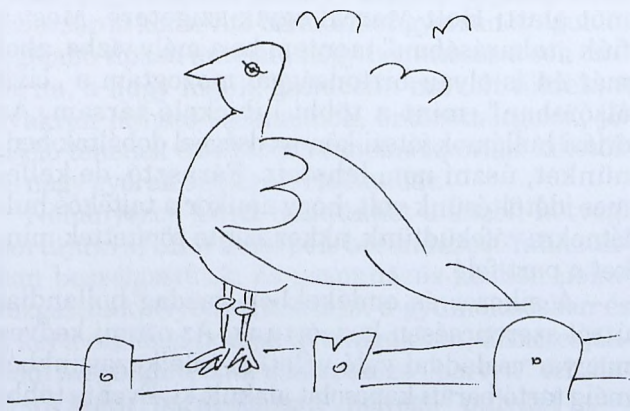
Néhányszor kivitt bennünket a közeli hétvégi portájukra, ahol a szépen berendezett faházukban beszélgettünk, és uzsonnázás közben poharazgattunk. Gyönyörködtünk a gyümölcsösben és a kertecskében pompázó virágokban, díszcserjékben. Megtekintettük a következő „partyn” feltárlásra szánt, barátságosan „pityegő” pulykát is.

– A csaknem egy hétig tartó turnénk alatt – egyéb kulturális, történelmi nevezetességek megtekintése mellett – egy alkalommal tánccsoportunkkal ellátogattunk a Nyugati-Schelde torkolatához, az Északi-tenger partjára. Legtöbben itt figyelhettük meg először az ár-apályt és a nyomában visszamaradt apró tengeri lények sokaságát, a vízből kilátszó, majd eltűnő magaslatokat, mélyedéseket. A tenger építette parti homokdűnéken az embermagasságú hangafücsomókat szüntelenül borzolta a sós tengeri szél. A kellemes, tiszta levegőt habzsolva és az óriási hullámokat futni látva a part felé, úgy döntöttünk, hogy mi is megmártózzunk a Balatonénál nyári napsütésben is 8–10 fokkal hűvösebb tengerben. A lelkesedés szülte kísértésnek én sem tudtam ellenállni, bár fürdőruha nem volt nálam. – Egy ifjúkori randevú jutott eszembe, amikor egy csinos lányka kedvéért, bátyám biztatására – sűrű, nagylevelű vízitök alá rejtőzve, pirulva ugyan –, de a rajtam lévő hétköznapi hordott gatyában úsztam be a Gyirmót alatti Holt-Marcál egyik szigetére. Most a fiúk „takarásában” mentem be a mély vízbe, ahol már én is olyan biztonsággal mozogtam a „civil alsómban”, mint a többi lubickoló társam. Az óriási hullámok játsszi könnyedséggel dobáltak bennünket, úszni nem lehetett. Fárasztó, de kellemes időtöltésünk volt, hogy amikor a tajtékos hullámokra ráfeküdtünk, akkor szinte röpítettek minket a part felé...

– A sikeres és emlékekben gazdag hollandiai útról szerencsésen hazaértünk. Az ottani kedves magyar családdal való véletlen találkozásunkból máig tartó baráti kapcsolat alakult ki. Évente több-

ször is levelezünk egymással; Eszterke és Jani – Szentlászlóra való hazautazásuk alkalmával, az ottani hozzátartozóktól visszatérve – útközben néhány órára minket is meglátogatnak. Gyermkeink velünk együtt már szinte hollandiai rokonnainkként tartják számon Eszterkét, Jani bátyját, Attilát és Tibort.

Tamás fiunk pedig az itthoni Attila barátjával együtt – hátizsákos európai turnéjukon – többször is élvezték vendégszeretetüket, és elragadtatással számoltak be a család hétvégi kiskertjében eltöltött kellemes órákról; a takaros faházban tartott hangulatos partyról, a kiskertben töltött igazi víkendről. Jani bá' páratlan vendégszeretéről és Eszti ke magyaros konyhaművészetéről; a vastagon behintett, ízletes, mézes-mákos tésztájáról még évek múltán is legendákat mesélnek!

A latinok földjén

Utoljára a kilencvenes évek elején utaztam külföldre a táncgyűttessel fesztiválra: az itáliai meszesi kisvárosba, Fondiba. A vendégszerető lakóiról is híres település ősi kultúrájú térségben épült: Rómától délre, Nápolytól északra, a Via Appia főút mellett. Északi szomszédai a szárazföldön Pontonia és Latina, a tengerparton Terracina; délen pedig Itri, Formia és Gaeta települések. Fonditól keletre, a Liri folyón túl a hegyekben, alig ötven kilométerre található Monte Cassino, a Szent Benedek-rend – sok viszontagságot megélt – 529-ben alapított kolostora. Ebben a történelmi levegőjű városban táboroztunk a táncos seregszemle néhány napja alatt.

– Az első este a hosszú út fáradalmaitól kimerülve igen gyorsan elaludtam és furcsa, de csaknem „igaz” álmot láttam: Régen volt, ókori nagy tengeri ütközetek, szárazföldi csaták és a könyvekből ismert kiemelkedő hadvezérek sora eleve nedett meg előttem; a fekhelyemen forgolódva hallani véltem a Via Appia mentén keresztfára feszített, haldokló rabszolgák ordításait, a szomszédos kolostor szerzeteseinek segélykiáltásokkal megszakított könyörgéseit, és a magasba törő, bevehetetlen kőfalú apátság alól – szégyenszemre zsákmány nélkül – átkozódva visszafelé tartó kalandozó magyarok fáradt lovainak lihegéseit. – Még a reggeli ébredésem előtti utolsó álmomban is úgy rémlett, mintha a közeli hegyekben – talán a kolostor irányában – bombáznának, és Fondi utcáin civilruhás emberek – felismerhetetlen nemzetiségű –, véres ruhájú katonákat hangosan kiabálva

üldöznének. – Az utolsó álombeli képtől felriadtam. „Történelmi” álom kiváltó okaira hamar rájöttem: A lefekvéskor kezemben tartott Útikalauzból alig olvastam, mert hirtelen elaludtam, és a könyv kiesett kezemből az ágyra. Egész éjjel az nyomta az oldalam! A szomszédos konyhában az üstök és badellák rakodásának a hangja a bombarobbanásoknak tűnő dobogássá alakult álomban; a partizánháborúhoz hasonló jelenetről pedig az előző este olvasottak és a fellépésre készülő táncegyüttesek hangoskodása, futkározása és a kakaskukorékolásra emlékeztető mexikói zene, a rikoltozó trombitaszó hatására álmodhattam...

– Az alapos előkészület után az első esti táncmenet – a nemzeti ruhákban pompázó, országuk zászlaját, pántlikákat lobogtató, éneklő, zenélő táncegyüttesek színes látványa – nagy sikert aratott. A város csaknem minden lakója – a nappali hőség mérséklődése után – estére előjött a házakból. A kíváncsiszkodók sokasága öntötte el az utcákat, tereket, éltette és tapsolta a kecses mozgású, szép lányokat és a férfiasan, hetykén vonuló, táncoló legényeket. A serdülő fiúk és lányok a menetet követve utánozni próbálták a táncosok mozgásait. Az emeletes házak ablakaiban a felnőttek mellett – valószínű, külön szülői engedéllyel, vagy a helyi szokás szerint – még az éjfél körüli órákban is kíváncsi gyermekszemek kandikáltak ki a leskelődő felnőttek mellett. A mi kis csapatunk az első perctől kezdve Fondiban és a környező, csodálatos ékszerdobozoknak is beillő – hegyi településeken is nagy sikert aratott. A számok utáni gyakori vastaps és az „Újra! Újra!” kiáltások mindig ismétlésre, ráadásra késztették táncosainkat, zenészeinket...

– Az éjszaka hangosan szórakozó, táncoló város, Fondi, nappal szinte néma és mozdulatlan volt. Aki tehette, az a hőség elől a közeli tengerhez sietett. Mi is ezt tettük. Az ismétlődő esti táncmenetek és a mindig visszatapsolt produkciók fáradságait a napfényes tengerparton pihentük ki. A Tirrén-tenger szépséges, magas partokkal védett Gaetai-öblében sétálgattunk, homokvárat építgettünk, labdáztunk, napfürdőztünk, és sokat lubickoltunk a kellemes, langyos, sós vízben. A parttól néhány méternyire úszkálva gyakran előfordult, hogy a tenger tiszta vizében áttetsző testű, óriási gombának tűnő medúzák sokasága lebegett körülöttünk. Megesett, hogy hasunkon, lábunkon, kezünkön éreztük apró csápjaik kellemetlen, enyhe áramütéshez, csaláncsípéshez hasonlító „ostorcsapásait”. – A mindig hosszúra nyúlt fürdőzés után többszöri tusolással lemostuk a testünkre rakódott sót, és siettünk az étkezdébe, ahol farkasétvágygal fogyasztottuk el a mindig ízletes, olaszos ebédet. Étkezés után lehűtött görögdinnyével és mi, felnőttek, néhány deci, gyenge, kordonon termett olasz vörös borral oltottuk szomjunkat.

– Az egyik ilyen bőséges ebéd elfogyasztása után Tamás fiammal úgy döntöttünk, hogy a szokásos délutáni szieszta (pihenő) helyett város környéki sétára indulunk. Az utcákon rózsaszín, fehér, sárga és piros leanderbokrok, magnóliafák díszeltek. Miközben a felnőttek árnyékos helyre menekültek, az iskola udvarán – a magyar gyerekekhez hasonlóan – vitatkozó olasz nebulók kergettek a labdát. A városka melletti lankás hegyoldalon felkapaszkodva igazi mediterrán világ foga-

dott bennünket: gondosan művelt szőlőtáblák, óriási narancsfaligetek, olajfa-ültetvények, fűszernövény-táblák mellett babércserjék, vadon termő mezei menta, bazsalikom és egyéb vadvirágok sokasága burjánzott. A hegyi utakat füge- és mandulafák szegélyezték. Az alig mozduló levegőben – mint egy óriási gyógynövényboltban – a narancsvirág és a többi fűszernövény: a majoránna, a bors, a bazsalikom és a jellegzetes, kék virágú menta mindent átható, bódító illata terjengett. A szomszédos domboldalon a szárazságban és forróságban leégett kormos fák és bokrok csonkjai feketéllettek, jelezve egy nem régi, szörnyen pusztító erejű erdőtűzre.

– Bár fehér kalappal és lenge ruhával védtük magunkat a negyven fok feletti hőségben, mégis mire leereszkedtünk a hegyről és befejeztük kétórás sétánkat, alig vártuk, hogy hűsítő folyadékhoz jussunk és minél előbb pihenhessünk...

* * *

A számunkra most is sikeresen záruló fesztivál után hazafelé tartva Fondiból – a latinok szépséges földjéről –, pár órára megálltunk az „örök városban”, Rómában. Végigsétáltunk a Forum Romanum romjaiban is szép, némaságában is beszédesebb ókori emlékei között. Bementünk a Colosseumba. Megtekintettük a valamikori aréna helyét, a kiéheztetett vadállatok ketreceit, a szórakozó ezrek biztató kiabálásait és a halálraítéltek utolsó hörgéseit visszhangzó, komor, vastag falakat. Ezután a székesegyházhoz siettünk, ahol a Szent Péter-téren álló emlékoszlopnál egy közös fény-

képet készítettünk. A székesegyházat „egyéni” turistaként tekintettük meg. Itt is Tamás fiam lett az „idegenvezetőm”. Előbb lépcsőn felmentünk a templom tetejére, és az ormán álló apostolszobrok mellől gyönyörködtünk a hatalmas, ősi város ma is pompás panorámájában: az épületek és toronyok sokaságában és szépségében, a távoli vízvezeték-maradványokban és a Tevere hídjaiban. Felkapaszkodtunk a Szent Péter-templom 132 méter magas kupolájába. Innen látva a monumentális belső tereket, az oszlopokat, szobrokat, festményeket és a mélyben mozgó, „picinyeknek” tűnő embereket – nagy élmény volt számomra. A kupola belső díszítését csodálva Tamás fiam halkan megjegyezte: „Tudod-e, apu, hogy a kupolát *Michelangelo* építette 1546–64 között?” Az igen válaszom után még nála is halkabban súgtam fülébe: „Hallottál-e róla, fiam, hogy ebben az időben a török pusztított hazánkban?” A sok, kupolában körbefutó karzaton tolongó turista halk beszélgetését sem zavarva Tamás csak fejbiccentéssel jelezte, hogy „érti” a kérdésem.

Ezután lementünk a templom múzeumi hangulatot árasztó, gazdagon díszített alsó termének számító „pincéjébe” is. A sok értékes történelmi emlék megtekintése közben legtöbbször *Péter apostol* és *Nagy Károly* életére, korára gondoltunk. – Alig egy fél óránk maradt arra, hogy a Szent Péter-templom belső nevezetességeit, szépségeit megtekintsük. A templom előtti oszlopsorral szegélyezett térre néző építmény és a gazdagon díszített bronzkapuk megcsodálása után a belső látnivalók is óriási hatást gyakoroltak ránk. A templom tárgyai, díszei az emberi alkotás remekei voltak! A

fő- és mellékhajókban többször is végigsétálva a legnagyobb hatást a Pietà tette ránk. A keresztről levett halott fiát ölében tartó Mária-szobor megkapóan szép kompozíciójával az anya fájdalmát mindenki számára érthetően közvetíti; végtelen nagy bánatát szinte költőien fejezi ki.

– Nincsen azon semmi csodálkozni való, hogy amikor a buszunk hazafelé tartva áthaladt a Piave, majd az Isonzo hídján, akkor arra gondoltam, hogy az első világháborúban a két folyó zavaros vize a magyar katonák véréből is piroslott. Itt ismét eszembe jutott a Rómában látott szép szobor. A háború áldozataira emlékezve azon töprengtem, hogy a Szent Péter-székesegyház egyik legnagyobb kincse, a Michelangelo alkotta Pietà sok magyar anya fájdalmát is megtestesíti. „Vagy talán csak részben?” – vetődött fel bennem a kétség. Hiszen a magyar anyák még szálanomra méltóbbak voltak a bibliai Máriánál is, mert ők a fronton, harcmezőn elesett fiaikat, férjeiket „csak” úgy sirathatták, hogy holttestüket sem tarthatták az ölükben...

* * *

A kalandozó ősmagyarok sokadik nemzedékeként jártunk Európa néhány országában. Néptáncosaink tartalmas, művészi teljesítményükkel, személyes varázsukkal, megnyerő, barátságos viselkedésükkel belopták magukat sok külföldi szívébe. Közben ők maguk is újabb tapasztalatokkal gazdagodtak és megbizonyosodtak arról, hogy az általunk képviselt, terjesztett magyar kultúrát érdemes itthon is jobban megbecsülni.

A legkedvesebb vendég

Az Adyvárosban felépült szép, modern iskola, „a Móra” kezdettől fogva az érdeklődés közép-pontjába került. Tervezőmérnökök, iskolaszervező szakemberek, gyakorló pedagógusok sokasága tanulmányozta a korszerűen kivitelezett oktatási intézményben folyó szerteágazó munkát: arra voltak kíváncsiak, hogy miként birkózunk meg egy „mamutiskolában” a minőségi oktatás-nevelés bonyolult feladataival; több jeles kutató, tanár, edző és kiváló sportoló vizsgálta, az iskolában folyó tömeges tehetségkiválasztás, tehetséggondozás módszerét, a sok-sok gyermek szabadidős programjának szervezését; kutatták az iskolában folyó sportutánpótlás-nevelés sikerének a titkát.

Az első hónapokban zavarónak tűnő „vendégjárás” egyre inkább hasznunkra vált. Az elismerések, jobbító szándékú javaslatok biztatást jelentettek számunkra: a sikerek egyre inkább a tanulók, pedagógusok és szülők összefogását segítették, növelték az iskolához való ragaszkodás érzését; a gyerekek eredményeit közös erőfeszítésnek tulajdonították!

Ugyanakkor óriási élményt jelentett az egész iskolában egy-egy jeles vendég látogatása.

Találkozhattunk *Németh Miklós, Kulcsár Gergely, Sztanity Zoltán, Magyar Zoltán, Palotai Károly, Ábrahám Attila* olimpikonokkal és több kiváló sportolóval.

Tanulóink író-olvasó-találkozókon, kulturális rendezvényeken ismerkedhettek – az aulában és az iskola „szellemi tanmedencéjének” elkeresztelt könyvtárában – *Kormos István, Kalász László, Ja-*

nikovszky Éva, Kántor Zsuzsa, Hegedűs Géza, Fekete Gyula, Vargha Balázs és Tőke Péter költőkkel, írókkal; *Péchy Blankával*, az anyanyelvápolás apostolával és *Pataky Ferenc* fejszámoló művésszel.

Több ízben adott hangversenyt ifjúságunknak *Kocsis Albert* hegedűművész, *Sándor János* Liszt-díjas karnagy és a *Győri Filharmonikus Zenekar*.

Szép személyes emlékeket őrzünk *Kovács Margit* művésznőről és az iskola „apraja-nagyja” szívéhez ma is nagyon közelálló *Móra-unokáról*, „*Mötyő*” *néniről*.

Tudom, hogy a névsort még folytathatnám – hiszen az iskolában végzett és vissza-visszalátogató jeles diákok sokasága vonul el lelki szemeim előtt –, de itt most megállok, és a sok-sok kedves látogató közül a legkedvesebbről írok: édesanyámról.

Az életem úgy alakult, hogy rokonaim és közeli ismerőseim csak nagyon ritkán látogattak meg munkahelyemen. Részben a nagy távolság miatt, de elsősorban azért, mert én magam az iskolában nagyon keveset beszélgettem családomról, és ott-hon is nagyon ritkán utaltam iskolai kudarcaimra, sikereimre. Ezért is nagy esemény volt számomra is, amikor édesanyám a messzi alföldi szülőfalumból eljött a Dunántúlra, hogy meglátogassa gyermekeit és unokáit. Szelíd rábeszélésünkre elhatározta, hogy másnap megnézi „Bálint fia iskoláját”, az elmondásból már ismert Mórát is.

A látogatásról csak néhány közeli munkatársamnak szóltam, de másnap többen kíváncsian várták, hogy lássák, milyen lehet az „igazgató édesanyja”. Valószínű, hogy csalódtak, amikor meglát-

ták. Az előre kitárt főbejáraton feleségem, Mari-
ka kedves biztatására egy alacsony termetű, töré-
keny kinézésű, egyszerű, sötétruhás és szabályo-
san „sarkosra” kötött fekete fejkendő falusi néni
lépett be az aulába. Csak egy pillanatra nézett
körbe, de fürkésző tekintetével azonnal engem ke-
resett. Elébe siettem és nagy-nagy szeretettel kö-
szöntöttem. Ő szépen ragyogó, melegbarna, simo-
gatóan sugárzó szemével felnézett rám, én pedig
lehajoltam hozzá, hogy átöleljem az élet nagy vi-
harait is átélte, törékeny testét, és megcsókoljam
„az élet ekéjével” mélyre szántottan is jóságosan
kedves arcát. A rövidke jelenet után ő törte meg a
csendet: „De szép helyen dolgozol, kisfiam!” –
mondta halkán, de úgy, hogy a távolabb állók is
meghallják. – „Becsüld meg nagyon magad!” – fe-
jezte be első csodálkozását kifejező észrevételét.
Mintha valamit elfelejtett volna, felém fordult.
„Ugye, büszke rád a feleséged, Marika és a gye-
rekeitek is?” – tette fel az igen válaszban biztos
kérdést. E rövid „családi jelenet” után most már
az „igazgató édesanyja” hordozta körbe tekintetét,
és néhány észrevételével megnyerte a kíváncsis-
kodók tetszését.

Először a falon lévő idézetet olvastatta el ve-
lem, mondván, hogy ilyen messziről már nem lát-
ja tisztán a betűket. Eleget tettem kívánságának,
és igyekeztem kifejezően, hangosan megismétel-
ni a nagyszerű írói önvallomást:

*„Nem vagyok csillag, csak rózsetűz, de az,
amíg ég,
meleget tud adni egyszerű embereknek.”*

Amikor elhallgattam, akkor egy rövidke szünet után jó hangosan megjegyezte: „Kisfijam! Nagyon szép gondolatot választottatok!” – majd halkabban így folytatta: „Olyan, mintha Móra nem csupán magáról, hanem rólad is írta volna ezeket a sorokat!” – Mi tagadás, az íróval való lelki rokonságra utalás meghatott, de el is restelltem magam az anyai „megérzés” hallatán, hiszen olyan nyíltan fogalmazta meg titkos érzéseimet.

Ezután igyekeztem figyelmét a szemközti falat díszítő Kovács Margit-alkotásra felhívni. Néhány mondatban beszéltem a Győr történetét ábrázoló domborművekről. Nagy érdeklődéssel végighallgatott, majd átszellemült arccal azt mondta: „Olyan csodálatosan szép ez a márványpadlós, oszlopos csarnok, mint egy templom! Mintha a magyar történelem szentjeinek szobrai sorakoznának a falon, és az utolsó »kapualjban« angyalok kara énekelne gyermekek képében.”

Az iskola néhány tantermének, folyosójának és tornatermének megtekintése közben a gyerekek és felnőttek kedvesen köszöntöttek bennünket. Édesanyám, mint egy tapasztalt „tanfelügyelő”, elismeréssel állapította meg: „Szép, tiszta és virágos az egész iskola! Sokat dolgozhatnak itt a takarítók és a hivatalsegéddek!” Erre a kijelentésre, mint színházi végszóra *Pongrácz Mária*, iskolánk gondnoka lépett elő, és egy ölnyi margarétával – kedvenc virágával – köszöntötte a „kisfiját” meglátogató édesanyát, a legkedvesebb vendéget.

Ezt a ritka szép alkalmat használtam ki arra, hogy én is megköszönjem szorgalmas és tehetséges munkatársamnak, Máriának és édesapjának, Géza bátyámnak, hogy az én tiszteletemre min-

den év februárjában – egy ötszirmú piros, vagy
cirmos színű – amarilliszvirágot nevel.

Amikor eljöttünk az iskolából, akkor édesanyám
a Kodály utcában visszanezett a pirostéglás falú
épületre, és megjegyezte: „Tudod, kisfiam, szép
az iskolátok és gyönyörű az aulája! Én mégis an-
nak örültem a legjobban, hogy láttam, mennyire
szeretnek téged a gyerekek, tisztelnek a pedagó-
gusok, de még a hivatalsegédek is!”

Igaz, hogy felnőttkoromban ért ez az anyai „el-
ismerés”, de ennél maradandóbb gyermeknap
ajándékot nem kaphattam volna ezen a május vé-
gi szép napon. Boldogan ballagtam haza, mert két
oldalamon életem két, igaz szívből szerető táma-
szom – édesanyám és feleségem – karolt belém, és
ettől lélekben erősnek és bizakodónak éreztem ma-
gam.

Igazgató és szülő voltam a Mórában

A magyar oktatás történetében nem volt ritka, hogy maga a szülő tanította gyermekét az iskolában. Többször erre rákényszerült, hiszen a településszerkezet – tanyák, kisebb falvak sokasága – és a pótlólagos anyagi juttatások – művelhető föld, szolgálati lakás – a tanyai, falusi, „osztatlan” kisiskolák rendszere maga kínálta ezt a megoldást. A városi és vidéki nagyobb iskolák számának növekedésével, a kollégiumi rendszer kiépülésével és az utazási feltételek javulásával megnőtt annak a lehetősége, hogy a tanítók és a tanárok is másik iskolába, vagy távolabbi oktatási intézménybe járassák gyermekeiket.

Napjainkra csaknem megszűntek az „alanyi jogon” járó egyéb juttatások – szolgálati lakás, „iskolai”, majd „pedagógusföld”, az egy iskolához láncoló feltételek. Csupán a munkahelyi étkezéshez való jog és szerény hozzájárulás maradt meg, valamint munkaruha-vásárláshoz kaphatnak kiegészítést az arra jogosultak. Az oktatási dolgozók is megtehetik, hogy gyermeküket „saját”, vagy „körzeten kívüli” – esetleg más településen lévő „divatosabb” – iskolába járathassák.

A magyar iskolák hosszú története azt bizonyítja, hogy a szülő-tanítók keze alól csaknem mindig az életben helytálló, kiváló tanítvány-gyermekek kerültek ki. Közülük sokan nem csupán hálával és elismeréssel emlékeztek vissza tanítóikra, de életpályájuknak is az ő mesterségüket választották, és kitartottak a szülők által végigjárt, em-

berpróbáló úton, amelyen több volt a tövis, mint a virág: ahol látniuk és tanítaniuk kellett a *Móra Ferenc* által is tapasztaltakat és szépen leírtakat:

*„... a szent tűz... teher... az élet útjain
(ahol) ... más nem boldogul
és csak aki lelkit adja zálogul...
Nem igaz, hogy kert ez a világ,
Melynek még a tövise is virág.”*

Napjainkban is az a jellemző, hogy a pedagógusgyerekek többsége jól megállja a helyét szülei iskolájában és az életben is. Ennek ellenére van rá példa, hogy a saját gyermekét tanító szülő – a valóságban, vagy „feltételezés” szerint – „kivételez” gyermekével:

Magatartás terén „többet elnéz” neki; „nem olyan szigorún osztályozza” feleleteit, dolgozatait, munkáit; „elvárja” kollégáitól, hogy az ő gyermekével kivételezzenek; „segédtanítói” szerepet szán neki a csoportjában; „jogosnak tartja”, hogy az ő gyermeke reggelente és napközben ne a többiekkel, hanem vele, a nevelői szobában tartózkodjon: öltözzön, étkezzen, tanuljon; „kiköveteli”, hogy az ő gyermeke az általa megjelölt legjobb tanítóhoz, tanárhoz, osztályba kerüljön stb.

A pedagógusszülők túlnyomó többsége, hogy a fenti valóságban is létező – de a közvélemény által sokszor indokolatlanul felnagyított –, szakmai szempontból is elítélendő, igaztalan gyanúsításokat elkerülje, „körzeten kívüli” másik iskolába járattja, vagy a sajátjában nem tanítja gyermekét.

A mi intézetünkben dolgozó szülők többsége úgy döntött, hogy a saját iskolájába íratja gyermekét,

mert jó iskolának tartotta „a Mórát”, és szeretne volna egész nap a közelben tudni; ugyanakkor kérte, hogy a nagy intézményben lehetőleg csak mások gyermekét taníthassa.

Kisebb fiunkat, Tamást mi is a Mórába írtattuk. A fenti indokok mellett még azt a pozitív tapasztalatot is figyelembe vettük, hogy nagyobbik fiunk, Bálint, nyolc évig az „édesanyja iskolájába” – a jó hírű Ságvári Endre Általános Iskolába – járt, és az anyja közelsége miatt sem kivételeztek vele. Jó tanuló, jó sportoló volt!

Miután Tamás az „édesapja” iskolájába került, én szülő és igazgató lettem a Mórában.

Új „kettős” szerepemben – egyesek szerint talán túl szigorúan is – igyekeztem külön választani a szülői és az igazgatói tevékenységemet.

– Folytattam a korábbi, a Kossuth-ban már „bevált” módszert: Iskolai sikereimről, gondjaimról a családban csak nagyon keveset beszéltem, és az otthoni örömeimről, bánatomról sem igen hallottak tőlem munkatársaim. Feleségem többször is megjegyezte, hogy a munkahelyemről keveset beszélek otthon – bár ő is ezt a magatartást tartotta „hozzám illőnek” –, és többet hall kollegáimtól egy utcai véletlen találkozáskor az iskolámról, mint tőlem több hónap alatt.

Ezért eshetett meg az is, hogy Bálint fiunk felsős koráig csak azt tudta, hogy a Kossuth-ban tanítok. Arról, hogy ott én igazgató vagyok, azóta szerzett tudomást, amikor egy farsangi rendezvény alkalmával meglátta a nevem az iroda ajtaján. – „Apu, te nem is mondtad, hogy igazgató vagy!” – nézett rám elismerő, egy kicsit csodálkozó szemmel.

– Azóta harminc év telt el. Az akkori beosztásomat „leleplező”, csodálkozó „ságváris”, majd „révais” diákból kiváló tanár, talpraesett, gondos családapá lett. Most egy kis szülői büszkeség és csodálat tölt el, amikor ritkán ellátogatok hozzá munkahelyére – egy szép dunántúli kisváros általános iskolájába –, és ott az iroda ajtaján az ő neve alatt apró betűvel írva, de nekem óriásnak tűnő szó olvasható: iskolaigazgató.

– Tamás fiunk beiratkozásakor beosztását rábízta arra, akire tartozott, az „alsós” igazgatóhelyettesre, majd az osztályfőnökére és a többi nevelőre. Nyomon követtem ugyan „madártávlatból” fejlődését – otthon elbeszélgettem vele és megnéztem az ellenőrzőjét, bizonyítványát, de a nyolc év alatt egyszer sem vettem részt az ő tanulócsoportjának osztályozó értekezletén, nem néztem bele osztálynaplójukba, és egyetlen osztályzatához, ellenőrző könyvi beírásához sem fűztem pedagógust elmarasztaló megjegyzést. – Nem volt szép tőlem, de a szülői értekezletekre is kizárólag az édesanyja járt. – Nevelőitől azt kértem, hogy Tamást is úgy kezeljék, mint az iskola összes többi tanulóját: szeressék, tanítsák, követeljenek tőle és ne kivételezzenek vele. – Egyik fő pedagógiai sikerem volt, hogy a nevelők betartották a kérésemet, és Tamás sem élt vissza egyszer sem helyzetével. Sőt, ha az iskolában találkoztunk, udvariasan köszönt: „Csókolom, édesapám!” és én ugyanúgy viszonztam, mint azoknak a köszönését, akik „Csókolom, Bálint bácsi”, vagy „Csókolom, igazgató bácsi!”-val üdvözöltek – „Szervusz kisfiam!” A tanári szobába és az igazgatói irodába is csupán néhányszor léphetett be nyolc év alatt, és csak „hi-

vatalos ügyben!” – Ha gondja volt – otthon hagyta a füzetét, írószerét vagy bármilyen felszerelését, akkor sem hozzám fordult, hanem a osztályfőnökéhez vagy a gyermekszerető gondnoknőhöz. Ezzel a „szigorral” ugyan többen nem értettek egyet kollegáim közül, de így elértem, hogy Tamással való kivételezésről még a legkritikusabbak sem beszélhettek, és osztálytársai szimpátiáját szinte egész életére megszerezte.

– Bevallom, hogy Tamás fiunk diákként nagyon sok örömet szerzett nekem is. Ezek közül csak néhányat idézek fel.

Az első esemény: Iskolánkban a sikeres utánpótlás, kiválogatás és fejlesztés okait több alkalommal is tanulmányozták a helyi és központi szakemberek. A hetvenes évek közepén *Bakonyi Ferenc* és *Nádori László* – országos felmérések részeként – a mi iskolánkban is kíváncsiak voltak egyes korosztályok teljesítményére, a kitartó futás segítségével. Ekkor történt, hogy az ebédre gyülekező „vendégeknek” jelentették, hogy „egy elsős, vékonyka kisfiú” most is kitartóan rója a köröket a tornateremben; a korosztályra kiszabott elvárást már régen teljesítette, de még mindig bírja”. Oda-siettünk megnézni a „csodagyereket”. – Meglepődve láttam, hogy az, akinek köreit *Julika néni* jegyezgeti: Tamás fiam. – Félőten, de büszkén rákiáltottam: „Tomikám! Már szépen teljesítettél, lassíts és pihenj!” – Nekem is jól esett, hogy ezután még sokáig emlegették az iskolában, hogy „az igazgató fia bírta legtovább a futást a Mórában”.

A legközelebbi alkalom, amikor Tamás kellemes meglepetést okozott, egy jelmezes karnevál volt. Közismert, hogy a félévi bizonyítványok kiosztá-

sa után farsangi napokon a szülők, nevelők, és tanulók sokasága csoportos és egyéni jelmezeket készített.

A karneválon – nem a legdrágább!, hanem – a legkifejezőbb jelmezeket díjazta a zsűri. Az egyik februári farsangi karneválon közel háromszáz egyéni jelmez közül a legtöbb szavazatot és a gyermekek tetszését is Tamás jelmeze kapta. Olyan „eredeti ősembert” formált – egy női paróka, némi vöröses rókabőr és vad csatakiáltások kíséretében – kezében fahánccsal bothoz erősített kőbal-tát lengetve –, hogy éveken át az ő alakítása szolgált szemléltetésül az őskor tanításakor; ettől kezdve az iskola minden diákja szeretett, tehetséges „ősemerként” emlegette őt.

– Akkor is dagadt a mellem, amikor negyedikes korában egyik fogalmazásában engem jellemezve, többek között azt írta, hogy „... az én apukám emberséges ember, és nagyon szereti a fekete-kávét.”

– Az igazán bensőséges kapcsolat közöttünk iskolába menet és jövet alakult ki. Rendszeresen reggel negyed nyolckor indultunk el otthonról. Egy-más kezét fogva, gyalog mentünk végig a Mester utcából a Munkásőr utcai (ma Szabolcska utca) és a Kodály Zoltán utcai emeletes házak mellett.

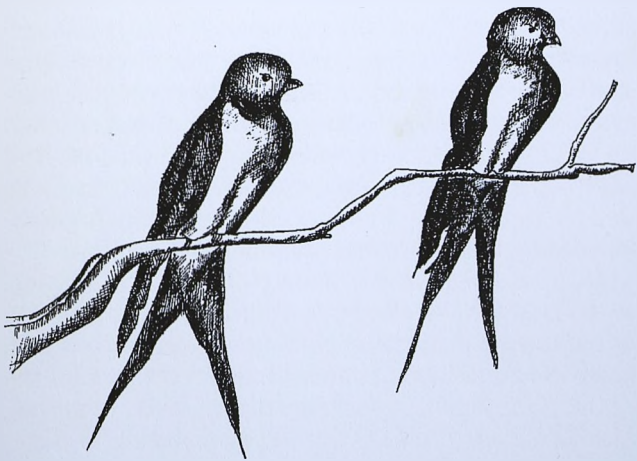
Egész úton ő maga vitte a nem is könnyű iskolataskáját, és egyik kezében a tornazsákját. Menet közben beszélgettünk, leskelődtünk. Őszi reggeleken színeződő, szép faleveleket gyűjtöttünk, felvettük a földről, ha különös alakú kavicsot, követ találtunk. Megnéztük az utcán közlekedő autókat: Tamás a rendszámukat hangosan elolvasta, és a típusukat is felismerte, ha kutyát ész-

lertünk a távolban, akkor figyelmeztetésként enyhe kézszorítással jeleztünk egymásnak. Különleges látványosság volt ősszel a magas épületek tetején gyülekező fecskék csoportja. Olyan szép sorban ültek a televízióantennán, mint az iskolagyerekek a padban, ezért el is neveztük a kedvesen üldögélő, csicsergő, időnként egymás között tolongva helyet cserélő, madarakat „fecskeiskolának”. Addig nem mehettünk tovább, amíg ő az összes fecskeiskolást meg nem számolta. Néhány évig ugyanezt csináltuk a téli „varjúiskolával” is. Az úton haladva csaknem minden reggel már nagyon várt találkozásunk volt a Kodály Zoltán utcában. A közepső tízemeletes ház pinceablakát mindig nyitva hagyták, vagy készakarva lyukat ütöttek a dróthálós ablakon, hogy ott ki s bejárhassanak a macskák. Amikor a nyíláshoz értünk, akkor Tamás halkan beszólt az ablakon: „Cic! Cic! Cic!” E jelre mindig kijött néhány macska, és többször is a lábunk szárához dörzsölözve szinte fogadta a köszönésünket. A macskákat elhagyva már nem fogta meg a kezemet, mert nem szerette volna, ha társai meglátják, hogy ő „nagy alsós” léteire még mindig az apukájába kapaszkodik. Az iskola udvarához érve elköszöntünk egymástól: én körbejártam az épületet, Tamás fiam pedig eltűnt a zshivajozó gyermekrengetegben az iskolaudvaron. – Ha tehettük, akkor délután is megvártuk egymást, hogy közösen jöhessünk haza. Az évek múlásában csak annyi változott, hogy amikor fiam felsős lett, akkor már iskolába induláskor sem fogtuk meg egymás kezét, de mindig szívesen mentünk együtt.

– A nyolcadik osztály sikeres elvégzése után

bátyját követve, ő is a Révaiban tanult tovább. Örültem annak, hogy egyre felnőttébb, önállóbb lett, de még sokáig hiányzott nekem a reggeli kísérem. A tanulók százai között sétálva az aulában, az udvaron, az iskola folyosóján nem jött velem szembe, nem üdvözölt komoly gyermekarcával; a munkahelyemre egyedül igyekezve önkéntelenül az utcának arra az oldalára tértem át, ahol együtt mentünk, és mindig feltekintettem az antennákon hangoskodó „madáriskolásokra”, és a Kodály utcában fogadtam a cicák hízelgését.

– A szeptemberi tanévnyitókon az újonnan érkező elsősök és a nyári vakációról visszatért diákok köszöntése után, mindig szeretettel emlékeztem meg a fészekből végleg kiszállt „fecskékről”, és magamban szeretettel gondoltam egyik legkedvesebb „mórás” diákunkra, Tamás fiunkra is...

Családom körében

Nevelési elveim

Tagadhatatlan, hogy nevelési elveim kialakulásában, megalapozásában és gyakorlati alkalmazásában döntő szerepe volt közvetlen környezetem – családom, testvéreim, feleségem, gyermekeim, rokonaim – példájának, és saját tapasztalataimnak. Ezt a gazdag alapot bővítettem tovább tanulmányaimmal és pedagógiai gyakorlatom gyarapításával, néhány megfigyelésem tanulmányokban való összesítésével.

J. J. Rousseau szerint: „A természet azt akarja, hogy a gyerekek gyerekek legyenek, mielőtt emberré lennének. Ha a rendet meg akarjuk fordítani, koraérett gyümölcsöt termelünk, de soha be nem érnek és meg nem ízesednek. Lesznek fiatal tudósaink s vén gyermekeink.”

Valószínű, hogy az én szüleim nem olvastak Rousseau-műveket, de az ő általa megfogalmazott bölcsességre „ösztönösen” – elődeik bevált szokását is követve – rájöttek. Különösen édesanyám nevelési rendszere hatott rám döntő módon. Hiszen egy nyolcgyermekes családban az édesanyának már szinte „kiváló pedagógusnak” kellett lennie! Az is volt. Az alábbi nevelési elveit ma is elfogadásra ajánlom a legkorszerűbb pedagógiai szakírók számára is:

– Vallotta, hogy rossz gyermek nincs, csak mozgékony, eleven és kíváncsi. Akit engedni kell, hogy minél többet mozogjon, játsszon; biztatni kell, hogy sportoljon, erősödjön azért, hogy a későbbi életterheket minél jobban fizikailag is elviselje, „nyugodt felnőtt” váljék belőle;

Szerinte a gyermeki kíváncsiságot, érdeklődést nem elfojtani, nem korlátozni, hanem kielégíteni, táplálni, fejleszteni kell, hogy az egyén felnőtt korában is „szellemileg élénk”, „mozgékony”, alkotóképes lehessen;

Fontosnak tartotta, hogy a gyermekkorának minél több élménye legyen, amire később is lehessen visszaemlékezni, erősíteni, „táplálni” a lelket a nehezebb felnőtt korban, hogy derűsebb legyen az öregkor is;

– Édesanyánk nem kényeztetett, nem fojtott meg anyai szeretetével, hanem sikeres életküzdelemre tanított, „edzett” bennünket; szárnyakat adott, repülni tanított minket azért, hogy a felnőtt kor feladataival is sikeresen megbirkózzunk; a küzdeni tudást plántálta belénk. A fecskeanya szeretetével „indított” minket a fészekből. Nem azért, hogy leessünk a földre és összetörjük magunkat, hanem éppen azért követelte meg szigorúan a „szállni” tanulást, hogy a legnehezebb széljárásban is a „levegőben” maradhassunk, sőt ha lehet, élvezettel lebegjünk!

A mi családukban azt láttuk, hogy szüleink is szerettek tanulni, dolgozni, maguk is tisztelték a tanítót, az iskolát, a tanulást, a tudást és a munkát. Ők gyermekeik boldogulását tekintették elsődleges életcéljuknak – mind a nyolcunkat továbbtanítottak –, saját maguk számára is ez jelentette a sikeres „önmegvalósulást”.

– Életem végéig vallom, hogy a gyermekkor az emberi élet „indítórakétája”, annak „töltete”, tartalma, minősége egy-egy egész életpálya főírányát alapvetően meghatározza...

A család a létfenntartási alap sejtje, de egyben

az emberré formálás „kohója”, a felnőtté válás legfontosabb színtere.

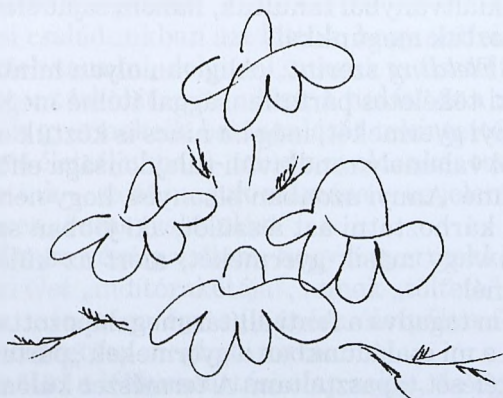
Minden gyermek első és leghatékonyabb neve-lő „iskolája” az anyanyelv, a szülők és embertár-sak, a haza szeretetének, a tudás és munka elis-mertetésének a „bölcsője”.

A családi összetartozás már-már mágikus szer-tartásának számított édesanyám „egyenlőség”-el-ve: Az ő gyakorlatában nem volt olyan kevés vagy kicsi valami, amit gyermekei számának megfele-lően el ne tudott volna osztani. Ma is emlékszem rá, ahogyan a gyógyhatásúnak tartott galamble-vesben főtt egyetlen madárszívet és a karácsony tájékán ritkaságnak számító egyetlen piros almát is nyolc egyenlő részre tudta osztani. Talán még ezeknél is nagyobb „mutatványnak” tartom, ami-kor egy nagyszemű kockacukrot (gyermekkorom-ban általánosan használt) a gyermekei számának megfelelő darabra tudta törni, lehetőleg úgy, hogy mindannyiunknak egyformán jusson. Az „egyen-lőség” – szegénységben megvalósuló – eszméjét mi nem kiáltványból tanultuk, hanem saját életünk-ből hoztuk magunkkal!

H. Fielding szerint: „Alig van olyan mintaszü-lő, aki tökéletes pártatlansággal ítélné meg vala-mennyi gyermekét, még ha nincs is köztük olyan, akivel valamely rendkívüli tulajdonsága elfogult-tá tenné. Annyi azonban bizonyos, hogy nemigen lehet kárhoztatni azt a szülőt, aki jobban szereti egyik vagy másik gyermekét, mert az különb a többinél.”

Nem tagadva a fenti állítás megalapozottságát, de én a mi családukban a gyermekek „pártatlan” megítélését tapasztaltam. A természet különleges

adománya, hogy az édesanyák (szülők) minden gyermeküket – noha azok eltérő korúak, neműek, adottságúak, természetűek – egyformán képesek szeretni. Édesanyám megkülönböztette ugyan a gyermekeit – eltérő adottságaik alapján –, de mind-egyiket egyformán szerette, ha nem is ugyanúgy, ha nem is egyforma módon, mert igazodott személyiségük, helyzetük sajátosságaihoz. Neki ez volt a gyakorlatban megvalósult – „ösztönösnek” mondható –, de igazán nagy pedagógiai tette! Nem csoda, hogy életünkre szóló útravaló példaként állt előttünk édesanyám szép szülői magatartása, aki kicsit is egyformára osztotta, hogy minden gyermekének egyformán jusson belőle; ugyanakkor mindig a gyengébbet pártolta jobban, a betegnek több ápolást, a szomorúnak több vigaszt, a csüggedőnek több biztatást nyújtott; a távollevőkről soha nem engedett meg rosszat, elmarasztalót mondani, a kevesebbszer hazalátogatónak mindig talált elfogadható mentséget...

Pedagógusok a családban

Népes családukból mind a nyolc testvér továbbtanult. Előfordult, hogy néhányan azonos iskolában jártunk, azonos pályát választottunk és egyazon vidéken dolgoztunk. Hárman a pedagóguspálya szép, göröngyös útját járták.

Szolnoki diákéveink alatt az iskolában és a kollégiumban is gyakran együtt emlegettek bennünket: „a két Boros” lettünk. Akkor én lettem „a Kisboros”, bár csupán fiatalabb voltam Dezső bátyámnál, a „Nagyborosnál”. Amikor együtt láttak bennünket, többször is derültek rajtunk, mert becenevem ellenére a középiskolában már lehagytam a bátyámat: magasabb lettem nála, de nem nagyobb!

Később hasonlóan emlegettek bennünket akkor is, amikor már hárman (Dezső, Anti és én) dolgoztunk Győr-Sopron megyében. Szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy ismert és megbecsült pedagógiai vezetők lettünk.

Egy kis túlzással, ha nem is „iskolateremtő”, de „iskolaszervező” pedagógusoknak számítottunk. Ebben az állításban annyi volt az igazság, hogy az általunk vezetett általános iskolákban középiskolát szerveztünk: Dezső Ménfőcsanakon (1963), Anti Lébényben (1963), én pedig Győrben (1989).

Az eddigiekből is kitűnik, hogy Dezső és Anti nem egyszerűen szerető testvéreim – bár ez magában is büszkévé tehetne –, hanem ugyanakkor „szellemi rokonaim” és pedagógiai gondolkodásom egyik „ihletői” is.

Dezső imponáló tudással párosuló szerénysége, már-már puritán életmódja sokak tiszteletét kivív-

ta. A világ jelenségeinek magyarázatánál képes volt a legbonyolultabb összefüggéseket is mindenki számára közérthetően, egyszerűen és filozófiai magaslatokban megfogalmazni. Alaposan foglalkozott az emberi tudat megértésének és megváltoztatásának kérdéseivel. A sokoldalú vizsgálódást alapszabálynak tartotta. Óvott a vulgarizálástól és vallotta, hogy különösen az emberi tudattal kapcsolatban ne felejtjük el, hogy a valóságban „minden sokkal bonyolultabb, mint ahogy látszik”.

Anti a legnehezebb nevelési témákról is közérthetően, szemléletesen, szenvedélyesen, meggyőzően tudott előadni, magyarázni kisiskolásoknak, pedagógusoknak és szülőknek egyaránt. Az egyes fogalmakat, összefüggéseket kiváló didaktikai érzékkel mutatta be tanítványainak és felnőtt hallgatóságának.

Nevelési elveim kialakításában sokat köszönhetek feleségemnek, aki középiskolai tanár. A tanítványok feltétlen tisztelete és szeretete, a gyermekek és felnőttek iránti határtalan jóindulata, empátiája, szülő- és családszeretete, érzelmekben gazdag, reális életszemlélete számomra is példát jelentett.

Gyermekeink, Bálint és Tamás is követtek bennünket: ha ma nem is a legjövedelmezőbb, de a legszebb – remélhetően a jövőben majd erkölcsileg és anyagilag is jobban megbecsült hivatást –, a pedagóguspályát választották, házastársnak is „szakmabelit” sikerült találniuk.

Említésre méltó, hogy rokonságomban húszan választottuk ezt a felelősségteljes pályát!

* * *

Voltak nagyszerű tanítóim, tanárain, akiktől sokat tanultam, és egy-egy jellegzetes, megnyerő tulajdonságuk számomra példa maradt egész életemre. Ezek közül csupán néhányat említek: *Ébner Lászlóné*, első tanítóm biztató kedvessége, *dr. Selmeczi László*, osztályfőnököm szelídsége és diáktisztelete, *Benedek Jenő*, rajztanárom filozofikus természetszemlélete, *Korda Béla* néprajz iránti tisztelete, mélységes humanizmusa, *dr. Kovács József* anyanyelvi műveltsége és folklórszeretete, *dr. Hack Márton* és *Anna Petrovna* német–orosz nyelvtanárok irántam táplált töretlen optimizmusa, *Szurmay Ernő* lokálpatriotizmusa, *dr. Lengyel Bertalan* derűs életszemlélete.

Osztálytársaimtól, diákjaimtól és szüleiktől, tanártársaimtól, iskolaigazgató kortársaimtól – és mindenkitől, akitől lehetett – sokat tanultam. Magam és mások kudarcaiból is okultam.

* * *

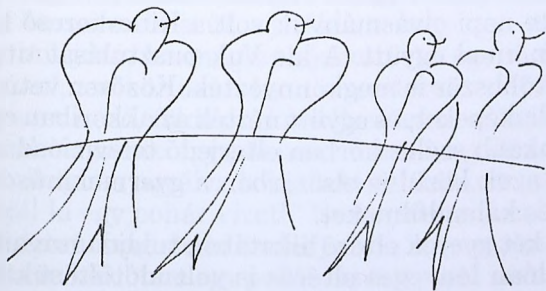
– Hozzánk hasonlóan sokan megélték, hogy az iskolában egyben szülőnek, a családban pedig pedagógusnak kellett maradniuk. Előttünk is ismert volt a népi megfigyelés, hogy a szabónak nincsen jó ruhája, a cipésznek jó lábbelije elv alapján a pedagóguscsaládokban pedig kevés a jólnevelt gyerek, mondván, hogy a szülők mások gyerekeinek nevelése, nyesegetése közben annyira kifáradnak, hogy a sajátjukkal való otthoni türelmes foglalkozásra már alig marad energiájuk. Mint minden állításban, ebben is van igazság, mi mégis sokat tettünk azért, hogy saját gyakorlatunkkal ezt a felfogást legalább részben megcáfoljuk. Az alábbiakban szülői és nagyszülői emlékeinkből villantok fel néhányat.

Áldozatkész nagymamák

Mi mindkét gyermekünk születését nagyon akar-
tuk és vártuk. A többi szülőhöz hasonlóan sok sze-
retettel halmoztuk el őket, aggódtunk értük, ha
betegek voltak vagy bánatosnak tűntek, féltettük
és óvtuk őket a testi és lelki sérülésektől, segítet-
tük őket életünk példájával, problémáik meghall-
gatásával és tanácsainkkal. – Az önfeláldozás gyer-
mekkori emlékeként él Bálint fiunkban egy apró
történet. – Ezen a nyáron is a besenyszögi „mesz-
szi” nagymamánál töltöttünk néhány napot. Ma-
máka – csaknem az egész falu így szólította édes-
anyámat – a rá jellemző nagy-nagy szeretettel fo-
gadott bennünket. Különösen a nyolcéves, gyors
észjárású, higanymozgású és folyton kérdező Bá-
lint unokájában gyönyörködött, aki a megérkezé-
sünk után az első órában végigfutott a faluban,
hogy köszöntse a rokonságot és az általa már az
előző évről ismert – most is csak barátságosan
vakkantó – kutyákat. Egész nap futott, játszott,
és a fáradságtól elanyátlanodva, korán lefeküdt.
Ő azt nem látta, hogy a nagyszobában lévő ágya-
kat mi foglaltuk el, „a kedves vendégek”, édes-
anyám pedig a szomszédos kisszobában egy fada-
rabbal alátámasztott, kissé billegő lábú, karfás
lócán vetett magának ágyat. Hajnalban korán fel-
kelt, hogy az unokája ne lássa az ő hevenyészett
fekhelyét. Ezen a reggelen is azt tervezte, de lelep-
leződött. Bálint mellettem feküdt az ágyban. Nap-
felkelte után a szokásosnál korábban ébredt, mert
ki kellett neki menni. Mivel csak minket látott
maga körül, kiabálni kezdett: „Hol van Mamáka?
Elment Mamáka?” Mielőtt válaszunkat megvár-

ta volna, átszaladt a szomszéd szobába, és a következő nem várt jelenetet látta: Édesanyám éppen akkor fordult le a földre párnástól, takaróstól együtt, amikor Bálint benyitott. Hallotta ő unokája kiabálását, de először azt gondolta, hogy álmodik. Mire ráészmelt a valóságra, akkorra már nem tudott olyan gyorsan felkelni, hogy unokája elől „eltüntesse” a nem éppen legkényelmesebb „rekamét” – ahogyan ő nevezte tréfásan a régen kiszolgált, vén, billegő lócát. – Bálint a nem várt látványtól talán azt is elfelejtette, hogy miért futott ki, csak annyit mondott: „Jé! Mamákának ilyen keskeny ágya van?” – A következő éjszakára a lócát behoztuk a szobába. A párnákkal letakart fejedelmi helyen ezután Bálintka feküdt. Mamák a nagy ágyban aludt, és nem engedték neki, hogy korán felkeljen...

– Az áldozatvállalás szép példája volt, amikor az édesanyámhoz hasonlóan jó- és nemesszívű feleségem, *Marika*, Bálintka unokájával – édesanyja helyett – befeküdt néhány napra a kórházba. A mandulaoperáció és a lábadozás időszakában ő vigasztalgatta, bátorította a magánytól félő óvodás gyereket.

A két gyerek

Az 1961-ben született Bálintka nagyon várta már, hogy fiú kistestvére szülessen. Elmondása szerint azért, hogy lehessen vele jókat játszani. Nyolcéves volt, amikor megérkezett Tamás. Bálintka az első perctől kezdve nagyon szerette öcsikéjét, és a babakocsiban többször is megcsodálta – arról most nem írok részletesen, hogy egyszer véletlenül pólyástól kibillantette belőle, de rémületében olyan gyorsan felkapta és visszatette helyére, hogy Tamás a meglepetéstől el sem kezdte a sírást –, és nem győzte mondogatni; „Ugye, édesanyám, az én tesóm a legszebb baba az utcában!” Soha nem volt rá féltékeny. Kedveskedésből előbb „csupaszemnek”, később „kis régésznek”, majd az „én tudós öcsémnek” nevezte el. A köztük lévő korkülönbség ellenére volt sok közös kedvenc időtöltésük és sajátos kedvtelésük is.

Szívesen hallgattak magukról és másokról szóló meséket, történeteket, mondókákat, énekeket, verseket. Sokat ezek közül meg is tanultak. „A kiskakas gyémánt félkrajcárát”, az „Öreg néni őzikéjét” gyakran elmondták; szerettek olvasni. Különösen Bálint „falta” a könyveket. A Tüskevár szinte napi olvasmányuk volt a Kincskereső kisködmönnel együtt. A kis Vuk pusztulását titokban többször is megkönnyezték. Közös vetítettek diaképeket, és együtt nézték az akkoriban egyre inkább széles körben elterjedő televízióadásokat, azok közül is elsősorban a gyermekműsorokat és kalandfilmeket.

A két gyerek eltérő alkatából, tulajdonságaiból adódóan lényeges eltérés is volt időtöltésük kö-

zött. A nyugodtabb Tamás igen hosszú ideig is tudott egyedül játszani. Legtöbbször „vasutas” volt: Maga mellé tett egy térképet (néha világatlaszt is!), a menetrendet, és a távolságok „bemérése” után elindította a képzeletbeli „vonatot”. A vagonokat húzó mozdony „kormány” a mosógép erre az alkalomra mindig kölcsönvett kerek fedele lett. A mozdony hangját – csi ha, ha, ha; csi ha, ha, ha – szájával utánozta.

Eddig ezt a fajta játékot „fedő” vagy villanyvasút segítségével minden gyerek eljátszhatta, de Tamás ennél „kitartóbb” vonatozásra is képes volt. A térképen a vasutakat követve, az állomások nevét kikeresve, és rövidke megállókkal jelezve – a valóságot megközelítő idő alatt – jutott el az egyes településekig. Megtörtént vele, hogy több óráig utazott, és még az ebédet vagy vacsorát is valamelyik „restiben” (vasúti gyorsétkező) fogyasztotta el. Tamás középiskolás korára „kinőtte” a vasutaskodást, de addigra nagyon gazdag topográfiai ismeretet gyűjtött.

Bálint lételeme a kinti játék volt. Amikor tehette, a ház körül játszott: közelített, bújt, üldözött vagy menekült, kerítésen egyensúlyozott, ugrált vagy fára mászott; igen mozgékony volt. Sokszor annyira elmerült a játékban, hogy nem ért rá bejönni inni, ha megszomjazott. Az egyik alkalommal, amikor odarohant a rendszerint nyitott, udvarra néző, földszinti erkélyablakhoz, kipirult arccal, és szinte egy pillanatra sem megállva, hanem helyben ugrálva bekiáltott az ablakon: „Apu, dobjál ki egy pohár vizet!” Nem vitatkoztam vele az udvariasság elemi szabályairól, hanem szót fogadtam: kidobtam egy pohár vizet. A nem várt „ki-

szolgálastól” Bálint szája tátva maradt a meglepetéstől, majd saját magán is mosolyogva besomfordált a konyhába, és szégyenkezve udvariasan inni kért.

– Bálint kedvelte a csapatjátékokat. A hasonló korú gyerekek között rendszerint ő volt a „törzsfőnök”, az „őrsvezető”, a csapat vezére, vagy Tarzan. *Karcsi bácsi*, a szomszédos iskola pedellusa nem győzte lezavarni a mindig újra alakult csapatát a közeli óvoda tetejéről!

– Egy másik alkalommal az is vele esett meg, hogy a nyitott ablakunk alatt folyó „összecsapás” közbeni vitából az alábbi mondatokat hallottam meg, akaratom ellenére. Az egyik játszótárs „védekezésül” azt hajtogatta: „Bálint, ne merj hozzám nyúlni, mert az én apám rendőr, és majd az ellátja a bajod!” – „Az semmi.” – jelentette ki hetykén a fiam, majd az akkor többször is vetített népszerű tévéműsor főhősére utalva hangosan visszavágott: „Az én apukám pedig a Tenkes kapitánya!” – Gyorsan visszahúzódtam a lefüggönyözött, nyitott ablaktól, és elmosolyodva önkéntelenül dúdolni kezdtem az általam is ismert filmdalt: „*Veronika, Buga Jakab, Tenkes kapitánya...*” – A kiszabott időnél később, maszatos arccal, kimelegedve befutó kisfiam nem értette meg, hogy most miért nem marasztalom el szokásomhoz híven, hanem beküldtem a fürdőszobába tisztálkodni, én pedig tovább dúdoltam az ismert dallamot. Közben arra gondoltam, hogy a nyári verejtékes katonai kiképzéseken csupán alhadnagyságig vittem; a fiam pedig egy csapásra előléptetett – noha nem is császári tábornokká, vagy kuruc brigádérossá, de – „a Tenkes kapitányává”.

* * *

Fiaink felnőttkorukra is közösségi emberek maradtak. Ehhez az élethez a családban, az iskolában, a kisdobos-, úttörő- és sporttáborban szerzett tapasztalataik is hozzásegítették őket. Amikor a néhány napos kirándulásról vagy hosszabb táborozásról hazajöttek, akkor – ahogyan tőlünk látták – valami csekélységet, apró ajándéktárgyat nekünk, szülőknek is hoztak. – Egy alkalommal Bálint fiunk Sopronból nekem egy fából kifaragott, hordó alakú cigarettatartót, édesanyjának pedig egy agyagból gyúrt és szürkére festett szamarat hozott. Bálintka észrevette rajtunk, hogy a cigarettatartót kedves ajándéknak tartjuk, de a picinyke számár mintha nem nyerte volna meg a tetszésünket. Mentegetőzve azzal vigasztalt bennünket, hogy „pedig én megkérdeztem a butikostól (bazárárus), hogy illik-e csacsit adni az anyukáknak. Ő azt felelte, hogy „igen”. – Mi összenéztünk, és enyhén elmosolyodtunk a nem várt gyermeki leleményen és az előre megjósolható eladói „élelmességen”. Rövidke hallgatás után, a szokatlan ajándékhoz méltó mondattal válaszolt az édesanyja: „Tudod, kisfiam, nem baj az, ha egy családban több csacsi is van, főleg akkor, ha az egyik nem is tud »iázni«”! Bálintka megértette a tréfás megjegyzést és enyhén elmosolyodott.

– Azóta is kedves emlékként őrizzük e különleges ajándékot a vitrinben. Amikor ránézünk a szürke számárra, akaratlanul somolygunk, és a kisdobosként táborozó Bálintka jut eszünkbe.

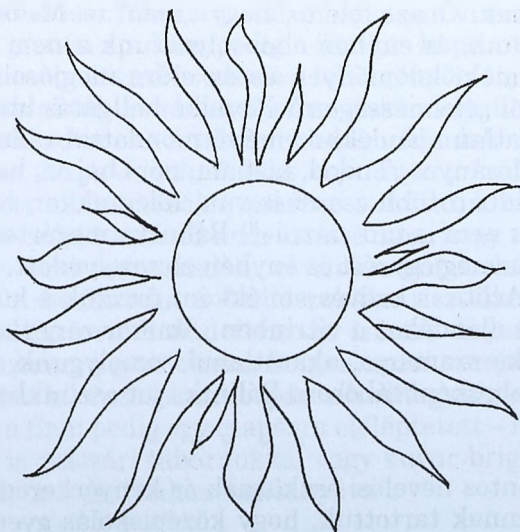
* * *

Fontos nevelési eszköznek és kenyérkereső alkalomnak tartottuk, hogy középiskolás gyerme-

keink legalább nyaranta végezzenek valamilyen fizikai munkát.

Bálint útépitő táborban dolgozott, és a helyi Hűtőházban vállalt nehéz rakodómunkát. A fárasztó cipekedés mellett a kimerítő, „monoton” tevékenységgel járó osztályozószalagon is dolgozott. Megeesett, hogy álmában is folytatta az „osztályozást”, és félhangosan motyogta: „Két láb, egy nyak, egy hát.”

Tamás a helyi köztisztasági vállalatnál napszámoskodott: ügyeltek a parkok tisztaságára, bokrokat, fákat öntöztek. A tűző napon Újvárosban az odahordott, felszedett kockaköveket pucolták, hogy azokkal burkolják a Belvárosban az Alkotmány utcát (ma Király utca).

Kiránduláson unokáimmal

Életem fontos, élményekben gazdag időtöltésének számított a gyermekeimmel, unokáimmal való rendszeres közös kirándulás és séta. A nagyobb szüneti túrák előkészítése egész évre a várakozás kellemes érzésével, tervezgetéssel és célszerű takarékossgal járt.

Az elmúlt nyáron is elutaztunk unokáinkkal az Alföldre, szülőfalumba, Besenyszögre. *Ágika*, *Petra* és *Bálintka* számára az ott töltött napok hosszú időre felejthetetlenek maradnak: *Icike néniék* és *Jani bátyjáék*, a rokonok kedves fogadtatása, gondossága megható volt; a rekkenő hőségben megszűri távolban hullámozó délibáb, a nyári napfelkelte és naplemente megfigyelése és a pusztán végigrohanó, apróbb petrencéket, faleveleket, két-ségbeesett madarakat magasba ragadó, tölcseralakú forgószele látványa és egy igazi zivatar átélése a pusztán különleges élményt jelentett. A vidék sokszínű arcának jobb megismeréséhez az is hozzá tartozott, hogy unokáink több kilométert gyalogoltak a jászladányi poros földúton és az eső után sártengerré vált rekeszszögi utakon.

– Ágika és Bálintka számára a legkiemelkedőbb élmény az volt, amikor *Rózsika néniével* horgásztak a Millérben. A szakadó esőben olyan éhesek voltak a keszegek és a törpeharcsák, hogy csaknem szüntelen táncoltak a pedzők, és Rózsika alig győzte a megüresedő „horgokra” feltűzni az újabb és újabb csalikat.

– Petra nem tudott betelni a tarka tehenek látványával. Nem áttallott korán felkelni, hogy lássa, és egy darabig kísérhesse a legelőre induló gulyát!

Különösen hálás volt a szomszédoknak, mert es-telente végignézhette a fejést, és megszimogathat-ta szopás után a kávébarna-fehérfoltos, jellegze-tes tejszagú bocit.

– Nincs abban semmi titok, hogy miért szeret-nének unokáink a jövő nyáron is az alföldi, ki-csiny, de nagyon kedves faluba, Besenyszögre is-mét eljutni!

* * *

Nyugdíjaskorom egyik kedvelt elfoglaltsága a kertben való tevékenykedés, vagy ahogy az Alföl-dön, szülőfalumban mondták, a „szeszmotolás” vált. A sors játékának tűnik, hogy most Szentivá-non próbálom kamatoztatni a gyermekkoromban szülőfalumban – Besenyszög előző elnevezése ugyancsak Szentiván volt – látottakat. Itt, a Rigó utcai gazdák között is nagy élmény megtapasztal-nom, hogy a régi parasztemberek és kertészkedő városiak – Vergilius nagybecsű, földművelésről szóló művének ismerete nélkül is – mennyi igaz-ságot tudnak a földről, a művelésének művésze-téről. Mint új tulajdonos, a szomszédaimtól én is sok jó tanácsot hallottam. Kertünk sovány fu-tóhomokját mégsem tudtam megkötni; előfor-dult, hogy az általam elvetett magvak, az erős nyugati szél hatására, a homokkal együtt „elfu-tottak”, és a szomszéd csodálkozására az ő kert-jében keltek ki, *Miska* és *Zoli* szomszédaim olyan sokat tudtak beszélni a földművelés csinjáról-bin-járól, hogy ők szinte a tudós, talajjavító *Tessedik Sámuelnek* tűntek a szememben. *Miklós* példá-san művelt kertjét szemlélve pedig a homoki bo-

rok nagy szakértője, a szőlőnemesítő *Mathiász János* jutott az eszembe.

A mi kiskertünk nem „haszonnövényei” miatt van nagy becsben, hanem azért, mert a rendszeres fizikai munka mellett a kellemes időtöltés színtere: az általunk ültetett virágok illata a decséri és besenyszögi gyermekkorunkra emlékeztetnek bennünket; a múlt állandó felidézése mellett az unokák születésekor ültetett diófák – a gyerekek büszkén figyelik saját fájuk növekedését – az idő múlására és állandóan az unokákra figyelmeztetnek. Ők szívesen kijönnek velünk, és segítenek a kert művelésében, és közben maguk is sokat tanulnak, megfogalmazzák saját megfigyeléseiket. Pl.: „A gaz mindig gyorsabban nő, mint a vetemény, és ezért állandóan kapálni, gyomlálni kell.”

– Természetesen a mi kis hétvégi telkünkre az unokák legszívesebben játszani jöttek ki, de többször kértek bennünket arra is, hogy süssünk szalonnát.

Az elmúlt nyári szünet utolsó szombatján is szalonnasütéssel fejeztük be a kirándulást.

Bálintka a nyársak kifaragásában és a kiszáradt szőlőtőkék összegyűjtésében segédkezett; Petra és Ágika a mama útmutatása szerint a nyársra húzandó szalonnadarabokat és vöröshagymaszeleteket készített. A kíváncsian várt, sikeres tűzgyújtás után – hiszen egyszer megesett, hogy zuhogó esőben, ernyő alatt tudtunk csak tüzet csiholni, egy másik alkalommal pedig csaknem egy doboz gyufát fújt el az erős szél, mire lángra kapott a venyige – a gyerekek versengve a láng fölé tartották a nyársakra tűzött, „hagymasapkás” sza-

lonnadarabokat. Az egyre inkább rózsaszínűre piroló szalonna zsírját a kezükben tartott nagy karéj kenyérre csepegtették. Alig telt el tíz perc, amikor nekiláttak a maguk sültötte ízletes szalonna és a kissé kormos zsíros kenyér elfogyasztásához. Mi, felnőttek, gyönyörködve néztük, hogy unokáink milyen jóízűen falatoznak. Evés közben az sem zavarta őket, hogy zsíros lett a kezük, és arcukat összemaszatolták a kormos szalonnával. Amikor egymásra néztek, akkor kacagott a szemük és pukkadoztak a látványtól.

* * *

Amikor még kisebbek voltak, akkor Bálint és Tamás fiunkkal gyakran jártunk kirándulni a Püspökerdőbe. A rendszerint hétvégi, néhány órás séták sok kellemes, apró élmény, szokás forrásává lettek. Az idő múlásával a csaknem családi „szertartássá” alakult kirándulásra unokáimmal – Ágikával és Bálintkával – szoktam elmenni. Ezekre a túrákra hosszú évek alatt kipróbált „forgatókönyv” alapján került sor, rendszerint szombatonként.

Reggel 7–8 óra között felkészültünk az útra: az évszaknak és az időjárásnak megfelelő, réteges ruhát, kényelmes cipőt, és az erdei barangolásnál feltétlen szükséges sapkát vittünk magunkkal; mamika egy-egy vajjas zsömlét, gyümölcsöt, teát, ivólét és ivóvizet készített nekünk, a madaraknak apró szárazkenyérdarabokat a kukorica és napraforgómag mellé. Induláskor eldöntöttük várható visszaérkezésünk idejét, és azt csaknem mindig sikerült betartanunk. A hátizsákot az unokák

vitték felváltva, és az egyes megállók helyét, a gyaloglással és pihenéssel eltöltött időt is ők tartották számon.

A „hétemeletes” mellett elfordulva a „repülőhídhöz” (vasúti felüljáró) érve egy rövid időre megálltunk. Megvártunk néhány alattunk elhaladó vonatszerelvényt. A gyerekek minden mozdonyvezetőnek integettek, és nagyon boldogok voltak, ha azok füttyel fogadták az üdvözlést. Utunk közben minden alkalommal belopakodtunk a hűvös, „toszkan oszlopos” belvárosi házba, és titokban megsimogattuk *Borsos Miklós* alkotását, az ég felé szállni készülő, nemes tartású, márványból faragott sirályt. Ezután beálltunk a Széchenyi téren madarakat etető felnőttek és gyerekek sorába. A szelíd galambok egész közel jöttek hozzánk. Csaknem a vállunkra szálltak, és a markunkból etethettük őket. Láttuk, amint egy-egy gyerek a madarak közé rohanva hangos kiáltással elriasztja őket, és gyönyörködik a magasban keringő és hirtelen ismét a térre ereszkedő galambfelhőben. Az esetet néző világlátott turisták – a barátságosan tolakodó galambrengetegben – úgy érezhetik magukat, mintha Velence főterén lennének.

A galambok etetése után a hattyúk következtek. A Dunakapu téren átvergődünk a vásárosok sátrai, pultjai között; megcsodáltuk közben a szép tollú, ernyővé formált farktollú, turbékoló galambokat és a ketrecekben tarkálló nyulakat. Miután a gyerekek végigsétáltak a helyreállított várfalakon, lementünk a Duna-partra hattyúkat etetni. – Amikor meglátott bennünket a hattyúk népes csapata, akkor mint apró, fehér vitorlások ármádiája, gyorsan, nesztelenül felénk eveztek a víz szé-

léhez. Ágika és Bálintka nagy igyekezettel szór-
ták be a vízbe a szárazkenyérdarabokat, a kuko-
ricaszemeket és napraforgómagokat. Arra is gond-
juk volt, hogy néhány hattyúeledel a parti kövek-
re is jusson, hogy a gyönyörű, hosszú nyakú ma-
darak közül a legbátrabbak kimerészkedjenek a
partra. Erre a lépésre leginkább a gúnarak vál-
lalkoztak, és az egyre hátráló etetőkhöz nagy szí-
szegéssel közeledtek. A kenyérdarabok felkapko-
dása után visszatértek a többiekhez, és erejük tu-
datában elzavarták a jó falatok és a tojók mellől a
sötétebb tollú, fiatal társaikat. Közben a fürgébb
vadkacsák kifutottak a partra, és gyorsan bekap-
kodták az otthagyt kukoricaszemeket. A levegő-
be feldobott kenyérdarabokat a sirályok villám-
gyorsan elkapták. Szokatlan akrobatamutatvány-
nak tűnt, amikor a mindig éhes, kecses madár a
levegőben – az etető feje fölött alig egyméternyi
magasságban – sikoltva elkapta a zsákmányt, és
villámgyorsan cikázott tovább.

A Révfalusi-hídon áthaladva a mélyben kisha-
lakat figyeltünk, és néhány percre megállva a par-
ton ülő horgászhoz hasonlóan mi is szerettünk
volna látni egy „szép fogást”. Az uszoda felé for-
dulva a Székesegyház és a Püspökvár tornyaiban
gyönyörködtünk. A Cziráki-emlékmű mellett meg-
csodáltuk a strand végén, a Rába és Duna torko-
latában magas emelvényen „trónoló”, hatalmas
bronz vízicsikót – a város egyik jelképét. Esős na-
pok után az is látható volt, hogy a két folyó vize a
találkozásuk után még nem keveredett: a nyu-
godtabb Duna vize „tisztább”, a sebesebb Rá-
báé, a messziről szállított hordaléktól, „szőkébb”,
homokszínűbb maradt.

– Hamarosan kijutottunk a városból és a Püspök-erdőben folytattuk sétáinkat; végiggyalogoltunk a régi Duna félkör alakú gátján. A közel kétórás gyalogtúra alatt igen sokat beszélgettünk, nézgelődtünk. Élvezettel lélegeztünk mélyeket a mindig friss erdei levegőből. Gyönyörködünk a fák és bokrok leveleinek változatos formáiban, a gát-oldalakat borító mezei virágok színpompájában, a lombok között rejtőző madarak énekében, a harkályok gyakran hallható fakopácsolásában. Feltételeztük, hogy a cserjék és fák takarásában nyulak, őzek, szarvasok rejtőzhetnek, hiszen a nedvesebb erdei ösvényeken lábnyomaikat magunk is láttuk. Egy-egy sűrűbb aljnövényzet mellett elhaladva a kellemetlen szag miatt rókalyukat sejtettünk a bozótban. Néhány friss túrásból és malacrőfögés-szerű zörejből arra következtettünk, hogy vaddisznó is élhet az erdőben. Ilyenkor elhallgattunk és lábujjhegyen mentünk tovább; közben tekintetünkkel kerestük a közelben azt a legmagasabb fát, amelyre veszély esetén felmászhatunk. Az egyik erdei tisztáson hetykén sétáló fácánkakast is láttunk. A mellette szorongó, terpszínű fácántyúk éppen futva menekült a közeli bokorba, mert észrevette, hogy a levegőben helikopterként egy helyben repdeső vércse erdei cickányokra, egerekre vagy ürgékre vadászik.

– A hosszú séta, az erdő csendje, nyugalma és oxigéndús levegője gyógyító, álmosító, fárasztó hatással volt ránk. Mire elértünk a Szunyog-sziget előtti zsiliphez, akkorra megjött az étvágyunk is. A Duna-parton hosszabb pihenőt tartottunk. Jóízűen elfogyasztottuk a magunkkal hozott elemózsiát, és a vizet is testvériesen elosztottuk. Na-

gyon szomjasak voltunk, de a víz negyedét az üvegben hagytuk „biztonsági tartaléknak”. Bálintka nem értett egyet a takarékoskodással, szeretne volna egyszerre meginni az összes vizet. Ekkor elmondtam unokáimnak, hogy amikor édesapjuk katona volt, azt írta nekem egyik levelében, hogy a kimerítő gyakorlatozás közben az egység-nél ő bírta legjobban elviselni a kínzó szomjúságot, mert a püspökkerdei közös sétáink közben megtanulta, hogyan kell takarékoskodni a vízzel. Ezután az apró epizód után pihenésként megfigyeltük a gyorsan folyó Duna-ágban keletkező örvényeket, az edzésüket végző kajakosokat és a túlparti horgászokat. A folyó vize felerősítette a halk beszédet is: a kajakosok edzőjének motorcsónakból bekiabált utasításai mellett tisztán kivehető volt a horgászok beszélgetése is az aznapi zsákmányról és a halak ravaszságáról. A vízen vadkacsák úszkáltak; a közelben lévő emberek látszólag nem zavarták nyugalmaikat. Bálintka és Ágika közben lapos kavicsokat gyűjtött a vízparton, és versenyezni kezdett „kacsázásból”. Miután nem tudták eldönteni, hogy melyikük lett a győztes – melyikük kavicsa „ugrott” fel többször vízen való csúszás közben (kacsázott) –, új játékba kezdtek: távolba dobásból versenyeztek. Amikor ezt is megunták, akkor száraz ágakat, a parton hagyott műanyag flakonokat indítottak el hajóként, és kavicsokkal „bombázták” azokat. Boldogok voltak, ha egymás szavába vágva kiabálhatták, hogy „talált! talált!”

A hosszú, de mozgalmas pihenő után visszaindultunk a gáton, ahol különös formájú és színű kavicsokat gyűjtöttünk. Gyakran utat engedtünk

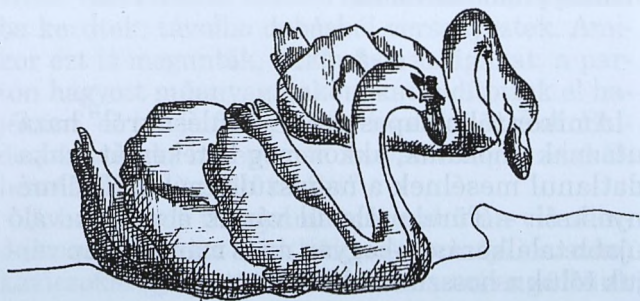
az egyedül vagy csoportosan futó melegítő sportolóknak. Éppen „májszínű” kavicsot nézegettünk, amikor egy magas futó lassított, majd megállt mellettünk. Udvariasan köszönt, egy kicsit a levegőt kapkodva: „Jó napot, igazgató úr! Szervuszatok, gyerekek! – Ugye, kellemes kirándulódó van?” A hang számomra ismerősnek tűnt, de gazdájára csak akkor ismertem rá, amikor a köszönését fogadva ránéztem a megférfrasodott arcú, de most is barátságosan mosolygó fiúra: *Somogyi Józsi* volt, a Móra iskola egykori kiváló diákja, a sikeres győri futballista. Kérdésemre, elmondta, hogy most melyik csapatban játszik, és a mai futás is a szükséges erősítés egyik eleme. További sok sikert kívántam Józsinak és elköszöntünk tőle. Már távolodott tőlünk, amikor Bálintka hitetlenkedve megjegyezte: „Papa! Nem gondoltam volna, hogy neked még itt is van ismerősöd!”

– A találkozás után meggyorsítottuk lépteinket, átsiettünk a városon, és az ígért időre haz értünk. Otthon már nagyon várt bennünket a mama. Első aggódó kérdésére – „Nem lett semmi bajotok!” – unokáim kipirult arca, ragyogó szeme és boldog ölelése volt a megnyugtató és mindent némán elmondó válasz.

* * *

Amikor több napos győri „üdülésükről” haz utaznak unokáink, akkor még heteken át szakadatlanul mesélnek a nagyszülőknél átélt élményeikről. – Türelmetlenül várják a velünk való újabb találkozást, ahogyan mi is már másnap várjuk tőlük a hosszú levelet.

Bízom benne, hogy a ma még alig hároméves Bencével, az élénk észjárású és már most hátizsákkal közlekedő unokámmal – és a remélhetően még következőkkel is – végigjárhatom gyermekkorom megszépült emlékü tájait, a fiaimmal és unokáimmal sokszor bebarangolt, felejthetetlen élményt nyújtó, varázslatos helyeit!

Fecske az osztályban

– Az egyik februári napon Nagyatádon, szülővárosukban meglátogattuk unokáinkat. Elköszönéskor úgy félig tréfásan azt mondtam Bálintkának, hogy hamarosan küldeni fogok levelet, várja türelemmel. Mire a fecskék megérkeznek, itt lesz az én levelem is. „Csak figyeld, kisfiam az érkező villásfarkúakat!” – Bálintka úgy értelmezte szavaimat, hogy a postásom majd a fecske lesz.

A tanító néni elbeszélése szerint Bálintka a március végi napokon az órákon is egyre többször kitekingetett az ablakon, nagyon várta a levelet. Ekkor történt, hogy tízórais szünetben a szellőztetés után nyitva hagyott ablakon betévedt egy fecske a tanterembe. Többször is körberöpült, majd a mennyezet és a fal találkozásánál ösztönösen kereste az előző őszön elhagyott fészket. Amikor rájött, hogy tévedett és nem jó helyen jár, akkor keresni kezdte a visszautat. Az addig némán figyelő gyerekek elkezdték az ismert mondókát: „Fecskét látok, szeplőt hányok, kenderet gombolyítok.” A gyerekricsajtól most már megremült madárka még nehezebben találta meg a kijáratot. Mire megtalálta volna, akkorra a gyerekek becsukták az ablakot, és a padra felállva szerették volna elkapni az ablak belső párkányán vergődő villásfarkút. Ekkor a nagy lármában tisztán kivehető volt Bálint unokám aggódó kiáltása: „Ne bántsátok szegényt, mert ezt a fecskét az én papám küldte, vele üzent és lehet, hogy levelet is hozott nekem!” – A tanító néni türelemre intette a nebulókat, és miután meggyőződtek róla, hogy a madárka lábán sincsen levél, az osz-

tály sajnálatára kinyitatta az ablakot, és kiengették a megrémült madárkát. Bálintka elszontyolódott, de az élcelődő fiúk gúnyolódása ellenére többször is megismételte: „Akkor is az én papám küldte ide a fecskét, bizonyára repülés közben elvesztette a levelet.” – Alig várta, hogy vége legyen a tanításnak és haza mehessen. Otthon az volt az első, hogy írt nekünk egy levelet. A befejező sora így szólt: „Papa, egy madarat küldjél, aminek a lábához lesz kötve egy üzenet.”

– A különleges kérés kézhezvétele után azonnal hosszú levelet írtam a másodikos unokámnak, és a lap aljára egy fecskét rajzoltam, amint a szájában egy borítékot tartva gyorsan repül a címzetthez.

– Azóta, ha séta közben fecskét látunk fölötünk elcikázni, mosolyogva egymásra nézünk. Nem szólunk egy szót sem, de mindketten a mi hírvívó fecskénkre gondolunk...

* * *

Az unokákkal eltöltött idő mély nyomokat hagy bennük, de bennünk, nagyszülőkből is. Az irántunk való tisztelet, megbecsülés és végtelen szeretet, a figyelmesség és gondosság egyre erősebb szálai kötnek össze minket. Nagyon kedvelik a derűt, a vidámságot és a viccelődést. Többször is mondják napjában: „Mama, neved! Mama, te is neved!” Kedvünkért gyakran eléneklik kedvenc dalaikat: „Bújj, bújj, bokrosi! Bokrosi, de somogyi, a nagy vízen által...” „Kis kacska fürdik fekete tóban...” „Búsongó szél...”

Kéri, hogy beszéljünk magunkról, a mi gyer-

mekkorunkról. Ilyenkor Bálintka néha megjegyzi, ha már mesére fogom igaz történeteimet: „Papa, ugye csak viccelsz?” – Napközben sokszor oda-futnak hozzánk, adnak egy puszit, és szaladnak tovább folytatni az abbahagyott játékokat. Leveleikben végtelen szeretettel írnak rólunk. Virágokkal, madarakkal, kedvenc állataikkal és csaknem dobogó piros szívekkel díszített írásaikban mindig közlik velünk; Ti vagytok a világon a legjobb, legkedvesebb nagyszülők!”

– Tudom, hogy a nagypapa iránti elfogultság tükröződik az alábbi sorokban, de büszkén írom le, mert a rám jellemzőnek tartott észrevételek unokáim szép, igényes lelkivilágát is tükrözik.

Bálintka (14 éves): „Az én papám nagyon bölcs, kiemelkedően szerény és kedves is. Lelkileg ropant erős, de gyengéd, megértő és érzékeny ember... a legjobb a világon!”

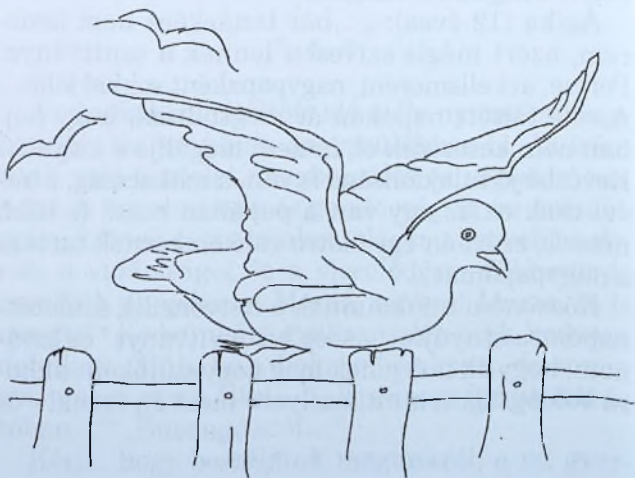
Ágika (12 éves): „...bár tanárként nem ismerem, azért mégis szívesen lennék a tanítványa. Persze, azt elismerem, nagypapaként sokkal jobb... A vele töltött napokon át megtudtam, hogy bajban nem keseredik el, hanem megállja a helyét... Kevésbé jó tulajdonsága is van, a makacsság, s mivel csak ez az egy van a papában rossz (s több nincs!), ezért én egy életre való embernek tartom a nagypapámat...”

Köszönöm unokáimnak a hetvenedik születésnapomra átnyújtott „szép bizonyítványt” és kívánom, hogy ők is érjenek meg nagyszülőként akkora boldogságot, mint amilyent most én érzek!

* * *

A fenti apró történetek bemutatásával ha nem is bizonyítani, de utalni szerettem volna arra, hogy eredményes iskolai munkám mellett a családban is sikeres pedagógus-apa lettem, a nevelés egyik legfőbb elvét, „a példaadást, a mintát” gyermekeink és unokáink is követik...

Természetesen a gyermekek, unokák nevelésében egy pillanatra sem nélkülözhető az anya és apa, különösen a nagymama szerepe, hatása. A sors ajándékának és gyermekeink, unokáink szerencséjének tartom, hogy kedves feleségem jó anyja gyermekeinknek, jó nagyanja unokáinknak. Ha igaz a nagy gondolkodó, *B. Raussel* állítása, miszerint „...a boldog asszony valószínűleg jobb anya, mint a boldogtalan”, akkor nekem még az is megadatott, hogy jó gyerekeim, jó unokáim vannak, és még nagymama korában is boldog asszony a feleségem!

Pedagógiai töprengéseim

A tehetséggondozás néhány időszerű kérdéséről

(részletek)

A tehetséggondozás társadalmi és oktatáspolitikai időszerűségéről

A tehetséggondozás kérdéseiről kiváltképpen napjainkban időszerű szólni, amikor a társadalomban az újításokhoz, a felfedezésekhez, a meglévő anyagi és szellemi értékeink hatékonyabb felhasználásához sok alkotó gondolatra, eredeti felismerésre van szükség.

Társadalmunk érdeke megköveteli, hogy egyetlen tehetséges ember se kallódjék el, hiszen az emberi tudás az egyik legértékesebb nemzeti vagyonunk, amit nem tékozolhatunk el. Komolyan kell venni *Czeizel Endrének*, a híres genetikusnak a megállapítását, miszerint „a legnagyobb természeti kincs az emberi agyvelő”.

Közösségi elveink sarkalatos pontja, hogy a személyiség sokoldalú fejlődése, egyéni adottságainak legteljesebb kibontakoztatása mind a társadalomnak, mind az egyénnek érdeke...

Nem elsősorban az iskola belügye, hogy mennyire becsüljük meg az emberi tehetséget.

Új körülménynek számít, hogy az általános iskolai tehetségfejlesztést – konkrét társadalmi megbízatásként – csak az elmúlt években fogalmazták meg...

* * *

A téma tisztázásának szükségességére utal az is, hogy az egyes tudományok képviselői – biológia, pszichológia, szociológia és pedagógia – eltérően vélekednek a tehetség fogalmáról, az iskola szerepéről a tehetséggondozásban és a társadalmi mobilitásban. – Vannak, akik a hátrányos helyzetű tanulókkal való foglalkozások egyoldalú eltúlzásai miatt – sokszor indokoltan – aggódnak a tehetségekért, és a tehetséggondozást csak „elit”-nevelésként képzelik el. Mások, bírálják a tehetségkeresésre hivatkozó korai szelekciót, és a lemaradók miatt az „elit”-képzést kárhóztatják. (Ágoston György: Az iskola funkciói és funkciózavarai az osztársadalmivá szélesedő nevelésben. Pedagógiai Szemle, 1982. 4. sz. 296. old.)

A pedagógiai gyakorlatot nehezíti, hogy a nevelők többségének előképzettsége – a jelzett speciális feladatok jó megvalósításához – nem elégséges; nincsenek kidolgozva a tehetségkereséshez megbízható módszerek; nem állnak rendelkezésre külön programok a tehetségfejlesztéshez stb.

Társadalmi, politikai és oktatáspolitikai ellentmondások is gátolják a tehetséggondozást. *Gazsó Ferenc* szociológus (*Gazsó Ferenc: Az ifjúság társadalmunk szerkezetében. Köznevelés, 1982. 36. sz. 3–6. old.*) szerint az elmúlt évtizedekben mélyreható változások következtek be a társadalom osztály- és rétegszerkezetében. Megszűntek a korábban jellemző társadalmi hierarchiák, ugyanakkor felerősödött a rétegeken belüli differenciálódás, s a társadalmi egyenlőtlenségek rendszerében is változás figyelhető meg. A hetvenes években lelassult a társadalmi szerkezet válto-

zása. Részben ennek is következménye, hogy ma „az ifjúság körében kisebb (27 százalék) a szellemi rétegekhez tartozók aránya, mint az idősebb keresők körében (30,4 százalék). Az a furcsa helyzet állt elő, hogy a szellemi életbe való beáramlás a fiatalok körében nem igazodott az iskoláztatás növekedéséhez.” A lelassuló mozgás okai között figyelembe kell venni, hogy a fiatalok kezdő bére nagyon alacsony, és emiatt „tartós feszültség keletkezhet, amely megingathatja a tanulás társadalmi indítékrendszerét”, csökkentheti az iskola „katalizátor”-szerepét a társadalmi átrétegződésben. Ez a tendencia nem segíti a tehetséggondozást sem.

Hankiss Elemér szociológus (*Pesti János: Társadalmi problémák és a mai iskola. Beszélgetés Hankiss Elemér szociológussal. Köznevelés, 1983. 25. sz. 3. old.*) kimutatja, hogy az időnként fellépő zavarokat a társadalmi mechanizmusokban a mai iskola még közvetve sem képes pozitív módon korrigálni, mert bár az iskola a „demokratikus magatartás- és cselekvésformák igazi laboratóriumává válhatnék”, de ma még nem az. Így nem hat eléggé az emberek tudatára és magatartására, sőt elősegíti egy kontraszelekciós mechanizmus kialakulását. Nem alakul ki egy olyan társadalmi hierarchia, amelyben megfogalmazódna, hogy a „különböző kiugró teljesítményeket milyen sorrendben jutalmazzuk... és mindenki a megfelelő helyre kerüljön. Amihez ért, azt csinálja.” A kontraszelekció gátolja a tehetségek érvényesülését.

Ancsel Éva filozófus (*Ancsel Éva: Az értékek változása és az ifjúság. Köznevelés, 1982. 35. sz.*) az értékek változását elemezve megállapítja, hogy az

elvek és a praxis között feszülő diszkrepancia áthidalása fékezi az egyén és a közérdek helyes összhangjának megvalósítását. Bemutatja, hogy az ötvenes években a „vezető érték a kollektivitás volt, de nem a marxi értelemben. Az uralkodó közösségmodell ugyanis alávetette magának az egyéneket, ahelyett, hogy megadta volna kibontakozásukhoz a feltételeket...

Nehezen tör magának utat egy olyan közösségmodell, amely megadná az egyének számára képességeik kibontakoztatásához a feltételeket. Sőt, mivel ez a modell nehezen alakul ki, ezért bizonyos csoportokban felvetődik „egy tisztán individuális és a társulástól független tevékenység-igény”... Ezzel azt a látszatot kelti, mintha a tehetségek kibontakozása csupán egyéni érdek lenne.

A fenti fejtegetésekből is kiolvasható, hogy a jelenlegi társadalomban is keletkeznek olyan új el-
lentmondások, amelyek nem segítik elő a tehetséggondozást. Ilyen mozzanat pl.: a tanulás társadalmi presztízsének elégtelen szintje; a közösség és az egyén viszonyának eltorzulása akár a „kollektívizmus”, akár az „individualizmus” erőltetésével; a társadalmi kontraszelekció léte stb...

Írásomban érintem az általános iskolai tehetséggondozás helyi eredményeit, lehetőségeit és területeit. Az elemzéshez felhasználtam saját megfigyeléseimet és felméréseimet...

E dolgozat megírására személyes okok is kész-
tettek:

Több évtizedes pedagógusi munkám során gyakran találkoztam a tehetséggondozás általános is-

kolai eredményeivel, nehézségeivel. Magam is kezdeményeztem matematikai tagozatos osztályok létrehozását, majd testnevelés-tagozatos osztályok szervezésében is közreműködtem.

Saját közvetlen tapasztalataim is vannak a népi származású gyermekek felszabadulás előtti és utáni iskolai életéről, hiszen én is úgynevezett „tehetségmentő akció” keretében kezdtem el továbbtanulni, majd négy évig népi kollégista voltam.

A tehetség fogalmáról

A köznapi nyelvhasználatban, irodalmi alkotásokban, szótárakban gyakran olvashatunk nagy tehetségekről. *Arany János* „fiók-zsenit” emleget és „geniális hetykeség”-ről ír. *E. Merson* szerint a „nagy lángelmének legrövidebb életrajzuk van... Irataikban éltek, s azért házi és utcai életük köznapi és semmitmondó.” *Petőfi Sándor* úgy véli, hogy a „világon semmiféle tehetség el nem vesz. Nem olyan bolond a természet, hogy hiába teremtsen erőket. Amit teremt, azért terem, hogy hasznát vegye.” „A zseni nem tanul, hanem tud” – vallja *Jókai Mór*. Ugyanezt a gondolatot *Osvát Ernő* így fogalmazza meg: „Tehetségnek azt nevezzük, aki többet tud, mint amennyit tanult.” *Gide* szerint „A lángelme nem más, mint a leleményesség érzéke.” „A tehetség az eredetiségből származik; ez pedig nem egyéb, mint a gondolkodás, látás, értelmezés és ítélet különleges módja.” (*Maupassant*) Az értelmes emberi küzdelem értelmét szépen világítja meg *Marie Curie*: „Hin-

nünk kell, hogy tehetségesek vagyunk valamin, és hogy ezt a valamit bármi áron el kell ér-nünk.”

A Magyar Nyelv Értelmező Szótárában a tehetség megjelölésére változatos kifejezéseket olvashatunk: „csodagyerek”, „született tehetség”, „verbeli tehetség”, „zseni”, „lángész”, „talentum”, „klasz-szis”, „nagy szellem” stb.

Előfordul, hogy a különböző tudományok képviselői, sokszor ma is, eltérő módon vélekednek a tehetségről. Vannak, akik hangoztatják, hogy a tehetség „természetadta, velünk született hajlam, képesség valamire”. Mások, a külső tényezők szerepét vélik kizárólagos jelentőségűnek a tehetség kialakulásában.

*A tehetségfelfogás változásainak
társadalmi okairól
és tudományos előzményeiről*

A „tehetséges” egyén felismerésének fontosságát már az ókorban megsejtették. Platón szerint az emberek természetes igénye az, hogy adottságaiknak megfelelően foglalkoztassák őket. Más szóval: joga van az egyénnek, hogy képességeinek megfelelő helyet keressen magának a társadalomban, mert ezzel használhat a leginkább. Az ókori gondolkodók megfigyelték, hogy az ember és a természet, az egyén és a közösség között szoros, elszakíthatatlan kapcsolat van. Ők fogalmazták meg elsőként, hogy létezik egy „külső” és egy „belső” ember.

Több ezer év telt el azóta, hogy a történelem

újból napirendre tűzte – most már tömegméretekben – az egyéni kezdeményezés fontosságát. – Igaz, hogy *Komensky* a XVII. században már beszélt arról, hogy az oktatásnak „egyéni jellegűnek” kell lennie, de akkorában hosszú ideig még kevésre becsülték a felnőtt dolgozókat, hogyan fordítottak volna nagyobb gondot a gyermek egyéniségének fejlődésére! *John Bellers* ugyancsak a XVII. században a testi munkát isten eredeti intézményének nevezte. Úgy vélekedett, hogy a „munka olajat önt az élet lámpásába, a gondolkodás meggyújtja azt”.

A kapitalizmus kialakulása, a munkamegosztás és a modern technika szükségessége siettette a népoktatás bevezetését. Először Angliában fogadtak el egy olyan gyári törvényt (1863), amelyről *Karl Marx* megjegyzi, hogy abban az „elemi oktatást a munka kényszerfeltételének nyilvánították. „Már itt megjegyezhetjük, hogy a tőkés rendszer – az azóta bekövetkezett sok változás ellenére – az állam segítségével az iskolára olyan erős hatást gyakorol, hogy a mindenkori iskola nem más, mint a „kapitalista mikrokozmosz”. (*R. Radot*) A polgári fejlődés fontos elemeként tartjuk számon a népoktatási törvények bevezetését az európai országokban, majd az Amerikai Egyesült Államokban.

A technikai haladás terén Amerika sokáig megelőzte a világ valamennyi más országát, így ott korábban és nyilvánvalóbban érezhetővé vált, hogy a bevándorlások ellenére, kevés a műszakilag képzett munkás. Az utánpótlást a termelési-társadalmi igényekhez kellett igazítani:

Az ottani iskolaügy, az európainál széles körűbb demokratizmusra épült. Nagy teret biztosított a tanulók kezdeményezéseinek. Vallották, hogy a munka az iskolai tanulmányok gerince ("high manual training schools"). A sokoldalú munkatevékenység igen korán felfedi a gyermek hajlamait, tehetségét; A munka termelékenységét is erősen fokozta a helyes pályaválasztás, ezért a századfordulón már „pályaválasztási tanácsadók” működtek az iskolák mellett. A vállalkozóknak az volt az érdekük, hogy betartsák a "right man on the right place" elvet, vagyis hogy „a megfelelő embert a megfelelő helyre” állítsák.

Az iskola feladatrendszerével és szerkezeti változásaival párhuzamosan egyre több tudomány foglalkozott az ifjúság helyzetével...

A pszichológia szemléleti átalakulását a múlt század közepén lényegesen befolyásolta az evolúció gondolatának a megjelenése. *Darwin* A fajok eredete (1859) című írása nagy hatást gyakorolt a tudományos gondolkodásra. Új biológiai szemlélettel gazdagodott a pszichikus jelenségek értelmezése és vizsgálata. Különösen *Herbert Spencer* hatására terjedt el a század végére a pszichológiai jelenségek biológiai megközelítése és magyarázata. Egyre több fény derült a gyermeki fejlődés összetettségére. (*Köte Sándor*: Egy útmutató pedagógus. Tankönyvkiadó, Bp., 1983. 8–318. old.)

A kísérleti pszichológia arra törekedett, hogy egyre inkább feltárja az egyedek közötti különbségeket. *F. Galton* kezdett úttörő jellegű kutatásokat az egyéni különbségek genetikai összefüggéseiről. A tehetség örökletessége című munkája (1869) lendületet adott a kutatásoknak. Egy fia-

tal amerikai pszichológus – *Catell* – az ő laboratóriumában dolgozta ki a szellemi képességek fejlettségének megállapítására szolgáló tesztek, amelyeket *A. Binet* és *H. Simon* fejlesztett tovább. Az ő munkájuk alapján vált általánossá a fejlődést mérő tesztek használata. Ők vezették be – az életkorra nehezedő feladatok korrelációja, az intelligenciahányados (IQ) alapján – a szellemi életkor fogalmát.

A kérdés vizsgálatában előrelépést hozott a differenciálpszichológia és az individuálpszichológia létrejötte.

A gyermektanulmányok terén kutatók már a választás kérdését. Közülük többen felvetették a „mértékre szabott iskola” és az egyéni nevelés fontosságát. Magyarországon *Dóczy Jenő* *A tehetség és iskola* című könyvében (1910) részletesen ismerteti a „tehetségkiválasztás és a tehetségnevelés” főbb kérdéseit, és eljut a korabeli egyenlő oktatás kritikájához.

A század végétől Európában és Amerikában létrejöttek azok a szervezetek, mozgalmak és tudományok, amelyek elsődleges feladatuknak a gyermek megismerését, vizsgálatát tekintették. *Stanly Hall* „minden tudományból kiemeli a gyermekre vonatkozó ismereteket”, és ezzel új tudományágat teremt. Tanítványa, *Chismann* nevezte el pedagógiának ezt az ismeretkört. (*M. Jaro-sevskij: A pszichológia története. Bp. 1976. 8–518–519. old.*)

*A biológiai és szocio-kulturális
öröklődés szerepe
a tehetség kialakulásában*

Az emberi öröklődéstan megalapítója, *F. Galton* kísérlete meg először az értelmi adottság és a specifikus tehetségszférák biológiai eredetét feltárni. Talán abból indult ki, hogy sajátos összefüggés van az értelem és a tehetség között. Ismeretes, hogy a személyiségnek legalább három összetevője van:

- az értelmi szint (amit szokás intelligenciának nevezni);
- a karakter (vagyis a jellem) és
- a temperamentum (ami a vérmérsékletet, az „energiát” jelenti).

Az értelem megfogalmazása a következő lehet:
„Értelemnek vagy intelligenciának nevezzük azt a központi idegrendszeri tevékenységet, amely az ismeretanyag megszerzését, tárolását és felhasználását jelenti. Más szavakkal: hogyan tudjuk a hétköznapiak során az aktuális igényeknek megfelelően felhasználni azt, amit megtanultunk.”
(*Dr. Czeizel Endre: Az öröklés titkai. RTV-Minerva. Bp., 1976. 100–132. old.*)

A megfogalmazás csak két fontos kiegészítéssel használható. Az egyik, sose feledjük, hogy az értelem önmagában nem egyenlő a tehetséggel. Ismerünk tanulókat, akiket nagyon tehetségesnek tartanak, mégis rossz a bizonyítványuk, mivel akaratérő, szorgalom, kitartás híján, nem tanulnak. A tehetség megvalósításához pedig ezekre a tulaj-

donságokra is szükség van, és ezért az értelem önmagában nem egyedüli meghatározója a tehetségnek.

A másik figyelmeztetés, hogy a tehetségnek, mint megvalósuló értelemnek, iránya is van. Szomorú példa, hogy a köztörvényes és politikai bűnözők között is akadnak „tehetségesek”! A német fasiszta háborús bűnösök nünbergi perének 21 vádlottja közül húsznak az értelmi szintje meghaladta az átlagost (113–143 pont), sőt ötven százaléukuk még okosnak is mondható (129–143 pont), ha csupán az „intelligenciájukat” nézzük! Arról már nem is szólva, hogy a hivatalos náci iskola-politika is meghirdette a szegény szülők „különösen tehetséges gyermekeinek... államköltségen” történő képzését.

Az értelmi szint mérésére már a századfordulón vizsgálati eljárásokat dolgoztak ki. Ezeket nevezték intelligencia-„teszt”-nek, és az általuk kapott értéket intelligencia-quotienseknek (hányadosoknak). Ennek rövidítése az IQ.

F. Galton módszerével megvizsgálták a történelem, a kultúra több nagy alakját. Ikervizsgálatok sorát végezték el. Különösen jelentősek a Svédországban, Angliában és Skóciában végzett tömeges intelligenciavizsgálatok. Tanulásaikat ma is figyelembe kell venni az öröklődés szerepének mérlegelésekor.

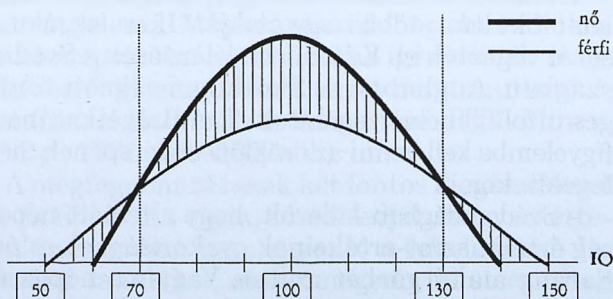
– Svédországban kiderült, hogy a felnőtt népesség értelmiszingint-értékeinek gyakorisági eloszlása harang alakú görbét mutat. Vagyis a népesség döntő többsége átlagosnak volt mondható, amely 100-as IQ körüli értéknek felel meg. A harang szélei féle haladva a népességszám csökken, je-

lezve, hogy több az átlag alatti ember a népességben, mint az okos. (A 130-as érték felett vannak az okos emberek, és a 70-es IQ alatt az értelmi fogyatékosok.)

Mi az oka ennek az „igazságtalanságnak”? A „biológiaiinak” is nevezett igazságtalanságnak több oka lehet:

Ahhoz, hogy valaki nagyon okos legyen, ahhoz mindennek: az öröklődésnek is és a környezeti feltételeknek is a lehető legkedvezőbbnek kell lenniük. Viszont, ha bármi rosszul sikerül: akár rossz géneket örököl valaki, akár a méhen belüli életben, akár a szülésnél vagy szülés után sérül meg a központi idegrendszer – az mind csak ront az értelmi szinten.

A férfi- és a női népesség értelmi szintjének összehasonlításából kiolvasható, hogy míg az átlagértékek lényegében azonosak, addig a szélső tartományokba több férfi kerül. Ennek megfelelően az okosak és az átlag alattiak között több a férfi.

1. ábra.

A férfiak és nők értelmi szintjének összehasonlítása

– Az angliai vizsgálat meglepő eredményt hozott. Nagyszámú okos apa (átlagos IQ-értékek 140) fiainak értelmiszint-értékét 121-nek találták. Az átlagos (100-as IQ körüli) apák gyermekei is átlagosak voltak. Viszont az átlag alatti értelmi szintű apák (85-ös átlagos értékkel) fiainak értelmi szintje felülmúlta az apákét.

E felmérés az értelmi szint öröklődésének két fontos szabályszerűségét mutatja: az „ősöröklés” törvényének és a „visszatérés az átlaghoz” szabályt. Mindkettő felismerése Galton nevéhez fűződik.

Következtetések:

– A „demokratikus szabály” – a „visszatérés az átlaghoz” – szerint nagyon okos embernek a gyermeke ugyanis általában nem olyan okos, mint a szülő. Viszont az alacsony értelmi szintű személyeknek a gyermeke általában felülmúlja a szülőket. Ma is gyakorlatot orientáló lehet az a gondolat, hogy az értelmi szint mindig váltakozva, különböző családokban és társadalmi rétegekben bukkan fel és teljesedik ki. Más szóval: a tehetségkeresés soha nem szűkülhet le egyes osztályokra, rétegekre, foglalkozási csoportokra!

– Skóciában 1932-ben, majd 1947-ben megmérték minden 11 éves gyermek értelmi szintjét. Kiderült, hogy ez alatt a 15 év alatt értelmi szintjük számottevően, 6–7%-kal növekedett.

Mi játszhatott ebben közre?

A genetikai szint nem, hanem a környezeti tényezők játszották a főszerepet:

A társadalom fejlődése, a kulturális színvonal emelkedése, a pedagógiai munka nivójának foko-

zása stb. És még annak a „hosszú tapasztalásnak”, hogy az emberiség képes volt a biológiai öröklődés mellett a szocio-kulturális öröklés megteremtésére: az irodalom, a művészet, a tudomány, vagyis a korábban szerzett tudás és tapasztalat továbbadására, és nem kell minden generációnak mindent előről kezdeni. Ez a „szocio-kulturális öröklődés a biológiai öröklődésnél is sokkal jelentősebben befolyásolta és befolyásolja ma is az emberiség fejlődését. (Czeizel Endre, i. m., u. o.)

– A környezeti és az örökletes hatások részesezési aránya és az értelmi szint kialakulásában az ikervizsgálatok szerint az örökletesség részesezése 60–80%-os. Egyéb mérések 20–40%-os örökletességet bizonyítottak csak.

A szülői géneknek természetesen a tehetség létrejöttében is fontos szerep jut. A népesség mintegy 5%-a mondható tehetségesnek. Ennek fele mindenben átlag feletti, míg a másik rész egy-egy specifikus tehetségszférában kiemelkedő. Fontos figyelmeztetés számunkra, hogy az ember génei csak a lehetőség birodalmát jelenti, a családi hatásoktól és a társadalmi feltételektől függ, hogy ezekből mik, hogyan és miért válnak valóra. Egy másik szerző szerint önálló „öröklöttségről” és önálló „szerzett tulajdonságokról” nem is lehet beszélni. Ha valakiben egy bizonyos bélyeget meghatározó gén jelen van, „egyáltalán nem biztos, hogy annak hatása meg is jelenik benne... Az öröklöttség tehát csak az adott környezetben hat, illetve nem hat. A környezet határozza meg tehát, hogy az, ami örökletes, az veleszületett lesz-e vagy sem...” Mivel a környezet lehet szerzett (akár rendszeresen szerzett), a „kizárólagos-

san gének által meghatározott” is lehet környezet által befolyásolt.

Az öröklött tulajdonságok jelentőségét elismerve, igazat kell adnunk *E. Durkheimnek*, amikor azt állítja: „... ha az embertől mindazt elvennénk, ami a társadalomhoz fűzi, akkor az állat színvonalára süllyedne le.” (*Csaba György*: Vele született, öröklött, szerzett. Természet Világa, 1983. 11. sz. 6–302. old.)

A fejezet végén szeretném újból felhívni a figyelmet arra, hogy a tehetségek kialakulásának hosszú az útja; számtalan körülménye és ahány ember, annyi megjelenési formája van. A genetikus tudja, hogy a férfi és a nő ivarsejtjei is más és más összetételűek, és ezért gyermekeikbe mindig génjeiknek más 50%-a kerül. A költő *Kosztolányi Dezső* ezt a roppant nagy variabilitást meg is fogalmazta:

*„Ilyen az ember. Egyedüli példány.
Nem élt belőle több és most sem él,
s mint fán se nő egyforma két levél,
a nagy időn sem lesz hozzá hasonló.
...Szegény a forgandó tündér szerencse,
hogy a csodát újólag megteremtse.”*

A kiemelkedő tehetség megnyilvánulásáról

Hibás az a nézet, amely a tehetség (és tehetségtelenség) jelentkezését és felismerhetőségét általában már a korai gyermekkorban lehetségesnek tartja. Figyelembe kell venni, hogy bizonyos

tehetségek (zenei, matematikai, nyelvi stb.) már kisgyermekkorban jelentkezhettek, másokat (természettudományi, társadalomtudományi stb.) azonban csak későbbi életkorban lehet észlelni, illetve kibontakoztatni.

A gyakorló pedagógusok tapasztalataikból tudják, hogy a tanulmányi előmenetel sokszor nem megbízható mércéje a tehetségnek. Számos olyan esetről is hallunk, amikor az iskolában még közepes teljesítményt nyújtó diákok – több tényező hatására – később neves feltalálók, tudósok lesznek.

Szent-Györgyi Albert írja: „... tizenöt éves koromig minden tekintetben közepesen aluli tehetség voltam. És akkor jött *Szalay Károly*, aki megrendített – biológiailag, szellemileg is akkor kezdtem érni –, és elkezdtem fejlődni. (*Szent-Györgyi Albert: Megvívati az agyat az alkotómunka gyönyörűségével. Ember és Műveltség. Gondolat Kiadó, Bp., 1976. 368. old. Szerkesztette: Győri György*) Az eredményt azóta az egész világ megismerhette.

Straub F. Brunó akadémikus saját pályamódosulásának okáról a következő nyilatkozatot adta: „Én ugyan a középiskolában nagyon utáltam a kémiát, de Szent-Györgyi előadása után föladtam a sebészi vagy belgyógyászati pályafutásra vonatkozó álmaimat, és elkezdtem a tanácsára kémiával foglalkozni.” (*Népszabadság, 1983. szeptember 16.*)

Berend T. Iván közepesen tanuló gimnazista volt. Elsősorban a sportolás érdekelte. Egyszer angol nyelvből is megbukott. Tudományos kutatással csak azután kezdett foglalkozni, amikor egy országos tanulmányi versenyen jó helyezést ért el. Ma ismert tudós, akadémikus.

Szentágothai János akadémikus „önnekrológ”-nak szánt írásában olvashatjuk: „Az elemi iskola második osztályából, kórosnak vélt figyelmetlenségem és koncentrációra való képtelenségem miatt – a felelés közben is elbámészkodtam és minduntalan elveszítettem a fonalat –, gyógypedagógiai intézetbe való áthelyezésemet javasolták szüleimnek. Szerencsére ők jó humorral fogadták az indítványt és megnyugtatták a tanítóimat, hogy ez a tökéletlennek látszó gyermek a maga módján egész tehetséges.” (*Hajduska István: Tudósok közelről.* RTV–Minerva. 1975. 27. o.)

Olvashatunk olyan „csodagyerekek”-ről is, akik tudásban, az iskolai követelmények teljesítésében vagy egyéb alkotó tevékenységben megelőzték korosztályukat:

Már gyermekkorában kiváló zenei tehetségnek bizonyult *J. S. Bach*, *Mozart* és *Liszt Ferenc* is.

Ifjú Bólyai János tizenhárom évesen járatos volt a differenciálszámításban.

Hajós György kilencesztendős korában gyorsabban szorzott fejben háromjegyű számot háromjegyűvel, mint az őt papíron, ceruzával ellenőrző felnőttek. Tizennegyedik születésnapján már egyetemi szintű ismeretekkel büszkélkedhetett matematikából. (*Hajduska István: Tudósok közelről.* I. m. 97–98. o.)

Erdős Pál négyéves korában fejben tudott szorozni háromjegyű számokat, s ugyanakkor egy hosszabb betegsége alatt magától fölismerte a negatív számokat.

Neumann János kiemelkedő matematikai tehetségét tanárai nagyon korán felismerték, de ő sem volt minden tárgyból jeles. Abban az időben, ami-

kor az egyes volt a legjobb jegy, Neumann-nak kettese volt írásból, geometriai rajzból és zenéből. Tornából hármasa volt és magatartásból is gyakrabban kapott kettest, mint egyest. Ugyanakkor nagy lelkesedéssel tudott dolgozni. Nagyszerű nyelvérzéke legendás memóriával párosult. Folyékonyan beszélt németül, franciául, olaszul és angolul. Jól tudott görögül és latinul. Anyanyelve azonban „mindvégig a magyar maradt...”. Szellemi szülőföldje az a magyar matematika volt, amelyet a *Bólyaiak* világszintre emeltek, és amelyet *Fejér Lipóték* vittek tovább. (Népszabadság, 1983. december 28.)

Lev Davidovics Landau gimnáziumi tanulmányait már 13 éves korában be is fejezte, leérettségizett és 14 évesen felvették a bakui egyetemre, egyszerre két szakra: a kémiára és a fizikára. (Magyarország, 1984. 1. sz.)

Napjainkban is olvashatunk ígéretes fiatal tehetségekről. Közülük csak kettőre utalok:

A 12 éves *Ruth Lawrence* lett Nagy-Britannia legfiatalabb egyetemistája, miután sikeresen felvételizett az egyik oxfordi egyetem matematika kárára.

A 13 esztendőös *Kotya Szlavín* lett a Szovjetunió legfiatalabb egyetemistája, miután sikeres felvételi vizsgát tett az Azerbajdzsán Állami Orvostudományi egyetemen.

A fenti pozitív példák ellenére arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy sok ígéretesen induló „csodagyerek”, aki 4–5 éves korában már megtanult olvasni, számolni, aki az alsóbb osztályokban kitűnő volt, és ennek ellenére felsőbb iskolában kudarcot vallott és az életben elkallódott. Az okok

elemzésekor el kell vetnünk azt a túlzó felfogást, miszerint a jó adottságú, tehetséges tanulók automatikusan – különösebb erőfeszítés nélkül – tehetséges felnőttek is lesznek. A mindennapi iskolai gyakorlatban többször találkozunk olyan diákokkal, akik egyes tantárgyakból, esetleg az egész általános iskolai tananyagból jó eredményt értek el könnyedén, minden különösebb erőfeszítés nélkül, ugyanakkor a többet követelő középiskolában már kudarcot vallottak. Nem csoda, hiszen ezek a „sikeres” gyerekek nem szokták meg, hogy az eredmények eléréséhez egyre több munkára van szükség. *Mencsinszkaja* egyik vizsgálata szerint ez az oka annak, hogy egyes tanulók – jó adottságaik ellenére sem – tudtak megfelelő eredményt fölmutatni a középiskolában.

Az egyéni erőfeszítések nélkülözhetetlenségéről legmeggyőzőbben azok beszélhetnek, akik már vitathatatlanul a legtehetségesebbek között szerepelhetnek: a tudósok, feltalálók és művészek.

Ötven magyar akadémikus vallomásából kiolvashatjuk, hogy adottságaik mellett mi volt sikerük „titka”, miért érhettek el kiemelkedő eredményeket. *Hajduska István* könyvéből az alábbiakat tudhatjuk meg:

A tudóst az jellemzi, hogy eredményeit „hősi munkával, páratlan szorgalommal”, „konok akarással”, „fanatikus türelemmel”, „fáradhatatlan tevékenységben” és a „munka iránti alázattal éri el”. Sikereik egyik „titka”, hogy az „örömmel végzett munka” számukra létforma lett. A világ legnagyobb gondolkodói is megkülönböztetett tisztelettel szólnak a munka fontosságáról. *J. S. Bach* egy helyütt így ír: „Szorgalmasnak kellett lennem, aki hasonló-

an szorgalmas, épp ennyire viheti.” *Edison* szerint: „A lángész: egy százalék ihlet és kilencvenkilenc százalék verejték.” – Természetesen ezek a megállapítások csak részben igazak; J. S. Bach és Edison genetikai adottságai nélkül a legnagyobb szorgalom vagy verejték sem vezetett volna eredményhez. Tanulságos lehet, hogy még olyan kiemelkedő tehetségeknek is, mint ők voltak, komoly erőfeszítésre volt szükségük, hogy a meglévő potenciális tehetségük felszínre törhessen, érvényesülhessen.

Minden tudósra jellemző a „különös érdeklődés”, a „csillapíthatatlanul lobogó kíváncsiság”, „a kísérletező szellem”, „az új, ismeretlen feladatok megoldására sarkalló izgalom,” az „állandó tanulás, önképzés”, a sok nehéz munka közben felbukkanó váratlan „kudarccsüszkése” és a mérhetetlenül nagy „akaraterő”. – *P. D. Kapica* vallja, hogy a természet tanulmányozása neki „nem munka”, hanem a „legmagasabb fokú élvezet... semmihez sem hasonlítható óriási öröm!”

Az igazán nagy gondolkodó „mentes minden nagyképűségtől”, szerény, „szereti az egyszerűséget”, „sohasem a saját igazságát hajszolja, hanem a tudomány igazságát igyekszik kideríteni”. „Miközben a tudomány igazságai előtt meghajlik, a világ régi és új jelenségeivel szemben kritikus.” „Barátságosan csúfolódó öniróniája megakadályozza, hogy elrugaszkodjon a valóságtól.”

A kiemelkedő tehetség – bár lehet egy rész tudomány legsikeresebb művelője – nem szakbarbár, hanem széles látókörű ember. Tanít és tanul. Közéleti és közösségi ember. Jó időbeosztással dolgozik. Az életben elért eredményeit nagyrészt annak köszönheti, hogy nyelveket tanul. Ezért mód-

jában áll európai és világhírű tudósokkal tárgyalni, műveiket eredetiben olvasni, jelentős nemzetközi tanácskozásokon teljes értékű tagként részt venni. – Kevés szabad idejében olvasással, művészetekkel, sporttal, utazással és kedvenc tárgyak gyűjtésével foglalkozik.

A legszerencsésebbek között is kevesen vannak, akik személyiségük kialakulásának úgyszólván első pillanatában „önmaguk ismerik fel képességeiket, lehetőségeiket. A legtöbb fiatal tehetség felfedezésében az „élményszerű óráknak”, „a szakmájáért rajongó fiatal tanár vagy idős professzor varázsának”, a sok-sok tanulással, munkával kivívott „első sikereknek van nagy szerepük”.

A tehetségek megbecsülésének fontos része a „tűzcsiholók” emlékének megőrzése.

Fekete Gyula szép írásában állít emléket egyik nagyhírű iskolának és méltán jeles tanárának. *Rátz Lajos* tanár a Fasori Evangélikus Gimnáziumban tanított Budapesten. Nagyszerű ember és kitűnő nevelő volt. „Különös érzéke volt a tehetségek kiválasztásához és felkarolásához. Diákjait különbözeti vizsga nélkül vették fel a német műegyetemre.” Tanítványai közül kikerült Kossuth-díjas tudós, *Wigner Jenő*, Nobel-díjas fizikus és *Szilárd Leó*, az első urán-atomreaktor egyik építője, az atombomba előállításának egyik vezető tudósa, *Neumann János*, a kor matematikai zsenije, a kibernetika elméleti megalapozója. *Teller Ede*, a hidrogénbomba atyja is különórákra járt Rátz tanár úrhoz. E névsor a legszebb „kitüntetés”, amit elismerésként nevelő kaphat! Kár, hogy a zseniális tanítványok munkája sokszor nem az alkotó emberiséget szolgálta!

Erdős Pál, a külföldön élő, de magát magyar állampolgárnak valló kiváló tudós, miközben elismerően nyilatkozik a hazai matematikahelyzetről, „mentegetőzve” az itthoni szűkös anyagiak miatt, a következőt mondja: „Az egy főre jutó matematikaprodukció itt nagyon jó. Sok oka lehet ennek, így a tehetségekkel való foglalkozás kitűnő hagyományai, de akár az is, hogy míg a természettudományokban drága berendezések, nagy pénzek kellenek a felfedezésekhez, a matematikában az ember fején kívül alig kell valami más.

Laura Fermi, az európai értelmiségi kivándorlást elemző könyvében külön fejezetet ír A magyar tehetség rejtélye címmel. Bemutatja, hogy a kicsi Magyarország (1930-ban 8 683 700 lakossal) hihetetlenül sok kiemelkedő tudóst, művészt „küldött” Amerikába. *Fekete Gyula* már érintett beszámolójából olvashatjuk (*Fekete Gyula: Meditáció Amerikából*. Kortárs, 1983. 12. sz.), hogy „felmérhetetlen értékeket szórtunk szét a nagyvilágban 1945 után is. Nagy részüket végleg elvesztette a magyarság, ... a szülő-nevelő nép.”

Őszintén el kell ismernünk, hogy ezekkel nagyon sokat veszített az egész magyarság. Az anyagi veszteségünk is óriási, hiszen olyan, mintha mi ajándékot adtunk volna a gazdag Amerikának. – A hatvanas évek elején egy amerikai biztosítótársaság számítása szerint egy átlagember fölnevelése 13 ezer dollárba kerül. Ugyanebben az időben angol közgazdászok kimutatták, hogy az USA-ba „kicsábított diplomás mintegy 200 ezer dollárt ajándékoz új hazájának”.

A fenti észrevételek is azt sugallják, hogy nem-

zeti érdekünk, anyagi érdekünk, hogy a legtöbb „kincs” itthon gazdagítson bennünket. Érdeemes azon fáradozni, hogy a tehetség bányái jobban üzemeljenek, mert *József Attila* szavai szerint „a kincset azért a tárnák őrzik” és várják, hogy felszínre kerüljenek.

Herczeg Ferenc a *Fehér Pávában* (1910) írja: „Kicsi népeknél az intellektus rádiusza is kicsi, és ha a lángelmét az a baleset éri, hogy ilyen nép körében születik, akkor csak úgy tehet eleget a saját törvényeinek, ha keresztültöri a nemzeti korlátokat.”

*A tehetségkeresés és tehetséggondozás
hazai történetéből
és helyi tapasztalataiból*

Az író gondolataival polemizálva elmondhatjuk, hogy bár ma sem könnyű hazánkban minden tehetséges embernek a „megfelelő helyre kerülnie”, a század eleje óta országunk területe még kisebb lett, de az „intellektus rádiusza” mégis lényegesen megnövekedett. Talán ma már a lángelmének sem „baleset”, hogy ilyen nép körében született...

Az általános fejlődésben elismerésre méltó szerepet játszott a magyarországi pedagógia, pszichológia és szociológia iskolateremtő haladó szárnya.

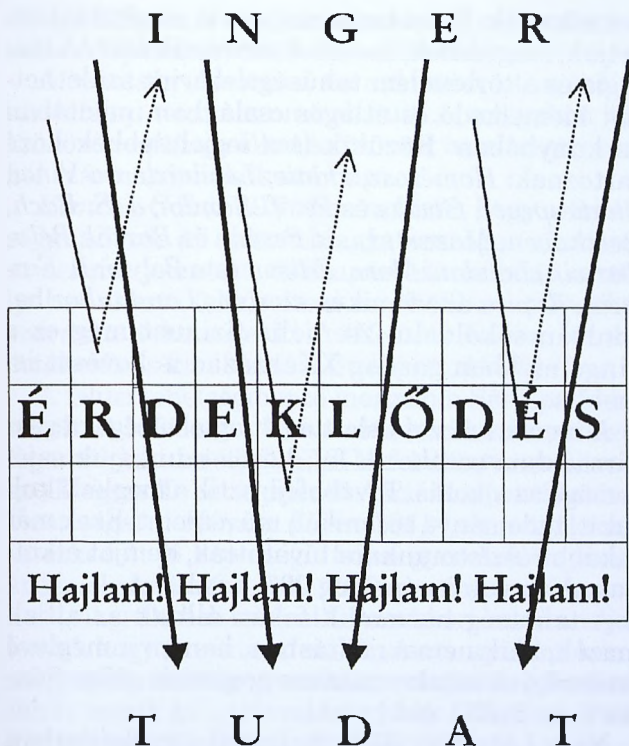
A szaktudományok leghaladóbb nemzetközi szárnyához csatlakozva pedagógiai, pszichológiai, gazdasági és szociális érveléssel támasztják alá leg-

inkább a tehetségkiválasztás és tehetségnevelés szükségességét. Az úttörők közül is legjelesebb személyiség *Nagy László* volt, akiről *Köte Sándor* Egy útmutató pedagógus címmel írt könyvet. (1983)

Nagy László követte kora tudományos vitáit a környezet és öröklés viszonyáról, az új pedagógiáról. Maga is alkotó módon vizsgálta az iskola, a társadalom szerepét az ifjúság nevelésében. Számtalan következtetése közül csak kettőt ismertettek.

Az első: *Nagy László* rendszerének alapkategóriái: a hajlam, az inger és a tudat. „Alapösszefüggés a hajlam (született egyéni hajlamok) és a külső hatások, valamint a tudat között van... A hajlam–tudat összefüggésben nem az alkalmazkodás, hanem a hajlam vezette választás a döntő. A szervezet nem általában az ingerre, hanem a hajlam választotta ingerre reagál. A választás mozanata az érdeklődés. A hajlam a külső ingerek között mozogva jut el a tudat fokára, s ebben az érdeklődés vezeti. Az érdeklődés teszi lehetővé, hogy az egyén a hajlamainak megfelelően válasszon, azaz úgy, hogy a hajlam tudatra emelkedését segítse. Az érdeklődés a hajlamot képviseli az ingerzáróban. (*Köte Sándor* i. m. 8–21–22. old.)

Nagy László szerint a tehetség a legmagasabb szintje a hajlamnak. A tehetség felkarolásának elengedhetetlen feltétele, hogy az iskola megismerje tanítványait. Ebben segíti a pedagógust az egyéni lap, amely a tanuló beható megfigyelését és vizsgálatát tartalmazza. E lapok vezetése feltételezi a pedagógusok megfelelő felkészítését.

2. ábra. A hajlam tudatra vergődése

A második: saját fejlődéselméletére támaszkodva vallja, hogy a tehetségek alkotásaiba éppoly nagyfokú az értelmi és az akarati munka, mint a képzelet szerepe.

A tehetség fogalmát, fokozatait és arányát korábban szokásaitól eltérően határozza meg:

Elismeri a kiemelkedő tehetségeket, azokat, akik társadalmi szempontból rendkívüli jelentő-

set alkottak. Ezt a csoportot ma is megkülönböztetjük, lángésznek, zseninek nevezzük őket. A biológia és a történelem tanúsága szerint születhettek kiemelkedő és átlagos családban, palotában és kunyhóban. Közülük is a legjelesebbek közé tartoznak: *Homérosz, Dante, Leonardo da Vinci, Shakespeare, Goethe és Petőfi Sándor, J. S. Bach, Beethoven, Mozart, Liszt Ferenc és Bartók Béla, Darwin, Landau, Marx, Edison és a Bolyaiak, Einstein.* Kapica akadémikus szerint „*Landauhoz hasonlóan sokoldalú, zseniális fizikust még ez a lángelmékben gazdag XX. század is keveset ismer*”.

A zsenik fokozata alatt az átlagtehetségek egész társadalma sorakozik fel; közös munkájuk sajátossága az alkotás. Továbbfejlesztik a meglévő kultúrát, tudományt, technikát, művészetet. Ezek már inkább részletmunkára hivatottak, de újat alkotnak. Arányuk a népesség 20%-a is lehet.

A tehetség harmadik fokán állnak az alkalmazók, akik nem az újításban, hanem a meglevő eredmények alkalmazásában eredetiek. (*Köte Sándor* i. m. 8–332. old.)

Nagy László elméleti tanításait a gyakorlatban is megkísérelte bevezetni. Elveiért sokat kellett küzdenie!

A mai tehetséggondozás előzményeiről

...Nagy László közoktatási reformtervében már 1918–19-ben „szükségesnek tartja az osztályrendszer merevségének megszüntetését, a gyorsabb haladás biztosítását, a talentumok külön oktatását.

(Nagy László: A magyar közoktatás reformtervezete. A Gyermekek, 1919. 210–220. old.)

A tehetségvédelem a forradalmak után széles társadalmi mozgalommá alakult. A mozgalom különböző segítő akciókat szervezett az alacsony sorból származó diákok számára...

Kemény Gábor 1934-ben azt írta, hogy a tehetséggondozás az akkori Magyarországon „kontraszelekciót jelentett, és csupán az uralkodó osztályokat akarta felfrissíteni az alsóbb osztályokból származó tehetségekkel”. (*Kemény Gábor*: Iskolai értékelés és kiválasztás. Budapest, 1934.)

A falusi tehetségmentő mozgalom Sárospatakról indult el 1935-ben. A hivatalos körök szimpátiával fogadták az akciót, és a VKM felállította az Országos Magyar Tehetségmentő Akció Központi Intézőbizottságát... *Hóman Bálint* 1941-ben rendeletileg intézkedett jó képességű falusi gyerekek ingyenes középiskolai tanításáról; 1000 szegény sorsú gyereket „sikertelt beiskolázni”. Az akkori rezsimre jellemző, hogy „a gimnáziumban és az egyetemeken a szegényparasztok gyermekei a tanulók 1,5 százalékát teszik ki”. (Nevelésügyünk húsz éve. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 15., 321. old.)

A tehetségek felkarolásának plebejus módszerét választják a haladó politikusok, írók, pedagógusok legjobbjai. Az „úri szelekcióval” a „népi szelekciót” állítják szembe...

Megszületett a Bólyai Kollégium (1939). Szomorú történelmi egybeesés, hogy *Győrffy István* aznap halt meg, amikor összehívta azt a néhány fiatalembert, akiktől remélte, hogy segítségére lesznek a parasztok tehetséges fia számára létesítendő kollégium – a *Zilahy Lajos* által is javasolt – „ki-

tűnőek iskolája” megszervezésében. 1942. február 25-én *Györffy István* nevét veszi fel az első önálló népi kollégium.

A felszabadulás után új, nehéz feltételek között, folytatódhatott a népi kollégiumok szervezése...

1945–49-ben közel 15 000 népi kollégista tanult általános, közép- vagy főiskolán. Többségük hátrányos helyzetű, de tehetséges gyermek...

* * *

A tehetségmentés régi és mai rendszerében több olyan mozgalommal, szervezeti formával találkozunk, amelyekből ötleteket, megoldásokat ma is meríthetünk, és ugyanakkor oktatástörténeti jelentőségükről, tanulságaikról ma sem feledkezhetünk meg.

*A tehetséggondozás mai területeiről
és néhány felmérés
tapasztalatairól*

A továbbiakban csupán az általános iskolában folyó tehetségkeresés, tehetséggondozás kérdései közül érintek néhányat.

Amikor tehetségnevelésről beszélünk, talán a kelleténél kevesebb szó esik az általános iskola jelentőségéről. Közismert, hogy az 1868-as *Eötvös-féle* népoktatási törvény – a fogyatékoságai ellenére – az európai iskolakultúra élvonalába emelte a magyar elemi iskolát...

Jelenlegi körülményeink között – a korszerűsítés fontosságát nem tagadva – a tehetségnevelés legfontosabb színtere a tanítási óra. Ennek több oka is lehet:

- Itt nagyjából általánosan a korosztály minden tagja azonos követelményeknek tesz eleget. A tanítás menetében folyamatosan kiderül, hogyan emelkednek az átlagszint fölé az egyik, és hogyan marad el a másik ezektől az elvárásoktól;

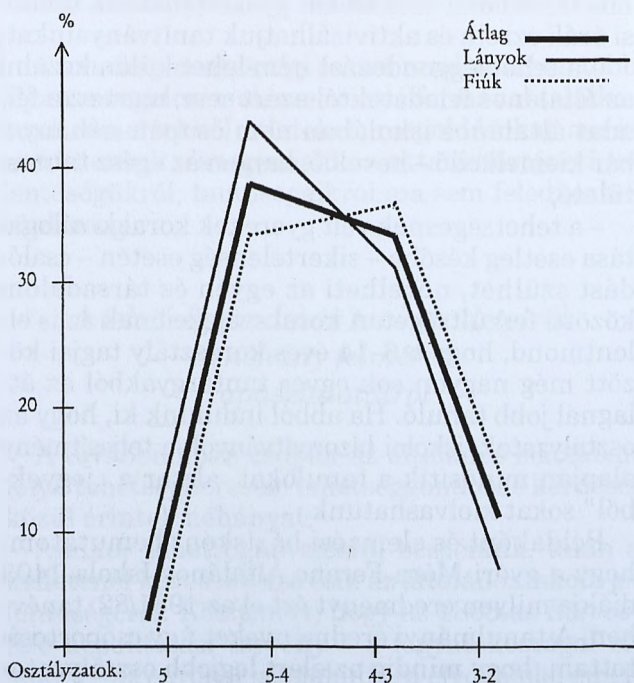
- a közösségi kapcsolatok működtetésével hasznos társadalmi szokásokat gyakorolhatunk tanítási órák ezrein és aktivizálhatjuk tanítványainkat;

- a tehetséggondozást nem lehet külön kezelni az általános feladatoktól azért sem, mert ez a feladat általános iskolában nem csupán néhány – bár kiemelkedő – nevelőé, hanem az egész tantesztületé;

- a tehetségesnek vélt gyerekek korai kiválogatása esetleg később – sikertelenség esetén – csalódást szülhet, növelheti az egyén és társadalom közötti feszültséget. A korai szelekciónak az is elmentmond, hogy a 6–14 éves korosztály tagjai között még nagyon sok egyes tantárgyakból az átlagnál jobb tanuló. Ha abból indulunk ki, hogy az osztályzatok, iskolai bizonyítványok a teljesítmény alapján minősítik a tanulókat, akkor a „jegyekből” sokat kiolvashatunk.

Példaként és elemzési bázisként bemutatom, hogy a győri Móra Ferenc Általános Iskola 1403 diákja milyen eredményt ért el az 1981/82. tanévben. A tanulmányi eredményeket úgy csoportosítottam, hogy mindig az elért legjobb osztályzatokat tüntettem fel. Az ötösök-négyesek, négyesek-hármasok és hármasok-kettesek között előfordul-

hat néhány elégtelen is. Amennyiben a tehetséges tanulók fogalmát – ami nem tudományos definíció – úgy állapítjuk meg, hogy abba belefér minden átlagon felül teljesítő diák, akkor ez az arány ebben az iskolában elég magas, a tanulók 45%-a. Igaz, hogy a tudás – a korábban már megfogalmazott értelmezés szerint – nem azonosítható a tehetséggel, de a magatartási és különösen a szorgalmi osztályzatok (39, illetve 26 százalék példás) figyelembevétele aktív tudást igazol. Az

3. ábra.
Tantárgyi osztályzatok megoszlása a tanulók %-ában

ábra jól érzékelteti, hogy a diákok döntő többségének van jeles vagy jó osztályzata (75%). A fiúk és lányok között alig van eltérés. Talán a szorgalommal magyarázható, hogy a lányok között több a jeles osztályzat, mint a fiúk között. Ugyanakkor a lányok több gyenge eredménye valószínű nem magyarázható szorgalom hiányával (4–3). Az osztályzatok aránya, az ábra alakja nagyon hasonlít az 1. ábrán jelzett genetikai „haranghoz”, amely szerint a felnőttek között nagyon kevés az átlag alatti és átlag fölötti. Úgy tűnik, hogy a gyermekek eredményei a felnőttek teljesítményeinek „tükörképei”, ha nagyszámú mintavételről van szó...

A sok osztályzat tanulmányozásából – ha bizonyos fenntartásokkal is –, de arra következtethetünk, hogy kiket milyen mértékben tartanak tehetségesnek („jó tanulók”) a nevelők. Számomra az is érdekes volt, hogy maguk a gyerekek kiket és miért tartanak tehetségesnek osztálytársaik közül.

Tanulói vélemények a tehetségről

1983 márciusában száz nyolcadikos (ötven fiú és ötven leány) tanulótól érdeklődtem, hogy kit tartanak osztályukban tehetségesnek. 11 fiút és 13 lányt (24%) soroltak fel. Négy fiút és két lányt (6%) többen is tehetségesnek tartottak.

A megkérdezett 100 diák közül 69 (69%) fiút, 31 (31%) leányt jelölt meg tehetségesnek.

Az 50 fiúból 40 (80%) fiút nevezett meg,
 10 (20%) leányt jelölt.

Az 50 lányból 29 (58%) leányt nevezett meg,
21 (42%) fiút jelölt.

Talán az életkorral magyarázható a fiúk elfogultabb ítélete saját nemük iránt, de a lányok arányosabb választása is.

Az alábbiakban bemutatom – a lányok és fiúk bontásban –, hogy kit, miért tartanak tehetségesnek. Egyes vélemények gyakoriságát zárójelben tüntetem fel.

Miért tehetséges	Megállapítások száma		
	Fiúk	Lányok	Össz.
<u>Fiúk:</u>			
szeret tanulni, jól tanul,			
nincs gyenge tantárgya,			
órán aktív, szorgalmas (37),			
a munkában alapos,			
kötelességét jól teljesíti (6),			
különórán tanul (2)			
<u>Lányok:</u>			
szorgalmas, mindig felkészül			
az órákra, jól tanul (34),			
kitartó a tanulásban, lelkesedik			
a munkája iránt (7), szakkörre			
jár (2), nyelvet, zenét tanul (3)	45	46	91
<u>Fiúk:</u>			
sokat olvas, olvasott (5),			
ő fejezi ki magát legjobban (1)			
<u>Lányok:</u>			
jól fejezi ki magát, mindig			
hozzáfűz valamit			
a tanultakhoz (5)	6	5	11
<u>Fiúk</u>			
okos, sokat tud, ügyes, értelmes,			
jó memóriája van, jó észjárású,			
intelligens, szellemes (16)			

Miért tehetséges	Megállapítások száma		
	Fiúk	Lányok	Össz.
<u>Lányok:</u>			
könnyen tanul, gyors észjárású, okos, ha nem tanul is tud, jól vág az agya, értelmes (17), ügyes (3), jó fej (4)	16	24	40
<u>Fiúk:</u>			
Mindig segít, rendes ember, becsületos (8), sokat vállal, jó szervező, jó politikus (10), nagy hatással van osztálytársaira (5)			
<u>Lányok:</u>			
rendes, becsületos, megbízható, titoktartó, jó vitapartner (21), jól el lehet vele beszélgetni komoly és vidám dolgokról, jó szervező, segítőkész	23	43	66
<u>Fiúk:</u>			
tehetséges van a matematikához (3), jó kez ügyessége, vele született rajz tehetsége van, a műszaki dolgokhoz ért (3), jó memóriája van (1), jó sportoló, kiváló tornász, bejutott az országos olimpiára (9)			
<u>Lányok:</u>			
egyes dolgokban tehetséges (2), szépen szaval (4) versenyeken indul orosz nyelvből, színészi tehetsége van, zenében is kiemelkedő (9), jó matekos, zenész	16	19	35
<u>Fiúk:</u>			
tájékozott (2), érdeklődő (8)			
<u>Lányok:</u>			
érdeklődő (6), érdekes dolgokról is tud (3), tájékozott (3)	10	12	22

Miért tehetséges	Megállapítások száma		
	Fiúk	Lányok	Össz.
<u>Fiúk:</u>			
erős akaratereje van, vannak vágyai céljai és ezekért küzd, tanul (5)			
<u>Lányok:</u>			
van véleménye (2), ha valamit elhatároz, azt végre is hajtja (6)			
	5	8	13
Tanulói megállapítások száma:	121	167	288

Az általam alkalmazott csoportosítás egy kicsit ötletszerű, de a tényeket így is könnyebb kezelni. Az nem meglepő, hogy a lányok színesebben jellemezték csoporttársaikat, különösen ha azok erkölcsi tulajdonságait írták le.

Talán a legnagyobb meglepetés számomra az, hogy a 14 éves korosztály képviselői mennyire összetett „fogalomnak” tekintik a tehetséget:

– Mindenekelőtt „szeret tanulni, szorgalmas”, tiszteli és becsüli a tudás minden formáját. Ebben hasonló módon vélekednek a lányok és fiúk;

– A műveltségi elemeket: „olvasottság, intelligencia, szellemes” jelzőket a lányok méltatják jobban;

– Az adottságok, egyéni csúcsteljesítmények a tehetséggel járó ismérvek: „ha nem tanul is tud, rajztehetsége van, matematikai tehetség, kiváló tornász;”

– Különösen a lányok tartják értékes elemnek a pozitív közösségi viszony meglétét és az erőfeszítésekre való készséget: „mindig segít, jó szervező, sokat vállal, nagy hatással van osztálytársaira, ha valamit elhatároz, azt végre is hajtja”.

Milyennek tartja a szülő gyermekét?

A tehetséggé válás biológiai kiindulópontja és emocionális fészke a család. Innen kapja minden gyerek – átörökléssel vagy példa révén – a tehetséggé válás alapvető elemeit, de a módszert is ahhoz, hogy saját magát a későbbiekben miként gyarapítsa, mit fogadjon el értéknek és mi ellen lépjen fel. Közismert, hogy a legtöbb szülő szeretné, ha gyermeke a legkiemelkedőbb tanuló lehetne. Arra is sok példa akad, hogy a gyengébb eredményt elért tanulók szülei abban reménykednek – sokszor ösztönösen is helyesen, hogy a gyermekükről előbb vagy utóbb kiderül, hogy valamiben kivételes tehetség. Egy kérdőíves iskolai felmérés (35) arról tanúskodik, hogy a sokszor illuzórikus vágyak ellenére, a szülők ismerik legjobban gyermekeik adottságait, értékeit. Arra a direkt kérdésre, hogy milyennek tartja a szülő gyermekét – választási lehetőségek esetén –, a következő értékelést jelölte meg 356 szülő:

átlagon felüli tehetség	3 fő	1%
tehetséges	78 fő	22%
átlagos	229 fő	64%
megfelelő	38 fő	11%
gyöngé	7 fő	2%

A válaszok reális értékelést mutatnak. Nagyjából összhangban vannak a nevelők által adott érdemjegyekkel sőt, a tanulók értékelésével is. Egy iskola tanulói szüleinek fele (355 értékelhető válasszal) által adott válaszok jól tükrözik a felnőtt-

tek véleményét: a gyerekek több mint nyolcvan százaléka – valamiben – legalább közepes tehetségűnek nevezhető. Gondoljunk *Nagy László* felosztására, egy iskolában adott osztályzatok szóródására és a tanulói véleményekre! Ha nem akarunk a megválasztott módszerekben és szervezetekben tévedni, abból kell kiindulni, hogy az általános iskolákban általában nincs kiugró tehetség, tehát itt ne akarjunk mindenáron „elit”-képzést erőltetni! Ennek ellenére a tehetségek keresésének, fejlesztésének a tanításai órákon kívül is igen sok formája van: tagozatos osztályok, szakkörök, versenyek...

A tehetségkeresés, tehetséggondozás, tehetségnevelés és az, hogy kellő erőfeszítés után minden tehetséges ember a számára legmegfelelőbb helyre kerüljön az egész társadalom és az egyén anyagi és erkölcsi érdeke.

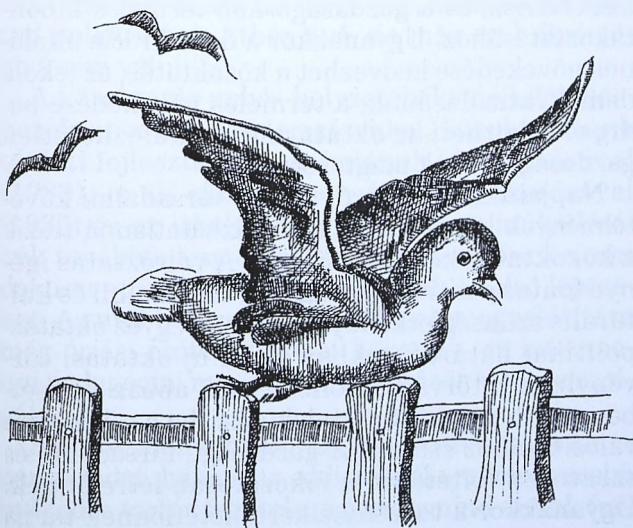
Az egyéni hajlamok, adottságok és a hozzájuk kapcsolódó módszerekről szóló két példával zárom írásom. „Ha két ember felmászik egy létrára, ez nem jelenti azt, hogy mindketten ugyanazt tették. Ha az egyik korábban van fent, mint a másik, ez nem jelenti azt, hogy gyorsabban is mászott, lehet, hogy csupán ugyanolyan tempó mellett egyszerre két fokot lépett. Sőt, még lassú tempó mellett is gyorsabban célhoz érhet, ha nagyobb lépésekkel haladt, illetve haladhatott.” (*Kozma Tamás: Oktatásszociológiától a társadalompolitikáig és onnan tovább. Világosság, 1983. 7. sz.*)

Kosáry Domokos szerint: „a társadalom számára az is hasznos lehet, aki egy fokkal gyorsabban, és az is, aki egy fokkal lassabban reagál. Lehet mindkettő hasznos alkotó tagja a társadalomnak. De hogyha a gyorsabbat lelassítjuk, ugyanolyan

zavart okozunk, mintha a lassút gyorsítanánk. Sőt nagyobbat, mert a lassúbbak sem fogják legjobb formájukat kifutni.”

Az általános iskolának – és még sok körülménynek – azt kell segíteni, hogy minél több Csónak jusson el szerencsésen a maga tempójának megfelelően, a saját Értől a számára legnagyobb Óceá-nig!

1984.

Gondolatok az iskolai önállóságról

Rendszerszemléletű megközelítés

Az oktatási rendszer viszonylag önálló része társadalmunknak. Önállóságának viszonylagosságát hangsúlyoznunk kell, mert az oktatás minőségi javítása nem mehet végbe a többi nagy rendszer – a politika, a gazdaság, a társadalom és a kultúra – változásától függetlenül. Ha lehetséges is egyenlőtlen fejlődés e nagy területek között, az egyes összetevők lemaradása akadályozhatja, felzárkóztatása segítheti a többi rendszer változását is. A kölcsönhatásra példa, hogy a közoktatás korszerűsítése hozzájárulhat a politikai demokrácia fejlesztéséhez, és a gazdaságosabb termelés kibontakoztatásához. Ugyanakkor a demokrácia általános növekedése kedvezhet a közoktatás, az iskola demokratizálásának, a termelés növekedése pedig elősegítheti az oktatáshoz nélkülözhetetlen gazdasági alapok megteremtését.

Napjainkra jellemző, hogy a társadalmi követelmények kikényszerítik, elodázhatalanná teszik a közoktatás korszerűsítését. A változtatás igénye fontos politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szükségletként jelenik meg egyes oktatáspolitikai határozatokban és az új oktatási törvényben. E törvény azonban csak abban az esetben segítheti a kívánt átalakulást, ha a célok megvalósításához szükséges gazdasági, társadalmi és szervezeti feltételek is fokozatosan létrejönnek. Ugyanakkor a törvény elkerülhetetlennek tartja

a viszonylag önálló közoktatási rendszer egészének és egyes belső elemeinek lényeges átalakítását.

Az iskola és a társadalom kérdéseivel foglalkozó tanulmányokban, cikkekben egyre többet olvashatunk oktatási rendszerünk régi és mai fogyatékosságairól, az újkeletű gondokról és a tennivalók sokaságáról. Tudósok, oktatáspolitikusok, írók, kutatók és gyakorló pedagógusok egyre többször írnak, nyilatkoznak közoktatásunk kudarcairól. Tragikusnak tartják, hogy az oktatási reform kezdeti sikereinek ellenére a nyolc általánost végzett tanulók 20–30 százaléka nem tud megfelelően írni, olvasni, számolni. Van, aki szerint „nemzeti közállapotunk szégyene”, hogy „pocsék helyzetben van a pedagógus, közoktatásunk színvonala, a nevelés minősége elfogadhatatlan... hiába van sok tanterem és sok bizonyítvány, ha az iskola nem tud polgárainak Athénjává, de még csak Spártájává válni...”.

A közoktatás nehéz helyzetéből való kilábaláshoz őszinte helyzetelemzésekkel, közoktatásunk távlati fejlesztési programjának kidolgozásával (1983), az új oktatási törvény megalkotásával (1985) és az iskola belső életének és működésének továbbfejlesztéséről közzétett minisztériumi dokumentummal (1986) megtettük az első lépéseket. Az utóbbi tervezet – amelynek megvalósítása még óriási erőfeszítéseket követel – az intézményi pedagógiai munka önigazgatását kívánja szolgálni.

Az intézményi önállóság kialakítása nem kampányfeladat, hanem az eddigieknél eredményesebb működés tartós feltétele, egyszersmind annak for-

mája. Hogy napjainkban ez a kérdés gyakrabban és élesebben vetődik fel, annak két fő oka van. Az egyik az, hogy társadalmunk általános demokratizálásától nem maradhat le az iskola sem, mint a társadalom jelenére és jövőjére ható intézmény. Ismeretes, hogy a demokratizmus fejlesztése napjaink egyik elodázhatatlan feladata. A vállalati önállóságot és felelősséget akarja növelni a vállalati tanácsok most formálódó rendszere. A lakóhelyi demokrácia sajátos formája lehet a „lakosság helyi szavazásának” tervezett bevezetése. A demokratizálás folyamatának egyik láncszeme az oktatási törvény által meghatározott, jogilag szabályozott iskolatanácsok létrehozása. Az intézményi önállóság gyakori emlegetésének másik oka, hogy az elmúlt évtizedekben megcsontosodott központi és helyi túlszabályozás, a nem termelő jellegből adódó függőség csökkentette az intézményvezetők és a pedagógusok kreativitását, kezdeményezőképességét, érdekelttségét, ami indirekt módon hatott a nevelő munka eredményességére is.

A fenti ellentmondások feloldását, a hibák kijavítását kívánják megoldani az említett dokumentumok, cselekvési programok. E nehéz munka megtervezésekor és az eredmények értékelésekor figyelembe kell venni, hogy az oktatási rendszer fő elemei viszonylag lassan és nehezen változtathatók meg. *Mérei Ferenc* Demokrácia az iskolában című tanulmányának bevezető soraiban az iskolarendszer megváltoztatásának nehézségeiről a következőket olvashatjuk: „A magyar nevelésügy területén gerillaháború folyik. A társadalom valamennyi intézménye közül talán az iskolarendszer a legalkalmasabb hadszíntér a meglá-

puló erők csoportosítására, fondorlatos bekerítésekre s a felségjelvények nélküli csatározás minden fufangjára. Olyan terület ez, amelyen... magának a közhatalomnak is a beszivárgás taktikáját és kerülő utakat kell választania ahhoz, hogy állásait megvédje és kiterjessze.”

Mérei írása ugyan 1947 és 1948 fordulóján született, de ma is aktuális, nem szabad figyelmen kívül hagyni! Erre jó példa a mai oktatásügy átalakulásának több mozzanata. A következőkben – néhány kérdés vázlatos érintésével – utalni szeretnék arra az ellentmondásos folyamatra, amelyben közoktatási rendszerünk és oktatási intézményeink szakmai önállósodása végbemegy, illetve, amelyben az igazgatói és tantestületi jogok és kötelességek újraelosztása is megtörténik.

Versenyfutás az iskola fölötti rendelkezés jogáért

Köztudott, hogy az oktatási intézmények a magyar állam, a helyi hatalmat képviselő tanácsok intézményei. Ez a helyzet nem ellentétes a tanácsi köteléken belüli viszonylagos önállósággal. Az iskolai önállóság mértéke és tartalma nagyrészt attól függ, hogy milyen a tanácsi irányítás jellege, hatósági-e, vagy elsősorban szakmai. Melyiknek a befolyása nagyobb az iskolákra? Milyen a helyzete a pedagógusnak mint szakembernek, a pedagógiának mint tudománynak és az oktatás-nevelésnek mint szakmának? Milyen mértékű a helyi társadalom hatalmi csoportjainak befolyása az intézmény munkájában, illetve mennyire képes hat-

ni az intézmény közvetlen környezetére. Az iskolán belüli igazgatói, tantestületi, nevelői és tanulói önállóság lefékezheti vagy felerősítheti a külső hatások kedvezőtlen vagy előnyös hatását.

A példaként felsorolt feltételek részletes elemzése nélkül is állíthatjuk, hogy az intézményi önállóság vizsgálatakor, az iskolai önállóság értelmezésekor a külső és belső tényezőket – szoros összekapcsolódásuk ellenére – ajánlatos külön-külön is elemezni.

Kozma Tamás Miért (ne) legyenek önállóak az iskolák? című tanulmányában – sok-sok időszerű kérdés fölvetése mellett – bemutatja az intézményi önállóságért folyó „harc” néhány állomását. Egyebek között a következőket írja: „Az iskola – tágabb értelemben a pedagógus mint szakember, a pedagógia mint az ő tudománya és az oktatás-nevelés mint szakma – önállóságának követelése és öntörvényűségének bizonyítása nagyjából egyidős a mai hatósági irányítás rendszerének kiépülésével...” Az intézményi önállóság fő szószólója, mint ismeretes, az ágazati felső vezetés, a Művelődési Minisztérium lett. „Arra törekszik – folytatja Kozma –, hogy a közoktatási intézményeket a közvetlen tanácsai befolyás alól kiemelve a minisztériumi befolyást növelje.” A hatósági irányításnak ez a jogi korlátozása, illetve a szakmai befolyás erősítése az iskolai munkában egyúttal a tanügyi hatóságon belüli, új hatalommegosztáshoz is vezet. Az oktatásügy irányítói úgy látják, hogy az intézmények szakmai önállósodása az iskolaigazgatók hatalmát fogja növelni. És ezt a folyamatot úgy ítélik meg, hogy káros lehet az oktatásügyre, az iskolákra. Miközben növelik az in-

tézmények függetlenségét a tanácsi irányítástól, az iskolatanácsok megszervezésére tesznek javaslatot. Szerintük „az iskolatanácsok véleményformáló és nyomásgyakorló testületek lennének, az iskola pedagógusai és az igazgató mellett”.

Az iskola önállósulási folyamatában már eddig is több, nem várt kudarccal kellett szembenézni. Kiderült, hogy azok a próbálkozások, amelyek az iskola társadalmi környezetétől elzárkózva kívánták létrehozni a szocialista társadalom modelljét, egy-egy iskola „ideális” közösségét – olyan céllal, hogy ne a „nem ideális” környezet formálja az iskolát, hanem az iskola a környezetét –, utópiának bizonyultak. Hasonlóan irreális elképzelésnek bizonyult – Kozma Tamás szavaival élve „pánpedagógia törekvést” tükrözött – az az elképzelés is, hogy az iskola mintegy a maga hasonlatosságára formálja át a teljes környezetét, s a lakóhelyi társadalom, egy-egy település „helyi nevelési rendszerét” képezze.

Takács Géza Az iskola vaskos bástyái című kritikus hangvételű írásában utal arra a közismert tényre, hogy az iskolai gazdálkodás bevezetéséről szóló rendelet, amely az intézmények önállóságát kívánta szolgálni, ellenkező előjelű következményekkel járt: a helyi államigazgatási szerveket erősítette. Elgondolkodtatók azok a vélemények is, amelyek az oktatásügy mai gondjaiért – egy kicsit eltúlozva, demagóg módon – az „igazgatói teljhatalmat” hibáztatják, a problémák okait nekik, mint a „fennálló iskolai rend haszonélvezőinek” tulajdonítják. Éppen ezért sürgetik „az iskolák társadalmasítását” akkor, amikor a pedagógusok szakmai felkészültsége a nagyobb önálló-

ságra, az iskolán belüli szabadabb közéletre még csak most van kialakulóban. Az iskolai önállóság megteremtésének külső és belső feltételeiből nem sokat lát az, aki nem hosszú távon gondolkodik, és nem számol a korábbi rendelkezések tapasztalataival, tanulságainak, súrlódásainak kompromisszumainak stb. hosszú sorával. A gyors és viszonylag kevés hibával járó előrehaladáshoz az egész társadalom fejlődése mellett az oktatásügy, az iskola minden részének meg kell újulnia. Ez nem csupán a szerkezeti elemekre és a személyekre vonatkozik, hanem szaktudományunkra, a pedagógiára is. Úgy tűnik ugyanis, hogy a pedagógia és szakágazatai „súlyos működési zavarokkal” küszködnek.

A gondok régebbi eredetűek. A negyvenes és ötvenes évek fordulóján a tudománypolitika „felszámolta” a pedagógia két legfontosabb „segédtudományát”, a pszichológiát és a szociológiát. A pedagógia „magára” maradt, és így nem is tudta bizonyítani létjogosultságát. A nehézségeit még tovább fokozta, hogy az ötvenes évek végétől a színre visszatért „segédtudományok” a közgazdaságtannal összefogva már maguk is „lenézték” a pedagógiát. A pedagógus társadalom presztízsének növelését, az iskola szakmai jellegét azonban lehetetlen elképzelni, ha nem állítjuk vissza a pedagógiának mint tudománynak a kellő tekintélyét. Ez persze csak úgy érhető el, ha a pedagógia támaszkodik elsősorban a saját, de átértékelt hazai és nemzetközi előzményeire, „segédtudományainak” és más tudományok (filozófia, közgazdaságtan, politológia, számítástechnika stb.) legfontosabb tudományos eredményeire. A magyar

pedagógia tudomány főképpen a jelzett okok miatt nem fejlődött kellő mértékben. Nem születtek ezért reális elemzésekre támaszkodó nevelési programok sem. Szegényes maradt tehát a pedagógustársadalom neveléstudományi műveltsége is. Egyes korosztályok neveltségi fogyatékoságainak ez az egyik oka.

A fentiekkel érzékeltetni kívántam, hogy az intézményi önállóság érdekében tett minden lépés újabb feladatokat ró az oktatásügy központi és helyi tényezőire, irányítóira. De indokolt feltételezni azt is, hogy az iskolán belüli viszonylagos szakmai önállóság kialakítása is számos változást sürget.

Az önállóság az iskolában

A nagyobb önállóság (és felelősség, mert én így értem!), a „szuverenitás” az iskolán kívüli gazdasági és társadalmi stb. szerveknél az autonóm cselekvés feltétele. Az oktatási rendszer is autonómiára törekszik. Benne az iskola is. Fontos feltétele, hogy példát mutassanak, tehát szuverén módon tevékenykedjenek mindenekelőtt a mozgalmi szervezetei.

A mostaninál több önállósággal az eddiginél fontosabb szerepet tölthetnek be ezentúl a pedagógus-munkaközösségek, maga a tantestület, de az egyes pedagógusok is, a különböző közösségekben és egyénenként.

Sajátos szerepet játszhatnak a munkaközösség-vezetők és testületeik, egyebek mellett a pedagógiai ismeretek közvetítésében, felhasználásá-

ban, gyarapításában, a sok-sok módszertani tapasztalat összegyűjtésében, terjesztésében stb.

Az irányítószervek szerint az iskolában az igazgató a „kulcsembert”. Benne látják a központi elképzelések megvalósításának „biztosítékát”. Más megközelítésben nem az igazgató, hanem a pedagógus, a tanító, a tanár a „kulcsembert”. A legfontosabb azonban maga a tanuló s a tanulóközösség. Talán ezért nem fölösleges feleleveníteni Makarenko ma is korszerű elképzelését az egyén és a közösség viszonyáról. Vallotta, hogy sokak állításával ellentétben az iskola, a „közösség szuverenitásának (vagyis önkormányzásának és önteremtésének) eszméje csak az egyén szuverenitásával összefüggésben nyer értelmet.” *Pataki Ferenc* Makarenkóról írt munkái különösen gazdagíthatják az egyének és a közösségek viszonyáról szerzett ismereteinket, amelyeknek az iskola önállósága és belső világa szempontjából is orientáló szerepük lehet.

Ebben az összképben az igazgatónak is sajátos „szuverenitással” kell bírnia, és nem kisebb az eddigiénél. Társadalmi igény, hogy erősödjön szakmai-pedagógiai vezetői tevékenysége az iskolában, a tantestületben, a munkaközösségekben. Ezekből, egyebek mellett, az következik, hogy a munkaközösségek és a tantestületek szakmai súlya, ha úgy tetszik, hatalma, nem az igazgatói önállóság „rovására” fog növekedni. Az eddigi külső pedagógiai irányítás és ellenőrzés-funkcióiból részesülnek majd nagyobb arányban. Ez elmélyültebb pedagógiai felkészültséget követel az igazgatóktól is. Úgy vélem, hogy az igazgató hatalma, felelőssége, hatása a korábbiakhoz képest nem

csökken, hanem „átrendeződik”. Továbbra is ő az iskolában az első számú vezető! Az egész iskolát hatékonyan irányítani képes „pedagógiai centrum” (Makarenko) szerepét azonban ezentúl a nevelőtestületnek kell betöltenie. Az igazgató „legfeljebb” ennek a megnövekedett hatású közösségnek az első számú pedagógiai vezetője lehet.

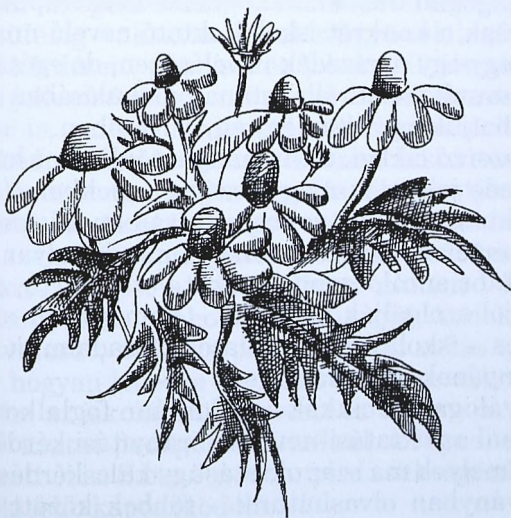
1987.

JEGYZET

Kozma Tamás: Miért (ne) legyenek önállók az iskolák? Valóság, 1987. 1. sz. 64–77. old.

Takács Géza: Az iskola vaskos bástyái. Valóság, 1987. 2. 75–89. old.

Pataki Ferenc: Szocializmuskép és pedagógia. Makarenko pedagógiájának szocializmusképéről. Világosság. Melléklet, 1985. április 12–13. old.

Néhány gondolat Boros Antal cikkgyűjteménye elé

„Több mint ezerre tehető hazánkban azoknak a száma – eltekintve az alkalmi íróktól –, akik pedagógiai szakkönyvek, tanulmányok és szakcikkük rendszeres közreadásával táplálják, gazdagítják, fejlesztik a pedagógia elméletét és gyakorlatát. A pedagógia szakírók jelentősége és felelőssége igen nagy, hiszen egy-egy írásukra mindenkor széles rétegek figyelnek fel: elméleti szakemberek, társadalomkutatók, az oktatáspolitikai irányítói, politikai és mozgalmi vezetők, gyakorló pedagógusok, szülők és olyan laikusok is, akik csak „kívülről” szemlélik az ifjúság nevelését. Ez a széles körű érdeklődés önmagában is bizonyítja, hogy a pedagógiai írásoknak kiemelkedő szerepük van nemcsak a konkrét iskolai oktató-nevelő munkában, egy-egy nemzedék nevelésében, de egész társadalmunk tudati állapotának alakulásában is” – olvashatjuk a gyűjtemény egyik írásában.

A szerző cikkei, tanulmányai több mint három évtizede jelennek meg országos lapokban, folyóiratokban, kiadványokban. Írásaiban a legnemezebb értelemben „aktualizál”: mindig olyan időszzerű, orientáló gondolatokat vet papírra, amelyek jól szolgálnak megynk – nemegyszer az országos – iskolával kapcsolatos társadalmi közvéleményének formálását is.

A válogatott cikkek sokoldalúan foglalkoznak azokkal az oktatási-nevelési, irányítási kérdésekkel, amelyek ma is az oktatásügy kulcskérdései. A kiadványban olvashatunk – többek között – az

oktatási törvény sajátosságairól, az iskolák és a pedagógusok önállóságáról, a pedagógusok társadalmi elismertségéről, a családi életre nevelésről, az iskola és a szaktanácsadók kapcsolatáról, a pedagógusok túlterhelésének és adminisztrációs terheinek csökkentéséről, a nevelők minősítéséről, a tanulók magatartásáról, az osztályzatok becsületéről, a pedagógiai szakírók felelősségéről, a tanulók kérdéskultúrájáról stb.

A vázlatos felsorolás is jelzi, hogy a szerző – mint gyakorló igazgató – konkrét tapasztalatai alapján nemcsak egyértelmű következtetéseket von le egy-egy „témában”, de több megoldást, módszert is megjelöl a gyakorlat számára. A kérdések, amelyekkel és ahogyan foglalkozik, nem nevezhetők provinciálisaknak, hiszen ezek többsége nem egyszerűen helyi, szűk körű problémákat taglal hanem az egész ország – a fővárostól a legkisebb településig – oktatás-nevelés ügyének legfontosabb kérdéseit, gondjait és feladatait érinti. Írásaira jellemző, hogy mértéktartó tudott maradni akkor is, amikor a kibontakozó demokrácia légkörében – felszínre kerültek anarchikus tendenciák, és többen a teljes tagadás álláspontjára helyezkedtek. Az oktatásügy terén is mutatkozó hibák, szélsőségek, fogyatékosságok feltárása mellett arra kereste a választ, hogy miként lehetne hatékonyabb a gyakorlati pedagógia. Arra kereste a választ, amire a pedagógusok sokasága is, hogy hogyan lehetne eredményesebben oktatni és nevelni az iskolában. Keresett és talált – és ajánlott – kiutat pedagógustársainak a legnehezebb helyzetből is. S bizony, mennyire szükségünk van a legkisebb kapaszkodóra is!

E cikksorozat sikeres publicisztikai alkotásnak nevezhető. A pedagógiai publicisták a pedagógia „geológusai”: a munka közben felcsillanó „telér”-re ők hívják fel a figyelmet, hogy a tudósok a legoptimálisabb „tárók” útját kijelölhessék, és a jól képzett „vájár-nevelők” a siker reményében elkezd-hessék a „fejtést”; az eredményes fejtéshez nélkülözhetetlen az „élő érc” természetének, tulajdonságának alapos ismerete és a legalkalmasabb „bányász-szerszámok” elkészítése.

A pedagógiai publikáció egy időben jelzés (figyelmeztetés) az elmélet és gyakorlat (a teória és praxis) művelőinek, a pedagógusoknak, az oktatáspolitikusoknak, akiknél előny, ha elméleti és gyakorlati szakemberek is egyaránt. Az igazán hatni akaró publicista az egész társadalomhoz, a szülők százezereihez is szól a legjobb értelemben vett közírói nyelven. A publicisztika sajátossága az is, hogy jóval előbbre tart, mint a hivatalos szakirodalom.

Az elmúlt évtizedek bizonyos tükörképe is ez a válogatás. Felöleli és érinti az oktatáspolitikát, a pedagógiai elmélet és gyakorlat, a vezetéselmélet több időszerű kérdését. E korszakkal foglalkozó neveléstörténészek is sok eredeti pedagógiai gondolatra bukkanhatnak ezekben a tanulmányokban, cikkekben. Arról is megbizonyosodhatunk, hogy a „hivatalos pedagógia bukdácsolásának évtizedeiben”, amikor „elszürkült” és „elbürokratizálódott” a pedagógiai gyakorlat és „sematizálódott” a pedagógiai elmélet, akkor is akadtak olyan nevelők – noha elszigetelten és kevés helyen –, akik korszerűen és viszonylag magas fokon művelték a pedagógiát. Ők már korábban rájöttek, hogy nem

egyszerűen a régit kell csinálni „csak jobban”, hanem teljesen szakítani kell a korábbi oktatáspolitikai fékező gyakorlatával. Felismerték, hogy „végzetes illúzió lenne feltételezni”, hogy kész megoldásokat, recepteket íróasztalok mellett ki lehet agyalni, vagy a külföldön (akár „kelet”, akár „nyugat”) eddig már jól bevált eredményes pedagógiát sem lehet szolgai módon „magyar talajba ültetni”. Ugyanakkor azt is felismerték, hogy a múlt és jelen külföldi tapasztalatai mellett nem szabad elfeledkezni a magyarországi évszázados pedagógiai tapasztalatokról sem. Éppen úgy, mint arról, hogy az elmúlt évtizedekben is számos hazai gyakorlatban gyökerező pedagógiai elképzelés tört a felszínre, bár nem kapott hivatalos „megrendelést”. Ma is nagyon időszerű annak megszívlelése, hogy „a pedagógia a nevelés napi gyakorlatából tud igazán megújulni, szilárd értékeket teremteni”.

Ilyen napi gyakorlatból megújuló pedagógiai elveket, szilárd értékeket tartalmaznak az elolvasásra ajánlott írások is. A Demokrácia és megújulás az iskolában c. gyűjtemény cikkei 1962 és 1989 között születtek. Természetes tehát, hogy kötődtek a korszak történelmi eseményeihez, feszültségeihez és vitáihoz, amelyek ezekben az évtizedekben jellemezték a társadalmat és a közoktatásügyet. Nélkülük ma és a jövőben is szegényesebb, „szürkébb”, hatástalanabb lenne a magyar pedagógiai elmélet és gyakorlat. Tükrözik a korszak sikereit és kudarcait, a pedagógia megtorpanásait, előrefutásait, valóságos eredményeit és „nagy hőköléseit”.

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy ilyen változó

körülmények között mennyire maradtak időszere-
rűek ezek a tanulmányok, és ma mennyire hite-
lések az egyes megállapítások, következtetések.
Mennyire időtállóak az írások?

E kérdés eldöntése természetesen nem lehet e
néhány bevezető gondolat feladata. Ez részlete-
sebb elemzést igényelne. Lehetséges, hogy néhány
részlet, egy-egy megállapítás már nem időszerű,
de az elvitathatatlan, hogy a cikkeket átható szem-
lélet és ahogyan a szerző gondolkodik, az ma és a
jövőben is hiteles marad. A hitelességét az bizto-
sítja – bár nem hivatkozik sehol pedagógiai nagy-
ságokra –, hogy gondolatilag két nagy elődre „tá-
maszkodik”: a messzi jövőbe tekintő *Charles*
Fouier-re, amikor abból indul ki, hogy a nevelés-
nek, az iskolának egyidejűleg a mainál jobban fi-
gyelembe kell venni „a társadalom szempontjait”
és „a személyiség sokszínűségét”. Minden cikké-
ben igyekszik hű maradni a zseniális *Mérei Fe-
renc* által „pedagógiai realizmusnak” elnevezett
felfogáshoz, amely szerint a pedagógiai gondolko-
dásnak nem az „aktuális politika éppen aktuális
követelményeihez, hanem a mélyben érlelődő, lé-
nyegi szükségletekhez” kell „alkalmazkodnia.”

A cikkek hitelességét a szerző hitelessége is iga-
zolja: a szerző, *Boros Antal*, a nagycenki Széche-
nyi István Általános Iskola gazdag tapasztalatok-
kal rendelkező igazgatója. Ő azok közé a pedagó-
gusok közé tartozik, akikben a „szakmai kiváló-
ság és hozzáértés” „magas fokú oktatáspolitikai
rugalmasság képességével párosul”, és nem „a po-
litikai megbízhatóság” homályos elvei alapján tölt
be több évtizedes igazgatói funkciót. Megyeszerte
tisztelt, tekintélyes pedagógiai vezető. No nem a

hivatalos elismerések és kitüntetések száma szerint, hanem azzal, hogy igen sok tisztelője akad a pedagógusok és szülők, valamint volt tanítványai között: a mostani iskolaigazgatók és helyettesek, szaktanácsadók jelentős része ilyen vagy olyan továbbképzésben hallgatták világos okfejtéseit, s a nevelők ezrei olvashatták tanulmányait, cikkeit. Minden túlzás nélkül elmondható, hogy ő a magyar pedagógiai közvéleményének (pedagógustársadalmának) egyik befolyásos és meghatározó egyénisége. Nagy hatását annak köszönheti, hogy igényesen, de mindig reálisan és megvalósítható módon képes megfogalmazni a gyakorló pedagógiai vezetők és pedagógusok, az oktatási intézmények és az egész oktatásügy előtt álló legfontosabb tennivalókat. Szakmailag és politikailag művelt, teoretikus alkat: eredeti gondolatai gazdag gyakorlati tapasztalatának és mély elméleti tudásának ötvözetei. Népszerűségének egyik titka, hogy igen világosan, közérthetően és mégis szakszerűen tud írni a pedagógia legbonyolultabb kérdéseiről is.

Elismerés és köszönet illeti a szerkesztőt a szakszerű és igényes válogatásért, és mindazokat, akik anyagilag is hozzájárultak e cikkgyűjtemény megjelenéséhez.

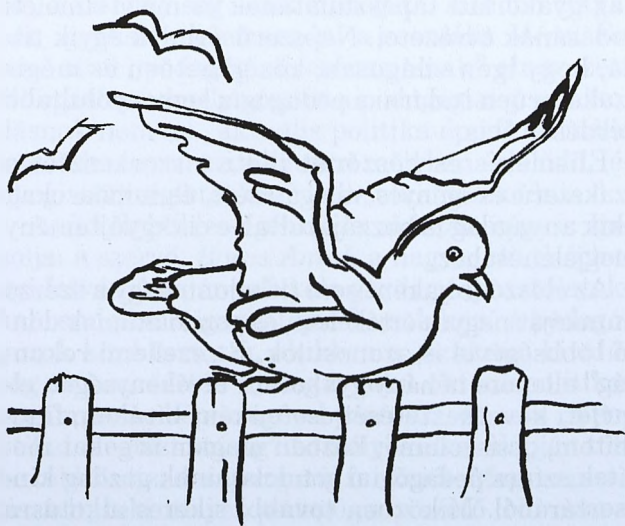
Az előszó írójaként sem titkolom, hogy a szerző munkáját nagyra értékelem, és gondolatainak döntő többségével is azonosulok. E „szellemi rokonság” ellenére néhány gyakorlati tevékenységét, elméleti következtetését esetenként bírálom, finomítom, „csiszolom”; közben magam is sokat merítek színes pedagógiai gondolatainak gazdag kincsestárából. Miközben további sikeres alkotásra

biztatom a szerzőt, azt kívánom, hogy a jövőben is „földön járjon”, de gondolati emelkedettek maradjanak.

A szemléletesen, hangulatosan megírt színvonalas publicisztikai tanulmányokat *Rómer Flóris* szép és bölcs szavaival ajánlom a Tisztelt Olvasónak: „...annak, ki valamiért lánkol, könnyű mást is egy kissé melegíteni”.

Úgy vélem, hogy Boros Antal igazgató cikkeinek megismerése közben valami érzékelhető ebből az alkotó lánkolásból, és egy kissé átmelegszik az olvasó szíve is.

1989.

Egy nyugdíjba készülő igazgató álma

(Álmomban Győr volt Töltéstava)

Csodálatosan szép májusvégi nap volt. A városháza toronyórája a Dunáról fújdogáló hideg szél dallamaival nyugtatta a téren gyülekező tömeget. Ezrek vonultak Advárosból és Újvárosból. A menetté duzzadt tömeg *Jézust* és *Barabást* kiabálta. A városháza dísztermét zsúfolásig megtöltötte a tömeg. Jöttek meglett férfiak és nők, aranyos nagymamák és fürge nagypapák unokáikkal. A kis-mamák karonülő gyermekükkel és babakocsit tolva tolongtak a nagy tömegben, mintha iskola-avatáson vagy tanévnyitó ünnepélyen lennének. Pedig csak iskolaigazgató-választásra jöttek. Részt akartak venni a nyilvános önkormányzati ülésen, amelynek harmadik napirendi pontja a Móra iskola igazgatójának újbóli kinevezése volt.

A tekintélyes önkormányzat már több órája vitatkozott azon, hogy ki mennyi Szent László-napi jutalmat kapjon és arról, hogy hol lehetne még utcanévet változtatni.

Ámulva hallgattak el, amikor a népes számú tantestület bevonult a díszes terembe csendesen, egy kissé szorongva, de egyenes testtartással. A képviselőket szépen megkérték, hogy most ők foglaljanak helyet az utolsó sorokban.

Duzzogva hagyták el alig megmelegedett helyüket és megdöbbentek, amikor látták a betóduló sokaságot. Magam is a tömeggel sodródtam a pulpitusra. Ekkor az egyik öblös hangú kollégám figyelemre intette a jelenlévőket.

Egy pillanatra néma csend lett a teremben, csak a kinnrekedt tömeg moraja hallatszott. A nevelők padsoraiból a mi szeretett *Mötyő nénink* – Móra Ferenc unokája – emelkedett szólásra.

Kedves, de határozott modorában a gyermekek és saját unokái, a szülők és gyermekei, valamint a nevelők nevében is kért, hogy továbbra is maradjak iskolaigazgató.

Úgy éreztem, hogy minden szem engem figyel. Szerettem volna kissé görnyedt testemet kiegyenesíteni mint a jegenye, szerettem volna rőzsetűz-melegű szavakat mondani, szerettem volna megköszönni a bizalmat, de alig bírtam megszólalni. Csak nehezen nyögtem ki életem legrövidebb „programbeszédét”.

...Szívesen elfogadom, ha szeretettel elfogadtok... Elfogadom, ha elfogadtok...

Arra már csak homályosan emlékszem, hogyan zajlott le a titkos szavazás és hogyan kerültem ki a teremből.

Fojtogatott a sírás, és lehajtott fővel siettem a kedvesen köszöntő ismerősök előtt. A tömeg még mindig zajongott, kiabált. Nem láttam az emberek szájmozgását és így a Barabást, Barabást kiáltást is Jézust-nak, Jézust-nak hallottam. Felemeltem a fejem, és könnyes kábulatomban úgy véltem, mintha a tömegben az egyik fejkendős nényiben édesanyám gondoktól barázdált, drága madonna-arcát látnám, amint boldogan utánam kiáltja:

– Légy jó, Kisfiam!

– Az vagyok, Édesanyám, és az is maradok! – tettem új fogadalmat.

Csak úgy, magamban. A nagy hangzavarban én

is kiáltani szerettem volna, de nem jött ki hang a számon. Szerettem volna világgá kiabálni:

– Ezen a napon csoda történt. A pápalátogatás évében csodának számít, hogy nem Jézust feszítették meg. Emberek! Tanulmányozzátok a Bibliát!

* * *

Álmom fonala itt elszakadt. Kedves feleségem felébresztett, és szinte suttogva kérdezte:

– Mi lesz az iskolával, ha ma nem érsz be fél nyolcra?

* * *

Másnap a helyi lapban az első oldalon nyilatkozott az új tanév megkezdéséről a miniszter és a töltéstavai „sztrájkterő” pedagógus.

* * *

Az álom óta, ha a városháza mellett elmegyek, sokszor lelassítom lépteimet és szívemmel hallgatózom, hátha a díszes nagyteremben most is csodák történnek. Azóta, ha Adyvárosban járok, szinte lopakodva megyek el a Móra iskola mellett. Lélekben megsimogatom a sok-sok kisdiaák fejét és a betonrengetegben mégis meggyökeresedett, szépen zöldellő fák leveleit. Ha gyermekkel találkozom, egy pillanatra elfordítom a fejem, nehogy megkérdezze:

– Bácsi kérem! Miért csillog olyan szépen a szeme?

1991.

Búcsú az iskolától

Kedves Barátaim! Tisztelt Vendégeim!

Kérem, hogy néma felállással gondoljunk azokra hálás szeretettel, akik már nem érhatték meg ezt a napot!

Először búcsúzom, az örökre eltávozott munkatársainktól: *Ney Tamásné, Nagy Sándor, Tóth Lajosné, Németh Lászlóné, Pusztai Istvánné, Gregöts Lászlóné, Kovács Ferencné*től. Emléküket ma és a jövőben is kegyelettel őrizzük!

Köszönöm a gyerekeknek a színvonalas, szívemhez szóló nagyszerű „búcsúztató” műsort; köszönöm *Gabi néninek* a művészi produkciót. Hálás vagyok a szülőknek is a szép virágokért. Az pedig külön megható számomra, hogy a piros rózsák száráról – talán egy kicsit erre az alkalomra – letrördelték a töviseket, hogy a mai napon legalább ne szúrjanak! (Mert velünk együtt ők is tudják már, hogy az élet nem csupán szépségből, de „szűrés okozta” fájdalomból is áll!)

Köszönöm *Kungli Gyulánének Zsuzsikának* a csodálatos *Váci Mihály* verset: a mindig „útjelző” jegenyéről, ami, ha nem is csupán magasságával, de „egyenességével” emelkedik ki a „homokból”, és így mások számára is messziről „látható”!

Köszönöm a Szakszervezeti Bizottságnak (*Székér Gabriellának* és *Nagy Sándornének*, az átadóknak) a tantestületet jelképező virágkosarat (amelyben számomra a „legkisebb” virág is olyan kedves, mint a többi!) és az ajándékot!

Köszönöm *Koncz Gyulánének, Erzsikének* a kisegítő dolgozók nevében átnyújtott mesés szép virágkosarat; köszönöm nekik, hogy biztató szavak-

kal kínálhatták gyermekeinknek a nem mindig ízletes ételt is; köszönöm, hogy munkájuk nyomán még máig is ilyen szép és tiszta maradt iskolánk!

Köszönöm *Szabó Bélánénak, Icának* a nyugdíjasok kedves ajándékát és jókívánságait. Jó, hogy itt ülnek mellettem!

Köszönöm, *Bakó Elemér* igazgatóhelyettes érzelmekben gazdag, szép, megható búcsúszavait; a közösen töltött évtizedekre visszaütő, kedves gondolatokat, a sikereimet is méltató megjegyzéseket...

Ide kívánczik egy személyes „vallomásom”: – Kevesen tudják, hogy én egy szakdolgozatomat a személyiség szerepének megítéléséről írtam. Később is tartottam magam az egyik legkiemelkedőbb magyar történelmi személyiség megállapításához, aki szerint még a nagy személyiségek is – akiknek kétségkívül jelentős hatásuk volt korukra – legfeljebb az óramutató szerepét töltötték be: jelezték az idő változását, de nem maguk változtatták meg azt!

Tevékenységem túlértékelését elkerülendő azt mondanám, hogy én is hatással voltam a Móra iskola történetére, de én legfeljebb az „egyik óramutató” lehettem – és ez sem kevés! Erre is nagyon büszke vagyok! – Engem ilyenné, azzá, ami lettem, az iskolával kapcsolatos több ezer szülő és diák, a közel húsz évben az iskolánkban megfordult több száz pedagógus formált: nem én „teremtetem” „a Mórát”, az „teremtett” ilyenné engem!

Amikor most átveszem a tantestület ajándéka-ként az arany Móra-émlékgyűrűt, akkor ezzel egy kicsit a tantestület saját, régi múltjától is búcsúzik. Én is úgy voltam eddig, hogy minden emlék-

gyűrű átadásakor magam is búcsúztam előző éveimtől. Megható és felemelő érzés számomra, hogy most én kaphattam meg – immár huszadikként – a tantestület e becses ajándékát! – Nagyon köszönöm!

Ennyi „köszönöm” után már nekem is illik elbúcsúznom!

Arany János Epilógusának egy részletével, a sokakra – így az én életemre is – sajátosan érvényes zseniális „leltárral” kezdem:

Arany János: Epilógus (Részlet...)

„Az életet már megjártam. Többnyire csak gyalog [jártam, Gyalog bizony’... Legföllebb ha omnibuszon. Láttam sok kevély fogatot, Fényes tengelyt, cifra bakot: S egy a lelkem! Soha meg se’ irigyeltem	Ha egy úri lócsiszárral Találkoztam s bevert sárral: Nem pöröltem, Félreálltam, letöröltem. Hiszen az útfélen itt – ott, Egy kis virág nekem nyitott: Azt leszedve, Megvolt szívem minden [kedve...”
---	--

Nem törődtem bennülővel,
Hetyke úrral, cifra nővel:
Hogy’ áll orra
Az út szélén baktatóra.

Arany bölcsen mértéktartó és derűs szavai után most még nehezebb elköszönni! Bizony nagyon hosszú búcsúbeszédet kellene tartanom, ha mindenkitől és minden fontos emléktől el szeretnék köszönni. Így hát csak néhány mozzanatot villantok fel szépnek, eredményesnek mondható pályámról:

Búcsúzom a folyosók és tantermek alkotó zson-

gásától és azok csendjétől; az udvaron játszó gyerekek vidám kacagásától és hangos kiabálásától, búcsúzom a méltóságteljes és megható ünnepeinktől; búcsúzom a gyermekeikért és unokáikért mindig aggódó szülők és nagyszülők széles táborától; az iskoláért mindig tenni kész szülők sokaságától; Búcsúzom tőletek, kedves munkatársaim!

Búcsúzom saját múltamtól:

Olyan sokszor hallottatok már tőlem beszédet, de kérlek benneteket, hogy ezt a mait még viseljétek el, bírjátok ki, nézzétek el nekem, ha most magammal – a szokástól eltérően – egy kicsit többet foglalkozom, ígérem nektek, hogy amikor magamról szólok, akkor is mindig nektek, rólatok elmélkedem...

Azt már tudjátok, hogy egy messzi, alföldi kis faluban születtem – a Tisza–Zagyva–Tarna ősi árterein kacskaringózó Millér-csatorna-menti Besenyszögön. Ott, ahol egyes művészek szerint az ég egy kicsit magasabbnak tűnik, de a lenti földi élet nehezebb, és mindenért jobban meg kell küzdeni.

Édesapám gátőr volt. Korán elhunyt. Tőle örököltem a munka szeretetét, a tudás és a tanulás tiszteletét!

Édesanyám – aki nyolc apró gyermekét egyedül nevelte fel csekélyke özvegy nyugdíjából – nagy gazdagságot hagyott rám, a családszeretetet, a küzdeni tudást, a kiegyensúlyozott lelki harmóniát, anyanyelvemet; kissé székelyes észjárásomat is tőle örököltem!

Családom és első kedves tanítóm, *Ebner Lászlóné (Erika kisasszony)* biztatására kezdtem továbbtanulni: Pusztakürtön, Szolnokon és Budapesten

végeztem iskoláimat. Az értelmiségi réteg legplebejusabb alsó fokáig küzdöttem fel magam: pedagógus lettem és az is maradtam. Ma is megelégedéssel tölt el, hogy hű maradtam választott pályámhoz egész életemben!

Igy indult pályám: Számomra a „szent Ér” a Millér volt és a „nagy szent Óceán”, ahová befutottam, a „nagy szent Rába, Győr, a Móra” lett!

Ma is büszke vagyok rá, hogy hű tudtam maradni a „gyökereimhez”: édesanyám és édesapám „örökségét” tovább gyarapítottuk: két szép gyermeket és még szebb (egyelőre) két unokát hagyunk magunk után; ha sok küzdelem árán is, de hű maradtam baloldali nézeteimhez, és mindahoz a sok jóhoz és széphez, amire még szüleim neveltek!

Hű tudtam maradni választott pályámhoz, az iskolához. Ez sem volt nagyon könnyű, de sikerült! Többször átéreztem a nagyszerű költő megénekelt fájdalmát is: „pályám bére égető, mint Nessus vére!” – De mégis!!!

Sajátosan kedvező körülmény, hogy a mi családkból hárman lettünk tanárok. Sőt, kedves feleségem és mindkét fiunk is pedagógusnak szegődött! Csodálatosan szép véletlen, hogy Tamás fiunk ebben az órában vizsgázik az egyetemen, és én most az ő nevében is beszélhetek.

Köszönöm iskolánk pedagógusainak és minden dolgozójának, hogy a többi ezer diák között a mi gyermekünket, Tamás fiunkat is nyolc éven át sok szépre és jóra tanították, szilárd alapokkal indították útnak, segítettek sikeres fiatallá formálni! A mai nap különlegesen megható számomra azért is, mert együtt mehetek nyugdíjba fiam első taní-

tójával, *Julika nénivel!* E szál rózsával jelképesen neki is mindent köszönök, Tamás nevében is!

Már magam is tudom, hogy a legtöbb felnőtt ember az első tanítóját szinte szentként tiszteli, de legyen áldott a többi pedagógus is, aki ezt a nagyon fáradságos, gyakran megalázott, de csodálatosan szép pályát választotta!

Abban, hogy hű tudtam maradni gyökereimhez, családomhoz és a pályámhoz, nem kis része van annak, hogy hű tudtam maradni *Ulrich Máriához* – úgy látom, hogy kölcsönös és tartós volt ez az érzelem –, jóban és rosszban mellettem álló kedves feleségemhez! Marika: jobbik énem, szeretően kritikus sorstársam, „lázadó lelkű” pedagógus kortársam, meleg szívű édesanyja két gyermekünknek, és bálványozott nagymamája két szép, egészségesen mozgékony unokánknak! – A ritka alkalmak egyike, hogy itt köszönhetem néhány verssorral, hiszen neki is szívből köszönöm, hogy így érhettem meg ezt a szép napot:

„Mi szép, van ahhoz valami közöd,
De szíved leghűbb minden szív között.

Nálam mindent te adtál és te tettél,
Tudatlant tudni, szállni segítettél.

Más szépen ír, én szépet gondolok...
Ha más dicsér, bólintok: Így igaz,
És a legszebbhez is hozzáteszek...
Becsülj hát mást szikrázó szaváért,
Némán beszédes szívemet magáért.”

(Kár, hogy ezt a napot a zseni Shakespeare nem élhette meg... és így nem írhatott még szebb szonetteket!)

Kedves Munkatársaim!

Belső meggyőződéssel mondhatom, hogy a legtöbb kortársaimhoz hasonlóan nekem is küzdelmes, legtöbbször eredményes és szép pedagóguspályám volt. Örömöm leltem munkámban!

Ahol tanítottam – Sziget, Újváros, Adyváros –, mindenütt éreztem a gyerekek, a szülők és a helyi társadalom szerető támogatását, megbecsülését, ragaszkodását; élvezhettem a tantestület, a nevelők döntő többségének bizalmát; emberi tartásom, szakmai-vezetői tevékenységem elismerését, megbecsülését; a helyi pedagógiai közvélemény rokonszenvét!

Úgy vélem, hogy köztiszteltetben álló igazgató voltam. Többször kaptam kitüntetést is. Tudom, hogy ezek az elismerések nem csupán személyemnek szóltak, mégis úgy éreztem, hogy – a tantestület, a szülők és tanítványaink teljesítményének figyelembe vételén túl – nekem is alaposan meg kellett küzdenem minden kitüntetésért.

Csaknem harminc évi lelkiismeretes szolgálat után átvehettem a Parlamentben az Apáczai Cse-re János-díjat, azt a legmagasabb szakmai elismerést, amelyet magyar pedagógus kaphat.

Közel 34 évi iskolaigazgatói munka után – a város igazgatóinak és tantestületem javaslatára – most, június elején, elsőik között kaptam meg az elmúlt években alapított Péterfy Sándor-díjat, a jelenleg legrangosabb helyi szakmai elismerést, amelyet győri pedagógus kaphat.

Számomra nagy megtiszteltetés, hogy közel húsz éven át, a szakmai közvélemény által is jónak elismert győri „Mórá”-nak lehettem a vezetője.

– A fentiekhez hasonló „magas kitüntetésnek”

tartottam, hogy a szülők és nevelők egyetértő, aktív támogatása mellett, mindig érezhettem tanítványaim ragaszkodását, szeretetét.

Az izgalomtól párázó gyermekkezekben szorongatott, hervadó, kék búzavirágnak, elfonnyadt tarka törökszegfű-csokornak is legalább úgy örültem, mint az aranyos szalaggal díszített, „büszkén” pompázó gerberacsokornak; de mindig annak örültem legjobban, ha kedvesen, mosolygósan csillogó, szép, tiszta, értelmes gyerekszemek figyeltek rám!

A fentiek miatt nyugodt lelkiismerettel mondhatom – magamnak és mindenkinek – a megtett utamról –, hogy szép, eredményes pedagóguspályám volt! Érdemes volt ezt választanom!

Az utánam jövőktől *Newton* bölcs és tömör szavaival búcsúzom:

„Megtettem, amit tudtam, tegyék meg jobban, akik tudják.”

Tisztelt Vendégeim!

Búcsúbeszédemben szeretnék még néhány emlékezetes epizódra utalni, hosszú és eseményekben gazdag pályámmal kapcsolatban.

Hogyan lettem iskolaigazgató? – Nem volt ünnepélyes beiktatás, még bemutatás sem. Igazgatói kinevezésemmel a zsebemben szinte besomfordáltam a Kossuth Lajos utcai újvárosi általános iskolába. – A kortársak emlékeznek rá, hogy akkor még az az iskola nem tartozott az elit oktatási intézmények közé. Érkezésemkor a folyosón az egyik jól értesült nevelő – miután megtudta, hogy engem is oda osztottak – nekem újságolta, hogy hamarosan jön hozzájuk egy új igazgató. Kíváncsi rá, hogy az kibírja-e itt néhány hónap-

nál tovább! Kibírta! Nem szökött meg. – Így maradtam 14 évig igazgató Győr-Újváros legpatinásabb általános iskolájában, a Kossuth-ban! Pedagóguspályám egyik legnehezebb, legeredményesebb és legszebb korszaka volt ez. Önként, de nehéz szívvel jöttem el onnan, és hasonlóan szép és nehéz feladatot vállaltam a jelenlegi munkahelyemen, a Mórában!

Ide akkor jöttem, amikor az idegen, vadföldbe ültetett első nagy nyárfák még kiszáradtak, de láthattam azt is, hogyan cseperednek fel és lesznek óriások az újonnan ültetett jegenyék, a fehér törzsű nyírfák, a szomorúfüzek; nyomon követhetem, hogyan erősödnek meg a haragoszöld tiszafabokrok és a fény felé nyújtózzkodó fenyők. Minden évben gyönyörködhettem az aula ablakából a belső udvaron egész júniusban pompázó, tűzpiros rózsalugasban. A csodálatosan szép futórózsák ma is emlékeztetnek a telepítőkre: *Pongrácz Géza* bácsira és leányára, *Máriára*, a Móra iskola munka- és gyermekszerető első gondnokára, a diákokat és felnőtteket pedig arra figyelmeztetik, hogy közeleg a legpirosbetűsebb diákünnep: a boldog vakáció!

Még ma is nagy hatással van rám ez a hely: az aula varázsa, a szép, hangulatos rendezvényeink színtere.

A tanévnyitók, tanévvárók, kiállítások és karneválok, a kisdobos- és úttörőavatások, a hangversenyek és karácsonyi ünnepségek, a Móra-napok és a szomorúan szép ballagások néma tanúja.

Lelki szemeim előtt sok-sok szép, vidám és okos leány és fiú kedves, boldog arcát látom elvonulni. Feltűnnek előttem érdeklődő szülők, hazai és kül-

földi híres emberek, sportolók, írók, tudósok, diákok és művészek!

Soha nem felejem, hogy láthattam *Kovács Margit* művésznőt az aulánkat díszítő domborműsorozatának felrakása közben, majd egy másik alkalommal is ugyanitt fogadhattuk kedves vendégként. Megfigyelhettem kecsesen mozgó, törékeny alakját, nemes arcvonásait és érdeklődően tágra nyíló, szép, nagy szemeit, amint rácsodálkozott mindenre. Nagyon lelkesen és gyönyörűen beszélt a rá jellemző, sajátosan ízes hanghordozással az órá csodálkozó több száz, szájtátva figyelő kisdíáknak.

Ez a jelenet mindig eszembe jut, ha ránézek alkotására: a tíz képből álló, magas reliefre. Látom benne a régi és a mai művészeti formákat, a régi és új tartalmakat. Számomra alkotása egyetemes és magyar, ugyanakkor sajátosan győri is. Még az égitestek sem csupán díszítőelemek, hiszen a tér kitöltésén kívül a Göncölszékér jelképezheti a végtelenséget, az idő múlását, utalhat az ősi magyar hitvilágra. A Nap és a többi csillag a világmindenséget és halhatatlanságot jelképezheti!

Valószínű, hogy az alkotó Margitka – nekünk megengedte, hogy így szólítsuk – e művének és saját emlékének továbbélésére is gondolhatott, amikor a következő sorokat írta iskolánk vendégkönyvébe:

„Boldoggá tesz, hogy munkám a gyerekek között él majd...!”

Egy másik helyen feljegyezte: „...és milyen csodálatos, a fazekas már régen nincs sehol, de jókedve, humora, pajzánsága, öröme, gyásza ott duruzsol továbbra is cserepeiben, és mesél az utána

jövőknek...” Azt már csak én teszem hozzá: és milyen csodálatosan mesél! – Köszönjük a művésznőnek, hogy Adyváros „apraja-nagyja” napról napra a mi iskolánkban gyönyörködhet ebben a nagyszerű alkotásban!

Még ma is elérzékenyülök, ha a Móra-napi rendezvényeinkre visszagondolok. A gyermekek és szülők százait lelkesítő kisdobos- és úttörőavatásokra; a kiskunfélegyházi vendégekre, a Móra-unokákra. *Mötyő néni* szavait minden kisdíák és mi, felnőttek is áhítattal hallgattuk: olyan szépen és szeretettel tudott beszélni nagyapjáról, iskolánk névadójáról, és olyan határozottan és meggyőzően szólt az igazságról, az emberszeretetről, a gyermeki lélek örömeiről, bánatairól, hogy Őt – a kedves Móra-unokát, a drága nagymamát – iskolánk népes családja annyira szívébe zárta, hogy mindig visszavárja!

Felemelő érzés volt és marad számomra, hogy a Móra Ferenc nevét viselő iskola igazgatója lehettem. A nagy író iránti tiszteletemet csak növeli, hogy egy kis túlzással én is „földijének” mondhatom magam, hiszen a Jászság és Kunság szülte jeles írónak jól értem kifejezéseit, átérzem szép gondolatait. Nagyon közel áll szívemhez, lelkemhez, mintha érzéseinek is rokona lennék!

Amikor az ő írásait olvasom, olyan, mintha hazamennék a szülőföldemre, úgy tűnik nekem, mintha sok-sok mondatából az én édesanyám és édesapám szólna hozzám, miközben a gyermekkori játszótársaim vennének körül. Az ő általa megírt „mindennapi kenyerünk” finom éltető ízét ma is érzem a számban; éheltető varázsa a családi szeretet szent zsolozsmája; a legmisztikusabb ür-

felmutatásnál is jobban megragadja a lelket! Az ő írásaiban a mai olvasók számára is meghatóan megkapó „a kis bicebócák” küzdelmes sorsa, szív-szorítóan szép, édes-bús öröme!

Úgy vélem, hogy amíg magyar iskola lesz a világon, addig a Móra Ferenc-i Szeptemberi emlék „mézeskalács-szívű”, gyermekszerető tanára minden pedagógus példaképe lehet: maga a mű pedig minden pedagógus legszebb imádsága maradhat!

Kedves Kollégáim!

Az én idei „júniusi emlékeim” közül az egyik legmeghatóbbat még szeretném Önöknek elmondani:

Szép, napsütéses júniusi reggel volt. Szokásomhoz híven – az utolsó tanítási napon is – fél nyolc tájékan ballagtam az iskolába. Egy kis szorongással gondoltam arra, hogy nyugdíjazásom előtt ez a mai lesz utolsó munkanapom szeretett iskolámban. Még el sem tudtam tervezni magamban, hogy ilyen helyzetben mit kellene tennem, amikor arra rezzentem fel, hogy mellettem termett egyik kedves, volt munkatársam, *Haraszi Györgyné Pannika*. Gyengéden karonfogott, majd egy darabig elkísért. Elköszönésként – a kíváncsi szomszédok szemeláttára – megölelt, arcon csókolt, és mint a jó pedagógus félénk, de eminens tanítványát, bátorító szavakkal és meleg, csillogó tekintettel engedett tovább.

Úgy tűnt, hogy az addig gyengébbnek érzett lábaimmal biztosabban lépek tovább, és az erősebbnek vélt szívem egy kicsi ellágyul, de szaporábban kezd dobogni. Az utolsó tanítási napon is határozott léptekkel, vidáman, nyugodt szívvel

és emelt fővel érkeztem az iskolába. Tapasztaltam, hogy itt engem nem „csak” a gyerekek, és a szülők szeretnek, de munkatársaim lélekben is velem vannak! Köszönöm barátaim, hogy nekem ilyen szép lehetett a „júniusi emlékem”!

Fájó szívvel köszönök el mindnyájatoktól, mert tudom, hogy ez az élet rendje. Elmegyek, de úgy érzem, hogy egy kicsi ideig még köztetek marad emlékem; itt hagylak benneteket, de nehéz és mégis szép, közös küzdelmünk emlékét magammal viszem, és életem végéig féltő gonddal ápolni fogom!...

Az iskolától való búcsút ugyan nem teszi számomra fájdalommentessé, de megkönnyíti két körülmény:

Az egyik, hogy a jelenlegi helyi hatalom nem tart igényt további munkámra.

A másik, hogy ugyanakkor a nevelőtestület még egy utolsó kísérletet tett arra, hogy egy ideig „itt marasztaljon”: Titkos szavazással 77 százalékuk – döntő többségük, a demokrácia nyelvén is „minősített többség” – igazgatói megbízatásom meghosszabbítását kérte.

Drága Kollégáim! Köszönöm Önöknek, hogy így vélekednek! Ez a szavazás, bár személy szerint nekem is nagyon jól esett, ennél a „puszta” szép ténynél sokkal többet jelent:

Jelenti, hogy egy testület döntő többsége – sok-sok vita, gyötrődés, szorongás után – a demokrácia szabályait betartva, kiáll saját igaza mellett.

Kiegyenesedik, fölemeli fejét és egy kicsit szívét is, megmutatja igazi belső énjét, identitását. Nem csupán megnyugtatja magát, hanem úgy is érezheti, hogy igazat cselekszik és kiáll saját meg-

győződése mellett. Ez a gesztus mindannyiunknak csodálatos érzés, katartikus hatása nemesebbé tesz bennünket.

És én ennek a tantestületnek lehettem elismerően elfogadott vezetője 19 éven át!

Lehet ennél szebben csillogó Szolgálati Emlékérmet adni és kapni egy búcsúzó iskolaigazgatónak?

Pedagóguspályám és búcsúzóm végén *Tóth Árpád* meghatóan szép soraival köszönök el:

Tóth Árpád: Köszöntő (Részlet..)

„Te kedves udvar, meghitt, régi termek.
Te... drága iskola,
Ma minden régi híved újra gyermek,
S köszönt, mint kisdiákok friss sora
Ma összegyűlünk e szelíd szigetre,
Melynek vihar nem ronthatja falát,
Ma összebújunk szépen a szívedre,
Mint anya szívére a kis család.

Jó iskolánk! Még sok-sok... évet
Érj meg, virulj, légy fénylő, tiszta, nagy,
Köved közt lüktessen az ifjú élet,
Ezer meleg szív, ezer büszke agy,
Nemes tanárok, sok nemes tanítvány
Hírét növeljék e tisztos falak

S ne álljon meg közöttük soha hitvány,
S ne rontsa fényük soha rút salak!...”

* * *

Emelem poharam azokra, akik már elmentek,
azokra, aki itt búcsút vettek,
és a mindig újakra, akik helyünkre jönnek!

Győr az iskolaváros

(Utószó)

„Becsüld az Oskolát...

S terjeszd, ápolgasd, hol módját láthatod:

Terjed vele Nyelved, nemzedet is tágul...”

(RÉVAI MIKLÓS)

Új kiadványunk megjelenése több jeles évfordulóval esik egybe. A Győrt bemutató eddig megjelent könyvekből, tanulmányokból bőséges ismeretet szerezhetünk a város történetéről, adottságairól, lakóinak életéről. Megtudhatjuk, hogy Győr több ezer éves múlttal rendelkező, gyorsan fejlődő település. A „vizek városa”, megyei székhely, „szabad királyi város”, „kalmárváros”, közlekedési és kereskedelmi központ. Úgyes kezű kézműveseiről, iparosairól, modern gyárainról és fejlett ipari kultúrájáról ismert település. Történelmi eseményekben és műemlékekben gazdag város, igazi kultúrközpont. Felújított belvárosi barokk épületeiben múzeumok és gyűjtemények sorát tekinthetik meg az érdeklődők. Művészeti élete nemzetközileg is elismert. Győr a Kisalföld „fővárosa”, a régió gazdasági és szellemi központja. Mindenekelőtt 130 000 lakójának otthona, de az innen elszármazók sokaságának és a naponta bejáró dolgozók és diákok ezreinek városa is.

Az évfordulók alkalmával – különösen az ezeréves magyar iskolára emlékezve – utalnunk kell a csaknem ezeresztendő győri oktatás várost formáló, pozitív szerepére. A település több évszázad óta kiemelkedő oktatási és nevelési központ, és napjainkban is az. Több mint 4000 felnőtt segíti

mintegy kétszázötvenegy óvodájában és iskolájában közel 35 000 gyermek és ifjú tanulását, nevelését. Joggal állíthatjuk tehát, hogy Győr jelentős iskolaváros és diákváros.

Szellemi életének, egyházi és világi kultúrájának alapja és forrása – kedvező földrajzi adottságai és gazdasági feltételei mellett – a jó iskola. A település sorsa a jövőben is nagymértékben függ szellemi gyarapodásától. A sokak által ismert és tisztelt *Szapudi András* szép költői „jövendőlést” ma is komolyan kell venni.

„Kedves Győr, én bízom a jövőben, meggyőződésem, hogy nemcsak méreteiddel nyűgöződ le majd az utánam jövőket, hanem műveltséggeddel is. Mert egy város igazán nagy csak akkor lehet, ha az anyagi javak fundamentumán a szellem is fölragyogtathatja sokemeletes épületeit...”

* * *

Az oktatásügy, az iskola és a pedagógusok szerepe mindig akkor kerül az érdeklődés homlokterébe, amikor a társadalomban jelentős gazdasági, politikai és szellemi változások mennek végbe. Ilyenkor sokan – nem alaptalanul – az iskolától várják azokat a „kiművelt emberfőket”, akik leginkább hordozói mindenféle progressziónak. Tagadhatatlan, hogy ma is ilyen jelentős változások korában élünk.

Napjainkban a társadalmi átalakulás tempója gyorsabbá vált a nemzedékváltás ritmusánál. Az iskolának is jobban és dinamikusabban kell igazodnia az élethez: nem elég fenntartani az eddigi

gyakorlatot – követni a nemzedékváltás folyamatát, hanem az iskolának már egyes nemzedékek életében is biztosítani kell a tudásuk megújításának feltételeit. Ma is időszerű a latin bölcsesség: „Non schole, sed vitae discimus.”

Az oktatás várható tartalmi módosulásaira csak utalni lehet – nem láthatjuk előre a tanítandó új tényeket –, de a társadalmi valóság reálisabb megismertetése, az újra gyorsan reagálás készségének kialakítása az iskola feladata. A sikeres oktatáshoz az alkalmazott módszernek segíteni, fejleszteni kell a tanításnál és tanulásnál egyaránt nélkülözhetetlen gyermeki kíváncsiságot, az újdonságokra való rácsodálkozás és a szokatlan kérdések, gondolatok felvetésének képességét, a tanultak gyakorlati alkalmazásának biztonságát.

Az iskola és a társadalmi változások összefüggéséről, az iskola egyént és közösséget formáló szerepéről – a sok-sok vélemény közül –, csupán illusztrációként, idézek néhányat.

A széles látókörű, európai műveltségű *Apáczai Csere János* szerint „az iskolára olyan nagy szükség van, és olyan sokféle a haszon, mely az iskolából származik, hogy vaknak, sőt érzéketlennek kell lennie annak, aki ezt magától föl nem fogja, be nem látja.”

A messzi jövőbe tekintő „legnagyobb magyar”, *Széchenyi István* „a kiművelt emberfők sokaságától” remélte a nemzet felemelkedését.

A pedagógiai realizmus kiváló képviselője, *Mérei Ferenc* azt vallotta, hogy a pedagógiai gondolkodásnak nem „az aktuális politika éppen aktuális követelményeihez, hanem a mélyben érlelődő, lényegi szükségletekhez” kell alkalmazkodnia.

Hazai társadalmunk „mélyben érlelődő szükségletét” jól érzékelteti két kortárs-tudós véleménye is:

„A ... magyar munkaerő, a magyar társadalom szellemi állapotának feljavítása az iskola feljavításával kezdhető meg.” (*Glatz Ferenc*)

„A megváltó modernizációnak nem a bankokban, hanem előbb az emberek tudatában kell végbemennie. Meggyőződésem, hogy a XXI. századunk távlatából a tanárok fontosabbnak fognak bizonyulni, mint a politikusok, bankárok, katonák, az újságok napi hősei.” (*Marx György*)

Az iskola társadalmi jelentőségével, az egyes nemzedékekre és egyénekre kifejtett maradandó hatásával mindig számolni kell. Hazánkban is egyre többen vallják, hogy jó iskolák nélkül nincs jobb jövő sem. Hiszen „az iskoláskor az ember életében sokkal nagyobb jelentőségű, mint az évek száma – ráadásul nemcsak az ifjú ember indulását befolyásolja, de az egész életen át kíséri.” (*B. D. kortárs pedagógus*)

Közismert, hogy az „iskola szelleme” és a „jó pedagógus jelleme” a tanítványokban ölt testet, és bennük él tovább. – A következő két költői valóság erről tanúskodik:

„...nem hullhat romba bennünk,
Amit a jó iskola épített!”

(TÓTH ÁRPÁD)

„Diák marad az ember, amíg él,
Leckéjét a sírig tanulja,
Nehezebbet mindig a réginél.”

(VAJDA JÁNOS)

* * *

Az iskoláztatás általánossá válásával a pedagógusok társadalmi elismertsége, munkájuk értékének megítélése igen ellentmondásosan alakult.

A pedagógus volt a sötétben világító „lámpás”, az utat és irányt mutató „fáklya” vagy „jegenye”, a fiatalokat formáló „ember kovácsa”, „tanító úr”, „tanító kisasszony”, „tanár úr”, majd „tanító néni”, „tanár bácsi”, illetve „elvtárs,” „szaktárs” lett belőle. Mára ugyan újra „úr” lett a megszólítása, de társadalmi helyzete alig változott (hacsak nem romlott): „a nemzet napszámosából”, a „nemzet alagyúrtjéből” az „értelmiség proletárja”, annak lenézett, „kontraszelektáltnak” minősített rétege lett.

Egyet kell értenünk a kutatókkal abban – hiszen nap nap után magunk is tapasztaljuk –, hogy a pálya súlya, tekintélye az egész társadalomban nagyot csökkent, és ez a számában és hatásában jelentős értelmiségi csoport sok szempontból a társadalmi közéletnek, sőt az oktatásügyének is a peremén érzi magát.

A pálya egyre inkább elvesztette alkotó értelmiségi jellegét, és negatív irányba módosult a közvéleményben élő pedagóguskép is. Egyre kevesebb szó esik az e réteget gyötrő megélhetési gondok miatt is – a tanító „lámpás” szerepének fontosságáról, a „tudós tanár” példakép jellegéről, a pedagógustársadalom ma „sokkal inkább ideges és hajszolt férfiak és nők együttese, egy mennyiségében és minőségében szintén megváltozott fiatalssággal szemben”. (*Kozma Tamás*) Ugyanakkor az alapjaiban változóban lévő gazdasági, társadalmi, kulturális közegben a pedagógusokkal szembeni követelmények nem fognak csökkenni. Sőt, e

„foglalkozási ág” felelőssége továbbra is meghatározó lesz az új nemzedékek formálásában.

Mára a gyermekek helyzete – makro- és mikro-környezete – lényegesen módosult és rohamosan változik. Az egyes korosztályokban megnövekedett a szociálisan és pedagógiailag hátrányos helyzetű tanulók száma. A velük való sikeres foglalkozás több energiát, más pedagógiát, több szociológiai, pszichopedagógiai ismeretet követel az óvónőktől, tanítóktól, tanároktól, de az ifjúsággal foglalkozó egyéb szakemberektől, felnőttektől is.

Ebben az egyre nehezebb helyzetben van szükség műveltebb, jobban képzett, „értelmiségibb” szellemű, színvonalú pedagógusokra és hatékonyabb pedagógiákra van igénye társadalmunknak.

Igaz, hogy ma a tanító nem lehet egyedüli „lámpás”, de környezetében ma is világítania kell, nem lehet egyedül az ifjú lelkek „mérnöke”, de felelőssége azok formálásában óriási marad: A tanárok többsége nem lehet „tudós tanár”, de a mai nál tudósabbnak kell lennie, és több korszerű ismeretet kell átadnia diákjainak, nem lehet minden pedagógus *Váci Mihály*-i „égbetörő jegenye”, de minden nevelőnek messzebből is „látszania kell!”.

Az egész társadalom érdeke e pálya presztízisének javítása. Sokat kell tenni azért, hogy – a pedagóguslét lényeges javításával arányosan – ez a nagyon szép, de nehéz óvónői-tanítói-tanári pálya hivatás lehessen. Addig is, amíg ez az állapot megteremthető, a ma pedagógusát a jelenleginél nagyobb tisztelet illeti. *Camus* gondolatának igazza mindannyiunknak figyelmeztető lehet:

„A tanítónak ... nem gratulálunk, amiért oktatja, hogy kétszer kettő négy. Gratulálni talán ahhoz lehet, hogy ezt a szép mesterséget választotta.” – Úgy vélem, hogy egész társadalmunknak van mit tanulnia Camus-tól!

A szép mesterséget választóknak pedig nem szabad elfelejteniük, hogy amíg magyar iskola lesz a világon, és amíg a pedagóguspálya hivatást is jelent, addig Móra Ferenc Szeptemberi emlék című írásának „mézeskalács-szívű”, gyermekszerető tanára minden pedagógus példaképe lehet. *Németh László* tudós tanár hivatásszeretetet sugárzó alábbi szavai pedig minden pedagógus hitvallásává válhatnak:

„Azért vagyok pedagógus, hogy a természetnek nyers gyémántját szép vigyázattal csiszoljam kristályba.”

* * *

Talán nem tekinthető túlzásnak, ha ezeréven-
te egyszer az ország népe, az egész nemzet tiszteleg az iskolák előtt, amiért történelmünk folyamán egyre növekvő szerepet játszottak magyarságunk megőrzésében, gyarapításában. A születésnapon mi is hálával és tisztelettel hajtunk fejet a csaknem ezer esztendőn át a helyi iskolákért fáradozó elődök előtt, tisztelgünk a régi és mai tanítók, tanárok, óvónők, oktatók és professzorok előtt, az iskolák, óvodák névtelen dolgozói, az iskolafenntartók, és az oktatási intézményeket rendületlenül támogató szülők sokasága előtt. Kiadványunkkal szerény, de „ledönthetetlen” emlékművet szeretnénk állítani a régi és a mai győri

iskoláknak, óvodáknak, az oktatás ügyét éltető győri diákok, pedagógusok és szülők ezreinek.

Sok sikert kívánunk a következő évezredben is minden győri óvodásnak, iskolásnak, a mai és a majdani pedagógusoknak, az emberi értelem tüzeit táplálóknak: a modern kor „tűzcsiholóinak!”

A várost bemutató könyvek sorában most sajátos kiadványt tart kezében a Kedves Olvasó. Címe: Győr, az iskolaváros 1996.

A szerzők a bevezető tanulmányban rövid helyi oktatástörténeti áttekintést adnak a kezdetektől és bemutatnak néhány jellemző adatot a városban ma működő összes önkormányzati és nem önkormányzati óvodáról és iskoláról.

Minden intézményről színes fényképet közlünk és utalunk alapításának évére, történetének legfontosabb állomásaira és működési helyére. Szükségesnek tartottuk, hogy – a tanulói létszámok és az intézményt jellemző sajátos pedagógiai arculat mellett – az oktató-nevelő munkát ma végző és segítő minden dolgozó nevét rögzítsük évkönyv jellegű összeállításunkban.

A kiadvány ugyan nem „olvasmányos”, de sok érdekes információt tartalmaz. Az óvodák és iskolák elnevezéseinek módosulásai követik és tükrözik a társadalomban, a politikában és az oktatásban bekövetkezett változásokat is, amelyek adalékkul szolgálhatnak egyes intézmények, de a város neveléstörténetéhez is. A hivatalos statisztikák alapján közölt adatok – a tanulók, az osztályok, a pedagógusok és egyéb alkalmazottak számáról – összehasonlító elemzésekre is lehetőséget biztosítanak. E kiadvány megjelenése, megismerése további évkönyvek, iskolatörténeti tanulmányok el-

készítésére inspirálhatja az intézményeket. A növekvő számban és rendszeresen megjelenő évkönyvek megalapozhatják a győri iskolák történetének majdani megírását is.

Az intézmények számához viszonyítva szerény méretű, bár rangos kivitelű összeállítás a városhoz kötődő olyan mennyiségű és értékű szellemi kincsre hívja fel az érdeklődő olvasó figyelmét, hogy azzal sem túloznánk, ha ezt a jubileumi kiadványt Győr újabb „aranykönyve” elnevezéssel illetnénk.

Reméljük, hogy ez az „évfordulós kötet” nem csupán a jubileum évében vált ki érdeklődést, hanem az idő múlásával egyre inkább bizonyítja, hogy Győr város fejlődésének egyik fontos bázisát a szüntelenül korszerűsödő iskolák jelentették és jelentik a jövőben is.

A könyvet „pedagógus-helytörténészek”, a város oktatásának, intézményeinek lelkes vezetői írták és szerkesztették. Munkájuk közben *Juhász Gyula* költőien megfogalmazott alkotói szerénysége vezérelte őket, aki szerint

„Nem a pacsirta fontos, csak a dal,
Mely a nem múltó, szent összhangba hal.”

Bízunk benne, hogy összeállításunkat sokan érdeklődéssel forgatják és az általunk „zengett” „dalt”, nálunk szebben „éneklő” utódaink – a „nagy történelmi kórusban” – majd jobban folytatják.

1996.

*A szerző e kötetben nem szereplő,
fontosnak tartott
pedagógiai írásai*

- Választható-e az igazgató? Hogyan? 1963.
- A hátrányos helyzet megállapításának néhány mozzanata iskolánkban. (Kézirat.) 1969.
- A tankötelezettség végrehajtásának néhány problémája. (Kézirat.) 1970.
- A munkás-paraszt származású tanulók megsegítésének értelmezése. (Kézirat.) 1971.
- A család és iskola hatása az 5–8. osztályos tanulók példakép-választásában... (Kézirat.) 1972.
- Iskolánk története az államosítástól napjainkig. (Kézirat.) 1973.
- A társadalmi aktivitásra nevelés első mozzanatai egy új iskolában. (Kézirat.) 1974.
- Fizikai dolgozók gyermekei vallanak továbbhaladásukról. (Kézirat.) 1975.
- Általános iskolás tanulók vallomásai a hazáról. (Kézirat.) 1978.
- Adatok és vélemények a Győr-Sopron megyei általános iskolai igazgatók élet- és munkakörülményeiről. (Kézirat.) 1980.
- A tehetséggondozás néhány kérdése. Hogyan? 1983. 1. sz.
- Iskolánk történetéből 1973–1984. (Kézirat.) 1985.
- A pedagógusok erkölcsi és anyagi megbecsülése. Hogyan? 1986. 1. sz.
- Az iskolavezetés is lehet alkotás. Hogyan? 1986. 2. sz.

- Sporttehetségek nevelése a győri Móra Ferenc Általános Iskolában. Megyei Pedagógiai Körkép Kiskönyvtára 30. Veszprém, 1987.
- Iskolánk sporttörténetéből. 1973–1990. (Kézirat.) 1990.

*Az alábbi kiadványok szerkesztésében,
írásában közreműködtem*

- Kossuth Lajos Általános Iskola Jubileumi Évkönyve. Győr, 1973.
- A Móra Ferenc Általános Iskola Évkönyve. Győr, 1979., 1983.
- Móra Ferenc Általános Iskola és Gimnázium Évkönyve. Győr, 1989., 1992.
- Győr, az iskolaváros. Győr, 1996.
- Millér-parti igazmesék. Győr, 2000.

Epilógus

Úgy vélem, hogy anyagi gazdagságra ugyan nem tettem szert, de gazdag lelki és nyelvi örökséget megőriztem, és ha nem is kellő eredménnyel, de igyekeztem továbbadni.

– Anyanyelvem a nádasokkal borított, lápos, zsombékos rétek vadvizein csikászó, pákászó, halászó emberek halk beszédeiből; a Hortobágy nyugati csücskének tekinthető határrészen legeltető juhászok, gulyások, csikósok nyelvéből; a Fokorún, Göncön, a Tenkében, a Besenyben és a Fecskegyukban feltört ugaron keményen dolgozó parasztok ritkán szóló bölcs szavaiból; a Millér partján, a tarlókon legeltető libapásztorok, kondások, kisbojtárok tisztán csengő mondataiból és a házak körül mindig szorgalmasan szeszmotoló, szüntelen küzdelemben élő ősök nyelvéből született...

Azt, hogy milyen „nyelvmagok” hulltak korábban a besenyszögi és pusztakürti „életbarázdákba”, és ezek közül melyek sarjadtak ki bennem, csak sejtem. Az én anyanyelvemben az ősi finn-ugor, kazár, csángó, székely, kabar, avar, hun, kun, jász, török és besenyő, mongol, régi palóc és „modern” tót stb. szavak keveredtek. E sok színből „szótt” – „éd'sanyamtól” örökölt – szép anyanyelvem velem folytatódik.

– Sajnos, édesanyám már régen örök álmát alusza a besenyszögi temetőben, de szavai, hanglejtései és az általuk kifejezett, kiváltott értelmek, gondolatok és érzelmek tovább élnek bennem és utódaimban: már halhatatlanok. – Régi bölcsesség, hogy az ember az utódaiban vállalkozik az örök életre...

* * *

Pályám végén megelégedéssel tölt el, hogy több száz pedagógus kortársam, a diákok és szülők ezrei emlékeznek rám. Három eltérő adottságú iskolában dolgoztam: a Bercsényiben pedagógus „inaséveimet” töltöttem; a Kossuthban „igazgatóvá cseperedtem”; a Mórában igyekeztem bebizonyítani, hogy „az iskolavezetés is lehet alkotás”.

Talán nem tekinthető szerénytelenségnek, ha büszke vagyok rá, hogy a győri oktatás történetének jelképes „pedagógiai vastuskójában” – a mesterség elsajátítását és sikeres alkalmazását igazoló jelként – az én három kedves iskolámra utaló képzeletbeli „vasszőgek” is ott sorakoznak.

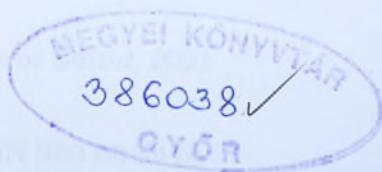

Tartalomjegyzék

AJÁNLÁS	5
ELŐSZÓ	7
.....	
ÜTÓDAIMNAK	11
BEVEZETŐ.....	13
PEDAGÓGUS INASÉVEIM	15
A Bercsényi iskolában	17
Bejáró lettem	19
Égi és földi dolgok	21
Hangulatos délutánok	23
Táborozás Tihanyban	25
„Babám, az ajtót be ne lakatold!”	30
Békacombot ropogtattunk.....	32
Számháború Tatán	36
A kalandvagyó diák.....	39
A hegedű apró virtuóza.....	43
Intő a kedvesnek	45
Gyermekkori szerelmeim	49
Sarokba térdepeltettek	51
Fiúvá serdültem	53
Szerelmi csalódásaim.....	58
Bontakozó tanárszerelem.....	61
Sorsdöntő beszélgetés.....	65
Boldog esténk Devecserben	67
Osztálytalálkozók, kollégiumi álmok.....	70
IGAZGATÓVÁ CSEPEREDTEM	75
A városrész történetéből.....	77
Iskolaigazgató lettem.....	79

Ismerkedés Újvárossal.....	85
A szelídség ereje	87
Pardon!	90
Egy pohár sör	92
Sétáim a Rába-parton	96
Szénhordás zenei kísérettel.....	99
A Körte-kocsmában	101
Szánkóbaleset	104
A muflonhajtás elmaradt.....	110
Rám köszönnek az utcán	115
A nagymama öröme	118
RÖZSETŰZ MELEGÉVEL	
EGY ISKOLAÓRIÁSÁBAN	121
Új iskola Adyvárosban	123
A városrész első lakói.....	130
Az idegenvezető portás	133
Pista, ne idegeskedj!.....	136
A legbátrabb kisdobos.....	138
Meghívtak a Parlamentbe	143
Néptáncosokkal külföldön.....	147
Szóló és gránátalma	149
Tóparti fesztivál	154
A tulipánok országában	156
A latinok földjén	163
A legkedvesebb vendég	169
Igazgató és szülő voltam a Mórában	174
CSALÁDOM KÖRÉBEN	183
Nevelési elveim	185
Pedagógusok a családban.....	189
Áldozatkész nagymamák	192
A két gyerek	194

Kiránduláson unokáimmal.....	199
Fecske az osztályban	209
PEDAGÓGIAI TÖPRENGÉSEIM.....	213
A tehetséggondozás néhány időszerű kérdéséről.....	215
Gondolatok az iskolai önállóságról.....	252
Néhány gondolat Boros Antal cikkgyűjteménye elé.....	262
Egy nyugdíjba vonuló igazgató álma.....	269
Búcsú az iskolától	272
Győr, az iskolaváros (Utószó)	286
A szerző e kötetben nem szereplő fontosnak tartott pedagógiai írásai.....	295
EPILÓGUS	297
TARTALOMJEGYZÉK.....	299

© *Boros Bálint, 2001*

ISBN 963 00 8418

Kiadja a Városi Könyvtár, Győr
Felelős kiadó: Kucska Ferenc igazgató
Megjelent 500 példányban, 15,2 (A/5) ív terjedelemben

Szedés: Városi Könyvtár, Győr
Tördelés: Csiszár László
Nyomás, kötés:
Széchenyi Nyomda Kft., Győr
Felelős nyomdavezető:
Nagy Iván ügyvezető igazgató
Nemere Zsolt ügyvezető igazgató

Boros Bálint
1932. február 25-én
született
Besenyszögön.
Élményekben gazdag
gyermekkorát
Pusztakürtön töltötte.

A szolnoki gimnáziumi éveket követően a budapesti ELTE-n tanári diplomát és bölcsészdoktori címet szerzett. Pedagógussá, hivatásának mesterévé a győri, közel négy évtizedes nevelő és oktató munka csiszolta.

„Elbeszéléseimmel tisztelni szeretnék volt iskoláim, diákjaim előtt, az óvónők, tanítók, tanárok százai és az oktatás-nevelés támogatásáért mindig erőn felül vállaló szülők sokasága előtt...

Könyvemben az »igazmesék« mellett tanulmányok olvashatók az elmúlt évtizedek időszerű iskolai gondjairól, pedagógiai tapasztalataimról...

Talán nem tekinthető szerénytelenségnek, ha büszke vagyok rá, hogy a győri oktatás történetének jelképes »pedagógiai vastuskójában« – a mesterség elsajátítását és sikeres alkalmazását igazoló jelként – az én három kedves iskolámra utaló képzeletbeli »vaszögek« is ott sorakoznak.”

A szerző